FORUM IURIS EUROPAEUM

Journal for Legal Science

13/2025/Nr. 2

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

TRNAVA

FORUM IURIS EUROPAEUM – recenzovaný časopis pre právnu vedu
Journal for Legal Science

Editor-in-chief/Chefredakteur/Hlavný redaktor:
prof. JUDr. Bc. Miriam Laclavíková, PhD.

Editor/Redakteur/Výkonný redaktor
ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D.

Editorial board/Redaktionsbeirat/
Redakčná rada:
prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.
Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika
Trnava University in Trnava, Slovak Republic
Prof. Jur. Dr. Michael Bogdan, B.A., LL.M.
Lunds universitet, Konungariket Sverige
University of Lund, Kingdom of Sweden
prof. JUDr. Alexander Bröstl, CSc.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Slovenská republika
Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Slovak Republic
Prof. Dr. Maximilian Fuchs
Katolische Universität Eichstätt-Ingolstadt, Budesrepublik Deutschland
Catholic University of Eichstätt-Ingolstadt, Federal Republic of Germany
Prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.
Masarykova univerzita v Brne, Česká republika
Masaryk University in Brno, Czech Republic
prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika
Trnava University in Trnava, Slovak Republic
Prof. JUDr. Bc. Miriam Laclavíková, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika
Trnava University in Trnava, Slovak Republic
Doz. Dr. sc. Aleksandra Maganić
Sveučilište u Zagrebu, Republika Hrvatska
University of Zagreb, Republic of Croatia
Prof. Dr. Dušan Nikolić
Univerzitet u Novom Sadu, Republika Srbija
University of Novi Sad, Republic of Serbia
prof. JUDr. Mária Patakyová, CSc.
Univerzita Komenského v Bratislave, Slovenská republika
Comenius University in Bratislava, Slovak Republic
prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.
Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika
Trnava University in Trnava, Slovak Republic
Dr. h. c. prof. doc. JUDr. Marek Šmid, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika
Trnava University in Trnava, Slovak Republic
em. o. Univ. – Prof. DDr. h. c. Dr. Rudolf Welser
Universität Wien, Republic Österreich
University of Vienna, Republic of Austria

Editors and reviewers/Editori a recenzenti:
Prof. Dr. Dr. Oleksandr Bilash, J.C.L., prof. Agnes Christian Chavez Faria, Ph.D., dr. hab Justyna Krzywkowska, doc. JUDr. Vieroslav Júda, PhD., Rev. Paweł Lewandowski, ICD, STL, ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D., doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD., univ. prof.

Address of editorial office/Adresa redakcie:
Kollárova 10, SK-918 43 Trnava
E-mail: fie@truni.sk

ISSN 2644-4364

© Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta 2025

Contents/Obsah

I. Articles/Články

Tatiana Marta Chauvin
„Law and Science – What Kind of Relationship Do We Need Between Them and What is Possible?" 5

Peter Vyšný
Dejiny práva v antropologickej a archeologickej perspektíve 23

Tomáš Tandlich
Mestské štatúty – zdroj práva a vzdelanosti v slobodných kráľovských mestách na území dnešného Slovenska v novoveku 43

Bartosz Kamil Truszkowski
The Place of the Law on Civil Status Records in the Legal System in the Context of Historical Regulations in Central and Eastern Europe 65

Daniel Krošlák
Nová koncepcia výučby teórie práva na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave 83

Andrea Kluknavská
Umelá inteligencia a budúcnosť právnickej profesie: medzi efektivitou a zodpovednosťou 91

Tomáš Gábriš, Miriam Laclavíková
Metodológia práva a právnej vedy na Trnavskej univerzite v Trnave 99

Pavol Sokol, Laura Bachňáková Rózenfeldová
Perspektívy využitia metódy systematickej kontextovej analýzy v právnom výskume ... 123

II. Science news/Z vedeckého života

Diskusný seminár „Právo a/ako veda" 141

III. Reviews/Recenzie

Samuel Jehlár
Laclavíková, M., Lanczová, I. Pramene práva v Československu v období ľudovej demokracie 1948 – 1960: Premena a politizácia trestného práva. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2025. 143

Tatiana Marta Chauvin

„Law and Science – What Kind of Relationship Do We Need Between Them and What is Possible?"

Abstract: The primary aim of this text is to explore the complex relationship between law and science. From the perspective of legal theory and philosophy, this issue encompasses several key problems: the relationship between law and reality as facts, the politics of law and the rationality of its creation, the factors shaping legal content, the autonomy and limits of law, its interaction with other social norms, and the autonomy of other social institutions, particularly science, in relation to law. Understanding this relationship requires acknowledging science as a factor influencing legal content.

Science, as human knowledge and its applications, is a vital component of social reality. In the 21st century, it offers powerful tools to understand natural and social phenomena, with its influence continuing to expand. However, international documents and ethical codes for scientific disciplines caution against potential dangers posed by scientific advances and methods that may threaten humanity's security and well-being.

Science can be examined through its material, functional, and institutional aspects. As content, science consists of systematically justified statements and assumptions reflecting objective knowledge about phenomena, structures, processes, relationships, and regularities in specific fields. Functionally, science involves activities advancing this knowledge, such as research, dissemination of findings, and their practical application.

These two dimensions of science interact differently with the law. In the objective sense, lawmakers rely on scientific knowledge to plan and implement effective legal norms. Law must align with existing scientific knowledge without attempting to alter established natural phenomena or scientific laws. Here, lawmakers depend on expert advice from specialists to ensure their understanding of non-legal realities is accurate and responsive to change.

Conversely, in its functional sense, science is subject to legal regulation. Law can control, restrict, or prohibit certain activities, such as experimental research or the application of scientific discoveries. Such interventions are guided by principles like respect for human dignity and, in cases like genetic manipulation, the preservation of human identity. Therefore, the freedom of science cannot alone justify actions that violate these fundamental principles.

Keywords: law, science, experimental research, application of law, bioethics, lawmakers, limits of law

Introduction

In the justification for the draft act on the collection, storage, and transplantation of cells, tissues, and organs, we read: *"Due to ongoing technical progress, the introduction of new medical technologies, and new organizational solutions in the field of collection, transplantation, and storage of cells, tissues, and organs, it was necessary to adapt the regulations to changing realities"*.[1] This short fragment highlights the complexity and significance of the issue discussed in this study. From the perspective of the theory and philosophy of law, this issue broadly encompasses:

a) The relationship between law and reality, understood as facts (both existing and potential, which may arise due to social or economic development[2]),
b) Issues of social policy and legal policy, including the rationality of its creation,

[1] Print No. 3056 – justification for the draft act on the collection, storage and transplantation of cells, tissues and organs. [cit. 2018-04-09]. Available at: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/3856/$file/3856.pdf>

[2] I assume the meaning of a fact here after CASTELLI, Mireille D. Sciences et droit: relation et rapports de force. In *Les Cahiers de droit*, 1996, Vol. 37, No. 1, p. 96.

c) The identification of factors influencing the content of law,
d) The problem of the autonomy of law (its limits, and the relationship of legal norms to extra-legal rules of conduct), but also
e) The issue of the autonomy of other social institutions (systems) towards law.

In pluralistic, democratic societies, the question of autonomy of social systems[3] takes on special importance in relation with the unifying and relatively consistent axiology on which law as the most universal system of norms must be based, and with its social function. Reflection is required to identify science as a factor influencing the content of law. Science, understood as human knowledge and the activities associated with its acquisition and expansion, constitutes a very important part of reality. This is a specific element of it: while being part of reality, it also endeavors to describe it as adequately as possible. **Therefore, the question of how law must relate to science in the face of its dynamic development is of great importance. That it should relate to it seems obvious.**

A possible point of reference for illustrating the relationship between law and science could be (although this is just a suggestion) Niklas Luhmann's concept of autopoietic systems. There is no space here for a detailed discussion of this, but the type of relationships that can occur between law and science can, in my opinion, be convincingly explained in light of the categories used in this concept. In Luhmann's understanding, a "system" is defined not by the distinction between an element and a relation (as in more classical approaches, which Luhmann also referred to[4]), but by the difference between the system and its environment, which is a fundamental condition for the existence of systems, including social systems.[5] As he writes: "The starting point of any theoretical-systemic analysis is the difference (differentiation) between the system and its environment. Systems are structurally oriented towards their environment and cannot exist without it. They constitute and sustain themselves by creating and maintaining a difference from the environment. Without a difference from the environment, there would not even be self-reference".[6]

At the same time, however, „structurally closed systems can also be structurally coupled, and therefore in each of them there can be structures that develop under the influence of disruptions occurring within one of them. The coupling of law and morality or law and medicine can be examples here, when disruptions in the structure of the moral system or new scientific discoveries cause appropriate repercussions in the structure of the legal system, and vice versa, despite the structural independence of these systems."[7]

A more nuanced depiction of a system can be found in Bunge's works, where he describes a system as „a complex object" characterized by „a specific composition, a specific environment, and a specific structure." According to Bunge, the composition of a system refers to the set of its components, the environment encompasses the set of objects with

[3] It seems that the definition of a social system should be taken from the concept of a social system proposed by Niklas Luhmann – the concept of autopoietic systems focuses on the relations between the system and the environment, or between systems – cf. LUHMANN, Niclas. *Systemy społeczne*. Kraków: Wydawnictwo NOMOS, 2007, chapter V.

[4] LUHMANN, Niclas. *Systemy społeczne*, pp. 9–11.

[5] GŁAŻEWSKI, Michał. Teoria systemów autopojetycznych iklasa uhmanna – między metafizyką a metabiologią. **Available at:** https://przegladpedagogiczny.ukw.edu.pl/archive/article/412/teoria-systemow-autopojetycznych-niklasa-luhmanna---miedzy-metafizyka-a-metabiologia/article.pdf **[cit. 2024-01-05]**

[6] LUHMANN, Niclas. *Soziale Systeme Grundriss einer allgemeinen Theorie.* Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1987, p. 35 .

[7] SKĄPSKA, Grażyna. Niklas Luhmann i teoria systemów społecznych, Wstęp do wydania polskiego. In LUHMANN, Niclas. *Social Systems….*, p. XV.

which it interacts, and the structure denotes the set of relationships that exist both among the components themselves and between the components and their surroundings.[8]

Identification of science as a factor influencing the content of law, the way of establishing the relations that arise between them, and the question of the goals and functions of both from the perspective of their mutual autonomy require reflection. The term science used here refers first of all to empirical sciences, especialy to the narrower group of biomedical and medical sciences (insofar as we distinguish them) due to the specific matter of their study and strong ethical framework.

1. Law and reality

Due to its extensive influence on fundamental aspects of human life, law occupies a unique position in society and plays a critical role. As part of the axiological system[9], law replicates some characteristics of other rules (moral, religious, customary, organizational, or technical) while also standing apart. Like these other norms, law provides an external, socially conditioned frame of reference for human activity, including scientific activity. In this sense, law is anthropocentric[10] and universal, meaning legal norms are always connected to human interactions, whether public or private.[11] The link between law and broader culture is defined by values recognized and protected in most social normative systems.[12] The axiological justification of the legal system, based on appropriately ordered assessments, is a condition for its proper functioning.

Compared to other subsystems (in the lhumannian sense), law is characterized by several differences: it does not arise spontaneously, but is deliberately established by the state; it is the most universal in nature[13]; it is articulated in written, specific type of language[14], systematized and published; it is guarded by a system of sanctions, the application of which belongs to the state, and its rules have the strongest charge of duty.[15]

Despite these differences, the effective functioning of law depends on its connection to reality. Current scientific knowledge is an essential aspect of this reality.[16] Having access to such knowledge enables a rational legislator to define the purpose of legal regulations as

8 BUNGE, Mario. Treatise on basic philosophy. *Ontology II: A world of systems*. Vol. 4. Dordrecht: Reidel. 1979, p. 4 – 5. Chojnicki develops Bunge's concept of a system in relation to science as a socio-cognitive system (CHOJNICKI, Zbigniew. *Nauka jako system społeczno-poznawczy*. [cit. 2025-01-01]. *Available at:* <http://igsegp.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2018/05/Chojnicki_2009_a.pdf >

9 An axionormative system is a set of interrelated rules – norms and values – concerning all manifestations of social life, characteristic of a given culture – after: SZTOMPKA, Paweł. *Socjologia.* Kraków: Znak, 2002, p. 287.

10 In this work, I stick to the established vision of humanism, including the so-called legal humanism, although I am aware of the strength of arguments undermining this paradigm (e.g. visible in the works of post-humanists) – cf. HOŁY-ŁUCZAJ, Magdalena. Posthumanizm, między metafizyką a etyką. In ***Kultura i wartości***, 2015, Vol. 1, No. 11.

11 CASTELLI, Mireille D. *Science et droit*…., p. 98.

12 CHAUVIN, Tatiana. *Homo iuridicus. Człowiek jako podmiot prawa publicznego*. Warsaw: C. H. Beck, 2014, p. 17.

13 LANG, Wiesław. WRÓBLEWSKI, Jerzy. ZAWADZKI, Sylwester. *Teoria państwa I prawa.* Warsaw: PWN, 1986, p. 280.

14 WRÓBLEWSKI, Bronisław. *Język prawny i prawniczy*. Kraków: P.A.V, 1948.

15 SZTOMPKA, Paweł. *Socjologia...*, p. 259.

16 I understand effectiveness here in three ways known in Polish legal theory, as axiological, behavioral and finistic effectiveness – see CHAUVIN, Tatiana. STAWECKI, Tomasz. WINCZOREK, Piotr. *Wstęp do prawoznawstwa*. Warsaw: C. H. Beck, 2018, p. 193 et seq.

precisely as possible. This purpose should be articulated in a way that allows for the selection of potential implementation methods based on an understanding of reality.[17] However, defining this purpose is complicated by the need to account for the continuous development and changing nature of reality within legal regulations.

Opałek, polish theorist of law and politics, in his analysis of the relationship between law, change, and development, identifies a connection between economic and social development and the evolution of law, formulating three positions on this issue.[18] This connection can also be extended to include the development of science. However, it must be acknowledged that the law is, to some extent, inherently inadequate when addressing fields as rapidly evolving as science. That said, this inadequacy has its limits, as the subject of legal regulations is always current social relations. Moreover, the legislator, as a "child of their time", must recognize and address the progress taking place within society.

Law may adopt a threefold attitude towards changing phenomena: a) it may be conditioned in its development in terms of content by social, economic or scientific development; b) it may reflect social, economic or scientific phenomena of subsequent historical periods and c) it may influence social, economic and scientific development.[19] The reflection of social phenomena within a legal norm can serve as direct guidance for the norm's addressees, informing them of the expected behavior. Additionally, it may embody the realities present at the time of its creation, including the legislator's intentions – both those explicitly stated in its justification and those implicit. It also captures the actual behaviors that prompted legislative intervention and highlights the significance of these behaviors for maintaining social order, such as the imposition of sanctions for specific prohibited actions.[20] By analyzing this data, one can gain insights into the characteristics of a specific social or economic system. Additionally, it may reveal aspects of the culture of a given society, such as its attitude toward scientific development, the conditions under which science is pursued, and the methods used to finance it.

When considering the influence of legal norms on reality, it must be acknowledged that regulation through speech acts is a fundamental characteristic and primary function of such norms. However, the impact of law on scientific development differs somewhat from its influence on other areas. This is because science and its progress are not inherently dependent on the existence of legal regulations.[21] That said, an important relationship exists: for law to effectively contribute to social and economic development, it is essential for legislators to be equipped with scientific data. This data should provide insights into the regularities of such development and the mechanisms by which law interacts with and influences society. This approach ensures that the lawmaking process is informed, rational, and conducive to progress.[22] Legal regulations can constitute a framework facilitating progress in science (e.g. through regulations concerning scientific experiments) or blocking it, but imposed on it from the outside, for a specific purpose or to protect specific values. **The values we will include are primarily the protection of human identity, human dignity, and the human being.**[23]

---

17 WRÓBLEWSKI, Jerzy. *Zasady tworzenia prawa*. Warsaw: Państ. Wydaw. Naukowe, 1989, p. 66.

18 OPAŁEK, Kazimierz. *Zagadnienia teorii prawa i teorii polityki*. Warsaw: Państ. Wydaw. Naukowe, 1986, p. 197.

19 OPAŁEK, Kazimierz. *Zagadnienia teorii prawa i teorii polityki*, pp. 194 and 197.

20 OPAŁEK, Kazimierz. *Zagadnienia teorii prawa i teorii polityki*, p. 201.

21 Broadly on this topic: BINET, Jean-René. *Droit et progrès scientifique. Science du droit, valeurs et biomédecine.* Paris: Presses Universitaires de France – P.U.F., 2002, Introduction.

22 OPAŁEK, Kazimierz. *Zagadnienia teorii prawa…,* p. 214.

23 BINET, Jean René. *Droit et progrès scientifique...*, pp. 197 – 217.

2. Science as an Element of Reality

Science, defined as the form and substance of human knowledge, is a cornerstone of social reality. In the 21st century, it provides increasingly precise tools to understand both natural and social phenomena, with its scope continuing to expand. Science not only enhances our understanding but also enables the transformation of existing phenomena, endowing them with new characteristics, forms, or even creating entirely novel entities – extending beyond the social sphere. Its influence on the world is immense and cannot be overstated.

Scientific knowledge holds profound significance. It benefits individuals, such as patients receiving advanced medical care or those reaping the rewards of technological innovation, while also guiding public authorities in crafting effective policies. Without science, there can be no social or economic development, no breakthroughs in medicine or engineering, and no progress in environmental protection.

Reflecting on the phenomenon of science, Michał Heller observes – though not in a groundbreaking way – that science has deeply penetrated all areas of our lives, and any voices raised against it „are only helpless evidence of its power".[24] However, the word *power* is key here. Most international documents related to science and scientists, as well as the ethical codes of individual disciplines, warn against the dangers that may arise from scientific progress and its methods, especially when they are not aimed exclusively at the good and safety of humanity.[25] This *power* is also addressed by law, whose regulations must, in many cases, reflect the state of scientific knowledge across various fields.

Science is an ambiguous concept, and this ambiguity must also be reflected in the content of legal norms. In the methodology of science, we can distinguish three aspects: the **content**, **functional**, and **institutional** aspects.[26]

In the **content sense** (science as knowledge), science consists of well-justified statements and hypotheses that provide the most objective and accurate knowledge possible at a given stage of scientific development. This knowledge pertains to phenomena, structures, processes, regularities, and relationships within a specific scientific field. It represents

[24] HELLER, Michał. *Filozofia nauki*. Cracow: Copernicus Center Press, 2016, p. 21.

[25] See, by way of example, the Unesco Recommendation of November 13, 2017: "Recognizing that: (a) scientific discoveries and related technological developments and applications open up vast prospects for progress made possible in particular by the optimal utilization of science and scientific methods for the benefit of humankind and for the preservation of peace and the reduction of international tensions but may, at the same time, entail certain dangers which constitute a threat, especially in cases where the results of scientific research are used against humankind's vital interests in order to prepare wars involving destruction on a massive scale or for purposes of the exploitation of one nation by another, or to the detriment of human rights or fundamental freedoms or the dignity of a human person, and in any event give rise to complex Ethical and legal problems; (b) to face this challenge, Member States should develop or devise machinery for the formulation and execution of adequate policies, that is to say, policies designed to avoid the possible dangers and fully realize and exploit the positive prospects inherent in such discoveries, technological developments and applications", [cit. 2019-04-22].Available at: <http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=49455&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>

[26] APANOWICZ, Jerzy. *Metodologiczne elementy procesu poznania naukowego w teorii organizacji i zarządzania*. **Gdynia: Wyższa Szkoła Administracjii i Biznesu,** 2000, p. 11; more meanings – KONIECZNIAK, Przemysław. *Eksperyment naukowy i techniczny a porządek prawny*. Warsaw: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji UW, 2013, pp. 28 et seq.; slightly differently: AJDUKIEWICZ, Kazimierz. Metodologia i metanauka. In AJDUKIEWICZ, Kazimierz. *Język i poznanie*. Vol. II. Warsaw: Wydaw. Nauk. PWN, 2006, p. 119.

objective understanding of nature, society, and humanity, including their origins and interrelationships. This scientific knowledge meets established criteria that distinguish it from other types of knowledge, particularly everyday knowledge.[27]

Science, in its functional aspect, encompasses all activities that contribute to the creation and expansion of scientific knowledge. These activities include conducting research, communicating the results obtained, and applying these findings in practical contexts. Together, these elements form the core subject of scientific methodology.[28] This aspect is codified in the Act of 20 July 2018 on Higher Education and Science, which distinguishes between basic research (both experimental and theoretical), applied research, industrial research, and development work. In essence, research activities under this framework aim to drive the creation and advancement of science in its substantive sense. These activities adhere to specific research procedures designed to ensure the most objective understanding of reality[29]. These are – according to Kazimierz Ajdukiewicz – „activities undertaken by the scientist as such" in contrast to science understood as a product of these. Both meanings treat science as something dynamic, which is subject to temporal changes (is temporal) and changes of its components.[30]

The third, institutional approach focuses on the transfer and assimilation of knowledge. It concerns the functioning of scientific and scientific-didactic units, in which the transfer of knowledge is carried out according to established content and theoretical requirements. This is the basic social role of science.[31] Although the law also refers to this meaning of science (for example in the aforementioned act), it will be excluded from these considerations.

3. Legislator and Science

Although science, understood as objective knowledge of regularities within specific fields, is fundamentally connected to science in its functional sense (where research activities and objectives depend on the current state of knowledge), the situation shifts slightly when science becomes the subject of legal norms. Legislators must consider existing knowledge in its objective, content-based form as a critical element of reality necessary for effectively designing strategies to shape society through legal norms[32], but he has no influence on it.

---

27 APANOWICZ. Jerzy. *Metodologia nauki.* Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora", 2003, p. 14.

28 Following K. Ajdukiewicz, we will understand traditional methodology as a description, but also certain normative assumptions for two groups of activities: those that lead to the construction of the language of a given science (the construction of a conceptual apparatus) and those that result in the recognition of a scientific statement. At the same time, they must be relativized to a specific group of sciences similar in terms of the requirements placed on inferences or methods of reaching certain statements – AJDUKIEWICZ Kazimierz. *Metodologia i metanauka...*, pp. 121 – 122.

29 APANOWICZ, Jerzy. *Metodologiczne elementy procesu...* pp. 11 – 12; SUCH, Jan. Gatunki wiedzy ludzkiej. In *Człowiek i Społeczeństwo*, 1986, No. 2, pp. 5 – 19; SUCH, Jan. Gra zwana nauką. In ***Przegląd Filozoficzny, 2007, Vol. 3, p. 22.***

30 AJDUKIEWICZ, Kazimierz. *Metodologia i metanauka...* p. 119. The temporal character of science shows not only its historical development, but also a certain concept of development – HAJDUK, Zygmunt. *Temporalność nauki. Kontrowersyjne zagadnienia dynamiki nauki*. **Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL & Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 1995, passim.**

31 MERTON, Robert. *The sociology of Science. Theoretical and Empirical Investigations.* Chicago; London: The University of Chicago Press, 1973, p. 270.

32 OPAŁEK, Kazimierz. *Zagadnienia teorii prawa...,* p. 203.

The legislator has no influence on the phenomena being studied or on the formulated claims and scientific laws. In this context, we only expect the legislator's knowledge to be reasonably aligned with the extra-legal reality and the changes taking place within it.

The postulate of an appropriate level and scope of the legislator's knowledge, in Polish legal theory, is associated with the concept of the rational legislator. This is a very strong interpretative assumption, which, at the stage of law application, assumes the nature of a paradigm (in the Khunian sense).[33] The legislator's knowledge should encompass the state of affairs in the area to be regulated, an understanding of the motivational attitudes of the addressees of the proposed norms, the current state of regulation in the given field, and the language in which legal acts should be drafted.[34] It is evident that, above all, the first and second of these issues go beyond mere familiarity with the applicable law or its "technical processing." Expectations of the rational legislator also extend to possessing up-to-date scientific knowledge as well as an understanding of psychology and sociology.[35]

Legislator's knowledge is derived, among other sources, from experts – specialists in specific fields who collaborate with the legislator. The qualifications of experts enable a reliable analysis of the existing situation and the optimization of knowledge about available, necessary, or applicable measures. However, for the participation of experts to genuinely provide appropriate guarantees in this regard, two fundamental conditions must be met: experts should be involved from the very stage of the creation and development of legislative programs, and they should ensure that the legislator acquires knowledge that meets the „criteria of the scientific paradigm in areas relevant to legislation"[36].

The situation is different when it comes to science in the functional sense. Here, we should consider whether science can establish a system of values and norms that scientists will adhere to, and which will not be purely instrumental. Robert Merton identifies the ethos of science as a potential source of such norms – a set of values and principles that are binding on scientists.[37] The values that shape this ethos are **universalism**, **communality** (a shared heritage where the rights of individual contributors are significantly limited), **disinterestedness**, and **organized skepticism** (criticism and verification). The norms embedded in the ethos of science – including prohibitions, obligations, preferences, and permissions – are legitimized by the intrinsic values of science. These norms are conveyed through teaching or by example, forming an internal awareness that shapes a scientist's ethics. Although these values and norms are typically not codified, they can be inferred from the consensus within the scientific community, which becomes evident in the practices and conduct of their work.[38] However, the question arises whether compliance with these particular values is also able to protect the values that in our cultural environment have been recognized as universal and are protected by law?

---

33 VAN KĘDZIERSKI, Dawid. Metodologia i paradygmat polskich szczegółowych nauk prawnych. In *Transformacje Prawa Prywatnego*, 2018, Vol. 3, p. 7, pp. 18 et seq.; See also: KUHN, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: The University of Chicago Press, 1996, p. 182 – 191.

34 WRONKOWSKA, Sławomira. ZIEMBIŃSKI, Zygmunt. *Zarys teorii prawa*. Poznań: Ars Boni et Aequi, 1997, pp. 133–134.

35 JENKINS, Iredell. *Social Order and The Limits of Law. A theoretical Essay*. Princeton; New Jersey: Princeton University Press, 1980, p. 119.

36 KUSTRA, Ewa. *Polityczne problemy tworzenia prawa*. Toruń: Wydawn. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1994, p. 104.

37 MERTON, Robert. *The sociology of Science...*, p. 269.

38 MERTON, Robert. *The sociology of Science*.

This issue is closely related to the regulation of academic freedom (freedom of scientific research) by law. In the Polish Constitution, this freedom is guaranteed by Article 73: „Everyone is guaranteed the freedom of artistic creation, scientific research and the publication of its results, freedom of teaching, as well as the freedom to access cultural goods". It should be noted, although I will not delve into this here, that academic freedom is listed in this provision alongside four other freedoms, which – according to legal doctrine – diminishes its significance.[39] Freedom of scientific research entails freedom from arbitrary interference in decisions regarding the initiation and conduct of research in a given field, the selection of research topics, the choice of the location for conducting scientific research, the determination of research methods, the publication of results during the course of research, and the dissemination of information and knowledge obtained during research in any form (presenting the results obtained).[40]

However, while we may be unable to set boundaries and create a definition of science in the sense of advancing knowledge, in the case of science as an activity, such boundaries may arise. When it comes to risks posed by unrestricted research, particularly experimental studies that may, for example, infringe upon human identity, such restrictions are not only necessary but imperative. These restrictions must take the form of legal regulations (international or domestic), as the aforementioned ethos of the scientist alone is insufficient here. The issue, however, lies in determining the appropriate scope of such normative interference.

4. Law and Science: Possible Systemic Relationships

One of the view proposed in the literature sees law and science as two independent orders[41]. It is unsurprising that this proposition is primarily advocated by scientists themselves. This perspective aligns with the concept of autopoietic systems, which classify law and science as autonomous subsystems, each operating according to its distinct internal code: true/false in the case of science and legal/illegal in the case of law.[42] This programmatic independence demonstrates that the two domains do not overlap in any way.

In polish literature Safjan provides various scientific arguments supporting this view, particularly in the context of bioethical issues. Within this framework, the final authority in science does not rest with a universally shared axiology – potentially embodied by the law – but instead with the autonomy of two entities: the scientist, who pursues explanations and tests new solutions, and the individual who becomes the subject of such research.[43] The regulation of such activities by law can be viewed as an unjustified interference with human freedom and individual choice. Legal frameworks may be criticized for being insufficiently

[39] JAROSZ-ŻUKOWSKA, Sylwia. ŻUKOWSKI, Łukasz. *Wolność badań naukowych I nauczania*, p. 6. [cit. 2025-10-03]. *Available at:* <https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/53684/PDF/38_S_Jarosz_Zukowska_L_Zukowski.pdf>

[40] JAROSZ-ŻUKOWSKA, Sylwia. ŻUKOWSKI, Łukasz. *Wolność badań naukowych I nauczania*, p. 15.

[41] CASTELLI, Mireille D. *Science et droit....* p. 95 et seq.

[42] MORAWSKI, Lech. *Główne problemy filozofii prawa. Prawo w toku przemian.* Warsaw: LexisNexis, 1999, pp. 83 – 84.

[43] SAFJAN, Marek. Jakiego prawa bioetycznego potrzebujemy? In BOSEK, Leszek. KRÓLIKOWSKI, Michał, eds. *Współczesne wyzwania bioetyczne*. Warsaw: C.H. Beck , 2010, pp. 4 – 5. See also: ŁUKÓW, Paweł. Równanie z dwiema autonomiami. In *Niezbędnik Inteligenta,* 2015, Vol. 1, p. 44.

adaptable to individual circumstances, overly conservative or excessively liberal in specific matters (e.g., euthanasia or in vitro fertilization), or for entrenching a particular moral position, potentially conflicting with the principle of ideological pluralism. The boundaries of scientific research, in this context, would be defined by two factors: the freedom of scientific inquiry and the autonomous decision of an individual consenting to participate in such research. Here, unfettered scientific freedom aligns with the voluntary consent of the individuals enabling scientific endeavors.

It is worth noting that medical sciences, given their primary goal of promoting human well-being and adhering to the principle of non-maleficence, operate within a specific set of ethical guidelines. These guidelines closely align, in their ethical dimensions, with the foundational values of contemporary human rights systems. For example, the Declaration of Helsinki, issued by the World Medical Association, outlines the principles governing medical research involving human participants, serving as a benchmark for ethical conduct in this field.[44] Article 10 of the Declaration explicitly refers to the relationship with legal norms, assuming a particular semi-imperativeness of the norms arising from the Declaration: „Physicians should take into account the ethical norms and standards, laws and other regulations regarding research involving human subjects that are in force in their own countries, as well as relevant international norms and standards. No national or international ethical, legal or other regulatory requirement should reduce or eliminate any of the protections for research participants set out in this Declaration".

Scientific knowledge does not constitute a system of norms of conduct in the traditional sense of elements interconnected by specific relationships. However, one might argue that the research methodology specific to a given field could be regarded as a system, as it provides a structured framework guiding the process of inquiry and knowledge generation.[45] This lack of a cohesive system within scientific knowledge complicates the study of mantioned above systemic relationships between law and science and precludes discussions about validation or even substantive connections. Despite this, the doctrine has succeeded in formulating the concept of science as a socio-cognitive system. Its author, Chojnicki, builds his analysis on several elements around which science can be considered a type of system i.e. composition, environment, structure and mechanisms.

According to this conception, socio-cognitive system comprises (composition): a) individuals engaged in research activities who form the community of scientists, and b) the products of this activity, namely, scientific knowledge. The **environment, meanwhile,** has a dual nature: a technical environment, consisting of technical means such as tools and cognitive operators (instruments) necessary for conducting research activities, and a social environment, which encompasses the social supersystem (society) within which researchers operate and where research organizations and institutions are formed. As for the **relational structure** of the system, it includes both internal and external actions and interactions. The **internal structure** manifests through research activities, as well as the communication and critique of research results, which produce scientific knowledge, along with the social relationships within the scientific community. The **external structure** consists of interactions between the socio-cognitive system – particularly the research community –

[44] Text [2018-09-18] available at: <http://www.nil.org.pl/__data/assets/pdf_file/0010/93097/Deklaracja-Helsinska-przyjeta-na-64-ZO-WMA_-pazdziernik-2013_pelny-tekst.pdf>

[45] Ajdukiewicz writes about the descriptive and normative dimensions of methodology – see: AJDUKIEWICZ, Kazimierz. *Metodologia i metanauka...* p. 125.

and society (the social environment). This includes, on one hand, the influence of science on society (economy, politics, culture) and, on the other hand, society's influence on scientific activities. The last element, the **mechanisms** of the socio-cognitive system, refers to sets of internal and external processes and factors that determine changes within the system. These include knowledge-creation processes and the relationships between science and society.[46] Among the above elements, we can clearly observe the role that law can play in relation to science and infer from this the kinds of relationships that may exist between them.

Among the various possible relations that law might have with other categories of social norms of conduct, beyond purely normative regulators, **structural relations** are particularly noteworthy. Structural relations involve the linkage of two distinct sets of norms of conduct through specific norms, regulations, or unique normative constructions that exist within at least one of the systems. This approach allows for a more nuanced understanding of how law and science interact, even in the absence of a unified normative framework within science itself.[47] Among the proposed models of structural relations (incorporation, referral, procedure for creating and applying norms in a static-dynamic system and interpretation of norms in such a system), incorporation in the weak version and the first-degree referral system seem to be suitable for the law-science relations.[48]

The weak version of incorporation refers to the process by which specific sets of social norms – such as those in science – are integrated into the broader legal system through legal rules and procedures. In this process, while various entities (e.g., bioethics committees or commissions) may offer expertise or guidance in shaping legal regulations related to scientific matters, the final decision-making power rests with the formal legislator, who is regarded as the ultimate authority in creating these laws. Laws that specifically address scientific fields – such as regulations on genetically modified organisms (GMOs), infertility treatments, or technical oversight – serve as clear examples of weak incorporation. These laws are informed by the knowledge and norms established within relevant scientific domains but are structured and enforced through the legal system.

In contrast, extra-systemic references occur when the law cannot determine the appropriate course of action without considering the significance or content of an external social phenomenon, such as scientific knowledge. In such cases, legal norms may rely on or refer to scientific principles or achievements to ensure their effectiveness and coherence. Essentially, the law may recognize that its decisions or applications require input from other fields – like science – to ensure they are properly framed and executed.

5. Law-Science Relationship: Two Directions of Reflection

5.1. The Influence of Law on Science

According to Castelli, law exhibits three defining characteristics: it is anthropocentric, universal, and imposes specific classifications on social phenomena. Law is centered

[46] CHOJNICKI, Zbigniew. Nauka jako system..., p. 20.

[47] LANG, Wiesław. WRÓBLEWSKI, Jerzy. ZAWADZKI, Sylwester. *Teoria państwa i prawa*..., p. 284. The authors also consider the lack of connections, e.g. institutional ones, to be a type of structural relations. I omit this issue.

[48] LANG, Wiesław. WRÓBLEWSKI, Jerzy. ZAWADZKI, Sylwester. *Teoria państwa i prawa*, pp. 284 – 285.

around human interests, needs, and actions. It focuses on regulating human behavior and interactions within society. This anthropocentric nature means that law frequently interacts with science in the context of human welfare, ethics, and rights.[49] As it was mentioned above law applies universally, meaning its reach extends beyond individual cases to affect all members of society. This universality often leads to the adaptation of scientific knowledge in legal contexts, where scientific advancements must be interpreted and applied in a way that is applicable to diverse situations and communities.[50] At last law often categorizes social phenomena (*le droit est classificatoire*) into distinct legal categories to regulate and enforce specific rules.[51] This process of classification influences how scientific knowledge is framed and applied within legal systems. Law plays a crucial role in guiding the use of scientific knowledge, especially when such knowledge has societal or ethical implications. The legal system's capacity to shape and control how science is perceived and acted upon underscores the ongoing interaction between these two domains.

The world subject to legal regulation can be divided into existing phenomena and those that are potential or hypothetical. This classification seeks to position humans (anthropocentrism) not only in relation to what is real, what precedes them, or what already exists or has occurred, but also in relation to what could potentially occur (things or actions that may happen or arise). The realm of possibilities includes two basic categories: phenomena that depend on human actions (such as the creation or destruction of things, contracts, crimes, etc.) and those that are independent of human action (e.g., volcanic eruptions or other natural events). With regard to the first group of phenomena – those whose potential occurrence depends on human actions – the law may permit them or make them subject to obligations (such as orders or prohibitions). In relation to the second group, which is impossible to predict, the law will only address them when they actually occur.[52] Human actions, permitted, prohibited or ordered, can create new objects that actually exist (things, immaterial objects or even a new being). The law may accept these objects or not (and, for example, order the demolition of a house built without permission). For example, the polish Act on the Treatment of Infertility provides in Article 86, a ban on the creation – and thus assumes its potential possibility – of chimeras and hybrids, as well as making changes to the human genome).[53]

As previously mentioned, the law does not influence the natural phenomena being studied or the scientific laws derived from such studies. This aspect of reality is something a rational legislator must understand to the extent necessary for regulating various areas. These include fields within administrative law, such as geology and water law, as well as medical law, which addresses matters related to the functioning of the human body, other living organisms, and their environment.[54] The law may intervene only when actions are undertaken within the realm of science understood in this way – when human thought manifests as specific actions. In such cases, the law can regulate these actions by controlling, limiting, or even prohibiting experimental research, activities required to confirm scientific hypotheses, or the planned application of scientific discoveries. The justification for such

[49] CASTELLI, Mireille D. *Science et droit*...., p. 98.
[50] CASTELLI, Mireille D. *Science et droit*, pp. 99 – 100.
[51] CASTELLI, Mireille D. *Science et droit*, p. 100 – 101.
[52] CASTELLI, Mireille D. *Science et droit*, p. 101.
[53] Act on the Treatment of Infertility. [cit. 2025-01-04] Available at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001087/U/D20151087Lj.pdf>
[54] CHAUVIN, Tatiana. *Homoi iuridicus…* pp. 325 – 353.

intervention lies in a fundamental principle: respect for human dignity, and in some cases (e.g., genetic interventions), the preservation of human identity.

This principle is crucial in all areas that directly or indirectly affect individuals and their relationships with others. Consequently, scientific freedom cannot serve as a legitimate basis for actions that may violate this standard.[55] As Maleza writes, „a scientist is a citizen just like any other: the actions he undertakes must be in accordance with the legal order, with the legal norms formulated by society".[56] This quote indicates the dependence of science on the social environment, power, politics and society. These phenomena are studied by one of the trends in sociology, the so-called social studies of science and technology (STS *science and technology studies or science, technology and society*), which originated from Merton Robert:'s sociology of science and in a more advanced form examines the influence of social factors on the content of scientific claims and the phenomena of so-called citizen science.[57]

At the same time, a question arises regarding the extent to which the law, in the name of its own values and autonomy, can limit scientific freedom. This touches on the issue of the boundaries of legal authority. The limits a legislator can impose are always guided by certain positive legal values, such as the principle of scientific freedom and the autonomy of the individuals or entities being researched.[58] However, the temptation to push the boundaries of experimentation and research could become overwhelming, and the protection of scientific freedom might prove insufficient as a justification. The desire to explore reality and creatively shape it is, according to Chyrowicz, conditioned by a psychological-moral attitude typical of humans, which makes each subsequent step easier once certain moral doubts have been overcome.[59] The law should be capable of prohibiting certain research or experiments – or specific actions – that are technically feasible but could lead to undesirable or dangerous outcomes. Both scientific ethics and the law must define the values that require protection, along with the corresponding prohibitions necessary to uphold this protection.

5.2. The Influence of Science on Law

Castelli also explores the origins of the opposite phenomenon – the visible influence of science on law, or even the appropriation of law by science – stating that it results from philosophy losing its rightful status as the source of human subjectivity.[60] Consequently, this leads to the loss of philosophy's role as the foundation for protecting subjectivity through anthropological-ethical discourse.

It is precisely the philosophy of man that forms the axiological foundation of law. The development of the natural and medical sciences – characterized by rationality, objectivity, critical analysis, intersubjectivity, and a pursuit of truth – has gradually displaced the fragile and conventional foundations of humanism. This shift occurred almost automatically,

---

55 CASTELLI, Mireille D. *Science et droit*...p. 105.

56 Quoted from CASTELLI, Mireille D. *Science et droit*...p. 106.

57 See Nauka obywatelska. In *Wikipedia: Wolna encyklopedia.* [cit. 2018-09-19] Available at: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Nauka_obywatelska> and the literature cited there.

58 GROMSKI, Włodzimierz. *Autonomia i instrumentalny charakter prawa*. Wrocław: Kolonia Limited, 2000, p. 153.

59 CHYROWICZ, Barbara. Moralne aspekty postępu nauk biomedycznych: dylematy stare czy nowe? In *Roczniki Filozoficzne*, 1999, Vol. XLVII/2, p. 59.

60 CHAUVIN, Tatiana, *Homo iuridicus…*, pp. 152 – 160.

manifesting in two historically significant phenomena: a) the gradual encroachment of science on an increasingly larger portion of human cognition, surpassing philosophy. Science, since ancient times, has progressively emancipated itself from philosophy, of which it was once a part, and b) the growing recognition of science as more valuable than philosophy, and eventually, the perception that the exact and empirical sciences are more valuable than the humanities.[61] Only as a signal, we can mention here the golden dream of the positivists, that is, the attempts to make law itself a science of a rational and objective nature. One of the effects of these regularities, however, is the weakening of the so-called legal humanism, about which Delmas-Marty has written many times. Paradoxically, in the face of its apparent strengthening in the form of an extensive system of human rights, the development of humanitarian law or documents in the nature of the Oviedo Convention[62], in our world there are growing phenomena of an anti-humanist nature, among which, in addition to the currently burning problems of a social, political and economic nature (immigrants, lobby, social exclusion), the Author also includes threats posed to the natural environment or the ambivalence of the increasingly broader applications of artificial intelligence and new biomedical techniques.[63]

The field of life sciences is one in which, due to the conflict of values, the most significant balancing of forces between law and science may occur. A wealth of literature has already been written on the development of life sciences, the risks associated with them, and the bioethical issues facing future generations, including in Poland. International legal documents also raise concerns about these issues, such as the UNESCO Recommendation on Science and Scientists from November 13, 2017[64]. However, these problems are primarily analyzed within the context of specific solutions in the field of medicine, focusing on their benefits as well as the potential threats to human autonomy, dignity, and human rights in a broader sense.

What is missing, however, is a more systemic perspective in which science, as a social benefit and a common good, is seen as a factor that strongly influences the content of law, thereby necessitating a clear definition of the channels and scope of this influence. Science may continue to progress without the law, regardless of how we assess it from the ethically-driven Western perspective on human rights. However, we recognize that the law cannot simply act as a passive transmitter of science's "demands", nor should it exist in complete independence from science. Nor can it take on a purely reactive role. The law cannot ignore scientific knowledge and progress; it must undoubtedly engage with it.

The primary challenge lies in determining the extent to which these spheres should interact, and which should yield to the other and to what degree, taking into account the common good, the public interest, and human rights. These concerns affect both scientists (in terms of scientific freedom) and those who are subject to the tools they use.

---

61 CASTELLI, Mireille D. *Science et droit…*, pp. 107 – 109, p. 111. On the sidelines, it may be added that today we are witnessing a discussion on the cooperation between science and business and on the sense of teaching and practicing the humanities in societies focused on utility and economic development.

62 Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine. [cit. 2025-01-04]. Available at: <https://rm.coe.int/168007cf98>

63 DELMAS-MARTY, Mireille. Sens et non sens de l'humanisme juridique. [cit. 2025-09-19]. Available at: <https://www.college-de-france.fr/site/mireille-delmas-marty/course-2010-2011.htm>

64 Full text [cit. 2025-01-04]. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000263618>

In the French *Rapport de Synthèse* of the National Consultative Ethics Committee, which in 2018 organized the so-called General States of Bioethics (nationwide meetings held every seven years to align bioethics law with the current state of scientific knowledge and ethical requirements) we read that the reflection to which bioethics invites us goes far beyond the field of science.[65] This is because scientific discoveries in this field, when applied, have the potential to profoundly reshape our society, even redefining the concept of the individual. Bioethics, in particular, calls for reflection on the potential „derivatives" that such progress may generate – whether in research, the application of treatments, or the use of medical techniques for non-medical purposes. It emphasizes the need to consider the boundaries that must be established to prevent situations where humanity inadvertently causes harm to itself. **Meanwhile, the knowledge and tools that enable humans to influence themselves – both as individuals and as a species – may call into question the integrity of the human being understood in this way.**[66] **At the same time, "a human being must not make their situation easier than the reality in which they philosophise permits. They must clearly recognise the boundary up to which they may subject themselves to doubt as a human being."**[67]

Conclusion

At this point, the issue of the autonomy of law and the autonomy of other social subsystem in relation to law emerges with full force. Following Gromski, autonomy is understood as the independence of one domain of reality from the influence or activity of another. Particularly relevant from our perspective is the independence of the practical order (values, assessments, or norms) from the theoretical order (the sphere of being and knowledge).[68]

When the activities undertaken by scientists enter the realm of freedom, they inevitably interact with the domain of law, influencing its boundaries and its classifications of actions as either permitted or prohibited, based on legal assessments. As long as human scientific curiosity does not violate respect for human beings, threaten humanity in any way, facilitate the creation of tools of extermination, or support warfare (threats identified in the Recommendation mentioned above), it can develop freely.

The challenge, however, lies in the need for firmly established values, particularly regarding the dignity and identity of human beings, to justify such limitations. Some philosophers and legal scholars argue that law no longer possesses sufficient authority to impose its axiological framework on other systems or social institutions. The French philosopher Legendre contends that law has, in contemporary times, ceded its foundational discourse – traditionally its domain – to science, leading to a marked weakening of its position.

---

65 Rapport de synthèse du Comité Consultatif national d'éthique. [cit. 2024-01-05]. Available at: <https://www.vie-publique.fr/files/rapport/pdf/184000352.pdf>

66 ROMANOWICZ, Marcin. Rewolucja biotechnologiczna jako „promotor" zwrotu do prawa naturalnego. **In PODREZ Ewa. STAWECKI Tomasz. SMULSKA, Paulina, eds.** ***Badania nad embrionami ludzkimi w świetle etyki i prawa.*** Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, p. 213.

67 PLESSNER, Helmut. Zadanie antropologii filozoficznej. **In CZERNIAK, Stanisław. ROLEWSKI, Jarosław, eds.** *Antropologia filozoficzna. Studia z filozofii niemieckiej*. Tom. 4**.** Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja. Kopernika, 2004, p. 33.

68 GROMSKI, Włodzimierz. *Autonomia i instrumentalny charakter prawa…*, p. 154.

Legendre argues that the autonomy of law has been overshadowed by "scientific instances", as the law increasingly relies on scientific methods, particularly in sensitive matters. This reliance creates only an illusion of neutrality, and even of legitimacy, ultimately stripping the law of its normative power. The ideas of transhumanists[69]or, more broadly, all eugenic undertakings show where this could lead us.[70]

As it was already written, some believe that science is capable of creating rules of conduct that are binding on scientists, the limits of which would be scientific freedom and the autonomy of the subject being studied, as well as ethical norms of a given field.[71] Horodecki illustrates the doubts about such a position:

Can the autonomy of science alone ensure the sustainable development of civilization? It is a truism to state that science, as a system of knowledge, is inherently morally neutral. However, the human activity involved in its pursuit – aimed at acquiring knowledge – must consider not only cognitive values and technological progress but also the human ethos. Meanwhile, the amorality of technology often leads it to perceive itself as a creator of supervalues or superethics, detaching from the spectrum of values integral to the whole of humanity (*integrum humanum*). Carl Friedrich von Weizsäcker, a German physicist and philosopher and a student of Heisenberg, categorically asserts: "There will be no talk of moral maturity in science until scientists are ready to accept responsibility also for the unwanted consequences of their discoveries."[72] This quote carries the message that the limit of scientific freedom should be ethics expressed in the form of „moral invariants that can be seen on the path of defining the principles of human conduct."[73] It should also be remembered that science operates within a complex, multi-system environment. Among the components of this environment, alongside moral norms, are legal norms, whose axiological foundation should prioritize the effective protection of human *integrum*. The relevant provisions of international law and domestic regulations addressing the relationship between science and humanity serve as examples of such protection. The collaboration between law and science is therefore self-evident, yet this interplay is not without its challenges. Doubts and even controversies frequently arise, as evidenced by the long-standing debates surrounding bioethical issues.

Literature

AJDUKIEWICZ, Kazimierz. *Metodologia i metanauka. In AJDUKIEWICZ, Kazimierz. Język i poznanie. Vol. II. Warsaw: Wydaw. Nauk. PWN, 2006.*

APANOWICZ, Jerzy. *Metodologia nauki. Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora", 2003.*

APANOWICZ, Jerzy. *Metodologiczne elementy procesu poznania naukowego w teorii organizacji i zarządzania. Gdynia: Wyższa Szkoła Administracjii i Biznesu, 2000.*

69 SCHŰTZ, Anton. Synowie pisma, synowie gniewu: Pierre'a Legendre'a krytyka racjonalnego prawodawstwa. In *Kronos*, 2010, Vol. 3, p. 75.

70 CHUSTECKI, Jakub. *Trashumanizm. W stronę biopolityki ponowoczesnej*. ***Warsaw: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024***.

71 CASTELLI, Mireille D. *Science et droit*..., p. 97.

72 HORODECKI, Ryszard. Autonomia i odpowiedzialność nauki, Academic Forum 05/2016. [cit. 2018-09-06]. Available at: <https://prenumeruj.forumakademickie.pl/fa/2016/05/autonomia-i-odpowiedzialnosc-nauki/>

73 HORODECKI, Ryszard. Autonomia i odpowiedzialność nauki, Academic Forum 05/2016.

BINET, Jean-René. ***Droit et progrès scientifique. Science du droit, valeurs et biomédecine. Paris:*** Presses Universitaires de France - P.U.F., **2002.**

BUNGE, Mario. Treatise on basic philosophy. ***Ontology II: A world of systems, Vol. 4, Dordrecht: Reidel, 1979.***

CASTELLI, Mireille D. Sciences et droit: relation et rapports de force. In *Les Cahiers de droit*, 1996, Vol. 37, No. 1.

CHAUVIN, Tatiana. STAWECKI, Tomasz. WINCZOREK, Piotr. ***Wstęp do prawoznawstwa. Warsaw: C. H. Beck, 2018.***

CHAUVIN, Tatiana: ***Homo iuridicus.Człowiek jako podmiot prawa publicznego. Warsaw: C. H. Beck, 2014.***

CHOJNICKI, Zbigniew. ***Nauka jako system społeczno-poznawczy. [cit. 2025-01-01].*** *Available at:* http://igsegp.amu.edu.pl/wpcontent/uploads/2018/05/Chojnicki_2009_a.pdf

CHUSTECKI, Jakub. *Trashumanizm. W stronę biopolityki* ponowoczesnej. **Warsaw: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024.**

CHYROWICZ, Barbara. Moralne aspekty postępu nauk biomedycznych: dylematy stare czy nowe? In ***Roczniki Filozoficzne. 1999, Vol. XLVII/2.***

DELMAS-MARTY, Mireille. ***Sens et non sens de l'humanisme juridique. Available at:*** https://www.college-de-france.fr/site/mireille-delmas-marty/course-2010-2011.htm.

GŁAŻEWSKI, Michał. *Teoria systemów autopojetycznych iklasa uhmanna – między metafizyką a metabiologią*. **Available at:** https://przegladpedagogiczny.ukw.edu.pl/archive/article/412/teoria-systemow-autopojetycznych-niklasa-luhmanna---miedzy-metafizyka-a-metabiologia/article.pdf **.**

GROMSKI, Włodzimierz. *Autonomia i* ***instrumentalny charakter prawa. Wrocław: Kolonia Limited, 2000.***

HAJDUK, Zygmunt. ***Temporalność nauki. Kontrowersyjne zagadnienia dynamiki nauki. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL & Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II,, 1995.***

HELLER, Michał. ***Filozofia nauki. Cracow: Copernicus Center Press, 2016.***

HOŁY-ŁUCZAJ, Magdalena. Posthumanizm, między metafizyką a etyką. ***Kultura i wartości, 2015, Vol. 1, No. 11.***

HORODECKI, Ryszard. ***Autonomia i odpowiedzialność. Academic Forum 05/2016. [cit. 2018-09-06]. Available at:*** <https://prenumeruj.forumakademickie.pl/fa/2016/05/autonomia-i-odpowiedzialnosc-nauki/ >

JAROSZ-ŻUKOWSKA, Sylwia. ŻUKOWSKI, Łukasz. *Wolność badań naukowych i nauczania*. [cit. 2025-10-03]. *Available at:* <https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/53684/PDF/38_S_Jarosz_Zukowska_L_Zukowski.pdf>

JENKINS, Iredell. ***Social Order and The Limits of Law. A theoretical Essay. Princeton; New Jersey: Princeton University Press, 1980.***

KONIECZNIAK, Przemysław. ***Eksperyment naukowy i techniczny a porządek prawny. Warsaw: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji UW, 2013.***

KUHN, Thomas S. ***The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: The University of Chicago Press, 1996.***

KUSTRA, Ewa. ***Polityczne problemy tworzenia prawa. Toruń: Wydawn. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1994.***

LANG, Wiesław. WRÓBLEWSKI, Jerzy. ZAWADZKI, Sylwester. ***Teoria państwa i prawa. Warsaw: PWN, 1986.***

LUHMANN, Niclas. ***Soziale Systeme Grundriss einer allgemeinen Theorie. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. 1987.***

LUHMANN, Niclas. *Systemy społeczne*. Kraków: Wydawnictwo NOMOS, 2007.

ŁUKÓW, Paweł. Równanie z dwiema autonomiami. In ***Niezbędnik Inteligenta, 2015, Vol. 1.***

MERTON, Robert. ***The sociology of Science. Theoretical and Empirical Investigations. Chicago; London: The University of Chicago Press, 1973.***

MORAWSKI, Lech. ***Główne problemy filozofii prawa. Prawo w toku przemian. Warsaw: LexisNexis,***

1999;

OPAŁEK, Kazimierz. ***Zagadnienia teorii prawa i teorii polityki. Warsaw: Państ. Wydaw. Naukowe, 1986.***

PLESSNER, Helmut. Zadanie antropologii filozoficznej. **In CZERNIAK, Stanisław. ROLEWSKI, Jarosław, eds.** *Antropologia filozoficzna. Studia z filozofii niemieckiej*. Tom. 4**,** Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja. Kopernika, 2004.

ROMANOWICZ, Marcin. Rewolucja biotechnologiczna jako „promotor" zwrotu do prawa naturalnego. **In PODREZ, Ewa. STAWECKI, Tomasz. SMULSKA, Paulina, eds.** ***Badania nad embrionami ludzkimi w świetle etyki i prawa.*** Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012.

SAFJAN, Marek. Jakiego prawa bioetycznego potrzebujemy? In BOSEK, Leszek. KRÓLIKOWSKI, Michał, eds. *Współczesne wyzwania bioetyczne.* **Warsaw: C.H. Beck, 2010.**

SCHŰTZ, Anton. Synowie pisma, synowie gniewu: Pierre'a Legendre'a krytyka racjonalnego prawodawstwa. In *Kronos*, 2010, Vol. 3.

SKĄPSKA, Grażyna. Niklas Luhmann i teoria systemów społecznych, Wstęp do wydania polskiego. In LUHMANN, Niclas: ***Social Systems….***

SUCH, Jan. Gatunki wiedzy ludzkiej. In ***Człowiek i Społeczeństwo, 1986, No. 2,.***

SUCH, Jan. Gra zwana nauką. In ***Przegląd Filozoficzny, 2007, Vol. 3.***

SZTOMPKA, Paweł. ***Socjologia. Kraków: Znak, 2002.***

VAN KĘDZIERSKI, Dawid. Metodologia i paradygmat polskich szczegółowych nauk prawnych. In ***Transformacje Prawa Prywatnego, 2018, Vol. 3.***

WRONKOWSKA, Sławomira. ZIEMBIŃSKI, Zygmunt. ***Zarys teorii prawa. Poznań: Ars Boni et Aequi, 1997.***

WRÓBLEWSKI, Bronisław. ***Język prawny i prawniczy. Kraków: P.A.V, 1948.***

WRÓBLEWSKI, Jerzy. ***Zasady tworzenia prawa. Warsaw:*** Państ. Wydaw. Naukowe**, 1989.**

Peter Vyšný

Dejiny práva v antropologickej a archeologickej perspektíve[1]

The history of law as seen from the perspectives of anthropology and archaeology

Abstract: The history of law can be effectively studied using both written and unwritten sources. The latter supplement, clarify and correct our knowledge of the law's past based on written sources and also provide facts about this past that are not contained in written sources. The article briefly illustrates this using the examples of anthropology and archaeology. The article is divided into three sections. The first part provides a general introduction to anthropology and archaeology. The second part demonstrates that, for anthropological and archaeological research purposes, historical law should be conceptualised as legal life, which formed part of a specific historical regime of normativity/normative knowledge. The third part specifies the contribution of researching the history of law from anthropological and archaeological perspectives.

Keywords: Methodology, History of Law, Unwritten Sources, Anthropology, Archaeology, Historical Legal Life, Normative Knowledge, Historical Regime of Normativity, Concrete Contribution of Anthropology and Archaeology to the Study of the History of Law

Úvod

Dejiny práva sa zvyčajne skúmajú na základe písomných prameňov rôzneho druhu, čo, nepochybne, bude platiť aj v budúcnosti, a to prinajmenšom z dvoch dôvodov. Po prvé, existuje obrovské množstvo písomných prameňov, ktoré ešte neboli, či už dostatočne alebo vôbec, vedecky spracované.[2] Po druhé, metodológia analýzy a interpretácie písomných prameňov sa neustále rozvíja,[3] čo niekedy umožňuje získať nové informácie aj z písomných prameňov, ktoré sú už dlhodobo známe a boli už aj celistvo vedecky spracované.

Na druhej strane, dejiny práva sa dajú skúmať aj pomocou nepísaných prameňov rôzneho druhu a metodológie, teórií, konceptov a terminológie vied, ktoré sa týmito prameňmi zaoberajú. Ide nielen o vedy humanitno-sociálneho charakteru, ako sú najmä kultúrna antropológia, sociálna antropológia, etnológia, archeológia, dejiny umenia, lingvistika, sociológia, ekonómia či politológia, ale aj o niektoré prírodné vedy, ako sú najmä biológia, genetika, fyzická antropológia či geografia. Všetky uvedené vedy majú bohatú poznatkovú bázu a rozvinutú teóriu a metodológiu, a tak aj silný potenciál nielen dopĺňať, spresňovať či korigovať poznanie práva a jeho dejín, založené na písomných prameňoch, ale aj priniesť podstatné fakty o práve a jeho minulosti, ktoré písomné pramene neobsahujú.

Uvedené sa ďalej pokúsim stručne ukázať na príklade antropológie a archeológie. Obe vedy budem najskôr charakterizovať vo všeobecnej rovine. Potom sa budem venovať problému

---

1 Tento príspevok je prepracovanou a rozšírenou verziou nepublikovanej prednášky, ktorú som mal dňa 12. júna 2025 na medzinárodnom workshope Právo a/ako veda, konanom na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave v súvislosti s riešením grantového projektu APVV č. 22-0079 Premeny právnej vedy – historické a súčasné podoby právnej vedy a vedeckosti práva.

2 Uvedené súvisí aj s tým, že mnohé písomné pramene nie sú zatiaľ prístupné vo forme odborných edícií.

3 STELLNER, František et al. *Úvod do studia historie.* Praha: Karolinum, 2023, kap. III. STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014.

konceptualizácie (historického) práva na účely jeho antropologického a archeologického výskumu. Nakoniec budem konkretizovať prínos antropológie a archeológie pre poznanie dejín práva.

1. Všeobecne o antropológii a archeológii

Predovšetkým v Kanade, Spojených štátoch amerických a štátoch Latinskej Ameriky je archeológia považovaná – popri fyzickej (biologickej) antropológii, kultúrnej antropológii a lingvistike – za štvrtú (a poslednú) subdisciplínu antropológie.[4] Takéto chápanie archeológie – ako integrálnej súčasti antropológie – presadil nemecko-americký antropológ Franz Boas (1858 – 1942).[5] Väčšina antropológov-archeológov z amerického svetadielu sa s ním stotožňuje aj v súčasnosti; pre týchto bádateľov tak téza Gordona Willeyho a Philipa Phillipsa z roku 1958, že *„archeológia je buď antropológiou, alebo ničím"* (*"archaeology is anthropology or it is nothing"*),[6] zostáva v platnosti.

Na druhej strane, na americkom svetadiele sa objavuje, hoci skôr len sporadicky, aj určitá kritika klasifikácie archeológie ako obyčajnej subdisciplíny antropológie. V rámci tejto kritiky sa síce nepožaduje úplné oddelenie archeológie od antropológie, no zdôrazňuje sa, že archeológia by mala mať výrazne väčšiu mieru autonómie, keďže svojím predmetom, prameňmi, metodológiou a teóriou sa v značnom rozsahu odlišuje od antropológie, a to nielen od fyzickej antropológie, ale aj od kultúrnej antropológie (a, samozrejme, aj od lingvistiky). Okrem toho sa tvrdí, že pre ďalší rozvoj metodológie a teórie archeologického bádania a vedeckého spracovania jeho (čoraz bohatších) výsledkov bude užitočnejšia spolupráca archeológie s určitými neantropologickými vedami, napr. s historickými sociálnymi vedami, ekonómiou, politológiou, geografiou či biológiou, ako (iba) s kultúrnou antropológiou, v súvislosti s čím tiež budú potrebné výskumy porovnávajúce rôzne kultúry, ku ktorým sa však mnohí antropológovia, dôsledne zotrvávajúci na pozíciách kultúrneho relativizmu (presvedčenie o jedinečnosti každej kultúry, a tak aj o nemožnosti jej porovnávania, aspoň nie systematického, s inými kultúrami), stavajú zdržanlivo až odmietavo.[7] Dobrým príkladom na skutočnosť, že antropológia, resp. najmä kultúrna antropológia (aspoň v niektorých prípadoch) nie je dostatočnou teoreticko-metodologickou a poznatkovou bázou archeológie, je pomerne bežne používaná, no kontroverzná metóda tzv. etnografických paralel či analógií. Táto metóda spočíva v tom, že na archeologické

4 HRDÝ, Ladislav. SOUKUP, Václav. VODÁKOVÁ, Alena. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: SLON, 2000, kap. 1.

5 KEHOE, Alice B. *Humans: An Introduction to Four-Field Anthropology.* New York; London: Routledge, 1998.

6 WILLEY, Gordon. PHILLIPS, Philip. *Method and Theory in American Archeology*. Chicago: University of Chicago Press, 1958, s. 2.

7 SMITH, Michael E. Why anthropology is too narrow an intellectual context for archaeology. In *Anthropologies*, 2011, Vol. 3, bez paginácie [online] [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <http://www.anthropologiesproject.org/2011/05/why-anthropology-is-too-narrow.html>
SMITH, Michael E. et al. Archaeology as a social science. In *PNAS. Proceedings of the National Academy of Sciences,* 2012, Vol. 109, No. 20, s. 7617 – 7621. [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1073/pnas.1201714109>
SMITH, Michael E. Social science and archaeological enquiry. In *Antiquity,* 2017, Vol. 91, Issue 356, s. 520 – 528. [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <https://doi.org/10.15184/aqy.2017.19>
TRIGGER, Bruce G. *A History of Archaeological Thought.* Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

kontexty, ktoré archeológia nedokáže uspokojivo objasniť, sa vztiahnu poznatky kultúrnej antropológie, týkajúce sa etnografických (antropologických) kontextov, ktoré sa na uvedené archeologické kontexty podobajú, čo však často nemožno spoľahlivo preukázať a čo vždy platí iba do určitej, a to skôr len do menšej miery.[8] Napríklad, lovom a zberom sa ľudia živili v praveku (najmä v mladšom paleolite a mezolite), no niekde sa ním živili aj v nedávnej minulosti, čo však neznamená, že recentní lovci a zberači, ktorých skúma kultúrna antropológia, sú vernou kópiou pravekých lovcov a zberačov, skúmaných archeológiou.

Archeológia praktizovaná na americkom svetadiele sa od ostatných subdisciplín tamojšej antropológie odlišuje svojím diachrónne (na minulosť) zameraným bádaním, a preto pre ňu, ale je pre antropológiu ako takú, môže byť prínosná spolupráca s históriou, ktorá sa v ostatných desaťročiach zintenzívnila, hoci nie plošne.[9] Na druhej strane, archeológia skúma minulosť do veľkej miery inak ako história, a preto má spolupráca týchto vied signifikantné limity.

Vo Veľkej Británii a v kontinentálnej Európe (teda aj na Slovensku) je situácia archeológie odlišná; v tomto priestore sa jej priznáva postavenie samostatnej vedy, hoci súčasne sa uznáva, že z hľadiska svojho predmetu, prameňov, metodológie i teórie sa do určitej miery prekrýva s antropológiou, ako aj s niektorými inými vedami, napr. s históriou a etnológiou.[10] Tohto chápania archeológie sa pridŕžam aj v tomto príspevku, a preto ďalej charakterizujem antropológiu a archeológiu oddelene.

Antropológia, niekedy nazývaná aj celostnou, holistickou, integrálnou či všeobecnou antropológiou, nie je v literatúre vymedzená úplne jednotne a vyčerpávajúco. Vychádzajúc z autoritatívnej vysokoškolskej učebnice antropológie,[11] môžeme sformulovať nasledujúcu pracovnú definíciu tejto vedy: antropológia je všestranným skúmaním ľudí (ich biologickej podstaty, myslenia, správania, interakcií, spôsobu života a pod.), sociálnych skupín (rodina, lokálna komunita, pracovný kolektív atď.), širších spoločností a kultúr, prírodných prostredí a ich antropogénnych transformácií (napr. fenomén urbanizácie) a pod. Konečným cieľom tohto skúmania, realizovaného na celosvetovej úrovni, synchrónne, no v menšej miere aj diachrónne, a pomocou rôznych humanitno-vedných, sociálno-vedných i prírodovedných metód, nie je „iba" analyzovať a interpretovať konkrétne kultúry sveta; to je v zásade konečným cieľom etnológie (zastarane: národopisu) ako vedy do istej miery sa prelínajúcej, nie však totožnej s antropológiou. Totiž, ambíciou antropológie, zaiste splniteľnou iba do

---

8 FAHLANDER, Fredrik. Archaeology and Anthropology: Brothers in Arms? - On Analogies in 21st Century Archaeology. In FAHLANDER, Fredrik. TERJE, Oestigaard, eds. *Material Culture and Other Things. Post-disciplinary Studies in the 21st Century.* [s. l.]: University of Gothenburg, Department of Archaeology, 2004, s. 185 – 211. VEIT, Ulrich. Die „ethnographische Analogie": Aufstieg und Niedergang eines heuristischen Schemas in der deutschsprachigen Urgeschichtsforschung im 20. Jahrhundert. In *SAECULUM. Jahrbuch für Universalgeschichte,* 2020, 70. Jahrgang, 2. Halbband, s. 213 – 233.

9 ICKERODT, Ulf F. Der ganze Mensch: Archäologie und Geschichte als Historische Anthropologie. In BURMEISTER, Stefan. MÜLLER-SCHEESSEL, Nils, eds. *Fluchtpunkt Geschichte. Archäologie und Geschichtswissenschaft im Dialog.* Münster: Waxmann, 2011, s. 233 – 260.
LANGEBAEK, Carl H. Historia y arqueología. Encuentros y desencuentros. In *Historia Crítica*, 2004, No. 27, s. 111 – 134. [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <https://doi.org/10.7440/histcrit27.2004.06>
WULF, Christoph, ed. *Vom Menschen. Handbuch Historische Anthropologie.* Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 1997.

10 BUJNA, Jozef. FURMÁNEK, Václav. WIEDERMANN, Egon, eds. *Staré Slovensko 1. Archeológia ako historická veda.* Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, 2013. PODBORSKÝ, V. *Úvod do studia archeologie.* Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2012, podkap. 1.2.

11 KOTTAK, Conrad Ph. *Anthropology: The Exploration of Human Diversity.* 9th edition. New York: McGraw-Hill, 2002.

určitej miery, je aj zistiť, ktoré humánno-biologické, humánno-psychologické, sociálne, kultúrne a ekologické javy boli a sú spoločné celému ľudstvu a ktoré, naopak, boli či sú špecifické iba pre konkrétne kultúry sveta. Inak povedané, antropológia sa pokúša dospieť k poznaniu univerzálnych (nadčasových, všeľudských) javov, ktoré konštituujú človeka (jednotlivca) ako takého a ľudstvo ako také.[12] Zostáva dodať, že k týmto javom sa zvykne priraďovať aj právo.

Antropológia svoj značne komplexný predmet skúma z rôznych, užších či prierezových perspektív, na základe čoho sa rozlišujú početné antropologické disciplíny, resp. subdisciplíny, ako sú najmä:

a) filozofická antropológia,[13] ktorá nemá dostatočný empirický základ, a preto je niekedy vnímaná ako príliš abstraktná či špekulatívna disciplína;
b) fyzická (biologická) antropológia;[14]
c) kultúrna antropológia, pochádzajúca zo Spojených štátov amerických a skúmajúca kultúru (nehmotnú i hmotnú) v najširšom možnom význame tohto slova;[15]
d) sociálna antropológia, vzniknutá vo Veľkej Británii a zaoberajúca sa organizáciou a fungovaním spoločností – domorodých spoločností, ale napr. aj modernej západnej spoločnosti. Hoci jej predmet je užšie vymedzený ako predmet kultúrnej antropológie, obe antropológie sa už dávnejšie zblížili, pričom niekedy sa o nich hovorí ako o jedinej vede – sociálno-kultúrnej antropológii;[16]
e) antropológia príbuzenských vzťahov;[17]
f) politická antropológia;[18]
g) ekonomická antropológia;[19]
h) právna antropológia,[20] ktorá – ako takpovediac „neprávna veda o práve“ – pristupuje k právu inak ako právna veda, právna komparatistika a viac-menej i právna história,[21] a nie je tak ani súčasťou, ani pomocnou vedou týchto právnych vied;

---

12 Takéto javy sa nazývajú aj humánnymi univerzáliami. BROWN, Donald E. *Human Universals*. New York: McGraw-Hill, 1991.

13 SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie. Člověk jako osoba*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008.

14 FETTER, Vojtěch et al. *Antropologie*. Praha: Academia, 1967.

15 KANOVSKÝ, Martin. *Kultúrna a sociálna antropológia. Osobnosti a teórie*. Bratislava: Chronos, 2004. KOTTAK, Conrad Ph. *Anthropology: The Exploration of Human Diversity*. MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Druhé vydání. Praha: SLON, 2006.

16 Tamže.

17 HOLÝ, Ladislav. *Příbuzenství v antropologické perspektivě*. Praha: Karolinum, 2025. SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství. Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha: SLON, 2010.

18 BALANDIER, Georges. *Politická antropologie*. Praha: Dauphin, 2000.

19 FIKENTSCHER, Wolfgang. *Law and Anthropology. Outlines, Issues, and Suggestions*. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 2009, kap. 10 a 11. JUSTOŇ, Zdeněk. *Ekonomie přírodních národů*. Praha: Dauphin, 2012.

20 FIKENTSCHER, Wolfgang. *Law and Anthropology. Outlines, Issues, and Suggestions*. LAMPE, Ernst-Joachim. *Historiogenese des Rechts. Der Beitrag des Rechts zur sozialen Evolution des Menschen (Historische Rechtsanthropologie)*. Berlin: Duncker & Humblot, 2022. LEDVINKA, Tomáš. *Právo, antropologie a jinakost. Konstruovaní právní alterity v antropologické perspektivě*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2023.

21 LEDVINKA, Tomáš. Právo a antropologie. Distinkce, jež neskomírá. In *Český lid*, vol. 107, no. 1, 2020, s. 3 – 21. Právna antropológia nepovažuje právo za abstraktný systém právnych noriem, existujúci akoby mimo sociálnej a kultúrnej reality, ale za integrálnu súčasť tejto reality. Proti právnemu monizmu stavia právny pluralizmus. Riadi sa tiež tézou Marca Tullia Ciceróna, verifikovanou empirickým výskumom, že spoločnosti bez práva neexistujú (*ubi societas ibi ius*) a v tejto súvislosti napr. nepodmieňuje existenciu práva súčasnou existenciou štátu. A tak ďalej.

i) právna etnológia/právna folkloristika (*Rechtliche Volkskunde*[22]), ktorú možno považovať za pomocnú vedu právnej histórie; skúma právne aspekty ľudovej kultúry (ľudovej slovesnosti, ľudových, napr. svadobných obradov a pod.) v rámci Európy;[23]
j) antropológia náboženstva;[24]
k) lingvistická antropológia;[25]
l) symbolická antropológia [výskum alebo tzv. zhustený popis (*thick description*) kultúr ako sietí symbolov a významov, spoločných ľuďom patriacim k týmto kultúram a v zásade iba im dostatočne zrozumiteľným];[26]
m) neoevolucionistická antropológia, ktorá je komplexnou inováciou skúmania sociálnej (kultúrnej) evolúcie.[27] Jej pôvodný výskum z 19. storočia, spájaný o. i. s Lewisom H. Morganom (1818 – 1881),[28] Friedrichom Engelsom (1820 – 1895)[29] či Johannom Jacobom Bachofenom (1815 – 1887),[30] mal v priebehu 20. storočia (mimo východného bloku) negatívne renomé, keďže podporoval koloniálnu nadvládu rozvinutejších krajín nad menej rozvinutými krajinami, evolúciu (= vedecký pojem) chápal ako pokrok (= nevedecký, ideologický pojem), operoval s existenciou univerzálnych, celosvetovo (hoci aj v rôznom čase) sa vyskytujúcich, vývojových štádií ľudstva (v súčasnosti sa evolúcia chápe ako multilineárna, t. j. uznáva sa, že vývoj každej svetovej kultúry je špecifický, hoci do istej miery sa môže podobať – a často aj podobá – na vývoj iných kultúr) atď. Neoevolucionistická antropológia nepatrí k antropologickému *mainstreamu.* Na druhej strane, vo vzťahu k dejinám práva ide, podľa môjho názoru, o jednu z najviac prínosných antropologických (sub)disciplín, keďže skúma historické (i súčasné) spoločenské poriadky, ktorých usporiadanie, fungovanie a vývojové zmeny ovplyvňovalo (ovplyvňuje) – popri iných faktoroch – aj právo, a naopak.

Základom antropologického, ako aj etnologického bádania je výskum v teréne, ktorý sa všeobecne označuje ako „etnografia" (etnografia teda nie je synonymom kultúrnej/sociálnej antropológie alebo etnológie, hoci v niekdajšom východnom bloku sa tento pojem často používal ako synonymum uvedených vied). Etnografický výskum spočíva v spontánnych i vopred pripravených rozhovoroch s členmi skúmanej komunity, v tzv. zúčastnenom pozorovaní, t. j. v aktívnom zapájaní sa do každodenného života skúmanej komunity a i. Po zhromaždení a zaznamenaní výsledkov výskumu (empirických dát) nasleduje ich vedecká analýza a interpretácia kultúrnou/sociálnou antropológiou alebo etnológiou.[31]

---

22 V nemecky hovoriacich krajinách sa rozlišujú *Volkskunde* a *Völkerkunde (Ethnologie).* Kým prvé označenie sa vzťahuje na etnológiu, prípadne kultúrnu/sociálnu antropológiu Nemecka, Rakúska a Švajčiarska, ako aj ostatnej Európy, druhé označenie sa vzťahuje na mimoeurópsku etnológiu, prípadne kultúrnu/sociálnu antropológiu.

23 CARLEN, Louis. Volkskunde, Rechtliche. In CORDES, Albrecht et al., eds. *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte (HRG).* Bd. 4. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1990, s. 999 – 1004.

24 BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství. Rituál, mytologie, šamanizmus, poutnictví.* Praha: Portál, 2008.

25 POKORNÝ, Jan. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura.* Praha: Grada, 2010.

26 GEERTZ, Clifford. *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books, 1973.

27 JOHNSON, Allen W. EARLE, Timothy. *The Evolution of Human Societies. From Foraging Group to Agrarian State*. Second Edition. Stanford: Stanford University Press, 2000.

28 Autor vplyvnej práce *Ancient Society* z roku 1877.

29 Autor v marxistickej historiografii vplyvnej práce *Der Ursprung der Familie, des Privateigenthums und des Staats* z roku 1884. Engels ju do veľkej miery založil na Morganovej *Ancient Society.*

30 Pôvodca dnes už prekonaného chápania matriarchátu ako sústredenia politickej moci do rúk žien a ich vládnutia v spoločnosti (gynekokracia).

31 MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie,* s. 213 a nasl.

Popri určitých prírodovedných metódach, ktorými sa tu nezaoberáme, sa v antropológii a etnológii uplatňujú dve metodológie.

Prvú metodológiu možno nazvať humanitno-vednou. Spája sa s tzv. *emickou* výskumnou perspektívou[32] (výskum kultúry „zvnútra", z perspektívy jej príslušníkov a pomocou jej autentických pojmov), pomerne úzko vymedzeným, kvalitatívnym výskumom a závermi, ktoré sú interpretáciou, t. j. naráciou opisujúcou a vysvetľujúcou význam či účel výskumom získaných empirických dát. Druhú metodológiu možno označiť ako sociálno-vednú. Pre túto metodológiu sú charakteristické: *etická* výskumná perspektíva[33] (výskum kultúry „zvonka", z perspektívy bádateľa a pomocou jeho, t. j. skúmanej kultúre cudzích, analytických vedeckých pojmov), širšie vymedzený, niekedy komparatívny a kvantitatívny výskum a závery, ktoré sú nomologickou (určité zákonitosti odhaľujúcou) explanáciou výskumom získaných empirických dát, prezentovanou sčasti vo forme narácie a sčasti v tabelárnej či schematickej forme, ako určitý model a pod.

V praxi sa uvedené metodológie často (rôzne) kombinujú, čo nepochybne zvyšuje mieru poznania skúmaných sociálnych (kultúrnych) javov.[34]

Pozrime sa ďalej na druhú z vied, ktorú chceme stručne charakterizovať v tejto časti príspevku.

Archeológia je v podstate až v 19. storočí vzniknutou vedou o minulosti ľudstva, ktorá sa v ostatných desaťročiach výrazne vzdialila od oveľa staršej, ešte z grécko-rímskej antiky pochádzajúcej vedy o minulosti ľudstva, ktorou je história.[35] Odlišnosť archeológie a histórie vyplýva nielen z toho, že prvá skúma nepísané, hmotné pramene a druhá písomné pramene, ale aj z ďalších skutočností. Napríklad, archeológia často operuje vo veľmi dlhodobom, niekedy aj braudelovské *longue durée* presahujúcom časovom rámci,[36] a preto sa sotva môže stotožniť s pomerne rozšírenou tézou historikov, že korene súčasnej podoby západnej civilizácie siahajú do stredoveku.[37] Archeológovia mnohé z týchto koreňov opodstatnene spájajú s pravekom (prehistóriou), ktorému história venuje iba veľmi okrajovú pozornosť, hoci ide o najdlhšie, viac ako 99 percent dejín ľudstva zahŕňajúce obdobie, v ktorom preukázateľne vznikli všetky kľúčové, dodnes existujúce prvky ľudskej spoločnosti (verejná moc, rodina, výroba, obchod, náboženstvo, vojna atď.), vrátane – podľa niektorých bádateľov – určitého druhu práva, manifestujúceho sa vo vyvíjajúcom sa, t. j. v postupne čoraz komplexnejšom, faktickom usporiadaní a fungovaní pravekej spoločnosti.[38]

Archeológia prispieva k poznaniu minulých spoločností – pravekých, ale aj mnohých iných – zásadne, a to v šiestich smeroch:

---

32 HARRIS, Marvin. History and Significance of the Emic/Etic Distinction. In *Annual Review of Anthropology,* 1976, Vol. 5, s. 329–350. [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <10.1146/annurev.an.05.100176.001553>

33 Tamže.

34 ČERNÍK, Václav. VICENÍK, Jozef. *Úvod do metodológie spoločenských vied.* Bratislava: Iris, 2011, passim.

35 VAŠÍČEK, Zdeněk. *Archeologie, historie, minulost.* Praha: Karolinum, 2006.

36 SMITH, Michael E. 2 – Braudel's temporal rhythms and chronology theory in archaeology. In KNAPP, A. B., ed. *Archaeology, Annales, and Ethnohistory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 23 – 34. [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511759949>

37 DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy.* Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2004, s. 7.

38 RIBAS ALBA, José M. *Prehistoria del derecho: Sobre una "genética" de los sistemas jurídicos y políticos desde el Paleolítico.* Córdoba: Almuzara, 2015. SHRYOCK, Andrew. SMAIL, Daniel L. et al. *Deep History. The Architecture of Past and Present.* Berkeley: University of California Press, 2011. VYŠNÝ, Peter. *Pravek práva.* Praha: Leges, 2021.

1) archeológia informuje o predliterárnej, t. j. vzniku písma a historiografických tradícií predchádzajúcej minulosti ľudstva, ktorá zahŕňa viac ako 99 percent jeho doterajších dejín;
2) archeológia poskytuje údaje o všetkých zložkách minulých spoločností, teda nielen o úzkej elite, ale aj o mase obyčajných ľudí rôznych kategórií (napr. o roľníkoch či otrokoch), ktorým najmä zo starších historických období pochádzajúce písomné pramene zvyčajne nevenujú (dostatočnú) pozornosť;
3) archeológia prináša poznatky o minulých, veľmi dlhodobých a značne komplexných procesoch, resp. transformáciách (antropogénne zmeny prírodného prostredia, vznik poľnohospodárstva, objavenie sa sídel mestského charakteru atď.), ktoré život ľudí významne ovplyvňovali a stále významne ovplyvňujú;
4) archeologická metodológia zahŕňa kvantitatívne (štatistické) a prírodovedné (napr. biologické, geologické, geografické), t. j. exaktné metódy, ktoré spolu so sociálnymi vedami, archeológmi, pravda, nie vždy dostatočne reflektovanými, archeológii umožňujú podávať rigorózne výpovede o minulosti, ktorým možno priznať určitú vyššiu miery objektivity;
5) na základe dnes už rozsiahlych archeologických dát možno analyzovať vývoj mnohých oblastí sveta v porovnávacej perspektíve, čo podstatne prehlbuje poznanie časovo-priestorových konštánt a premenných vývinu ľudstva;
6) archeologický výskum sa čoraz viac realizuje aj mimo priestoru západnej civilizácie, na ktorý sa orientovali, a stále vo veľkej miere orientujú, história i iné humanitné a sociálne vedy.[39]

Archeológia je vedou humanitnou i sociálnou, pričom intenzívne využíva aj rôzne prírodovedné metódy. Empirické dáta získava terénnym výskumom, ktorého primárnym, nie však jediným, objektom je tzv. archeologická kultúra. Archeologická kultúra je „... *uzavretým súborom pamiatok reprezentujúcich konkrétnu pravekú* [alebo z iného obdobia pochádzajúcu] *pospolitosť v priestore a čase. Táto pospolitosť sa súborom svojich podstatných znakov odlišuje od iných pospolitostí (kultúr). Archeologickú kultúru nemožno a priori považovať ani za etnickú, ani za hospodársku či spoločensko-organizačnú jednotku (napr. za kmeň), hoci v určitých prípadoch nimi byť môže. K podstatným (kvalitatívnym) znakom archeologickej kultúry sa zaraďujú: spektrum keramických nádob (v pleistocénnej archeológii* [rozumej: v archeológii paleolitu] *spektrum kamennej štiepanej industrie*), *druh sídel a typ obydlí, spôsob materiálneho a duchovného života a pohrebný rítus.*“[40]

Archeologické pramene sa rozdeľujú na priame a nepriame. K prvým patria artefakty, t. j. hnuteľné a nehnuteľné materiálne objekty, ktoré vznikli intencionálnou ľudskou činnosťou na rôzne účely. Nepriamymi prameňmi sú: prírodné prostredie, ktorého niektoré zložky, napr. klimatické či geologické pomery, ľudia v minulosti nedokázali ovplyvniť, a tak sa im prispôsobili, a ktoré zároveň v smeroch, v ktorých to bolo možné, postupne výrazne pretvorili do podoby kultúrnej krajiny; ekofakty, t. j. prvky prírodného prostredia, resp. kultúrnej krajiny, ktoré vznikli v dôsledku ľudských činností, nie však zámerne (ide napr. o zmeny fyzického vzhľadu územia vyvolané poľnohospodárskymi, ťažobnými či stavebnými aktivitami jeho obyvateľov); mentefakty, t. j. materiálne objekty vypovedajúce

[39] SMITH, Michael E. et al. Archaeology as a social science, s. 7617 – 7621.

[40] PODBORSKÝ, Vladimír. *Úvod do studia archeologie,* Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2012, s. 60.

o imateriálnej kultúre (napr. o náboženstve) minulých pospolitostí; analógie či paralely, t. j. poznatky o archeologických kontextoch, ktoré neboli získané ich výskumom, ale výskumom im podobných, nearcheologických, etnografických alebo historických kontextov (analógie či paralely sú využívanou, ale kontroverznou pramennou kategóriou, keďže napr. hľadanie podobností medzi súčasnými domorodými spoločnosťami mimoeurópskeho sveta a európskymi pravekými spoločnosťami je problematické – prvé spoločnosti sa síce do istej miery podobajú na druhé spoločnosti, no rozhodne nie sú ich vernou kópiou); výsledky archeologických experimentov; kópie nezachovaných originálov artefaktov, ktoré dokazujú, že v minulosti existovali určité artefakty, a falzifikáty, ktoré naopak umožňujú vylúčiť, že by v minulosti existovali určité artefakty.[41]

Archeologické pramene sa niekedy súhrnne označujú ako „materiálna kultúra", čo je však trocha zavádzajúce označenie, lebo odkazuje iba na hmotnú podstatu týchto prameňov. Archeologické pramene však vypovedajú o minulosti z hľadiska nielen tejto svojej podstaty, ale aj:

a) z hľadiska svojich symbolických významov, odvíjajúcich sa od ich charakteru napr. kultových budov či predmetov, pamätných miest, mocenských insígnií a iných tzv. prestížnych vecí atď.;
b) z hľadiska spôsobov svojho zapojenia do dobových akcií, interakcií a praktík ľudských a inštitucionálnych aktérov.

Uvedené významy a spôsoby zapojenia pritom neverbálne vysielali posolstvá, ktoré usmerňovali zmýšľanie a správanie ľudí.

Empirické dáta získané terénnym archeologickým výskumom sa analyzujú a interpretujú – podobne ako v antropológii a etnológii – v humanitno-vednej, sociálno-vednej i prírodovednej perspektíve.[42]

Popri archeológii existuje aj tzv. právna archeológia, ktorá nie je súčasťou či pomocnou vedou archeológie, ale právnej histórie.[43] Právna archeológia sa v obmedzenej miere praktizuje hlavne v Nemecku a Poľsku, pričom sa zaoberá *„výskumom, interpretáciou, systematizáciou a inventarizáciou materiálnych objektov, dokumentujúcich (zvyčajne starší) právny život, ako aj s týmito objektmi a ich priestorovým umiestnením súvisiacim symbolizmom a akciami (právne rituály, právne obyčaje, ľudové zvyklosti formované právom)"*[44] Witold Maisel vypracoval extrémne detailnú klasifikáciu archeologických prameňov poznania historického práva, v rámci ktorej zoradil tieto pramene, t. j. hnuteľné a nehnuteľné materiálne objekty, primárne podľa funkcie, ktorú v minulosti plnili v právnom živote určitej, napr. mestskej komunity. Sekundárne vzal do úvahy aj vonkajšiu formu, t. j. fyzické atribúty týchto objektov. Na základe týchto kritérií potom pramene rozdelil do dvoch hlavných, široko vymedzených kategórií. Prvú kategóriu tvoria hnuteľnosti a nehnuteľnosti, ktoré v minulosti slúžili tvorbe a uplatňovaniu práva (napr. budova súdu, nástroje na popravu odsúdencov). Do druhej kategórie sa radia veci, ktoré v minulosti fyzicky symbolizovali vyššie spoločenské postavenie a moc (kompetencie) osôb (vládcov, elít, civilných a vojenských hodnostárov,

41 Tamže, podkap. 1.3.

42 BAČA, Martin. *Základný model archeológie.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2022. NEÚSTUPNÝ, Evžen. *Teorie archeologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. PAVLŮ, Ivan. Analýza artefaktů. *Archeologické studie Univerzity Hradec Králové*, svazek 2. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, 2011.

43 LÜCK, Heiner. Was ist und was kann Rechtsarchäologie. In *Denkströme. Journal der Sächsischen Akademie der Wissenschaften,* 2012, Heft 8, s. 37.

44 Tamže, s. 35.

sudcov, kňazov) tvoriacich a/alebo uplatňujúcich právo (napr. insígnie, oblečenie), alebo konkrétne právne skutočnosti (napr. umiestnenie určitého predmetu na pozemok mohlo vyjadrovať, že tento pozemok patrí určitej osobe alebo mohlo znázorňovať jeho hranicu).[45]

2. Konceptualizácia (historického) práva na účely jeho antropologického a archeologického výskumu

Antropologické, t. j. najmä orálne pramene vypovedajú priamo o obsahu (historických) právnych noriem iba obmedzene. Archeologické, t. j. materiálne pramene o ňom dokonca vôbec nevypovedajú. Na druhej strane, tak antropológia, ako aj archeológia dokážu skúmať – pravda, prvá z uvedených vied vo väčšom rozsahu ako druhá – (historický) právny život, t. j. kreáciu, realizáciu a aplikáciu (historických) právnych noriem. Z toho vyplýva, že (historické) právo treba na účely jeho antropologického a archeologického výskumu konceptualizovať s dôrazom na jeho „život". Domnievam sa, že pri tom možno využiť koncept normatívneho poznania (*Normativitätswissen, normative knowledge*), ktorý rozpracoval Thomas Duve v súvislosti výskumom tzv. globálnej právnej histórie, ktorý rozvíja spolu s ďalšími bádateľmi.

Duve chápe normatívne poznanie ako širší pojem než je právne poznanie, ktoré považuje iba za jednu zo súčastí normatívneho poznania. Normatívne poznanie, podľa Duveho, je súborom viac-menej stabilizovaných diskurzov, praktík, pravidiel, noriem, princípov a hodnôt, ako aj kontingentných sociálnych (kultúrnych) podmienok ich existencie a pôsobenia v spoločenskej realite.[46] Tento súbor pritom nemá charakter objektívne a definitívne daného systému, keďže prvky, z ktorých je zložený, a ich vzájomné vzťahy sú sústavne (denno-denne) nanovo vytvárané, a popri tom aj do určitej miery, resp. v konkrétnych sociálnych kontextoch ďalej rozvíjané, pretvárané a niekedy aj nahrádzané úplne novými. Duve o takomto súbore hovorí ako o „historickom režime normativity" (*historical regime of normativity*).[47]

Normatívne poznanie je (re)produkované a kreatívne adaptované na konkrétne sociálne kontexty spôsobom, ktorý spočíva nielen v mechanickom uplatňovaní jeho obsahu, ale aj – a to v signifikantnej miere – v špeciálnych intencionálnych akciách, interakciách a praktikách ľudských a inštitucionálnych aktérov, ktoré niekedy pripomínajú lévi-straussovský *bricolage*, teda akési „kutilstvo".[48] Súčasťou normatívneho poznania môžu byť aj spontánne vzniknuté právne obyčaje, inkorporované uvedenými aktérmi do normatívneho poznania.

Konštruktivistický charakter normatívneho poznania (to, že normatívne poznanie nie je objektívne a definitívne dané, ale sústavne nanovo vytvárané, ako aj rozvíjané, pretvárané a niekedy aj nahrádzané úplne novým) upriamuje pozornosť na jeho (re)produkciu, pod ktorou Duve rozumie faktickú aplikáciu tohto poznania v konkrétnych sociálnych

[45] MAISEL, Witold. *Rechtsarchäologie Europas.* Wien: Böhlau Verlag, 1992.

[46] DUVE, Thomas. Rechtsgeschichte als Geschichte von Normativitätswissen? In *Rechtsgeschichte-Legal History Rg*, 2021, 29, s. 41 – 68. DUVE, Thomas. Legal History as a History of the Translation of Knowledge of Normativity. *MPILHLT Research Paper Series. No. 2022-16.* [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=4229323>

[47] DUVE, Thomas. Legal History as an Observation of Historical Regimes of Normativity. *MPILHLT Research Paper Series. No. 2022-17.* [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=4229345>

[48] DUVE, Thomas. Rechtsgeschichte als Geschichte von Normativitätswissen? DUVE, Thomas. Legal History as a History of the Translation of Knowledge of Normativity. DUVE, Thomas. Legal History as an Observation of Historical Regimes of Normativity.

kontextoch. Transfer normatívneho poznania do týchto kontextov je, podľa Duveho, jeho kultúrnym prekladom, t. j. jeho kreatívnou adaptáciou na špecifiká kontextov. Aktéri, ktorí realizujú uvedený transfer/preklad/adaptáciu normatívneho poznania, napr. sudcovia, sa pri tom riadia osobitným poznaním, existujúcim v rámci epistemických komunít a/alebo komunít praktikov, ktorých sú členmi. Duve tak postuluje existenciu osobitného poznania uvedených komunít, ktorým sa riadi (re)produkcia normatívneho poznania.[49]

Opodstatnenosť využitia konceptu normatívneho poznania na účely antropologického a archeologického výskumu (historického) práva vidím predovšetkým v dvoch skutočnostiach.

Po prvé, koncept normatívneho poznania integruje právo a iné, t. j. neprávne typy normativity do jedného celku,[50] a umožňuje tak dospieť k relatívne komplexnému obrazu toho, ako v určitej (historickej) spoločnosti fungujú regulácia a kontrola správania jej členov. Navyše, ak sa právne normy skúmajú spolu s neprávnymi normami a bez toho, že by sa prvým normám automaticky prikladal väčší význam ako druhým normám, umožňuje to vyhnúť sa debatám o tom, či určitá norma je, alebo nie je právnou normou. Tieto debaty sú totiž vo vzťahu k mnohým historickým (i niektorým súčasným) kontextom sterilné a nemajú jednoznačné riešenie. Potom by, pravda, bolo možné namietať, že neoddeľovanie právnych noriem od neprávnych noriem vedie takpovediac k „rozpusteniu" práva v širšom normatívnom poznaní, t. j. k príliš neurčitému vymedzeniu práva ako súčasti normatívneho poznania. Tu si však treba uvedomiť, že splývanie právnych a neprávnych noriem vo väčšom či menšom rozsahu bolo v minulosti bežným javom, s ktorým sa niekde, napr. v islamských krajinách, možno stretnúť aj v súčasnosti. Okrem toho právo nebolo vždy najsilnejším normatívnym systémom.

Normatívne poznanie teda zahŕňa nielen právo, ale aj ďalšie faktory, ktoré v minulosti efektívne formovali zmýšľanie a správanie ľudí. To je pre antropologické a archeologické výskumy dejín práva obzvlášť užitočné, keďže aspekty historických spoločenských poriadkov a spôsobov života ľudí v ich v rámci, ktoré tieto výskumy dokážu identifikovať, analyzovať a interpretovať, často nemožno klasifikovať ako jednoznačne právne alebo ako iba právne. Zároveň, ako už bolo uvedené, ak má byť poznanie historických foriem regulácie a kontroly ľudského správania dostatočne ucelené, nemožno ho redukovať na poznanie iba ich právnych režimov.

Po druhé, koncept normatívneho poznania umožňuje skúmať právo a neprávne typy normativity nielen z hľadiska ich abstraktného obsahu, ale aj z nemenej dôležitého hľadiska ich reálneho „života", teda ich kreácie, realizácie a aplikácie v rôznych sociálnych (kultúrnych) kontextoch. A práve tento „život" je tým, čo antropológia (z väčšej časti) a archeológia (výlučne) dokážu skúmať.

Z predchádzajúceho vyplýva, že výsledky antropologických a archeologických výskumov vypovedajú o historickom práve ako o určitom historickom právnom živote, ktorý bol súčasťou určitého historického režimu normativity (normatívneho poznania) a procesov jeho (re)produkcie.

---

[49] Tamže.

[50] Koncept normatívneho poznania korešponduje s konceptom tzv. normatívneho pluralizmu alebo multinormativity, ktorý má ambíciu nahradiť najmä právnou antropológiou rozvíjaný koncept právneho pluralizmu. Normatívny pluralizmus neoperuje – tak ako právny pluralizmus – s koexistenciou decentralizovane kreovaných a realizovaných/aplikovaných práv rôzneho druhu, ale s komplexnými interakciami (komplementaritou, konkurenciou) práva a neprávnych normatívnych systémov. DUVE, Thomas. Was ist ›Multinormativität‹? – Einführende Bemerkungen. In *Rechtsgeschichte-Legal History Rg,* 2017, 25, s. 88 – 101.

3. Konkretizácia prínosu antropológie a archeológie pre poznanie dejín práva

Antropológia a archeológia prispievajú k poznaniu dejín práva, resp. historických podôb právneho života ako súčastí historických režimov normativity/normatívneho poznania, jednak empiricky (faktograficky), jednak teoreticky. Teoretický príspevok antropológie je komplexnejší ako teoretický príspevok archeológie. Na druhej strane, bohatá antropologická teória sa zakladá síce na veľmi rozsiahlom a celosvetovo realizovanom, no prevažne iba na recentné (19. – 21. storočie) kultúry zameranom výskume, v súvislosti s čím sa vynára otázka, do akej miery možno túto teóriu (a s ňou spojené koncepty a termíny) vzťahovať na dávnejšie kultúry. Niektorí bádatelia ju na takéto kultúry vzťahujú, iní iba obmedzene a ďalší vôbec.

Ďalej sa bez nároku na úplnosť pokúsim zhrnúť konkrétny prínos antropológie a archeológie pre poznanie dejín práva. Tento prínos spájam so všeobecnou antropológiou a všeobecnou archeológiou, teda nie iba s právnou antropológiou a právnou archeológiou.

Antropológia predovšetkým umožňuje hlbšie porozumieť komplexným kontextom (historického) právneho života, ako sú životné prostredie, materiálna kultúra, spoločenské poriadky, ekonomické systémy, politické systémy, ideológie, náboženstvá, sociálna nerovnosť, exklúzia, diskriminácia a perzekúcia určitých kategórií obyvateľstva, chudoba, hospodárska kríza, korupcia, oscilácie medzi demokratickejším a autoritatívnejším spôsobom vládnutia, revolučné a nerevolučné transformácie spoločnosti, urovnávanie sporov, vojna a i.[51] Znalosť uvedených i ďalších kontextov vedie k celistvejšiemu poznaniu (historického) práva, t. j. k poznaniu, ktoré sa obmedzuje nielen na jeho abstraktný obsah, ale zahŕňa aj objektívne a subjektívne príčiny jeho vzniku, vývojových zmien či zániku, faktory, ktoré napomáhali alebo naopak bránili jeho uplatňovaniu v praxi, jeho spoločenské dopady, jeho efektivitu, jeho vzťahy k iným (neprávnym) formám regulácie a kontroly ľudského správania a pod. Táto znalosť tiež podporuje z metodologického hľadiska žiaduce nazeranie na historické právo v dobovej (antropologicky: v *emickej*) perspektíve, ktoré je rozhodne „vedeckejším" prístupom k tomuto právu ako jeho subjektívne hodnotenie z pozície dnešného človeka/právnika, majúce typickú podobu *de facto* nevedeckého záveru o jeho „pokrokovosti" alebo „nepokrokovosti".

Dôležité je aj to, že antropológia sa vzťah (historického) práva/právneho života a jeho faktických kontextov pokúša objasniť v empirickej rovine. Antropológia sa teda neuspokojuje s intuitívnymi tvrdeniami typu „obsah práva určitej krajiny je podmienený jej náboženstvom či politickou ideológiou", „štát a jeho právny poriadok sú založené na spoločenskej zmluve" atď., ale ich v rámci svojich výskumov podrobuje testovaniu, t. j. usiluje sa ich dokázať alebo naopak vyvrátiť pomocou empirických dát.

Antropológia ďalej umožňuje lepšie pochopiť podstatu, vznik, realizáciu, zmeny a zánik základných „stavebných" prvkov (historického) právneho života, t. j. právnych vzťahov a ich komplexov, teda právnych inštitúcií/inštitútov. Antropológia v tejto súvislosti skúma najmä:

a) ľudské myslenie a správanie a interpersonálnu komunikáciu, napr. pozoruje, ako určité používanie jazyka hovorcami medzi nimi zakladá sociálne/právne vzťahy;[52]

[51] FIKENTSCHER, Wolfgang. *Law and Anthropology. Outlines, Issues, and Suggestions*. KOTTAK, Conrad Ph. *Anthropology: The Exploration of Human Diversity.* MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie.*

[52] Antropológia tu využíva o. i. teóriu tzv. performatívnych rečových aktov, ktorej základy položil AUSTIN, John. *How to Do Things with Words*. London: Oxford University Press, 1962.

b) rituálnu reguláciu a kontrolu ľudského správania, ktorá bola a je súčasťou aj právneho života. Rituály regulujú a kontrolujú ľudské správanie jednak v tom zmysle, že realizácia niektorých, či už právnych alebo neprávnych noriem má rituálnu formu, jednak prostredníctvom ich dôležitej spoločenskej úlohy, ktorú Geoffrey P. Miller konceptualizoval ako „právnu funkciu rituálu" (*legal function of ritual*). Podľa Millera spočíva táto funkcia v tom, že rituály svojim účastníkom prepožičiavajú určité sociálne roly (napr. sobášny obrad rolu manžela či manželky), s ktorých zastávaním sa spájajú určité typické formy správania, ktorých dodržiavanie nositeľmi rolí je vynucované „spoločenským tlakom", no niekedy aj formálnymi verejno-mocenskými autoritami, procedúrami a sankciami. Rituály z hľadiska ich právnej funkcie sú reformačné (poskytujú nové sociálne roly, napr. uvedenie do úradu), obnovovacie (posilňujú identifikáciu ľudí s ich aktuálnymi sociálnymi rolami, napr. kultové ceremónie) a restoratívne (naprávajú negatívne konzekvencie odchýlenia sa od správania spojeného so zastávaním sociálnych rolí; patria sem spoveď, liečiteľské a očistné rituály);[53]
c) právne upravené sociálne relácie, štruktúry a inštitúcie, ako sú príbuzenstvo, rodina a manželstvo, držba, vlastníctvo a dedenie majetku, výroba, obchod, verejná správa, urovnávanie konfliktov, trestanie delikventov a pod.

Napríklad v súvislosti s trestaním delikventov v minulosti je pre právnu históriu zaujímavý antropologický koncept tzv. znečistenia kriminálnika. Trestná činnosť bola považovaná za škodlivé narušenie nadprirodzeného, bohmi či bohom stvoreného a riadeného kozmického poriadku, a to konkrétne ako vnesenie určitej škodlivej anomálie do tohto poriadku, ktorá spôsobila istú nerovnováhu jeho protikladných, resp. za „dobré" alebo „zlé" považovaných prvkov, alebo vyvolala určitú „poruchu" v mechanizmoch jeho fungovania. Takáto anomália bola často konceptualizovaná – v mimoeurópskych, ale aj v niektorých predmoderných európskych kontextoch – aj ako tzv. znečistenie, ako rozsiahlo ukázala britská sociálna antropologička Mary Douglasová.[54]

Douglasová uvádza, že k anomáliám sa zaraďovalo všetko (aj kriminalita), čo bolo považované za znečistené, a to v symbolickom/náboženskom (napr. mäso určitých zvierat) a/alebo v materialistickom/sekulárnom (resp. v hygienickom, medicínskom) (napr. výkaly) zmysle. Čiže, človek, zviera, hnuteľná či nehnuteľná vec, niektoré formy správania a konania a pod. mohli byť znečistené pomyselne (napr. zločinec mohol byť znečistený preto, že svojím zločinom poškvrnil česť a povesť seba i svojich príbuzných a seba i ich uvrhol do hanby) a/alebo reálne (napr. špinavá obuv či zapáchajúce oblečenie). Znečistenie bolo pritom v oboch prípadoch vnímané ako seriózne nebezpečenstvo pre širšiu spoločnosť, a to tým viac, že malo potenciál sa rozširovať (zväčšovať), resp. bolo nákazlivé.[55] Stotožnenie tohto nebezpečenstva s anomáliami potom jednoznačne poukazovalo na nevyhnutnosť ich rýchleho a účinného odstránenia,[56] na čo slúžilo – popri iných prostriedkoch – trestanie kriminálnikov.[57]

---

53 MILLER, Geoffrey P. The Legal Function of Ritual. In *Chicago-Kent Law Review*, 2005, Vol. 80, Issue 3, s. 1181 – 1233.

54 DOUGLASOVÁ, Mary. *Čistota a nebezpečí. Analýza konceptu znečištění a tabu.* Praha: Malvern, 2014.

55 Tamže, kap. 1 – 3.

56 Podľa Douglasovej boli anomálie odstraňované najmä týmito spôsobmi: ich novou interpretáciou, umožňujúcou ich zakomponovanie do kozmického poriadku; ich fyzickou elimináciou; systematickým vyhýbaním sa im; diskrimináciou, perzekúciou a represiou osôb a praktík, s ktorými boli spojené; ich zahrnutím do rituálov. Tamže, s. 77 – 78.

57 Tamže, s. 160 – 161.

Keďže spáchanie trestného činu znečisťovalo – jednak páchateľa a aspoň potenciálne aj jeho príbuzných, susedov či spolupracovníkov, jednak širšiu spoločnosť –, trest, ktorý sa následne uložil, resp. výkon tohto trestu, museli mať opačný, čiže purifikačný efekt, ktorý sa v minulosti (v Európe i mimo nej) často dosahoval rituálom spočívajúcim v obrátenom (akoby v zrkadle videnom) zopakovaní akcie, ktorou bol spáchaný trestný čin, teda trestaním (väčšinou iba samotných) páchateľov trestných činov podľa princípu taliónu,[58] napr. podpaľač bol popravený upálením. Tento rituálny spôsob trestania spočíval na tzv. homeopatickej mágii, založenej na predstave, že určitú situáciu či akciu možno vyvolať nastolením podobnej situácie či realizáciou podobnej akcie (*similia similibus*), napr. liatím vody na zem možno privolať dážď. Z tohto uhla pohľadu výkon trestu, ktorým došlo k obrátenému zopakovaniu akcie, ktorou bol spáchaný trestný čin, túto akciu magicky neutralizoval, čím zároveň obnovil priaznivý stav (harmonické usporiadanie, správny „chod") kozmu a jeho poriadku, predtým narušený trestným činom.[59] Obrátené zopakovanie akcie, ktorou bol spáchaný trestný čin, pritom mohlo byť reálne alebo len symbolické, alebo sčasti reálne a sčasti symbolické, úplné alebo len čiastočné.

Pozrime sa ďalej na konkrétny príspevok archeológie k poznaniu dejín práva.

Ako výstižne uvádzajú Kevin P. Smith a Andrew Reynolds,[60] súčasná archeológia dokáže efektívne skúmať právne, resp. právno-historicky relevantné aspekty archeologických kultúr, ako sú najmä:

a) rozvrstvenie spoločnosti, spojené so vzájomnou faktickou a právnou nerovnosťou spoločenských vrstiev a skupín, ako aj mužov a žien;
b) systém správy určitého sídla či územia;
c) verejno-mocenské inštitúcie a ich funkcie (správne, súdne, vojenské, náboženské);
d) trestanie delikventov;
e) verejno-mocenská regulácia a kontrola prístupu ľudí k ekonomickým zdrojom, napr. k poľnohospodárskej pôde;
f) držba a vlastníctvo pozemkov a iných druhov majetku;
g) dedičský prechod rôznych druhov majetku;
h) výmena a obchod vrátane ich verejno-mocenskej organizácie a kontroly;
i) určité hospodárske činnosti (poľnohospodárska a remeselná výroba, ťažba a i.);
j) aktivity profesijných skupín.

K uvedenému možno doplniť, že archeológia skúma aj ďalšie, pre právnu históriu relevantné javy. Ide napr. o tzv. architektonickú komunikáciu, t. j. o neverbálne vysielanie určitých náboženských, ideologických, kultúrnych či politických posolstiev materiálnou kultúrou, napr. monumentálnymi mestskými budovami a priľahlými objektmi a priestormi[61] alebo artefaktmi považovanými za prestížne a luxusné,[62] ktoré v minulosti preukázateľne ovplyvňovali zmýšľanie a správanie ľudí, ktorým boli adresované.

Z uskutočnenej konkretizácie prínosu antropológie a archeológie pre poznanie dejín práva vyplýva, že súčasťou tohto prínosu sú aj poznatky, ktoré písomné pramene týchto dejín neobsahujú.

---

58 Tamže, s. 186 – 187.

59 EBERT, Udo. Talion und Spiegelung im Strafrecht. In KÜPER, Wilfried et al., eds. *Festschrift für Karl Lackner zum 70. Geburtstag am 18. Februar 1987.* Berlin: Walter de Gruyter, 1987, s. 416.

60 SMITH, Kevin P. REYNOLDS, Andrew. Introduction: The Archaeology of Legal Culture. In *World Archaeology,* 2013, Vol. 45, No. 5, s. 687 – 698.

61 SMITH, Michael E. *Aztec City-State Capitals.* Gainesville: University Press of Florida, 2008, s. 14 – 15, kap. 6.

62 VYŠNÝ, Peter. *Pravek práva,* s. 54 – 56.

Záver

Výskum dejín práva na základe písomných prameňov mal, má a bude mať zásadný význam. To však neznamená, že by sa tieto dejiny mali poznávať iba pomocou písomných prameňov. Nepísané pramene, s ktorými pracujú antropológia a archeológia, totiž poznanie minulosti práva, založené na písomných prameňoch, nielen dopĺňajú, spresňujú a korigujú, ale aj rozširujú o fakty, ktoré písomné pramene neobsahujú.

Antropológia a archeológia skúmajú početné a rozmanité aspekty reálneho „života" historického práva, čo môže byť podnetné pre právnu históriu, v rámci ktorej do určitej miery stále pretrváva skúmanie skôr abstraktného obsahu tohto práva, ako komplexných a do veľkej miery metaprávnych procesov jeho dobovej kreácie, transformácie, realizácie a aplikácie.

Efektívny antropologický a archeologický výskum dejín práva predpokladá určitú spoluprácu antropológie a archeológie s právnou vedou, a to o. i. preto, že samotný objekt tohto výskumu, ktorým, ako sa domnievam, by mal byť historický právny život ako súčasť (re) produkcie určitého historického režimu normativity/normatívneho poznania, je definovaný najmä právno-vedecky. Obe uvedené vedy by, tiež, pochopiteľne, mali spolupracovať aj s právnou históriou, ktorej poznatky, získané z písomných prameňov, im hlavne môžu pomôcť zodpovedať otázky, ktoré sa na základe nepísaných prameňov nedajú zodpovedať, či už dostatočne alebo vôbec.

Antropologický alebo archeologický výskum dejín práva a analýzu a interpretáciu jeho výsledkov nie je, podľa môjho názoru, vhodné založiť na metodológii iba právnej antropológie alebo iba právnej archeológie. Týmto špeciálnym vedám totiž chýba výraznejší interdisciplinárny rozmer: prvá z nich sa relatívne dištancuje od právnej vedy i právnej histórie, druhá je zase súčasťou iba právnej vedy a právnej histórie, no nie aj archeológie. Právno-antropologickú a právno-archeologickú metodológiu treba preto doplniť o metodológiu všeobecnej antropológie a archeológie, ako aj právnej vedy a právnej histórie.

V tomto príspevku bolo možné priblížiť problematiku antropologického a archeologického bádania o dejinách práva iba stručne a zovšeobecnene. Ďalšie zaoberanie sa touto problematikou, ktoré autor príspevku predpokladá, by sa malo zamerať na rozvoj teórie a metodológie; zároveň by malo zahŕňať aj empirický výskum, čo si v prípade absencie formálneho antropologického alebo archeologického vzdelania bádateľa vyžiada zostaviť špeciálnu metodiku, minimálne umožňujúcu analyzovať a interpretovať empirické dáta, poskytnuté profesionálnymi antropológmi alebo archeológmi, z hľadísk podstatných pre právnu históriu.

Summary

The history of law can be effectively studied using both written and unwritten sources. The latter supplement, clarify and correct our knowledge of the law's past based on written sources and also provide facts about this past that are not contained in written sources. The article briefly illustrates this using the examples of anthropology and archaeology.

The article is divided into three sections.

The first part provides a general introduction to anthropology and archaeology.

Anthropology is the comprehensive study of people, social groups, broader societies and cultures, and natural environments and their anthropogenic transformations (e.g.,

urbanization). The ultimate goal of this research, conducted worldwide, both synchronously and diachronically, and using methods from the humanities, social sciences, and natural sciences, is not merely to analyse and interpret specific cultures around the world. The ambition of anthropology is to determine which biological, psychological, social, cultural, and ecological phenomena are common to all of humanity and which are specific to certain cultures. In other words, anthropology attempts to understand the universal phenomena that constitute humanity and individuals.

Anthropology examines its highly complex subject from various perspectives. On this basis, numerous anthropological disciplines and subdisciplines are distinguished. Examples include physical (biological) anthropology, cultural anthropology, and social anthropology. Legal anthropology is also a discipline. Its approach to law differs from that of legal science, comparative law, and legal history. Therefore, it is not part of or an auxiliary science to these disciplines.

Archaeology is a subdiscipline of anthropology in the Americas. In contrast, in Great Britain and continental Europe, it is a distinct discipline. Unlike history, it examines the past (primarily so-called archaeological cultures) using material sources. Similar to anthropology, it uses methods from the humanities, social sciences, and natural sciences. There is also legal archaeology, which is not part of or an auxiliary science of archaeology, but of legal history and legal science.

The second part demonstrates that, for anthropological and archaeological research purposes, historical law should be conceptualised as legal life, which formed part of a specific historical regime of normativity/normative knowledge.

Anthropological sources, mainly oral traditions, offer limited insight into the specifics of historical legal norms. Archaeological sources provide no information about this. However, both anthropology and archaeology can examine historical legal life, i.e., the creation, implementation, and application of historical legal norms. Therefore, historical law must be conceptualized for anthropological and archaeological research with an emphasis on its "life". The concept of normative knowledge can be used for this purpose. It is a set of more or less stable discourses, practices, rules, norms, principles, and values, as well as the social (cultural) conditions that allow them to exist and operate in reality. This set does not have the character of an objectively and definitively given system since its elements and their relationships are constantly recreated, developed, and transformed. Sometimes, they are even replaced by new elements. This set is a so-called historical regime of normativity/normative knowledge.

Normative knowledge encompasses not only law, but also the various factors that have shaped people's thinking and behaviour throughout history. This is particularly useful for anthropological and archaeological research into the history of law because the aspects of historical societal orders and ways of life that such research identifies, analyses, and interprets often cannot be classified as purely or solely legal. The concept of normative knowledge enables us to examine law and non-legal types of normativity in terms of both their abstract content and their real "life", or their creation, implementation, and application in various social contexts. It is precisely this "life" that anthropology and archaeology are able to examine.

Thus, the results of anthropological and archaeological research depict historical law as a specific legal life that was part of the reproduction of a historical regime of normativity/ normative knowledge.

The third part specifies the contribution of researching the history of law from anthropological and archaeological perspectives.

Above all, anthropology enables a deeper understanding of the complex contexts of historical legal life. These contexts include the environment, material culture, social orders, economic systems, political systems, ideologies, religions, social inequality, the exclusion and discrimination of certain population categories, poverty, economic crises, corruption, and the oscillations between democratic and authoritarian forms of government. Other contexts include revolutionary and non-revolutionary transformations of society, dispute resolution, and war. This knowledge leads to a more comprehensive understanding of historical law. This understanding is not limited to its abstract content but also includes the objective and subjective causes of its creation, developmental changes, or demise. It also includes factors that helped or hindered its application in practice, its social impact, its effectiveness, and its relationship to non-legal forms of regulating and controlling human behaviour. Methodologically, this knowledge supports viewing historical law from a contemporary perspective, which is a more scientific approach than evaluating it subjectively from today's perspective, typically taking the form of an unscientific conclusion about its "progressiveness" or "backwardness".

It is also important that anthropology attempts to clarify the relationship between historical law/legal life and its factual contexts on an empirical level. Anthropology is therefore not satisfied with intuitive statements such as "the content of a country's law is conditioned by its religion or political ideology", "the state and its legal system are based on a social contract", etc., but subjects them to testing in its research, i.e., it seeks to prove or disprove them using empirical data.

Anthropology allows us to better understand the essence, origin, implementation, changes, and demise of the fundamental "building blocks" of historical legal life: legal relationships and legal institutions. In this context, anthropology examines the following in particular:

(a) human thinking, behaviour, and interpersonal communication;
(b) Ritual regulation and control of human behaviour, which has been and continues to be a part of legal life.
(c) Legally regulated social relations, structures, and institutions, such as kinship, family, marriage, property relations, inheritance, production, trade, public administration, conflict resolution, and the punishment of offenders.

Archaeology can effectively examine the legal aspects of archaeological cultures, such as the stratification of society associated with factual and legal inequalities among social classes, groups, and men and women; the administration of a particular settlement or territory; public institutions and their functions (administrative, judicial, military, and religious); the punishment of offenders; the regulation and control of people's access to agricultural land and other economic resources by public power; land tenure; inheritance; exchange and trade; certain economic activities, such as agricultural and craft production and mining; activities of professional groups; and architectural communication, i.e., the nonverbal transmission of religious, ideological, cultural, or political messages through material culture.

This article only provides a brief, general overview of anthropological and archaeological research on the history of law. Further exploration of this topic should focus on developing theory and methodology. At the same time, it should include empirical research. In the absence of formal anthropological or archaeological training, researchers will need to develop a special methodology to analyse and interpret empirical data provided by professional anthropologists or archaeologists from perspectives relevant to legal history.

Literatúra

AUSTIN, John. *How to Do Things with Words*. London: Oxford University Press, 1962.

BAČA, Martin. *Základný model archeológie.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2022.

BALANDIER, Georges. *Politická antropologie.* Praha: Dauphin, 2000.

BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství. Rituál, mytologie, šamanizmus, poutnictví.* Praha: Portál, 2008.

BROWN, Donald E. *Human Universals.* New York: McGraw-Hill, 1991.

BUJNA, Jozef. FURMÁNEK, Václav. WIEDERMANN, Egon, eds. *Staré Slovensko 1. Archeológia ako historická veda*. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, 2013.

CARLEN, Louis. Volkskunde, Rechtliche. In CORDES, Albrecht et al., eds. *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte (HRG)*. Bd. 4. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1990, s. 999– 1004.

ČERNÍK, Václav. VICENÍK, Jozef. *Úvod do metodológie spoločenských vied.* Bratislava: Iris, 2011.

DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy.* Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2004.

DOUGLASOVÁ, Mary. *Čistota a nebezpečí. Analýza konceptu znečištění a tabu.* Praha: Malvern, 2014.

DUVE, Thomas. Was ist ›Multinormativität‹? – Einführende Bemerkungen. In *Rechtsgeschichte-Legal History Rg,* 2017, 25, s. 88 – 101.

DUVE, Thomas. Rechtsgeschichte als Geschichte von Normativitätswissen? In *Rechtsgeschichte-Legal History Rg*, 2021, 29, s. 41 – 68.

DUVE, Thomas. Legal History as a History of the Translation of Knowledge of Normativity. *MPILHLT Research Paper Series. No. 2022-16.* [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=4229323>

DUVE, Thomas. Legal History as an Observation of Historical Regimes of Normativity. *MPILHLT Research Paper Series. No. 2022-17.* [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=4229345>

EBERT, Udo. Talion und Spiegelung im Strafrecht. In KÜPER, Wilfried et al., eds. *Festschrift für Karl Lackner zum 70. Geburtstag am 18. Februar 1987*. Berlin: Walter de Gruyter, 1987, s. 399–422.

FAHLANDER, Fredrik. Archaeology and Anthropology: Brothers in Arms? - On Analogies in 21st Century Archaeology. In FAHLANDER, Fredrik. TERJE, Oestigaard, eds. *Material Culture and Other Things. Post-disciplinary Studies in the 21st Century.* [s. l.]: University of Gothenburg, Department of Archaeology, 2004, s. 185 – 211.

FETTER, Vojtěch et al. *Antropologie.* Praha: Academia, 1967.

FIKENTSCHER, Wolfgang. *Law and Anthropology. Outlines, Issues, and Suggestions*. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 2009.

GEERTZ, Clifford. *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books, 1973.

HARRIS, Marvin. History and Significance of the Emic/Etic Distinction. In *Annual Review of Anthropology*, 1976, Vol. 5, s. 329 – 350. [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <10.1146/annurev.an.05.100176.001553>

HOLÝ, Ladislav. *Příbuzenství v antropologické perspektivě.* Praha: Karolinum, 2025.

HRDÝ, Ladislav. SOUKUP, Václav. VODÁKOVÁ, Alena. *Sociální a kulturní antropologie*, Praha: SLON, 2000.

ICKERODT, Ulf F. Der ganze Mensch: Archäologie und Geschichte als Historische Anthropologie. In BURMEISTER, Stefan. MÜLLER-SCHEESSEL, Nils., eds. *Fluchtpunkt Geschichte. Archäologie und Geschichtswissenschaft im Dialog.* Münster: Waxmann, 2011, s. 233–260.

JOHNSON, Allen W. EARLE, Timothy. *The Evolution of Human Societies. From Foraging Group to Agrarian State*. Second Edition. Stanford: Stanford University Press, 2000.

JUSTOŇ, Zdeněk. *Ekonomie přírodních národů.* Praha: Dauphin, 2012.

KANOVSKÝ, Martin. *Kultúrna a sociálna antropológia. Osobnosti a teórie.* Bratislava: Chronos, 2004.

KEHOE, Alice B. *Humans: An Introduction to Four-Field Anthropology.* New York; London: Routledge, 1998.

KOTTAK, Conrad Ph. *Anthropology: The Exploration of Human Diversity.* 9th edition. New York: McGraw-Hill, 2002.
LAMPE, Ernst-Joachim. *Historiogenese des Rechts. Der Beitrag des Rechts zur sozialen Evolution des Menschen (Historische Rechtsanthropologie).* Berlin: Duncker & Humblot, 2022.
LANGEBAEK, Carl H. Historia y arqueología. Encuentros y desencuentros. In *Historia Crítica*, 2004, No. 27, s. 111 – 134. [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na:
<https://doi.org/10.7440/histcrit27.2004.06>
LEDVINKA, Tomáš. Právo a antropologie. Distinkce, jež neskomírá. In *Český lid,* 2020, Vol. 107, No. 1, s. 3 – 21.
LEDVINKA, Tomáš. *Právo, antropologie a jinakost. Konstruovaní právní alterity v antropologické perspektivě.* Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2023.
LÜCK, Heiner. Was ist und was kann Rechtsarchäologie. In *Denkströme. Journal der Sächsischen Akademie der Wissenschaften,* 2012, Heft 8, s. 35–55.
MAISEL, Witold. *Rechtsarchäologie Europas.* Wien: Böhlau Verlag, 1992.
MILLER, Geoffrey P. The Legal Function of Ritual. In *Chicago-Kent Law Review,* Vol. 80, Issue 3, s. 1181 – 1233.
MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie.* Druhé vydání. Praha: SLON, 2006.
NEÚSTUPNÝ, Evžen. *Teorie archeologie.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.
PAVLŮ, Ivan. Analýza artefaktů. *Archeologické studie Univerzity Hradec Králové*, svazek 2. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, 2011.
PODBORSKÝ, Vladimír. *Úvod do studia archeologie.* Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2012.
POKORNÝ, Jan. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura.* Praha: Grada, 2010.
RIBAS ALBA, José M. *Prehistoria del derecho: Sobre una "genética" de los sistemas jurídicos y políticos desde el Paleolítico.* Córdoba: Almuzara, 2015.
SHRYOCK, Andrew. SMAIL, Daniel L. et al. *Deep History. The Architecture of Past and Present.* Berkeley: University of California Press, 2011.
SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství. Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě.* Praha: SLON, 2010.
SMITH, Michael E. 2 – Braudel's temporal rhythms and chronology theory in archaeology. In KNAPP, A. B., ed. *Archaeology, Annales, and Ethnohistory* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 23 – 34. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511759949>
SMITH, Michael E. *Aztec City-State Capitals.* Gainesville: University Press of Florida, 2008.
SMITH, Michael E. Why anthropology is too narrow an intellectual context for archaeology. In *Anthropologies*, 2011, Vol. 3, bez paginácie. [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na:
<http://www.anthropologiesproject.org/2011/05/why-anthropology-is-too-narrow.html>
SMITH, Michael E. et al. Archaeology as a social science. In *PNAS. Proceedings of the National Academy of Sciences,* 2012, Vol. 109, No. 20, s. 7617 – 7621. [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1073/pnas.1201714109>
SMITH, Michael E. Social science and archaeological enquiry. In *Antiquity,* 2017, Vol. 91, Issue 356, s. 520 – 528. [online]. [cit. 2025-06-25]. Dostupné na: <https://doi.org/10.15184/aqy.2017.19>
SMITH, Kevin P. REYNOLDS, Andrew. Introduction: The Archaeology of Legal Culture. In *World Archaeology,* 2013, Vol. 45, No. 5, s. 687 – 698.
SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie. Člověk jako osoba.* 2. vyd. Praha: Portál, 2008.
STELLNER, František. a kol. *Úvod do studia historie.* Praha: Karolinum, 2023.
STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě***.** Praha: Scriptorium, 2014.
TRIGGER, Bruce G. *A History of Archaeological Thought.* Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
VAŠÍČEK, Zdeněk. *Archeologie, historie, minulost.* Praha: Karolinum, 2006.
VEIT, Ulrich. Die „ethnographische Analogie": Aufstieg und Niedergang eines heuristischen Schemas

in der deutschsprachigen Urgeschichtsforschung im 20. Jahrhundert. In *SAECULUM. Jahrbuch für Universalgeschichte,* 2020, 70. Jahrgang, 2. Halbband**,** s. 213 – 233.

VYŠNÝ, Peter. *Pravek práva.* Praha: Leges, 2021.

WILLEY, Gordon. PHILLIPS, Philip. *Method and Theory in American Archeology*. Chicago: University of Chicago Press, 1958.

WULF, Christoph, ed. *Vom Menschen. Handbuch Historische Anthropologie.* Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 1997.

Tomáš Tandlich

Mestské štatúty – zdroj práva a vzdelanosti v slobodných kráľovských mestách na území dnešného Slovenska v novoveku

City statutes – a source of law and education in the free royal towns in the territory of present-day Slovakia in the Early Modern Period

Abstract: The city statute was an important tool for the mayor and the city council of the free royal town in managing administration and judiciary from the 13th to the 18th century. It was a document of lower legal force through which the municipal authority made decisions via charter or record in the city book regarding taxes, testaments, guild articles, safety, trade, judgments, etc. The towns had royal privileges as the basis of their autonomous status. These were often violated by the nobility. The monarch's effort was to transfer parts of the free royal towns under the jurisdiction of the tavarnicus and his court. At the beginning of the 16th century, Štefan Verbőczy compiled Hungarian customary law in the collection *Opus Tripartitum*, which included the municipal statute-making law. The mayor and the city council issued the most statutes for craft and trade guilds, particularly in the 16th and 17th centuries. An example is the guild articles of the trading guild in Trnava from 1547, which were confirmed by the local city council in 1604 as a city statute.

Keywords: statute, city, guild, craft, trade, tavern keeper, law, judiciary.

Úvod

Štatút je všeobecnou právnou normou, ktorú vydávali mestá s vrchnostenským právom na reguláciu pravidiel života v mestskej komunite. Jeho text nesmel byť v rozpore s platným obyčajovým právom a musel brať do úvahy práva a slobody iných. Štatúty mestá vydávali vlastné, alebo ich preberali z iných mestských práv. Platnosť nariadenia sa vzťahovala len na určité miesto. Tieto nariadenia mali ako svoje vnútorné predpisy v právomoci územné korporácie, ktorými boli v bývalom Uhorsku šľachtické stolice a slobodné kráľovské mestá. Slobodné kráľovské mestá mali vlastnú súdnu právomoc a osobitné právne zásady sa prejavovali aj pri tvorbe štatútov. Štatútotvorné právo (*ius statuendi*) získali slobodné kráľovské mestá z kráľovského privilégia. Staršie uhorské feudálne právo rozoznávalo dve formy, a to zákon a obyčaj. Zákonmi boli privilégium a štatút a zvykové právo sa používalo v súdnej praxi (*realizácia obyčajového práva v konkrétnych prípadoch*), v súdnych rozhodnutiach a v zbierkach formulácií a dokumentov. Štatút ako právna norma vznikol spolu s autonómnou samosprávou v mestách v 13. storočí. Najstaršie štatúty ako formy mestského práva sú z Bratislavy, Krupiny a Banskej Štiavnice. Stolice, šoltýske osady a cechy vydávali svoje štatúty ako záujmové korporácie až od 16. storočia.[1] Štatútmi sa zaoberali na prelome 19. a 20. storočia uhorskí právni historici Sándor Kolosvári a Kelemen Óvári, ktorý vo svojej osemzväzkovej edícii prameňov *Corpus statutorum Hungariae municipalium*. Zozbierali a vydali aj mestské štatúty napr. Bratislavy, Trnavy, Svätého Jura, Kremnice, Banskej Štiavnice, Banskej Bystrice, Pešti, Ostrihomu, Budína a ďalších miest na území dnešného Slovenska a bývalého Uhorska spolu so župnými

[1] MALÝ, Karel. SIVÁK, Florián. *Dějiny státu a práva v Československu (I. díl do r. 1918)*. Praha: Panorama, 1988, s. 93 – 94.

štatútmi[2]. Vybral som štatút mesta Trnava z roku 1604, ktorý je praktickým príkladom mestskej listiny v skúmanom období. Vo svojich prácach sa štatútmi zaoberali právni historici Štefan Luby, Adriana Švecová, Tomáš Gábriš, Miriam Laclavíková a Andrea Kluknavská. Tavernikálnym právom sa zaoberala vo svojom výskume právna historička Štefánia Mertanová. Historici Eva Vrabcová, Magdaléna Botťánková a Jozef Šimončič sa zaoberali vo svojom výskume dejinami Trnavy v období šestnásteho a sedemnásteho storočia.

Právna obyčaj a mestské štatúty organizovali formálnoprávne správu mesta. Regulovala sa vnútorná správa na základe štatútotvorného práva (*iuris statuendi*) v oblastiach starostlivosti o poriadok a bezpečnosť, o protipožiarnu ochranu a zdravotníctvo, o trhový poriadok, o úpravu budovania mestských sídiel, o mestské opevnenie a o obranu mesta[3]. Pochopenie zložitosti mestského práva v stredoveku a novoveku v bývalom Uhorsku a na území dnešného Slovenska sa zakladá na vysvetlení vzťahu obyčajového ústneho a písaného práva s privilégiami, dekrétmi a štatútmi ako dokumentmi písaného práva. Štefan Verbőczy – ako tvorca krajinského práva v Uhorsku – považoval termín *ius* za právo, ktoré vychádzalo zo zvyklostí, pričom, ak chýbal písomný zákon, tak sa takýto zvyk stal zákonom. Jeho časťami sú *leges a mores* (*consuetudo*). *Statutum* sa zhodovali s pojmom *decretum*, ktoré mali celoštátnu alebo všeobecnú platnosť. Štatúty, ktoré vydávali slobodné kráľovské mestá a sú predmetom tejto práce, mali záväznosť len pre jedno konkrétne miesto. Vychádzali zo štatútotvorného práva (*ius statutarium*), ktoré vychádzalo z činnosti stolíc/žúp a slobodných kráľovských miest ako územných korporácií. Pojmy *decreta a constitutiones* sú právne predpisy so silou zákona, ktoré schválili panovník a snem[4].

Korporácie získali právo vydávať štatúty ako normy nižšej právnej sily kráľovským privilégiom. Existovali štatúty mestské, stoličné/župné a záujmových korporácií (*cechy*). Tieto legislatívne rozhodnutia nesmeli zasahovať do súkromnoprávnych vzťahov, čo sa však nie vždy dodržiavalo. Existovali aj spoločné mestské štatúty, ktoré boli kodifikované ako napr. štatutárne právo spišských miest v diele *Willkűr der Sachsen in der Zips* (*1370*), spoločné štatutárne právo slobodných kráľovských a poddanských miest v *Decretum minus* kráľa Žigmunda Luxemburského (1405), spoločné štatutárne právo dolnouhorských banských a hornouhorských slobodných kráľovských miest a právo tavernikálnych miest v zbierke *Articuli iuris tavernicalis* (1486)[5].

---

[2] KOLOSVÁRI, Sándor. ÓVÁRI, Kelemen. *Monumenta Hungariae Juridico-Historica. CORPUS STATUTORUM. Tomus IV. Pars Secunda. Statuta et articuli municipiorum Hungariae Cis Danubianorum. Sz. Kir. városi statutumok (1376 – 1800)* [online]. Budapešť: A M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága, 1897, s. 4 – 849. [cit. 2025-09-14]. Dostupné na internete: <https://digitalia.lib.pte.hu/hu/a-magyar-torvenyhatosagok-jogszabalyainak-gyujtemenye-bp-4-2-1897-5949#page/732/mode/1up >

[3] ŠVECOVÁ, Adriana. GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 78.

[4] KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo ako dynamický prvok vývoja práva v Uhorsku. In MALÝ, Karel. ŠOUŠA, Jiří, jr., eds. *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference „Práva městská Království českého" z 19. – 21.září 2011, Praha.* Praha: Univerzita Karlova v Prahe, Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 264 – 265.

[5] LACLAVÍKOVÁ, Miriam. ŠVECOVÁ, Adriana. *Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790*. Trnava: Typi Universitas Tyrnaviensis, 2007, s. 222.

1. Mestské právo

Na mestskej úrovni sa mali používať pri výkone práva miestne štatúty a miestne zvykové právo na prvom mieste, ak sa niekto neodvolal na kráľovský dekrét alebo iný prameň práva so vzťahom ku kráľovskému majestátu. Miestne zvykové právo a štatúty sa síce spísali do mestskej právnej knihy daného mesta, ale ich skutočná záväznosť nie je istá. Spísanie zvyklostí a štatútov bolo len obrazom vývoja práva konkrétneho mesta v danom historickom období. Rozhodovať sa malo podľa zvykového práva určitého mestského spoločenstva, a to nezávisle od písaného práva. Hodnotový obsah práva ostával napriek zmenám v postupe riešenia sporov, teda procesného práva, nemenný. Nemuselo sa teda použiť konkrétne pravidlo písaného práva, pretože to sa vnímalo komplexne[6]. Mestské právo sa spísalo do mestskej právnej knihy, niekedy tam bol aj prepis základného kráľovského privilégia pre dané mesto. Boli tu však najmä mestské štatúty a miestne zvykové právo. Niekedy tu boli spísané aj dekréty, teda zákony krajinského práv, no len v menšej miere, pretože nezasahovali vo väčšej miere do právneho postavenia a vnútornej jurisdikcie mestskej rady. Pre municipálne právo boli dôležité privilégiá, obyčajové právo a vlastné štatúty[7].

Právne postavenie slobodných kráľovských miest vychádzalo na území dnešného Slovenska ako súčasti bývalého Uhorského kráľovstva a legitimizovalo sa kráľovským privilégiom, čo je listina vydaná panovníkom v slávnostnej forme s trvalo platnou právnou normou. Slobodné kráľovské mestá disponovali kolektívnym šľachtickým právom. Mohli nadobúdať vlastníctvo majetkov formou donácie, na základe čoho podliehali šľachtickému súdnictvu. Disponovali menšími regálnymi právami ako rybolovným, poľovným, mlynským a výčapným, ďalej patronátnym právom, ako aj vrchnostenským zemepanským právom k všetkej pôde na svojom území. Pôdu, lesy a lúky vlastnilo mesto vo svojom chotári, pričom mešťania tieto nehnuteľnosti mali len v dedičnej držbe. Regálne práva mestská vrchnosť mohla prideliť obyvateľom mesta. Majetok mešťanov si mohlo mesto nárokovať ako odúmrť. Mestskému súdu podliehali mešťania v oblasti civilných sporov a pozostalostí, pričom šľachtici sa riadili mestským právom len pri vlastníctve majetku na území konkrétneho mesta. Mestá smeli používať erb a pečať. Hodnoverné svedectvá a iné právne akty sa spisovali a dohadovali v prípade mešťanov pred mestskou radou[8].

Išlo o právny okruh, podľa ktorého sa malo konkrétne mesto riadiť. Išlo napr. o právo Stoličného Belehradu, ktoré získala v roku 1238 Trnava. Ďalšie mestá získali postavenie slobodného kráľovského mesta alebo privilegovaného mestečka: Starý Tekov (1240), Zvolen (1243), Krupina (1244), Svätý Kríž nad Hronom (1246), Nitra (1248), Nové Mesto nad Váhom (1253), Komárno (1256) a Bratislava (1291), Kremnica (1328), Banská Bystrica (1255) a Banská Štiavnica (okolo 1237). Posledným stredovekými mestami sa stali Liptovský Trnovec (1429) a Banská Belá (1453). Siedmy dekrét kráľa Vladislava II. uvádza v treťom článku medzi kráľovskými mestami najprv osem slobodných miest, a to Budín, Pešť, Košice, Bratislavu, Trnavu, Bardejov, Prešov a Šoproň. Ďalšími mestami sú Starý Budín, Ostrihom, Stoličný Belehrad, Levoča, Skalica, Segedín, mestá Kumánov, Vyšehrad, Kremnica, Banská Bystrica, Zvolen a ostatné banské mestá[9]. Zdrojom mestského práva boli mestské knihy, kam

[6] KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo, s. 266.

[7] KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo, s. 259.

[8] LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Druhé vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2002, s. 211. Tiež: KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo, s. 220 – 221.

[9] LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 80. Tiež: KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo, s. 214 – 215.

sa písali súdne rozhodnutia mestskej rady, štatúty, príjmy a výdavky mestskej pokladnice, testamenty, prevody majetku a voľby mestskej rady. Významnými sú mestské právne knihy zo Žiliny, Krupiny a Bratislavy[10]. Vychádzali pri tom z dvoch právnych okruhov saského (*magdeburského) a* juhonemeckého (*norimberského alebo švábskeho*), z ktorých čerpali pri koncipovaní svojich právnych systémov jednotlivé mestá v bývalom Uhorsku. Mestá povýšil kolektívne do stavu podobného šľachtickému v roku 1405 kráľ Žigmund Luxemburský. Išlo o zákon *Decretum minus*, ktorý bol vydaný na zjazde uhorských miest a v 21 článkoch upravil viaceré oblasti mestského súkromného a verejného práva slobodných kráľovských a poddanských miest. Išlo o kodifikáciu partikulárneho štatutárneho práva mestských sídiel všetkých typov[11]. Mestá boli od roku 1405 povolávané na snem, kde mali právo cez svojich zástupcov klásť svoje požiadavky. Snem určil, že mesto muselo mať hradby, najmä kvôli možnému vojenskému ohrozeniu. Potrebu opevnenia miest riešil aj dekrét z roku 1435[12]. Zaviedlo sa odvolanie sa voči rozhodnutiu rady mesta k materskému mestu, ktorého právom sa dané sídlo riadilo. Druhou formou bolo odvolanie sa k taverníkovi, a potom k personálovi. Dekrét zaviedol aj budínsku mieru ako jednotnú pri dovoze látok do Uhorska. Mestá dostali týmto dekrétom ríšsky štatút, čo sa rovnalo postaveniu feudálov, pričom ich nadriadeným bol priamo kráľ. Zakazoval sa vývoz zlata a striebra, súdnictvo cirkevné a svetské sa oddelilo. Povoľovalo sa voľné vykladanie tovaru obchodníkom v Budíne oproti staršiemu právu skladu. Zakázal sa dovoz cudzej soli do Uhorska. Uviedli sa sem aj povinnosti o daroch panovníkovi a jeho zástupcom. Zaviedlo sa platenie tridsiatku, upravilo sa platenie deviatku a desiatku, ako aj kráľovskej dane atď.[13]

Vývin mestského práva na našom území sa skladal z domáceho zvykového práva najčastejšie trhových osád domáceho obyvateľstva a saského/magdeburského a švábskeho/ norimberského práva, ktoré priniesli do Uhorska nemeckí hostia. Štatútotvorné právo sa stalo jedným z pilierov vznikajúcej mestskej samosprávy. V tunajšom mestskom práve sa okrem štatútov ako vnútorných predpisov objavujú aj dekréty, teda zákony, ako aj privilégiá a obyčajové právo. Základné mestské právne okruhy, ktoré vznikli v materských slobodných kráľovských mestách na území dnešného Slovenska, boli tieto: budínsky, bratislavský, banskoštiavnický, kremnický, gelnický, spišských miest, stoličnobelehradský, trnavský, krupinský a žilinský. Vytvorili sa tu aj mestské spoločenstvá alebo zväzy, ktoré fungovali vo voľnejšej koordinácii spoločného postupu v určitých veciach spoločného záujmu, alebo sa integrovali k užšej spolupráci. V priebehu 15. storočia sa pod vedením najprv Banskej Štiavnice, potom Kremnice, vytvoril Zväz siedmich banských miest ešte z Banskej Bystrice, Novej Bane, Ľubietovej, Pukanca a od roku 1466 aj Banskej Belej, ktorý získal spoločné výsady od Mateja Korvína v roku 1470. Konaním spoločných porád a vydávaním spoločných štatútov, ktoré boli záväzné pre všetky členské mestá, sa vytvorilo osobitné spoločné právo tohto spoločenstva stredoslovenských banských miest. Ich zväz sa stal aj odvolacím orgánom. Ich väčšina sa pôvodne riadila banskoštiavnickým právom. Druhým združením miest bola od roku 1485 Pentapolitana, teda spoločenstvo Košíc, Prešova, Levoče, Bardejova a Sabinova, ktoré vytvárali o roku 1442 na výzvu Košíc spoločné právne ustanovenia a konali aj spoločné porady. Tretím spoločenstvom sa stali východoslovenské banské mestá so spoločným právom mesta Gelnice od roku 1487[14]. V mestách sa používala

[10] MALÝ, Karel. SIVÁK, Florián. *Dejiny štátu a práva v Československu do roku* 1918, s. 96.
[11] LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 81.
[12] KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo, s. 218.
[13] KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo, s. 216 – 217.
[14] KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo, s. 226 – 227.

aj v stredoveku vzniknutá zbierka rímskeho súkromného práva *Summa legum civilium Raymundi*, ktorá sa skladala z troch kníh. Používali ju mestskí notári, teda išlo z dnešného pohľadu o právnickú literatúru. Obsahovala poznatky o prameňoch práva, o právnej teórii, o vecnom a dedičskom práve, ako aj o záväzkovom a trestnom práve. Zbierka sa rozšírila aj vďaka kníhtlači vo viacerých exemplároch do slobodných kráľovských miest ako Prešov, Bratislava, Trnava, či Bardejov[15]. Mestské právo vo vzťahu ku krajinskému právu je oveľa samostatnejšie ako cechové právo. Realizovalo sa v hraniciach a na území mesta, kde platilo mestské právo ako nadradené. Krajinské právo tvorilo nielen šľachtické právo, ale aj poddanské právo a základné ustanovenia mestského práva. Predstavovalo síce právo dominantné (*lex generalis*), vo vzťahu k právu mestskému (*lex specialis*) nebolo však vo všetkom nadradené. Ide teda o celoštátne platné právne predpisy v podobe zákonov. Cechové, banské a vinohradnícke právo sú podobne ako mestské právom partikulárnym, teda špecializovaným na súkromné právo a na problematiku spojenú s podnikaním. Priamym zásahom do mestského práva bol Maximiliánov banský poriadok z roku 1573, ktorý platil v celom Uhorsku, pričom zasahoval do osobnej slobody baníkov v banských podnikoch a do kompetencií banských miest v oblasti kontroly banského podnikania na ich území. Zákon bol do praxe zavedený v roku 1580[16].

2. Mestská samospráva

Obyvatelia miest si raz ročne volili richtára a mestskú radu zloženú z 12 prísažných prísediacich. Richtár mohol byť odvolaný len so súhlasom kráľa. Tieto mestské orgány sa starali o bezpečnosť a poriadok v meste, zastupovanie navonok, výber daní, vydávanie listín, teda správnu agendu, ako aj o súdne kompetencie. Právomoc celomestského zhromaždenia mešťanov prešla na volenú obec alebo širšiu mestskú radu (*electa communitas, centumviri*) s 12, 24, 60 až 100 členmi na čele s tribúnom ľudu, ktorá volila richtára a užšiu mestskú radu. Členstvo v nej sa potvrdzovalo každoročne a bolo doživotné. Tento orgán vydával tiež vlastné štatúty. Tribún ľudu (*Vormund*, *tribunus plebi*s) sa zúčastňoval bez hlasovacieho práva na zasadnutí mestskej rady. Patriciát v meste ovládol postupne aj voľbu tohto mestského orgánu cez richtára a senátorov[17]. Richtár (*iudex*, *Richter*), ako vedúci predstaviteľ mesta v oblasti administratívnej a súdnej, bol zástupcom kráľa. Predsedal zasadnutiam mestskej rady, niesol zodpovednosť za chod mesta. Volil sa na jeden rok, pričom sa mohol uchádzať o znovuzvolenie ten istý richtár viackrát. Delil sa o výkonnú moc v meste s užšou mestskou radou, ktorá zvykla byť 6- až 12-členná. Jej členmi boli senátori alebo prísažní prísediaci (*senatores*, *Jurati*). Ich volebné obdobie bolo jednoročné, alebo sa predĺžilo na dva až tri roky, ba dokonca sa mohli stať členmi rady doživotne. Kompetencie richtára a rady sa postupne rozšírili a definovali pomocou mestských štatútov ako interných predpisov. Rada (*Magistratus*, *Rat*) vydávala a publikovala štatúty, spravovala mestský a sirotský majetok, vykonávala patronátne právo nad mestským farským kostolom, starala sa o policajné, zdravotné a školské veci, prijímala nových mešťanov, volila poslancov na snem, dozerala na cechy, na náboženské povinnosti a na mravnosť v meste. Mestskú kanceláriu viedol mestský notár, ktorý nebol riadnym členom rady, ale jeho právnické vzdelanie bolo dôležité pre chod mesta (*notarius*). Zastupoval ho

[15] KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo, s. 268 – 269.
[16] KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo, s. 257 – 258.
[17] ŠVECOVÁ, Adriana. GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*, s. 78 – 79.

v právnych sporoch do 18. storočia, viedol mestské protokoly, účtovné knihy, zápisnice zo zasadnutí rady a matriky. Vyhotovoval úradné a súkromnoprávne listiny, ubytovával vojsko, ako aj strážil mestskú pečať. Mešťanosta najprv viedol hospodárstvo a správu mesta, neskôr v novoveku nahradil v niektorých mestách richtára na čele mestskej rady. O bezpečnosť sa staral mestský kapitán, ktorý bol veliteľom mestskej stráže, ktorá vykonávala dozor na bezpečnosťou v jednotlivých mestských štvrtiach[18]. Pojem slobodné kráľovské mesto uzákonil zákon č. 1/1608, ktorý uznal za mestá z tohto štvrtého stavu Uhorska len tie, ktoré sú vymenované v zákone č. 3/1514, a to Budín, Pešť, Košice, Bratislava, Bardejov, Trnava, Šoproň a Prešov. Ostatné novovzniknuté mestá boli odkázané na pripravovaný zákonný článok o ich postavení. Mnoho miest bolo povýšených po vyhnaní Osmanov, a preto zákon č. 1/1687 zakázal prijatie nových miest medzi slobodné kráľovské až na výnimky, pretože ich počet výrazne narástol a ich stav sa dal porovnať s ostatnými stavmi v Uhorsku[19]. V novoveku čoraz viac zasahoval štát do mestskej samosprávy cez Uhorskú komoru, Uhorskú kráľovskú miestodržiteľskú radu a kráľovských komisárov, čo sa prejavovalo v schvaľovaní volieb rád miest na prelome 17. a 18. storočia. Mestá sa považovali za kráľovský majetok. Mestá sa však na sneme stávali spojencami panovníka proti šľachte, pretože ich počet sa v 16. a 17. storočí zvýšil, lebo územie dnešného Slovenska sa stalo jadrom neokupovanej časti Uhorska. Šľachtici s snažili zabrániť rozširovaniu počtu slobodných kráľovských miest, a preto snem schválil zákon č. 6/1608 o rozšírení počtu týchto miest len so súhlasom snemu. Začiatkom 19. storočia stúpol počet tavernikálnych miest na 24 a personálskych miest bolo 14. Medzi prvé z nich sa dostali ešte Modra, Skalica a Krupina a do druhej skupiny sa pridali Svätý Jur, Pezinok, Kežmarok a Brezno[20].

3. Opus Tripartitum – základ uhorského práva v novoveku

Opus Tripartitum je možné považovať za právnohistorický prelom uhorského stredoveku a novoveku (*Opus Tripartitum iuris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae partiumque ad nexarum*)[21]. Cieľom jeho zostavovateľa Štefana Verbőciho bolo zozbierať uhorské zvykové právo, o čom rozhodli kráľ Vladislav II. Jagelovský a uhorský snem v zákonných článkoch č. VI/1498 a X/1500. Verbőczy (prosím ujednotiť) dokončil svoju kodifikáciu v roku 1514. Dielo preskúmala následne osobitná komisia a dňa 19. novembra 1514 ho neformálne schválil panovník. Nepripojil však svoju pečať, čo vyžadoval postup pri schvaľovaní zákonov v bývalom Uhorsku tak, aby vstúpili do platnosti. Opus Tripartitum ostalo tak súkromnou zbierkou obyčajového práva uhorskej šľachty. Jej platnosť bola odvodená od sankcie, ktorú zbierka získala na základe právnej obyčaje a súdnej praxe. Zbierka bola vydaná tlačou prvýkrát vo Viedni v roku 1517. Opus Tripartitum sa stalo základným dielom uhorského stredovekého práva[22]. Pri jeho tvorbe malo vplyv viac rímske a menej kanonické právo. Jeho tretia časť obsahuje partikulárne mestské právo. Úvod Tripartita obsahoval v 8. článku ustanovenie o štatúte a municipálnom (mestskom) práve. Štatút (*statutum*) sa ľudovo nazýval dekrét (*decretum*), pričom označenie pre civilné právo

[18] ŠVECOVÁ, Adriana. GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*, s. 80 – 81.

[19] LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 210. Tiež: KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo, s. 219.

[20] KLUKNAVSKÁ, Andrea. GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo, s. 80 – 81.

[21] ŠVECOVÁ, Adriana. GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*, s. 108.

[22] LACLAVÍKOVÁ – ŠVECOVÁ, *Pramene práva na území Slovenska I.*, s. 192 – 193.

vychádzalo často zo štatútov. Štatútotvorné právo pochádzalo z kníh o civilnom práve, a mohol ho založiť jedine panovník. Každé kráľovstvo, provincia a mesto (*civitas*) si mohli vytvoriť municipálne alebo štatutárne právo, ktoré platilo aj v oblasti súkromného práva. Municipálne právo bolo pozitívnym právom určitého teritória a platilo len na konkrétnom mieste. Rovnaký princíp platil aj pre štatutárne právo[23]. Zbierka uvádzala v 3. časti, 8. článku, že slobodné kráľovské mesto bolo privilegované a tvorilo ho zoskupenie domov a ulíc, ktoré boli obklopené baštami a hradbami. Žil v ňom veľký počet ľudí – mešťanov. Mestá sa líšili polohou, privilégiami a obyčajami, a preto niektoré boli podriadené pod jurisdikciu súdu osobnej kráľovskej prítomnosti – personála (*Stoličný Belehrad, Ostrihom, Levoča*) a ďalšie patrili pod jurisdikciu kráľovského taverníka (*Budín, Košice, Bratislava, Trnava, Bardejov a Prešov*)[24].

Vplyv na mestské právo bol najmä pri tavernikálnych mestách, pretože ich časť sa tu menovite uvádza. Právne postupy zo zbierky sa používali aj v personálskych mestách a ostatných netavernikálnych mestách. Tripartitum sa preto používalo v mestskom súdnictve. Základom textu Opus Tripartitum bolo šľachtické právo a civilný proces, menej trestné a verejné právo. Jeho používanie uznávala súdna prax pri rozhodovaní sporov, zákonodarstvo v podobe odkazov na jeho text v zákonoch č. 24/1583, 18/1635 a ako na *Decretum generale* v zákone č. 6/1723. Právna veda a literatúra akceptovala zbierku ako súčasť *Corpus Iuris Hungarici* ako *Decretum generale* zvykového práva od roku 1628[25].

4. Taverník a tavernikálny súd

Taverník bol jedným z krajinských hodnostárov, ktorý postupne prevzal do svojej kompetencie odvolacie súdne rozhodovanie od 13. storočia, keď tento úrad vznikol. V priebehu 14. storočia sa stal najvyšším sudcom pre vybrané mestá a stratil hospodárske právomoci v prospech kráľovského pokladníka. Tavernikálny súd mal senátny charakter a post prísediacich si nárokovali nielen mešťania, ale aj šľachtici. Išlo o osobitný súd mimo súdov Kráľovskej kúrie. V priebehu prvej polovice 15. storočia sa presadila pozícia miest, ktoré aplikovali mestské právo na tomto súde. Žigmundov dekrét z roku 1405 stanovil, že tento súd bol odvolacou inštanciou v druhom stupni pre časť slobodných kráľovských miest. Mestá si mohli vybrať, ak vznikli počas jeho vlády, či sa budú odvolávať k taverníkovi alebo k rade materského mesta. Súdilo sa tu podľa mestského obyčajového práva a daného mesta, ktorého rada spor na súd odstúpila ako prvostupňový orgán. Patrili sem spory súkromnoprávne od 60 do 300 zlatých ako na konečnú inštanciu, ďalej testamentárne spory, trestné veci, mestské služobnosti, cechové záležitosti, urážky na cti a menšie násilnosti. Odvolacie súdnictvo vo oblasti slobodných kráľovských miest malo tri typy súdov: súd materského mesta, tavernikálny súd a súd personála[26]. Ustálilo sa to v tejto podobe v priebehu 14. a začiatkom 15. storočia. Jeho sídlom bol Budín a po roku 1526 Bratislava. Súd zasadal raz ročne v presne určených dňoch. Mestá Bratislava, Trnava, Košice, Prešov a Bardejov sa nazývali tavernikálnymi mestami, pretože delegovali svojich zástupcov na tavernikálny súd

[23] LACLAVÍKOVÁ – ŠVECOVÁ, *Pramene práva na území Slovenska I.,* s. 199.
[24] LACLAVÍKOVÁ – ŠVECOVÁ, *Pramene práva na území Slovenska I.*, s. 218.
[25] MALÝ, Karel. SIVÁK, Florián. *Dejiny štátu a práva v Československu do roku* 1918, s. 162 – 164.
[26] ŠVECOVÁ, Adriana. GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*, s. 106.

ako prísediacich. Počet týchto miest sa zvýšil do roku 1723 na 17[27]. Po roku 1526 určitú dobu úrad taverníka nefungoval, avšak postupne sa jeho činnosť obnovila. Mestá sa rozdeľovali na pôvodné a novoprijaté tavernikálne. Iné slobodné kráľovské mestá sa odvolávali ku panovníkovi cez personála. Matej Korvín vyňal Stoličný Belehrad, Ostrihom a Levoču spod právomoci taverníka a presunul ich pod personála. Neskôr k nim pribudol aj Sabinov. Pod personála ako odvolaciu inštanciu na druhom stupni cez súd osobnej kráľovskej prítomnosti spadali vo veciach mimo banského práva aj stredoslovenské (*dolnouhorské*) banské mestá Kremnica, Banská Štiavnica, Banská Bystrica, Pukanec, Ľubietová, Nová Baňa, Zvolen, Brezno a Banská Belá. Dominovala im roku 1405 Kremnica. Do tejto skupiny spadali aj hornouhorské banské mestá Smolník, Rožňava, Jasov, Telkibánya a Rudabánya na čele s Gelnicou od roku 1487. Toto mesto sa stalo sídlom hlavného banského súdu a ich spoločné právo sa riadilo vlastnými štatútmi a jednotnou súdnou praxou. Tieto mestá sa nazývali personálskymi[28].

Uhorské partikulárne mestské tavernikálne právo sa vytvorilo ako výsledok právnej tvorby privilegovaných miest, ktorej cieľom bolo zjednotiť dovtedy existujúce právne systémy jednotlivých slobodných kráľovských miest. Zostavil ho v rokoch 1465 až 1479 ako zbierku *Articuli iuris tavernicalis* taverník Ján Thuz de Lak do 14 článkov. Jeho články boli doplnené v roku 1499 a panovník ich konfirmoval v roku 1602. Ďalšou právnou zbierkou, ktorú používali mestá, bola v roku 1486 publikovaná pod názvom *Vetusta Iura civitatum sive Iura civilia.* Obsahovala 175 článkov so štyrmi časťami o dedičskom, trestnom, vecnom a procesnom práve. Dovtedy sa používali len mestské právne knihy ako napr. krupinská, bratislavská, žilinská, košická a banskoštiavnická atď. Vznikli kombináciou pôvodného saského, bavorského a švábskeho práva a miestnych právnych zvyklostí. Štatúty tavernikálneho súdu upresňovali spôsob konania o materiálnom práve a mestá si vytvorili právne predpisy a procesné štatúty, ktoré zjednocovali ich partikulárne mestské právne systémy[29]. Tavernikálne mestá sa usilovali, aby sa mestské právo v treťostupňovom odvolacom konaní stabilizovalo zákonom. Vladislav II. vydal v roku 1499 zbierku právno-procesných pravidiel, ktorá doplnila zbierku z roku 1479 o kompetenciu súdu osobnej prítomnosti panovníka, teda personálskeho súdu v odvolacom konaní pri dedičských a veriteľských sporoch o hodnotu majetku vyššiu ako 300 zlatých. Išlo o posilnenie autonómie tavernikálnych miest na celoštátnej úrovni v súdnej oblasti s vylúčením vplyvu šľachtického práva do jurisdikcie mestských rád[30]. Tavernikálny súd pôsobil v 16. a 17. storočí ako zjednocujúci faktor pri rozhodovacej činnosti jednotlivých mestských rád tavernikálnych miest v hospodárskej, politickej a právnej oblasti. Patrili sem nielen spory mešťanov tavernikálnych a ostatných miest, ale aj spory cirkevných osôb, kláštorov a kapitúl majúcich majetok v meste. Narastali konflikty o majetok medzi mešťanmi a šľachticmi, alebo medzi šľachticmi navzájom, pretože vzrastal ich počet v mestách z dôvodu úteku pred osmanským nebezpečenstvom. Právne normy v zbierke tavernikálneho práva sa upravovali novelizovaním štatútov podľa potrieb súdnej praxe, najmä v procesnom

[27] ŠVECOVÁ, Adriana. GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*, s. 107.

[28] MALÝ, Karel. SIVÁK, Florián. *Dejiny štátu a práva v Československu do roku* 1918, s. 154. Tiež: ŠVECOVÁ, Adriana. GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*, s. 106 – 107. Ďalej: LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 81, 211.

[29] MALÝ, Karel. SIVÁK, Florián. *Dejiny štátu a práva v Československu do roku* 1918, s. 161. Tiež: LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 80.

[30] MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale. Štúdie o procese formovania práva taverníckych miest v etapách vývoja taverníckeho súdu v Uhorsku (15. – 17. storočie*). Bratislava: VEDA, 1985, s. 60 – 61.

práve. Bolo tu úsilie vylúčiť vplyv šľachtického práva a zasahovanie iných krajinských hodnostárov do kompetencie taverníka. Novelizovaný kódex tavernikálneho práva vznikal v rokoch 1541 až 1559 a v roku 1602 cisár Rudolf II. potvrdzuje svojím privilégiom zbierku tavernikálneho práva[31]. Procesné právo, ktoré obsahuje kódex z roku 1602, sa vzťahovalo na sedem tavernikálnych miest: Košice, Bratislava, Trnava, Šoproň, Bardejov, Prešov a Skalica. Taverník upozornil opakovane panovníka v priebehu roku 1602, že je nutná novelizácia konfirmáciou celej zbierky tavernikálneho práva a jeho štatútov z dôvodu neoprávneného zasahovania personálu súdnictva tavernikálnych miest. Panovník vydal konfirmačnú listinu v auguste roku 1602 na základe žiadosti zástupcov tavernikálnych miest[32]. Panovník vydal aj príkazné mandáty, ktorých cieľom bol zákaz zasahovania krajinských sudcov a ostatných predstaviteľov bývalého Uhorska do záležitostí miest a tavernika. Privilégium s kódexom procesného tavernikálneho práva z roku 1602 obsahovalo celkovo 41 článkov. Články č. 1 až 14 obsahovali zbierku procesného práva z roku 1479 okrem ustanovenia o rozhodovaní testamentárnych vecí mestskými radami tavernikálnych miest a v odvolacom konaní taverníckym súdom. Články č. 15 – 28 obsahovali ustanovenia právnej zbierky *Quaeritur*, ktorej 18 článkami sa riadil tavernícky súd počas vlády Žigmunda Luxemburského. Články č. 29 – 38 obsahovali odpisy štatútov tavernikálneho súdu z rokov 1587, 1595 a 1599. Články č. 39 – 41 sa týkali nových ustanovení, ktoré spresnili vydávanie mandátov taverníkom na odstúpenie sporov, zákaz zasahovania ostatných sudcov krajiny do záležitostí miest, ako aj postup odvolania sa na treťom stupni. Obsahoval to II. dekrét kráľa Žigmunda z roku 1405 a zbierka tavernikálneho práva z roku 1499[33]. Stále porušovanie práv mestských rád tavernikálnych miest zo strany šľachty viedlo ich predstaviteľov k snahe cez panovníka zakázať zasahovanie šľachtických sudcov do právomocí miest a taverníka. Taverník vydával vo vlastnej právomoci mandáty, ktoré jediné boli právne záväzné pre mestá. Matej II. v roku 1613 navrhol počas snemu zákon, aby sa mestské rady tavernikálnych miest riadili len tavernikálnym právom, čo však narazilo na odpor šľachty. Šľachtici, ktorí sa stali mešťanmi, obchádzali mestské rady a obracali sa na iných krajinských hodnostárov, ako na taverníka pri sporoch o nehnuteľný majetok. Zástupcovia Bratislavy, Trnavy a Šoprone predložili panovníkovi v roku 1616 návrh na novú kodifikáciu tej časti tavernikálneho práva, v ktorej sa zakazovalo zasahovať do rozhodovacej právomoci mestských rád tejto skupiny miest odstupovať spory mešťanov so šľachticmi na odvolanie len tavernikálnemu súdu a proti prípadnému zasahovaniu stoličných súdov do kompetencií mestských rád. Snem schválil tieto požiadavky miest napriek odporu krajinských sudcov a ich protonotárov. Porušovanie práva tavernikálnych miest a nerešpektovanie tavernikálneho práva zo strany zástupcu taverníka viedlo mestá k snahe o jeho odvolanie v sťažnosti v roku 1616 taverníkovi Tomášovi Erdődymu na nerešpektovanie úpravy tavernikálneho práva z roku 1602 po opustení rokovania súdu, pretože tu bola snaha o zlúčenie tavernikálneho so všeobecným krajinským právom. Návrh miest na úpravu tavernikálneho práva sa koncentroval na zdôraznenie postupného ustálenia kompetencie súdu len čisto z dedičských a dlhových sporov mešťanov v odvolacom konaní na druhom stupni pred taverníckym súdom až po čiastočné rozšírenie jeho právomocí o testamentárne spory s výhľadom na ďalšie rozširovanie oblastí pôsobnosti tohto súdneho orgánu. Mestá sa v roku 1628 usilovali, aby sa kódex tavernikálneho práva

[31] MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 136 – 137.
[32] MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 127.
[33] MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 109 – 110.

z roku 1602 stal súčasťou celouhorského právneho poriadku[34]. Dôležitou sa stala aj publikácia kódexu tavernikálneho práva tlačou v rokoch 1609 v Bardejove, 1668 vo Viedni, 1694 a 1696 v Trnave a 1729 a 1730 v Bratislave[35].

Zákony č. 4/1608, 60/1608, 23/1613, 87/1647 a 78/1647 sa týkali nového spôsobu voľby mestskej rady, posilňovali postavenie šľachticov v mestách a rozširovali právomoci stoličných sedrií voči nešľachticom, teda aj mešťanom pri trestnom čine na území stolice, kde nevlastnili majetok. Išlo o porušenie práv miest a tavernikálneho práva, pretože súdne orgány šľachtické zasahovali mimo svojej jurisdikčnej oblasti. Tavernikálne, personálske a banské mestá sa bránili spoločne proti zákonom č. 67 a 78/1647 na rokovaní snemu v roku 1647. Tavernikálne mestá usporiadali spoločné porady v priebehu roku 1647 v Trnave. Podobné stretnutie po koordinácii s ostatnými mestami sa konalo v Prešove vo februári roku 1648, kde sa stretli mestské rady miest Pentapolitany. Cieľom miest sa stalo vydanie odročovacieho mandátu voči uvedeným zákonom cisárom Ferdinandom III., čo sa zástupcom Košíc, Bratislavy a Skalice koncom januára roku 1649 podarilo dosiahnuť s pomocou taverníka. Právne vzťahy miest a šľachty sa opäť riadili stavom spred roka 1647. Šľachta však tlačila naďalej na mestá, a preto sa konali spoločné porady na obranu ich práv v roku 1663 proti zasahovaniu šľachtického práva a súdov do ich jurisdikcie[36].

Ferdinand I. potvrdil tavernikálnym mestám ich dávne výsady v roku 1539, podľa ktorých dedičské spory a dlžoby v hodnote nad 60 zlatých bol kompetentný rozhodovať v odvolacom konaní len tavernícky súd a nie iní sudcovia ako krajinský sudca, personál a palatín. Vtedy vystupovali Bratislava, Trnava a Šoproň spoločne, pričom panovník akceptoval z dôvodu vojny s Jánom Zápoľským, že len tieto mestá sa zúčastňovali na zasadnutí tavernikálneho súdu bez účasti ostatných (napr. Košice). Rady uvedených miest požiadali panovníka aj v mene ostatných tavernikálnych miest v rokoch 1536 a 1539, aby im potvrdil ich výsady v oblasti rozhodovania ich sporov v odvolacom konaní len taverníkom, a nie inými krajinskými sudcami. Kráľ nariadil kráľovskému kancelárovi, krajinskému sudcovi, personálovi, protonotárom a ďalším prísediacim Kráľovskej kúrie, aby ponechali Bratislave, Trnave a Šoproni v oblasti prvostupňovej a druhostupňovej pri dedičských a dlžobných sporoch nad 60 zlatých ich výsady a práva a nenarúšali kompetenciu mestských rád a taverníka zasahovaním do nimi riešených sporov[37]. Tento súd sa neschádzal v období po roku 1528 pravidelne pre osmanské nebezpečenstvo[38]. Jedno z najdôležitejších zasadnutí súdu sa konalo počas rokovania snemu v Bratislave v roku 1558, keď sa ho zúčastnili zástupcovia tavernikálnych miest s cieľom reformy procesu rozhodovania tavernikálneho súdu. Zaviedol sa tu protokol, kde sa okrem rozhodnutí súdu zapisovali od roku 1559 aj novovytvorené štatúty súdu, ktoré boli výsledkom jeho právotvornej činnosti v oblasti procesného postupu v jednotlivých druhoch sporov. Písomnosti tavernikálneho súdu z predchádzajúceho obdobia sa stratili a sa zachovali odpisy zbierky tavernikálneho práva a štatútov tavernikálneho súdu v jednotlivých mestách[39]. Tento súd sa riadil tiež štatútmi, pričom podľa článku 3 štatútov z roku 1595 sa malo začať pravidelné zasadnutie taverníckeho súdu za účasti zástupcovi všetkých miest v jeho kompetencii dňom zvolania stavovského snemu, čo platilo až do roku 1702, odkedy sa zasadnutie súdu konalo podľa potreby. Niektoré mestá sa v dôsledku

34 MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 114 – 116.
35 MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 113.
36 MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 116 – 117.
37 MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 72 – 73.
38 MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 10.
39 MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 76.

vojny s Osmanmi nemohli zúčastniť zasadnutí tavernikálneho súdu. Napr. v roku 1567 to boli mestá Košice, Prešov, Šoproň a Bardejov a v roku 1608 to boli mestá Košice, Prešov a Bardejov[40]. Tento termín sa však v dôsledku zlej hospodárskej a vojenskej situácie týchto miest nemohol dodržať, preto štatút z roku 1633 stanovil konanie zasadnutia len v prípade piatich odstúpených sporov od mestských rád tavernikálnych miest[41].

Porušovanie jurisdikcie mestských rád tavernikálnych miest a kompetencií taverníka ako jediného legitímneho súdneho orgánu pre mestá v odvolacom konaní druhého stupňa pokračovalo aj na prelome 17. a 18. storočia. Prejavilo sa to zvýšenou právnou tvorbou štatútov, ktoré riešili procesné postupy pri jednotlivých sporoch riešených na tomto súde na jeho zasadnutiach. Išlo o zabezpečenie chodu súdu prostredníctvom normotvornej tvorby štatútov tavernikálneho súdu. Tieto sa začlenili do roku 1602 do kódexu procesného práva, v nasledujúcom období sa nachádzali štatúty v protokole v jednotlivých zasadnutiach súdu. Štatúty z roku 1609 sa týkali postupu pri rozhodovaní o odvolaní sa k tavernikálnemu súdu len na jednom zasadnutí súdu. Štatúty z roku 1611 určovali odstupovanie sporov pri odvolaní sa z druhého stupňa na tretí, teda z tavernikálneho na personálsky súd pre časté porušovanie subordinácie inštitúcií. Záväzným bol len procesný mandát, ktorý vydal taverník. Štatúty z roku 1616 stanovovali postup pri skladaní záväznej prísahy zástupcu taverníka a legitimitu taverníkom vydaných mandátov. Štatúty z roku 1626 určili zloženie prísahy zástupcu taverníka len na zasadnutí súdu, ako aj zmenu termínu zasadnutia súdneho orgánu. Štatúty z roku 1628 upravovali príkazné mandáty taverníka z dôvodu ochrany jeho kompetencií proti zásahom od iných krajinských hodnostárov. Štatúty sa vydávali kvôli častému porušovaniu panovníkom schválených ustanovení tavernikálneho práva z roku 1602.[42] Štatúty tavernikálneho súdu z roku 1639 stanovili vysielanie menšieho počtu zástupcov z miest Košice, Bardejov a Prešov kvôli zlej vojenskej situácii v krajine. Každá mestská rada si musela viesť vlastný protokol zo zasadnutí tavernikálneho súdu. Štatúty z roku 1703 sa týkali vlastníctva sporného majetku, ktoré sa rušilo pre stránku sporu, ktorá podala odvolanie proti rozhodnutiu súdu. Štatúty z roku 1723 stanovili znovu záväznosť mandátov taverníka pre tavernikálne mestá. Uznesenie taverníckeho súdu z roku 1695 nariadilo pre zjednodušenie právnej praxe spísanie všetkých štatútov tavernikálneho súdu, ktoré sa malo vykonať po otvorení taverníckeho archívu, kde sa nachádzala súdna kniha a iné spisy. Vykonal ho notár tavernikálneho súdu v rokoch 1703 až 1707[43].

5. Štatút mesta Trnava z roku 1604 – konfirmácia artikúl obchodného cechu z roku 1547

Cechy predstavovali organizované spoločenstvá majstrov a tovarišov a ich dielní z jedného druhu remesla alebo obchodovania. Išlo o prvý stupeň samosprávy v mestách. Slúžili na podporu vlastných členov, chránili svoje dominantné postavenie v príslušnom výrobnom odvetví, kontrolovali výrobky a poskytované služby. Mestské rady udeľovali formou štatútov cechové poriadky (*artikuly*) týmto združeniam. Na čele cechu stál členmi volený cechmajster. Jeho členovia museli dodržiavať kresťanské povinnosti. Cechy – ako

[40] MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 77.
[41] MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 80 – 81.
[42] MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 118 – 119.
[43] MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale*, s. 120 – 121.

stavovské organizácie – sa starali o hospodársku a sociálnu úroveň svojich členov a snažili sa o udržanie si postavenia na trhu. Nevystupovali ako politické orgány v opozícii voči mestskému patriciátu, ako to robili cechy v mestách v západnej Európe.[44]

Trnava sa delila v 16. storočí na štyri mestské štvrte[45]. Najfrekventovanejším miestom v meste bolo dnešné Trojičné námestie, ktoré slúžilo ako trhovisko a diali sa tu všetky dôležité udalosti. Trnava mala dve námestia, z ktorých staršie pri farskom kostole svätého Mikuláša prestalo plniť túto funkciu postupne v priebehu 14. a v 15. storočí. Vtedy sa obchodné centrum mesta premiestnilo[46] na dnešné Trojičné námestie v jeho západnej časti a nazývalo sa v 16. storočí Forum alebo Theatrum. Mestské orgány tu chceli sústrediť všetok obchod s tovarom, z ktorého malo mesto významný zdroj príjmov, na jedno miesto – trhovisko. Domáci obchodníci smeli svoj tovar predávať alebo ho nakupovať už v dopoludňajších hodinách, ale cudzinci mohli počas jarmoku obchodovať len od dvanástej hodiny. Kto z nich toto štatutárne nariadenie mesta porušil, tomu trhoví dozorcovia zhabali tovar a darovali ho mestskému špitálu. Tovar, ktorý sem priviezol cudzí obchodník, musel najprv predávať v malom, a až po uplynutí troch dní ho smel ponúknuť domácim mešťanom. V opačnom prípade o tovar prišiel. Pouličný a podomový predaj bol mimo trhoviska prísne zakázaný. Mestský hospodár mal za pomoci jedného mešťana povinnosť kontrolovať počas jarmoku presnosť mier a váh. Poplatky za ich používanie od obchodníkov vyberal hospodár spolu s mestským kamenárom, ktorého úlohou bola kontrola príjmov mesta a jeho výdavkov z tejto činnosti. Inštrukcie mu vydával trnavský mestský konzul. Trnava mala aj výsady v obchode so soľou[47]. Túto činnosť na mestskom trhu vymedzovali mestské štatúty. Konzul spravoval a kontroloval hospodárske veci mesta, ako bola správa mestských budov (napr. mlyn a pivovar), kontrola poddaných, dozor nad mierami a váhami, výčap vína a piva, úschova kľúčov od mestskej pokladnice spolu s notárom a pokladníkom. Kontroloval príjmy a výdavky mesta, akými bol deviatok a desiatok z poddanských dedín vo vlastníctve mesta a pod. Konzul mal za svoju prácu nárok na desať urien vína z mestskej pivnice a sumu jeden zlatý za každú transakciu s pozemkami v pozemkovej knihe mesta[48].

Trnavskí obchodníci a kramári si založili svoju cechovú organizáciu dňa šiesteho mája roku 1547, keď im richtár a trnavská mestská rada vydali cechové artikuly formou mestského štatútu v latinskom jazyku. Jeho text tvorí naračnú časť ďalšieho štatútu, ktorým je listinná konfirmácia predchádzajúceho dokumentu zo dňa 6. februára roku 1604[49]. Potvrdzované cechové artikuly sa nezachovali v origináli. Obchodný cech (*gilda)* sa v Trnave volala *Collegium mercatorum* a združovala väčšinu domácich obchodníkov a kramárov, ale najbohatší kupci neboli všetci jej členmi[50]. Artikuly z roku 1547 predložili mestskej

44 ŠVECOVÁ, Adriana. GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*, s. 86.

45 BOTĎÁNKOVÁ, Mária. K topografii mesta Trnavy v 16. storočí. In ŠIMONČIČ, Jozef, ed. Trnava. *Okres a mesto. Trnavský zborník 3*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 61.

46 BOTĎÁNKOVÁ, Mária. K topografii mesta Trnavy v 16. storočí, s. 65.

47 VRABCOVÁ, Eva. Štatúty mesta Trnavy ako historický prameň. In ŠIMONČIČ, Jozef, ed. *Trnava. Okres a mesto. Trnavský zborník 3*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 206.

48 VRABCOVÁ, Eva. Štatúty mesta Trnavy ako historický prameň, s. 199.

49 Štátny archív v Trnave (ďalej ŠA TT), fond (ďalej f.) Magistrát mesta Trnavy, listina č. 488. Tiež: ŠIMONČIČ, Jozef. Pramene k dejinám obchodu v Štátnom okresnom archíve v Trnave. In *Dejiny obchodu na Slovensku. Zborník z konferencie v Nitre v r. 1987*. Bratislava: ERPO, 1987, s. 221.

50 BÉKESI, Emil. A nagyszombati kalmár czéh szabályai 1547, és 1604 ből és régi jegyzőkönyve 1556 – 1651-ből. In *Történelmi Tár*. Budapešť: A Magyar Történelmi Társulat, 1883, s. 175 [cit. 2025-09-14]. Dostupné na internete: < https://real-j.mtak.hu/4090/1/MagyarTortenelmiTar_1883_31_3_06.pdf >. Tiež: FÜLÖP, László. A nagyszombati kalmárcéh szabályzata 1547/1604-ben. In *FÓRUM Társadalomtudományi Szemle.*

rade na potvrdenie v roku 1604 členovia cechu Bartolomej Artwein, Vavrinec Chereődy, Martin Chipswtheö, Valentín Brian a Jakub Chiryan. Účtovná kniha cechu uvádzala medzi dokumentmi v cechovej truhlici, ktorá sa otvárala pri každoročnom volebnom zhromaždení tohto spoločenstva.[51]

Samotný mestský štatút upravoval a vylepšoval fungovanie cechu obchodníkov a kramárov v Trnave, ktorí tvorili jednu z najvplyvnejších skupín tamojšieho meštianstva v druhej polovici 16. a na začiatku 17. storočia. Trnava mala v tomto období významné postavenie v uhorskom obchode, a to aj vďaka svojej polohe na západných hraniciach kráľovstva. Prijímací poplatok do cechu bol určený na sumu 2 zlaté a 2 talenty vosku. Pravidelný príspevok do pokladnice cechu platili jeho členovia, ktorí sa označovali ako *institores,* bez ohľadu na ich majetok v sume štyri zlaté za rok. Cechmajster, ktorého volili spomedzi seba jeho členovia, mal právomoc potrestať vinníka pri porušení tohto poriadku vylúčením zo spoločenstva. Cudzí obchodníci museli mať na predaj svojho tovaru na týždennom trhu povolenie od cechmajstra. Účasť na cechovom zhromaždení bol povinná. Obchodník, ktorý do jednej hodiny od začiatku zhromaždenia neprišiel, mohol ešte prísť včas, ak ešte nedohorela sviečka z viedenského vosku, inak zaplatil ako pokutu 4 talenty vosku. Dvanásť zlatých predstavovalo sankciu za to, ak niekto riešil svoj spor v cechu nie oslovením cechmajstra, ale priamo richtára. Hádka medzi členmi cechu sa trestala pokutou päť zlatých, ako aj dodatočným trestom podľa rozhodnutia cechmajstra.

Desať uhorských zlatých vybral cech vtedy, ak niektorý obchodník neposkytol pomoc svojmu kolegovi pri havárii voza. Cechmajster mal právo nariadiť, aby dvaja členovia cechu pomáhali v prípade potreby chorému kolegovi v núdzi. Finančná výpomoc mohla byť poskytnutá tomu členovi cechu, ktorý sa ocitol v peňažnej núdzi. Dvaja členovia mali povinnosť sprevádzať ich zosnulého kolegu na jeho pohrebe. Majster, ktorý odlákal tovariša inému obchodníkovi, zaplatil 2 zlaté za trest. Počas cirkevných sviatkov, počas omší a v nedeľu sa zakazoval predaj v stánkoch. Každý člen cechu mal povolené prevádzkovať len jeden stánok na predaj tovaru počas trhu a jarmoku. Neúčasť na pohrebe sa pre tovariša a majstra trestal pokutou dve libry vosku. Procesia s krížom na sviatok Božieho Tela sa konala za povinnej účasti členov cechu obchodníkov a kramárov spolu s ostatnými trnavskými cechmi. Artikuly mali spolu 14 článkov, z ktorých 11., 12., 13. a 14. článok upravila a rozšírila mestská rada v štatúte z roku 1604 v porovnaní s dokumentom z roku 1547.

Z hľadiska diplomatického ide o richtárom a radou mesta Trnava vydanú listinu, ktorá je mestským štatútom a obsahuje v naračnej časti text potvrdzovanej listiny z roku 1547, ktorú tiež vydala ako mestský štatút vtedajšia mestská rada na čele s richtárom a kupcom Petrom Zambokym. Richtárom bol v roku 1604 Daniel Hamerla, ktorý obchodoval so súknom a plátnom. Celý text dokumentu je uverejnený v prílohe č. 1 za textom.

Úvodnú časť protokolu tvorí intitulácia, kde sú uvedení richtár a členovia mestskej rady ako vydavatelia dokumentu. Jej latinský text znie: *NOS DANIEL HAMERLA JUDEX, Michael Salomon Capitaneus, Martinus Cheredi, Georgius Hrachoviczki, Matthias Duczentaller, Georgius Maii, Michael Mersan, Stephanus Dominicus, Stephanus Marothi, Andreas Hohenper, Franciscus Zalai, Bartholomeus Artwain et Matthias Spegel, Jurati Cives ac Senatores Regiae Liberae Civitatis Tyrnaviensis.* Invokácia, salutácia a inskripcia v texte chýbajú.

[online]. 2020, roč. XXII., č. 2, s. 105 [cit. 2025-09-14]. Dostupné na internete: < https://adatbank-forum.s3.eu- central-1.amazonaws.com/digitalszemle/2020-2-final.pdf >

[51] ŠA TT, f. Cechy mesta Trnavy – Cech kupcov, Účtovná kniha z rokov 1652 – 1718.

Promulgáciu dokumentu tvorí nasledujúci text: *Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis.* Ide o časť jadra textu listiny. Arenga tu rovnako absentuje.

Údaje o žiadateľoch sú uvedené až v narácii, ktorá obsahuje aj skutočnosť, že listina z roku 1547 bola predložená v origináli s privesenou mestskou pečaťou, na pergamene a v latinskom jazyku. V naračnej časti je aj celý text konfirmovaného dokumentu:

Quod Nobiles et Prudentes viri Bartholomeus Artwain, Laurentius Chereödy, Martinus Chiposwtheö, Valentinus Brian, Jacobus Chiryan, in suis proprys ac reliquorum fratrum suorum contubernii Institorum Nominibus et Personis Nostram venientes in Praesentiam exhibuerunt Nobis et praesentaverunt Literas Privilegiales super Fundationem Cehae et Confraternitas eorum consuetudines Jura et Articulos in se continentes in Pargameno sub Sigillo hujus Civitatis nostrae Authentico in Zona Sericta impedenti in Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Septimo feria sexta proxima post Festum Inventionis Sanctae Crucis, patenter confectas et emanantas, sodalitati eorundem Institorum a praedecessoribus nostris commune bonum promovere cupiendo concessas. Quia vero eadem Litera non debito modo uti par erat ab Antecessoribus eorum conservata fuerunt, ideoque humiditate poenitus attritae et deturpatae essent, suplicaverunt Nobis ut easdem per alias Literas nostras similiter Patentes renovare ac insupre quatuor novos eisdem per necessarios Articulos videlicet Articulum Undecimum, Duodecimum, Decimum Tertium et decimum quartum prioribus addere dignaremur: Quarum quidem Literarum tenor est talis. Nos Petrus Zamboky, Judex, Joannes Zyro, Capitaneus, Wolffgangus Maar, Caspar Mykon, Bartholomeus Wadas, Martinus Zabo, Lucas Szentmarthony, Georgius Kossuth, Adam Pek, Emericus Kalmar, Joannes Zeöcz, Georgius Damacus et Matthias Paysgiartho jurati Consules Civitatis Tyrnaviensi. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis et singulis. Quod cum Nos juxta more met consuetudinem Civitatis nostrae pro habentis Tractatibus commune bonum nostrum concernentibus in Praetorium hujus Civitatis congregati fuissimus venientes in conspectum nostrum circumspecti viri Emericus Kalmar, Blasius Kalmar, Petrus Kys et Volfgangus Bizer Institores in medio nostri commorantes suis ac omnium et singulorum Institorum Personis et Nominibus, debita cum Modesta Nobis exponere et detegere curavent. Quod cum ipsi in Omnibus Liberis Civitatibus pluribus Libertatibus et consuetudinis ab antiquo super Confraternitatem ipsorum extendentem usigavisi fuissent, imo et fruerentur de praesenti et quia ipsi super ejus modi Libertatibus et Consuetudinibus nullas certas et confectas haberent Literas, quibus Articuli Libertatum ipsorum essent conscripti Supplicatum Nobis extitit, ut ipsorum Articulos Nobis fideliter declaratos Authoritate Nostra Ordinaria imposterum semper observandum eisdem privilegialiter extradare et concedere dignaremur. Quia vero Unitate et Concordia ipsorum Incolarum Civitatis Numerus ampliari et augeri videtur, rectores etiam eorundem majori pacis amoenitate frui et quae hujus confraternitatis sunt, pro veteri laudabilique consuetudine exercere possint, cumque veterum industria non sine sagacissima providentiae ordinatione statuisset et advenisset ut eaquae temporaliter geruntur, propter labilem hominis et fluram memoriam, debita literarum diuturnittem fulcerirentur, considerantes etiam, quod libertates et consuetudines ipsorum Institorum forent recenti adhuc hominum notitiam manifestae et clarae, quarum quidem libertatum et consuetudinum tenor Articulis infrascriptis contentam talis est.

***Primus articulus**, ut nemo quiequam vendere, nec exponere debeat, insi prius in Confraternitatem seu Cheham ipsorum dederit florenum duoset duo talenti cerae.*

***Secundus,** quod omnis, qui aliquid vendere vult, tenetur singulis angarys Cheham seu Confraternitatem dare denarios quatuor hungaricales, nullo habito respectu divitis vel pauperis.*

***Tertius arcticulus**, Quod quilibet Literas suas conservatorum seu Parentelas, Magistro Confraternitatis monstret, atque praesentet: alias enim in Confraternitatem ipsorum minimem accipiendus erit, si aliquis vero ordini eorum resistere vellet, et Confraternitatem invertere et Mercaturam suam contra edictum eorum exponerem, quo aliquid vendere posset, in derogamen Libertatum et Consuetudinem eorum Magister Confraternitatis cum aliis fratribus tenetur illum omni re privar.*

***Quartus articulus**, Quod nullus extraneorum Institorum quequam vendere, nec in Foris Hebdomadalibus, alysque diebus debet, si vero aliquis deprehensus fuerit, talis omnibus rebus suis per Magistrum Confraternitatis privandis erit.*

***Quintus articulus**, Quod omnis Institor, qui in Confraternitatem, seu Cheham acceptus fuerit, imprimis prandium dare teneatur.*

***Sextus articulus**, Quod cum ipse Magister Chehae convocat reliquos Fratres, tenetur nuncium suum proprium mittere ad convocandum, qui ipsis indicet horam convenientem, et quicunque ex eis domi esset, et convocationi non satisfaceret, aut non obtemperaret, venireque nollet donec una Candela cerea Vienensi empta cremaretur, talis absque gratia pro quatuor talento cerae puniendus erit.*

***Septimus articulus**, Quod causae inter eosdem alique suscitate extentem se se ad florenos Duodecim, coram supremo fratrum levarum et uniri possint, absque molestatione Domini Judici. Quae autem pars utigantium facto per Magistrum Confraternitatis Judicio non contentaretur neque unioni pareret, talis contumax florenis quinque in ladulum communem, seu Articulos eorum observare nollet, nec curaret, talis similiter quinque florenis piniendus erit.*

***Octavus eorum articulus**, quandocunque Fratres in Cheha existentes questus gratia cum curribus eorum onustis, (quod saepius accidere solet) in via aliquid periculi in fractiore currus, aliorumve casuum experirentur, et unus alteri auxiliari nollet, desereretque, et quod majus est, propter temporis formidinem in una comitiva caeterorum fratrum incedere nollet, et non curaret, talis bono et evidenti testimonio convictus in florenis decem hungaricales mulctandus erit.*

***Nono eorum articulus**, Quod agrorante aliquo ex eis frater principalis requisitus, tenetur duos ex confraternitatem pro excubys nocturnis circa aegrotum dare egentiori vero etiam de Ladula communi ad tempus persolutionis necessitate tunc exigenti pecuniam mutuare. Si vero talem mori contingat honestae sepulturae conimendare corpus duobus fratribus in cheha existentem, laborem ducendi subcuntibus in locum sepulturum deducerem.*

***Decimus eorum articulus** est, quod quicunque famulum seu famulam familiamoem alterius quavis via ad se alliceret, talis evidenti testimonio convictus florenis duobus puniendus erit. **Undecimus articulus** ut festivis diebus nulli institorum testudines seu officinae mercaturae tabulas aperire liceat.*

***Duodecimus eorum articulus**, quod nulli institorum in duabus testudinibus seu officinis merces venum exponere liceat.*

***Decimus tertius eorum articulus**, quod si ad funebres exequias Confraternitas Institorum invitaretur, et quicunque per magistrum Chehae certificatus, ac per ipsius famulum domi repertus, processioni ejusmodi interese nollet, aut quavis causa se absentaret, is per Magistrum Chehae duabus libris cerae mulctari debet.*

***Decimus quartus et ultimus articulus**, ut quilibet Institorum, secundum morem aliarum Ceharum, in Festo Corporis Christi, cum Cruce Confraternitatis Institorum intersit personaliter, si quis autem subtraheret se, is similiter duabus libris mulctetur. Si autem secundo absentaret se, a processione, mulctetur juxta facultatem suam et demeritum toties quoties absens esset, quemadduum et alia Chehae in earum consuetudine habent. Nos igitur*

cognita postulatione, perlectisque et diligenter consideratis articulis Nobis per praescriptos Institores modo praemisso propositos, cupientes etiam Civitatem hanc nostram boni ordinis regimine inter praedictos Opifices erecto, decorare, habito inter nos et totam comunitatem hujus Civitatis diligenti supertinde Tractatu, et ruminatione praescriptam Confraternitatem Institorum ac articulos praeinsertos, per eosdem perpetuo observando, Authorita nostra ordinaria instituimus ereximus et confirmavimus, imo instituimus erigimus, confirmavimus, ac pro eisdem Institoribus et eorum Cheha perpetuo valituros decernimus et stabilimus. In cujus rei memoriam firmittemque perpetuam praesentes Literas nostras pendenti et authentico Sigillo nostro roboratas memoratis Institoribus et Confraternitatis duximus concedendas. Datum Tyrnaviae. Feria Sexta proxima post Festum Inventionis Sanctae Crucis. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Septimo.

Dispozícia vysvetľuje, že mestská rada Trnavy sa rozhodla potvrdiť a vylepšiť artikuly obchodného cechu formou mestského štatútu bezo zmien. Rozšírené a doplnené sú 11., 12., 13. a 14. článok štatútu. Jej text znie*: Nos igitur admissa postulatione praescriptorum concivium nostrorum juxta et legitima, praescriptas Literas eorundem, non abrasas, non cancellatas, neque in aliqua earum parte suspectus, aut viciatas, praesentibus Literis nostris patentibus transcribi faciendo, renovandas, et quatuor posteriores Articulos videlicet Undecimum, Duodecimum, Decimum Tertium, et Decimum quartum prioribus eorum Articulis addendum et adyciendum esse decrevimus, prout renovamus, addimus et adycimus praesentium per vigorem.* Sankčná časť v texte chýba.

V koroborácii trnavský richtár a rada potvrdili platnosť svojho štatútu mestskou pečaťou pre tamojší cech obchodníkov. Jej text je nasledujúci: *In quorum omnium et singulorum praemissorum fidem, firmitatemque perpetuam praesentes Literas nostras, Sigillo hujus Reipublica Nostrae authentico impedenti munitas, eisdem, Concivibus nostris, toti videlicet Contubernio Institorum hujus Civitatis dandas esse duximus et concedendas.*

V eschatokole – ako záverečnej časti listiny – je hlavným datovacia (niečo tam chýba) časť. Chýba tu subskripcia a aprekácia. *Text je takýto: Datum Tyrnaviae Sabbatho proximo post Festum Purificationis Beatissimae Virginis Mariae. Anno partus eiusdem Millesimo Sexcentesimo Quarto.*

Záver

Mestský štatút predstavoval v stredoveku a novoveku významnú súčasť uhorského právneho systému. Richtár a mestská rada vydávali rozhodnutia v administratívnej a súdnej oblasti formou štatútov, ktorým regulovali bezpečnosť, ekonomiku, cechy, remeslá, obchod, dane, súdnictvo, testamenty atď. na území konkrétneho mesta. Štatútotvorné právo získali mestá na základe kráľovských privilégií, pričom neskôr ich doplňovali zákonné články, ktoré prijal uhorský krajinský snem a následne panovník. Slobodné kráľovské mestá museli od získania panovníkom potvrdených výsad v 13. storočí a od uzákonenia mestského stavu kráľom Žigmundom Luxemburským v roku 1405 zápasiť so snahou šľachty ako vládnuceho stavu v bývalom Uhorsku o ich kontrolu. Samotní uhorskí králi udelili síce rôzne výsady slobodným kráľovským mestám v 14., 15. a 16. storočí, no z ich strany išlo skôr o úsilie o posilnenie kráľovskej moci voči šľachte. Mestské štatúty ako nižšie právne normy museli byť v súlade s uhorským právom, v ktorom dominovalo šľachtické právo. Základom právnej praxe v stredovekých mestách v Uhorsku bolo najprv zvykové právo, ktoré doplnilo písané právo pôvodom z nemeckých krajín. Mestské právne knihy, ktoré vznikli v Bratislave,

Kremnici, Banskej Štiavnici, Košiciach, Prešove, Žiline, Krupine a ďalších slobodných kráľovských mestách na území dnešného Slovenska ako súčasti bývalého Uhorska. Mestá mali na rokovaní uhorského snemu len jeden kolektívny hlas. Ich postavenie malo zlepšiť podriadenie časti miest taverníkovi a tavernikálnemu súdu v priebehu 15. storočia. Išlo o Bratislavu, Trnavu, Košice, Prešov, Bardejov, Budín, Pešť a Šoproň. Stoličný Belehrad, Levoča a Ostrihom spolu so siedmimi banskými mestami patrili pod jurisdikciu kráľovského personálu. Začiatkom 16. storočia sa stala aktuálnou potreba spísania uhorského zvykového práva, ktorú vykonal uhorský šľachtic a právnik Štefan Verbőczy. Prácu na diele s názvom Opus Tripartitum dokončil v roku 1514, keď ho len neformálne schválil kráľ Vladislav II. Jagelovský. Zbierka vyšla tlačou v roku 1517 a súčasťou uhorského zákonníka *Corpus iuris Hungarici* sa stala v roku 1628. Kodifikovala uhorské zvykové právo, ktoré malo základ v šľachtickom práve. Zbierka definovala aj právo vydávať štatúty slobodnými kráľovskými mestami. Významnou oblasťou, v ktorej richtár a rada mesta vydávali rozhodnutia formou listiny alebo zápisu v mestskej knihe, teda štatútov, boli artikuly remeselných a obchodných cechov. Dobrým príkladom sú artikuly obchodného cechu v meste Trnava z roku 1547, ktoré richtár a rada mesta potvrdili vydaním konfirmácie týchto artikúl formou štatútu v roku 1604. Poznanie problematiky mestského štatútu ako nižšej právnej normy, ktorá slúžila richtárovi a rade slobodného kráľovského mesta na rozhodovanie o administratívnych a súdnych záležitostiach, je potrebné pre lepšie pochopenie fungovania mestskej ekonomiky a spoločnosti v stredoveku, no najmä v 16. a 17. storočí. Toto obdobie predstavovalo najväčšie zmeny v mestách na území dnešného Slovenska ako súčasti bývalého Uhorska z dôvodu vojny Habsburgovcov s Osmanskou ríšou, reformácii a protireformácii a stavovským povstaniam.

Summary

The city statute represented a significant part of the Hungarian legal system in the Middle Ages and early modern period. The mayor and the city council issued decisions in the administrative and judicial fields in the form of statutes, regulating safety, economy, guilds, crafts, trade, taxes, judiciary, wills, etc. within the territory of a specific city. The right to create statutes was granted to the cities based on royal privileges, which were later supplemented by statutory articles adopted by the Hungarian diet and subsequently by the king. Free royal cities, since obtaining privileges confirmed by the monarch in the 13th century and since the establishment of city status by King Sigismund of Luxembourg in 1405, had to struggle against the nobility's efforts as the ruling estate in former Hungary for their control. The Hungarian kings did grant various privileges to free royal cities in the 14th, 15th, and 16th centuries, but this was more an attempt to strengthen royal power against the nobility. City statutes as lower legal norms had to be in accordance with Hungarian law, but it was more about their effort to strengthen royal power against the nobility. City statutes, as lower legal norms, had to be in accordance with Hungarian law, in which noble law predominated. The basis of legal practice in medieval cities in Hungary was initially customary law, supplemented by written law originating from German lands. Municipal legal books that were created in Bratislava, Kremnica, Banská Štiavnica, Košice, Prešov, Žilina, Krupina, and other free royal towns in the territory of present-day Slovakia as parts of former Hungary. Cities had only one collective voice in the session of the Hungarian diet. Their position was to be improved by subordinating a part of the cities to the tavarnicus

and tavernical court in the 15th century. This involved Bratislava, Trnava, Košice, Prešov, Bardejov, Buda, Pest, Sopron. The county towns of Székesfehérvár, Levoča, and Esztergom, along with seven mining towns, fell under the jurisdiction of the royal personnel. At the beginning of the 16th century, the need to compile Hungarian customary law became relevant, which was carried out by the Hungarian nobleman and lawyer Štefan Verbőczy. He completed the work titled *Opus Tripartitum* in 1514, when it was informally approved by King Vladislav II Jagiellon. The collection was published in 1517 and became part of the Hungarian legal code *Corpus iuris Hungarici* in 1628. It codified Hungarian customary law, which was based on noble law. The collection also defined the right to enact statutes by free royal cities. A significant area in which the mayor and the city council issued decisions in the form of charter or entry in the city book, thus statutes, were the articles of craft and trade guilds. A good example is the articles of the merchant guild in the town of Trnava from the year 1547, which were confirmed by the mayor and the town council with the issuance of a confirmation of these articles in the form of a statute in 1604. Understanding the issue of the town statute as a lower legal norm, which served the mayor and the council of the free royal town in deciding administrative and judicial matters, is necessary for a better understanding of the functioning of urban economy and society in the Middle Ages and especially in the 16th and 17th centuries. This period represented the greatest changes in towns on the territory of present-day Slovakia as part of the former Hungarian Kingdom due to the war of the Habsburgs with the Ottoman Empire, the Reformation and Counter-Reformation, and the estates' uprisings.

Príloha č. 1: Artikuly obchodného cechu v Trnave z roku 1547/1604

NOS DANIEL HAMERLA JUDEX, Michael Salomon Capitaneus, Martinus Cheredi, Georgius Hrachoviczki, Matthias Duczentaller, Georgius Maii, Michael Mersan, Stephanus Dominicus, Stephanus Marothi, Andreas Hohenper, Franciscus Zalai, Bartholomeus Artwain et Matthias Spegel, Jurati Cives ac Senatores Regiae Liberae Civitatis Tyrnaviensis. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Nobiles et Prudentes viri Bartholomeus Artwain, Laurentius Chereödy, Martinus Chiposwtheö, Valentinus Brian, Jacobus Chiryan, in suis proprys ac reliquorum fratrum suorum contubernii Institorum Nominibus et Personis Nostram venientes in Praesentiam exhibuerunt Nobis et praesentaverunt Literas Privilegiales super Fundationem Cehae et Confraternitas eorum consuetudines Jura et Articulos in se continentes in Pargameno sub Sigillo hujus Civitatis nostrae Authentico in Zona Sericta impedenti in Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Septimo feria sexta proxima post Festum Inventionis Sanctae Crucis, patenter confectas et emanantas, sodalitati eorundem Institorum a praedecessoribus nostris commune bonum promovere cupiendo concessas. Quia vero eadem Litera non debito modo uti par erat ab Antecessoribus eorum conservata fuerunt, ideoque humiditate poenitus attritae et deturpatae essent, suplicaverunt Nobis ut easdem per alias Literas nostras similiter Patentes renovare ac insupre quatuor novos eisdem per necessarios Articulos videlicet Articulum Undecimum, Duodecimum, Decimum Tertium et decimum quartum prioribus addere dignaremur: Quarum quidem Literarum tenor est talis. Nos Petrus Zamboky, Judex, Joannes Zyro, Capitaneus, Wolffgangus Maar, Caspar Mykon, Bartholomeus Wadas, Martinus Zabo, Lucas Szentmarthony, Georgius Kossuth, Adam Pek, Emericus Kalmar, Joannes Zeöcz, Georgius Damacus et Matthias Paysgiartho jurati Consules Civitatis Tyrnaviensi. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis et singulis. Quod cum Nos juxta more met

consuetudinem Civitatis nostrae pro habentis Tractatibus commune bonum nostrum concernentibus in Praetorium hujus Civitatis congregati fuissimus venientes in conspectum nostrum circumspecti viri Emericus Kalmar, Blasius Kalmar, Petrus Kys et Volfgangus Bizer Institores in medio nostri commorantes suis ac omnium et singulorum Institorum Personis et Nominibus, debita cum Modesta Nobis exponere et detegere curavent. Quod cum ipsi in Omnibus Liberis Civitatibus pluribus Libertatibus et consuetudinis ab antiquo super Confraternitatem ipsorum extendentem usigavisi fuissent, imo et fruerentur de praesenti et quia ipsi super ejus modi Libertatibus et Consuetudinibus nullas certas et confectas haberent Literas, quibus Articuli Libertatum ipsorum essent conscripti Supplicatum Nobis extitit, ut ipsorum Articulos Nobis fideliter declaratos Authoritate Nostra Ordinaria imposterum semper observandum eisdem privilegialiter extradare et concedere dignaremur. Quia vero Unitate et Concordia ipsorum Incolarum Civitatis Numerus ampliari et augeri videtur, rectores etiam eorundem majori pacis amoenitate frui et quae hujus confraternitatis sunt, pro veteri laudabilique consuetudine exercere possint, cumque veterum industria non sine sagacissima providentiae ordinatione statuisset et advenisset ut eaquae temporaliter geruntur, propter labilem hominis et fluram memoriam, debita literarum diuturnittem fulcerirentur, considerantes etiam, quod libertates et consuetudines ipsorum Institorum forent recenti adhuc hominum notitiam manifestae et clarae, quarum quidem libertatum et consuetudinum tenor Articulis infrascriptis contentam talis est. Primus articulus, ut nemo quiequam vendere, nec exponere debeat, insi prius in Confraternitatem seu Cheham ipsorum dederit florenum duoset duo talenti cerae. Secundus, quod omnis, qui aliquid vendere vult, tenetur singulis angarys Cheham seu Confraternitatem dare denarios quatuor hungaricales, nullo habito respectu divitis vel pauperis. Tertius arcticulus, Quod quilibet Literas suas conservatorum seu Parentelas, Magistro Confraternitatis monstret, atque praesentet: alias enim in Confraternitatem ipsorum minimem accipiendus erit, si aliquis vero ordini eorum resistere vellet, et Confraternitatem invertere et Mercaturam suam contra edictum eorum exponerem, quo aliquid vendere posset, in derogamen Libertatum et Consuetudinem eorum Magister Confraternitatis cum aliis fratribus tenetur illum omni re privar. Quartus articulus, Quod nullus extraneorum Institorum quequam vendere, nec in Foris Hebdomadalibus, alysque diebus debet, si vero aliquis deprehensus fuerit, talis omnibus rebus suis per Magistrum Confraternitatis privandis erit. Quintus articulus, Quod omnis Institor, qui in Confraternitatem, seu Cheham acceptus fuerit, imprimis prandium dare teneatur. Sextus articulus, Quod cum ipse Magister Chehae convocat reliquos Fratres, tenetur nuncium suum proprium mittere ad convocandum, qui ipsis indicet horam convenientem, et quicunque ex eis domi esset, et convocationi non satisfaceret, aut non obtemperaret, venireque nollet donec una Candela cerea Vienensi empta cremaretur, talis absque gratia pro quatuor talento cerae puniendus erit. Septimus articulus, Quod causae inter eosdem alique suscitate extentem se se ad florenos Duodecim, coram supremo fratrum levarum et uniri possint, absque molestatione Domini Judici. Quae autem pars utigantium facto per Magistrum Confraternitatis Judicio non contentaretur neque unioni pareret, talis contumax florenis quinque in ladulum communem, seu Articulos eorum observare nollet, nec curaret, talis similiter quinque florenis piniendus erit. Octavus eorum articulus, quandocunque Fratres in Cheha existentes questus gratia cum curribus eorum onustis, (quod saepius accidere solet) in via aliquid periculi in fractiore currus, aliorumve casuum experirentur, et unus alteri auxiliari nollet, desereretque, et quod majus est, propter temporis formidinem in una comitiva caeterorum fratrum incedere nollet, et non curaret, talis bono et evidenti testimonio convictus in florenis decem hungaricales mulctandus erit. Nono

eorum articulus, Quod agrorante aliquo ex eis frater principalis requisitus, tenetur duos ex confraternitatem pro excubys nocturnis circa aegrotum dare egentiori vero etiam de Ladula communi ad tempus persolutionis necessitate tunc exigenti pecuniam mutuare. Si vero talem mori contingat honestae sepulturae conimendare corpus duobus fratribus in cheha existentem, laborem ducendi subcuntibus in locum sepulturum deducerem. Decimus eorum articulus est, quod quicunque famulum seu famulam familiamoem alterius quavis via ad se alliceret, talis evidenti testimonio convictus florenis duobus puniendus erit. Undecimus articulus ut festivis diebus nulli institorum testudines seu officinae mercaturae tabulas aperire liceat. Duodecimus eorum articulus, quod nulli institorum in duabus testudinibus seu officinis merces venum exponere liceat. Decimus tertius eorum articulus, quod si ad funebres exequias Confraternitas Institorum invitaretur, et quicunque per magistrum Chehae certificatus, ac per ipsius famulum domi repertus, processioni ejusmodi interese nollet, aut quavis causa se absentaret, is per Magistrum Chehae duabus libris cerae mulctari debet. Decimus quartus et ultimus articulus, ut quilibet Institorum, secundum morem aliarum Ceharum, in Festo Corporis Christi, cum Cruce Confraternitatis Institorum intersit personaliter, si quis autem subtraheret se, is similiter duabus libris mulctetur. Si autem secundo absentaret se, a processione, mulctetur juxta facultatem suam et demeritum toties quoties absens esset, quemadduum et alia Chehae in earum consuetudine habent. Nos igitur cognita postulatione, perlectisque et diligenter consideratis articulis Nobis per praescriptos Institores modo praemisso propositos, cupientes etiam Civitatem hanc nostram boni ordinis regimine inter praedictos Opifices erecto, decorare, habito inter nos et totam comunitatem hujus Civitatis diligenti supertinde Tractatu, et ruminatione praescriptam Confraternitatem Institorum ac articulos praeinsertos, per eosdem perpetuo observando, Authorita nostra ordinaria instituimus ereximus et confirmavimus, imo instituimus erigimus, confirmavimus, ac pro eisdem Institoribus et eorum Cheha perpetuo valituros decernimus et stabilimus. In cujus rei memoriam firmittemque perpetuam praesentes Literas nostras pendenti et authentico Sigillo nostro roboratas memoratis Institoribus et Confraternitatis duximus concedendas. Datum Tyrnaviae. Feria Sexta proxima post Festum Inventionis Sanctae Crucis. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Septimo. Nos igitur admissa postulatione praescriptorum concivium nostrorum juxta et legitima, praescriptas Literas eorundem, non abrasas, non cancellatas, neque in aliqua earum parte suspectus, aut viciatas, praesentibus Literis nostris patentibus transcribi faciendo, renovandas, et quatuor posteriores Articulos videlicet Undecimum, Duodecimum, Decimum Tertium, et Decimum quartum prioribus eorum Articulis addendum et adyciendum esse decrevimus, prout renovamus, addimus et adycimus praesentium per vigorem. In quorum omnium et singulorum praemissorum fidem, firmitatemque perpetuam praesentes Literas nostras, Sigillo hujus Reipublica Nostrae authentico impedenti munitas, eisdem, Concivibus nostris, toti videlicet Contubernio Institorum hujus Civitatis dandas esse duximus et concedendas. Datum Tyrnaviae Sabbatho proximo post Festum Purificationis Beatissimae Virginis Mariae. Anno partus eiusdem Millesimo Sexcentesimo Quarto.

Literatúra

BÉKESI, Emil. 1883. A nagyszombati kalmár czéh szabályai 1547, és 1604-ből és régi jegyzőkönyve 1556 – 1651-ből. In *Történelmi Tár*. Budapešť: A Magyar Történelmi Társulat, 1883, s. 170 – 176 [cit. 2025-09-14]. Dostupné na internete: <https://real-j.mtak.hu/4090/1/MagyarTortenelmiTar_1883_31_3_06.pdf >

BOTĎÁNKOVÁ, Mária. K topografii mesta Trnavy v 16. storočí. In ŠIMONČIČ, Jozef, ed. *Trnava. Okres a mesto. Trnavský zborník 3*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 61 – 85.

FÜLÖP László. A nagyszombati kalmárcéh szabályzata 1547/1604-ben. In *FÓRUM Társadalomtudományi Szemle* [online]. 2020, roč. XXII., č. 2, s. 101 – 106 [cit. 2025-09-14]. Dostupné na internete: <https://adatbank-forum.s3.eu-central-1.amazonaws.com/digitalszemle/2020-2-final.pdf >

KLUKNAVSKÁ, Andrea – GÁBRIŠ, Tomáš. Mestské právo ako dynamický prvok vývoja práva v Uhorsku. In MALÝ, Karel. ŠOUŠA, Jiří, jr., eds. *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference „Práva městská Království českého" z 19. – 21. září 2011, Praha*. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 208 – 278.

KOLOSVÁRI, Sándor. ÓVÁRI, Kelemen. *Monumenta Hungariae Juridico-Historica. CORPUS STATUTORUM. Tomus IV. Pars Secunda. Statuta et articuli municipiorum Hungariae Cis Danubianorum* [online]. Budapešť: A M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága, 1897, 849 s. [cit. 2025-09-14]. Dostupné na internete: < https://digitalia.lib.pte.hu/hu/a-magyar-torvenyhatosagok-jogszabalyainak-gyujtemenye-bp-4-2-1897-5949#page/732/mode/1up >

LACLAVÍKOVÁ, Miriam. ŠVECOVÁ, Adriana. *Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790*. Trnava: Typi Universitas Tyrnaviensis, 2007, 415 s.

LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Druhé vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2002, 626 s.

MALÝ, Karel. SIVÁK, Florián. *Dejiny štátu a práva v Československu do roku 1918. 1.díl.* Praha: Panorama, 1988, 547 s.

MERTANOVÁ, Štefánia: *Ius tavernicale. Štúdie o procese formovania práva taverníckych miest v etapách vývoja taverníckeho súdu v Uhorsku (15. – 17. stor.)*. Bratislava: VEDA, 1985, 254 s.

ŠIMONČIČ, Jozef. Pramene k dejinám obchodu v Štátnom okresnom archíve v Trnave. In *Dejiny obchodu na Slovensku. Zborník z konferencie v Nitre v r. 1987*. Bratislava: ERPO, 1987, s. 218 – 225.

ŠVECOVÁ, Adriana. GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 267 s.

VRABCOVÁ, Eva. Štatúty mesta Trnavy ako historický prameň. In ŠIMONČIČ, Jozef, ed. *Trnava. Okres a mesto. Trnavský zborník 3*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 191 – 216.

Archívne pramene

Štátny archív v Trnave, fond Cechy mesta Trnavy – Cech kupcov – účtovná kniha z rokov 1652 – 1718.

Štátny archív v Trnave, fond Magistrát mesta Trnavy, listina č. 488 – artikuly obchodného cechu v Trnave z rokov 1547 – 1604.

Bartosz Kamil Truszkowski[1]

The Place of the Law on Civil Status Records in the Legal System in the Context of Historical Regulations in Central and Eastern Europe

Abstract: Law on civil status records constitutes an essential element of the legal system, tasked with regulating the principles of registering the most significant events in human life – birth, marriage, and death – in the form of official documents. This paper analyses the systemic affiliation of this field of law, demonstrating its close connections with both public and private law. On the one hand, civil status regulations are administrative in nature, as they concern registration activities carried out by administrative authorities and are subject to administrative procedure. On the other hand, they play a fundamental role in civil and family law, serving as evidence of the existence of individuals, their kinship, age, or marital status. The author also presents the historical dimension of the issue, discussing the regulations in force in Central and Eastern Europe from the eighteenth to the twentieth century. The article points to diverse solutions – from denominational church registers in Austria and Russia, through secular codification in France and the Napoleonic tradition in Poland, to German and Hungarian acts of a distinctly administrative character. The analysis shows that disputes over the systemic classification of this branch have accompanied it since its inception, although today the prevailing view is that it belongs to administrative law. At the same time, the enduring and indisputable ties of civil status law with civil law make it a borderline domain situated within the broader framework of the legal system.

Key words: civil status records, law on civil status records, legal system, administrative law, civil law, Central and Eastern Europe

Introduction

What is law on civil status records? Among both theorists and practitioners, the following and uncomplicated definition should raise no doubts or controversies: it is simply a body of provisions establishing the principles for drafting and maintaining civil status records – that is, public documents confirming events significant to every natural person and the circumstances thereof. By "civil status" we understand the legal situation of a given person, expressed through their individualizing features, shaped by natural events, legal acts, court judgments, or administrative decisions, and attested to in the form of a civil status record[2]. In accordance with a given legal system, enacted and adopted legal acts define all the basic elements of civil status registration: from the authorities competent to maintain it and the method of drafting each record, to the correction of existing entries and the archiving of registers.

Law on civil status records, however, is not an isolated island in the sea of legal provisions, for – like other fields and divisions of law – it is closely connected with many other, larger or smaller, sets of regulations. Thus, it is possible to categorize it and assign it to one of the accepted technical divisions.

---

[1] Uniwersytet w Białymstoku (University of Bialystok, Poland), e-mail: b.truszkowski@uwb.edu.pl, ORCID: 0000-0002-5568-5807. Information about the author: PhD in law, attorney-at-law (Polish: *radca prawny*), government administration employee, legal historian, academic teacher. Secretary of the Editorial Board of the scientific journal "Miscellanea Historico-Iuridica".

[2] LITWIN, Józef. *Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1961, pp. 15 – 21.

1. The Legal System – Divergent Paths or Intertwined Branches?

The legal system can be divided in many ways. One of the basic criterions is the division into domestic (national) law, public international law, and European Union law[3]. Within such a structure, law on civil status records can without major interpretative difficulties be assigned to domestic law, since every state separately regulates the principles of civil status registration within its own territory, including within the group of European Union member states.

Nevertheless, related issues may become part of broader international cooperation, not only within the framework of consular conventions concluded bilaterally between particular states, but also under multilateral conditions. The first intergovernmental organization dedicated to this field – the International Commission on Civil Status (*La Commission internationale de l'État Civil*), headquartered in Strasbourg, France – was established shortly after the Second World War, in 1948[4]. However, it did not experience dynamic development, and some of its members withdrew from participation in its work, citing its low effectiveness[5]. This includes, for example, Poland, which was a member of this organization from 1998 to 2017. Thus, law on civil status records continues to remain within the domain of the domestic law of each interested state.

According to the method of regulation, domestic law is divided into private law, which governs legal relations between individuals, and public law, which governs legal relations between the individual and the state or another public entity, such as a local government unit[6]. And already at this point a certain divergence in doctrine emerges: clear and significant elements characteristic of both groups can be found precisely in the provisions on civil status records.

At first glance, the obvious choice would be to assign this body of law to public law, since it regulates the drafting of public documents determining the legal position of a given person *vis-à-vis* the state and society as a whole. But does it determine that person's status only in such a general and universal sense? Does a birth certificate not serve as proof of kinship between specific persons? Does a marriage certificate not serve as proof of the conclusion of a legally recognized union between specific persons? Does a death certificate not serve as proof of an individual's death, thereby extinguishing or giving rise to the rights and obligations of others? Legal interaction occurs between each person named in a given civil status record, and here we see a very strong individual-to-individual relationship.

---

3 CHAUVIN, Tatiana, STAWECKI, Tomasz, WINCZOREK, Piotr. *Wstęp do prawoznawstwa*. Warszawa: C. H. Beck, 2025, pp. 153 – 157.

4 In the interwar period, civil registration and the exchange of documents were not part of broader international cooperation, at least not in a multilateral framework. While individual states did include in their consular conventions provisions on the preparation of civil status records for their citizens abroad and the issuance of extracts from records concerning foreign nationals, no serious interstate attempts were undertaken to harmonize registration principles or improve the functioning of national registry offices.

5 More about the Commission's activities in: MASŁOWIEC, Maria. Międzynarodowa Komisja Stanu Cywilnego – osiągnięcia i niepowodzenia. In: *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, Vol. 29, No. 4, 2020, pp. 635 – 667.

6 BRECZKO, Anetta, JAMRÓZ, Adam, OLIWNIAK, Sławomir. *Wstęp do prawoznawstwa*. JAMRÓZ, Adam, ed. Białystok: Temida 2, 2007, pp. 79 – 80; JAMRÓZ, Adam. *Wprowadzenie do prawoznawstwa*. Warszawa: LexisNexis, 2011, pp. 64 – 73; BATOR, Andrzej, GROMSKI, Włodzimierz, KAŹMIERCZYK, Stanisław, KOZAK, Artur, PULKA, Zbigniew. *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*. BATOR, Andrzej, ed. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016, pp. 196 – 198, 205 – 206; KOSZOWSKI, Maciej. *Dwadzieścia osiem wykładów ze wstępu do prawoznawstwa*. Warszawa: Wydawnictwo CM, 2019, pp. 303 – 306.

Another level of this dichotomy can be observed when applying a further division. Private law is divided, inter alia, into civil law, which governs issues connected with legal capacity and capacity to perform legal acts. Is the basic determinant of the capacity to be the subject of many rights and obligations not kinship with a specific person, for which proof is provided by a birth certificate? Is the basic determinant of the capacity to make and accept declarations of will not the age of a given person, for which proof is likewise provided by a birth certificate? A separate line of division within private law is family and guardianship law, sometimes regarded as a subdivision of civil law. It regulates, inter alia, the institution of marriage and parental authority, in which marriage certificates and birth certificates serve as the primary sources of evidence for the existence of numerous rights and obligations associated with them. The close ties of civil status law with civil and family law are therefore indisputable.

From public law, in turn, we can distinguish administrative law, which regulates in detail the organization and functioning of state and local government bodies, as well as relations between such bodies and individuals, reaching into various spheres of human activity[7]. It often establishes very elaborate rules governing how people may or must act in these spheres. In this respect, we touch upon the essence of the entire civil status registration procedure, for it is administrative regulations that govern such matters as the competence of authorities to draft and maintain records and their legal status, the manner of keeping registers, archiving, corrections, applicable time limits, rights and obligations connected with registration, and any related sanctions.

Thus, within this body of provisions, private law and public law, as well as civil and family law and administrative law, invariably intertwine. Our doubts regarding the clear assignment of law on civil status records to a specific category are not new, as they have as long a history as the first regulations in this field.

2. Show Me Your Legal Act, and I Will Tell You Who You Are

2.1. Parish Registers – Private Property, Public Content?

Different approaches in the legal systems of individual states can be observed in the very form of specific legal acts in which the provisions on civil status registration were adopted. Since the sixteenth-century Council of Trent, the keeping of records of births and marriages[8],

[7] JAMRÓZ, Adam. *Wprowadzenie*…, op. cit., pp. 81 – 82.

[8] GRABOWSKI, Ignacy. Urzędy stanu cywilnego (metryki urodzenia, chrztu etc.). In: CYBICHOWSKI, Zygmunt, ed. *Encyklopedja podręczna prawa publicznego (konstytucyjnego, administracyjnego i międzynarodowego) opracowana z udziałem profesorów szkół wyższych, specjalistów, szefów i członków urzędów i instytucyj centralnych i wyższych. Tom drugi. Państwo związkowe – źródła lecznicze*. Warszawa: Nakładem Instytutu Wydawniczego „Bibljoteka Polska", 1930, pp. 1078 – 1079.; ALBINIAK, Maria, CZAJKOWSKA, Alicja. *Prawo o aktach stanu cywilnego z objaśnieniami*. Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa Dom Organizatora, 1996, p. 11; DYJAKOWSKA, Marzena. Rejestracja stanu cywilnego w Polsce przedrozbiorowej. In: *Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego*, No. 1, 2012, p. 21; HRYNICKI, Wojciech. Organizacja rejestracji aktów stanu cywilnego w Polsce w ujęciu historycznym. In: *Ius Novum*, No. 4, 2016, p. 359; TARKOWSKA, Ewelina. *Prawne kształtowanie się instytucji rejestracji stanu cywilnego na ziemiach polskich do roku 1986*. Białystok: Wydawnictwo Prymat, 2015, p. 13; PIETRZAK, Helena. *Prawo do ustalenia tożsamości w polskim porządku prawnym*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2014, pp. 28 – 30.

and later also of deaths[9], was regulated by canon law, while individual states at most conferred the force of public documents upon registers kept by priests[10]. For a long time, however, state law did not interfere significantly with their maintenance, so this area remained, as it were, outside the legal systems of the respective countries.

Changes in this regard began to appear only in the second half of the eighteenth century. It is worth tracing the evolution of this issue using the example of regulations in force in the European powers of the time, which at various periods also encompassed parts of Central and Eastern Europe.

2.2. Austria – The Parish Office in the Service of State Administration

Some of the earliest regulations of this kind were adopted in the Austrian Habsburg Monarchy. A decree of the Court Chancery of 15 March 1782 proved to be particularly significant for the keeping of registers, as it imposed the duties of a civil registrar upon parish priests[11]. They were to perform these duties also with respect to adherents of non-Catholic denominations, while registers kept by Protestant and Jewish clergy were henceforth to have only private character. State authorities also sent metric forms to episcopal consistories, which were to be distributed to the clergy.

The true foundation of civil status registration, however, was laid by the imperial patent (decree) of 20 February 1784[12], which regulated the principles for drafting and maintaining records of baptisms, marriages, and burials. This act set the main framework for the keeping

---

9 KRAJEWSKA, Hanna. Wstęp. In: LASZUK, Anna, ed. *Księgi metrykalne i stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce. Informator*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2000, p. I; DYJAKOWSKA, Marzena. Rejestracja stanu cywilnego w Polsce przedrozbiorowej, op. cit., p. 23.

10 In the pre-partition Polish-Lithuanian Commonwealth, from the early eighteenth century, church registers were increasingly treated in practice as public books, since they enabled the nobility to demonstrate lineage and prove noble status. Officially, registers kept by Roman Catholic and Greek Catholic parish priests acquired the status of legal documents at the Convocation Sejm of 1764, when clergy were also obliged to submit annually extracts of births and deaths to the municipal records. In 1789, the obligation of keeping vital registers was extended to clergy of all Christian denominations. See: O oblatowaniu metryk szlacheckich w własnym Grodzie. In: *Volumina Legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie. Od roku 1732 do roku 1782, wydanego. Tom VII*. Petersburg: Nakładem i drukiem Józefata Ohryzki, 1860, p. 37; DĄBKOWSKI, Przemysław. *Prawo prywatne polskie. Tom I*. Lwów: Nakładem Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej, 1910, pp. 105 – 106; DOBROWOLSKI, Kazimierz. Znaczenie metryk kościelnych dla badań naukowych. In: *Rocznik Towarzystwa Heraldycznego*, Vol. 5, 1920, p. 93; KONIC, Henryk. *Prawo osobowe. Wykład porównawczy na tle prawodawstw obowiązujących w Polsce w zestawieniu z kodeksem szwajcarskim. Część pierwsza*. Warszawa: Nakładem Księgarni F. Hoesicka, 1924, p. 66; GRABOWSKI, Ignacy. Urzędy stanu…, op. cit., p. 1080; HRYNICKI, Wojciech. Organizacja rejestracji…, op. cit., pp. 360 – 361; DYJAKOWSKA, Marzena. Rejestracja stanu cywilnego w Polsce przedrozbiorowej, op. cit., p. 31; TARKOWSKA, Ewelina. *Prawne kształtowanie* się…, op. cit., pp. 16 – 17.

11 DZIADZIO, Andrzej. Osobowe prawo małżeńskie w Austrii na tle stosunków państwo-Kościół katolicki (XVIII-XIX wiek). In: *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, Vol. 1, 2004, p. 138; KRAJEWSKA, Hanna. Wstęp. In: *Księgi metrykalne*…, op. cit., p. II; DYJAKOWSKA, Marzena. Rejestracja stanu cywilnego w zaborze austriackim. In: *Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego*, No. 1, 2014, p. 17.

12 X. *Patent,* Die *Tauf-, Ehe- und Sterbregister betreffend. (…) die 20ma Mensis Februarii, millesimo septingesimo octuagesimo quarto (...)*. In: *Continuatio Edictorum, Mandatorum et Universalium in Regnis Galiciae et Lodomeriae a Die 1. Januarii ad Ultimam Decembris Anno 1784. Emanatorum. Kontynuacya Wyrokow y Rozkazow Powszechnych w Galicyi y Lodomeryi Krolestwach od Dnia 1. Stycznia aż do konca Grudnia Roku 1784. Wypadłych*. Lwów: wyd. J. Pillerowa, 1784, pp. 28 – 31.

of registers for many decades, as its provisions, together with numerous supplementary regulations, remained in force in Austria almost until the outbreak of the Second World War[13].

Clergy who kept registers were granted the status of public officials. Accordingly, they were obliged to comply with state regulations in this matter and to carry out the instructions of their administrative superiors. This form was not altered by the Austrian Civil Code of 1811 (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, ABGB)[14], which included provisions in the field of matrimonial law but did not directly address civil status registration[15]. Unlike later systemic solutions in other countries, Austria did not decide to include provisions on church registers/civil status records in the civil code or another major codification, nor even in a consolidated statute devoted to this field. Instead, they remained highly fragmented. With the development of administration and the autonomy of individual provinces, supplements or amendments to the patent of 20 February 1784 took the form of other imperial patents, court chancery decrees, statutes, ordinances and ministerial rescripts, gubernatorial decrees and ordinances, and decrees of provincial governors.

Over time, separate provisions were adopted for particular other denominations, in which the relevant clergy also served as registrars[16], or for which a semi-secular registration system was established[17]. Civil status registration for members of unrecognized

---

[13] Following the annexation of Austrian Federal State territory by the German Reich (1938), as of 1 January 1939 the German Civil Status Act (*Personenstandsgesetz* of 1937) was introduced there, mandating secular registration by state offices. See: Verordnung über die Einführung des deutschen Personenstandsrechts im Lande Österreich. In: Reichsgesetzblatt I 1938, p. 803. In the territory of Galicia, incorporated into the Second Polish Republic, the imperial patent of 1784 and its supplements remained in force even longer – until 1 January 1946, when the first nationwide secular civil registration system was introduced.

[14] 946. Patent vom 1ten Junius 1811. In: *Seiner Majestät des Kaisers Franz Gesetze und Verfassungen im Justiz-Fache. Für die Deutschen Staaten der Oesterreichischen Monarchie. Von dem Jahre 1804 bis 1811. Dritte Fortsetzung der Gesetze und Verfassungen im Justizfache unter seiner jetzt regierenden Majestät Kaiser Franz*. Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staats-Druckeren, 1816, pp. 275 – 465.

[15] Nie zmienił jej również wcześniejszy, ustanowiony patentem cesarskim z 13 lutego 1797 r. i wydany specjalnie dla byłych polskich ziem Kodeks Cywilny Zachodniogalicyjski (*Westgalizisches Gesetzbuch* bądź *Bürgerliches Gesetzbuch von Westgalizien*). See: 337. Patent vom 13ten Februar 1797, für West-Galizien. In: *Seiner Majestät des Kaisers Franz Gesetze und Verfassungen im Justiz-Fache. Für die Deutschen Staaten der Oesterreichischen Monarchie. In den ersten vier Jahren Seiner Regierung*. Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckeren, 1817, pp. 258 – 472.

[16] Full official validity was granted to parish registers maintained by Protestant pastors by the ordinance of 30 May 1849. See: KUMOR, Bolesław. Przepisy państwowe i kościelne dotyczące metryk kościelnych w zaborze austriackim (1800 – 1914). In: *Przeszłość Demograficzna Polski*, Vol. 7, 1975, p. 95; DYJAKOWSKA, Marzena. *Rejestracja stanu cywilnego w zaborze austriackim*, op. cit., p. 28; TARKOWSKA, Ewelina. *Prawne kształtowanie* się…, op. cit., pp. 74 – 75. Registration for Old Catholics was regulated by a dedicated inter-ministerial ordinance of 8 November 1877. See: 100. Verordnung der Ministerien des Innern, des Cultus und der Justiz vom 8. November 1877, betreffend die innere Einrichtung und Führung der Geburts-, Ehe- und Sterberegister für die Mitglieder der altkatholischen Kirche. In: *Reichsgesetzblatt für die Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Jahrgang 1877*. Wien: Aus der kaiserlich- königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1877, s. 211 – 212.

[17] The Act of 10 July 1868 conferred full evidentiary force, as public documents, on Jewish registers maintained by duly sworn and government-appointed officials, as well as on extracts issued from them. The prior system of supervision and authentication of Jewish registers by Catholic clergy was to be discontinued, while the remaining provisions governing their maintenance remained in force. See: 12. Gesetz vom. 10. Juli 1868, betreffend die Beweiskraft der Geburts-, Trauungs-, und Sterbematriken der Israeliten. In: *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang 1869*. Wien: Aus der kaiserlich- königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1869, p. 83. From 1877, civil registration of members of the Jewish community in Galicia was carried out

denominations and non-believers, in turn, was to be carried out by secular administrative authorities – specifically, district offices (German: *Bezirkshauptmannschaft*, Polish: *Starostwo Powiatowe*)[18].

Considering the nature and content of the aforementioned legal acts, which referred primarily to the rights, duties, and mode of operation of public officials – namely, civil registrars – as well as the separateness of these regulations in form from civil law provisions, especially the ABGB, we undoubtedly sense here a stronger proximity to the public domain than the private. Thus, despite leaving the keeping of registers largely in the hands of clergy, in the Austrian legal system provisions on civil status records can, without much doubt, be classified as belonging to the domain of administrative law.

2.3. France – Secularization, Codification, and… the "Civilization" of Administrative Law?

The secularization of civil status registration stemmed from the Jacobin spirit and was the work of the French Revolution. It was proclaimed in the Constitution of 3 September 1791[19] and subsequently implemented by the decree of 20 September 1792, which entrusted the duties of civil registrars to mayors[20]. They were supervised by prefects and subsequently by courts of first instance. From the outset, registration carried out in this way was very imperfect, often due to the poor education of mayors and their insufficient knowledge of the French language. Yet the decree in question did not remain in force for long, as it was replaced by provisions of the Napoleonic Code of 1804[21], which were based on its solutions.

The French provisions introduced the first non-denominational form of regulation of registration and revolutionized the nature, form, method of keeping, and legal force of civil status acts. They also permanently changed the approach to them – not only on the part of the legislator but also of the administrative apparatus, society, and clergy[22]. New standards for drafting records were introduced, Latin was replaced by the national language, and a more informative formula of entry was established.

---

pursuant to the inter-ministerial ordinance of 15 March 1875, under which all records were to be kept in specially established registration districts by separate officials appointed by district governors from among the Jewish population through competitive examinations. See: Nr. 55. Obwieszczenie c. k. Namiestnictwa z dnia 14. Września 1876 l. 42.884, którem ogłasza się rozporządzenie W. Ministerstwa spraw wewnętrznych, wydane w porozumieniu z Ministerstwem sprawiedliwości oraz z Ministerstwem Wyznań i Oświecenia z dnia 15. Marca 1875 l. 12944, dotyczące prowadzenia metryk urodzin, zaślubin i śmierci Izraelitów w Galicyi. In: *Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Rocznik 1876*. Lwów: Z Drukarni A. J. O. Rogosza we Lwowie, 1876, pp. 137 – 226.

18 51. Gesetz vom 9. April 1870, über die Ehen von Personen, welche keiner gesetzlich anerkannten Kirche oder Religionsgesellschaft angehören, und über die Führung der Geburts-, Ehe- und Sterberegister für dieselben. In: *Reichsgesetzblatt für die Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Jahrgang* 1870, Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1870, pp. 83 – 84.

19 KONIC, Henryk. *Prawo osobowe*…, op. cit., p. 65; POMIANOWSKI, Piotr Zbigniew. Funkcjonowanie francuskiego modelu rejestracji stanu cywilnego w Polsce. In: *Czasopismo Prawno-Historyczne*, Vol. 67, No. 1, 2015, p. 95.

20 JEMIELITY, Witold. Akta stanu cywilnego w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. In: *Prawo Kanoniczne*, No. 1 – 2 (38), 1995, p. 163 – 164; TARKOWSKA, Ewelina. *Prawne kształtowanie* się…, op. cit., p. 19.

21 *Code civil des Français: édition originale et seule officielle*. Paris, 1804, pp. 10 – 28.

22 HRYNICKI, Wojciech. Organizacja rejestracji…, op. cit., p. 361.

Thus, the first secular law on civil status records took the form of a separate legal act, which did not predetermine its classification within a particular branch of law, although it referred strictly to activities performed by members of the public administration. The true revolution in the placement of law on civil status records, however, came in the Napoleonic era. By incorporating it into the Napoleonic Code, it was assigned – remarkably – to the body of provisions and norms of civil law! For the first time, therefore, the field of civil status records was systemically classified within civil law, further specified and detailed, and functionally more closely integrated with personal law and matrimonial law[23].

This was a change of pan-European significance, since the Napoleonic Code was also in force in many states dependent on France, including the Kingdom of Italy, the Kingdom of Naples, parts of the German states, and the Duchy of Warsaw. It also heavily influenced later legal acts, such as the Romanian Civil Code of 1864.

2.4. Poland – Registration in the Napoleonic and Tsarist Spirit

In the Duchy of Warsaw, the first semblance of Polish statehood after the fall of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1795, the Napoleonic Code remained in force until the very end of its existence in 1815, and even beyond[24]. Although the Code provided for a fully secular system of civil registration, due to the lack of a qualified corps of officials, by decision of the Duke of Warsaw of 23 February 1809 the duties of civil registrars were entrusted to clergymen[25]. Thus, with regard to the entity responsible for keeping the registers, the system returned to its original form, albeit now operating under state law.

After the geopolitical transformation and the establishment in 1815 of the Kingdom of Poland, entirely dependent on Russia, most provisions of the Napoleonic Code were replaced by those of the Civil Code of the Kingdom of Poland of 1825. Modeled after its French predecessor, it regulated not only many branches of civil law, such as property, obligations, and family law, but also domains technically belonging to administrative law. Among these were the provisions on civil status records, grouped in a separate Title IV of the Code[26].

The draft of the new Code was prepared by the Legislative Deputation, an organ established in 1820 by Tsar Alexander I, who at the same time styled himself King of Poland. After many heated debates and the development of new solutions, the secular Napoleonic provisions on marriage and civil registration were replaced by regulations of an explicitly

---

23 POMIANOWSKI, Piotr Zbigniew. *Funkcjonowanie francuskiego*…, op. cit., p. 96.

24 DYJAKOWSKA, Marzena. Rejestracja stanu cywilnego w Księstwie Warszawskim i w Królestwie Polskim. In: *Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego*, No. 1, 2013, p. 24.

25 Wypis z Protokółu Sekretaryatu Stanu. W Pałacu Naszym w Warszawie d. 23go Miesiąca Lutego 1809. roku. Frederyk August z Bożey Łaski, Król Saski, Xiążę Warszawski Etc. Etc. In: *Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego*, Vol. 1, No. 9, Warszawa: Drukarnia Księży Piiarów, 1810, pp. 195–201. Mimo braku oficjalnego przyznania duchownym statusu urzędników państwowych, władze Księstwa w praktyce w wielu aspektach tak ich traktowały. LESZCZYŃSKI, Paweł Adrian. *Centralna administracja wyznaniowa II RP. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2006, p. 150.

26 Z Bożey Łaski My Alexander I. Cesarz Wszech Rossyi, Król Polski etc. etc. etc. Wszem w obec i każdemu komu o tem wiedzieć należy, a mi nowicie Obywatelom Królestwa Naszego Polskiego wiadomo czyniemy iż Izba Senatorska i Izba Poselska stosownie do przedstawionego w imieniu Naszem projektu i po wysłuchaniu Mówców Rady Stanu i Komissyów Seymowych, uchwaliły co następuie: Kodex Cywilny Królestwa Polskiego (…). Dan w Warszawie dnia 1. (13.) Czerwca 1825. roku. In: *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, Vol. 10, No. 41, 1825, pp. 41 – 84.

confessional character, merging, within Christian denominations, parish registers with civil status records[27].

Following the January Uprising of 1863 – 1864, the Kingdom of Poland lost the remnants of its autonomy, but the Civil Code of the Kingdom of Poland continued to be in force. Its provisions on civil status records were partly amended[28] or supplemented[29] over time, yet the essential shape of the registration system remained unchanged. The vitality of the Code and the system of civil registration it prescribed outlasted the very state organism for which it had been created. It remained binding throughout the entire existence of the Second Polish Republic (1918 – 1939), coexisting with four other legal regimes inherited from the partitioning powers[30].

One may assume that the primary reason for including law on civil status records in the Civil Code was the continuation of the model established in the Napoleonic Code. Yet Polish legislators of the time provided their own justification. The members of the Legislative Deputation admitted that the entire title of the Code dealing with civil status records might, at first glance, appear to concern minor and highly formal matters that could have been placed not in the Civil Code, but rather in administrative regulations[31]. At the same time, they emphasized that it was precisely the extensive formality of these acts that guaranteed their accuracy and reliability. Civil status records were to serve as the source of human rights throughout an individual's life; moreover, they were to pertain not only to the individual but

---

27 KONIC, Henryk. *Dzieje prawa małżeńskiego w Królestwie Polskiem*. Kraków: Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Sp. (Warszawa: Skład Główny w Księgarni Naukowej), 1903, pp. 33 – 34.

28 Warto wspomnieć, że przepisy Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego dotyczące aktów małżeństwa zostały milcząco uchylone i zastąpione przez uregulowanie tej problematyki w prawie o małżeństwie z 1836 r., gdzie uzyskały jeszcze bardziej wyznaniowy charakter. See: *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, Vol. 18, No. 64, 1836, pp. 47 – 297.

29 Separate provisions governing the maintenance of civil status records for persons of the Mosaic faith were enacted by the decision of the Administrative Council of the Kingdom of Poland on 7 September 1830. They provided for a two-stage registration: immediately after the ritual or notification of an event, the rabbi was to enter it into his record book, and the proper civil status record was later drawn up on that basis by a secular registrar, usually the mayor or another designated official. See: *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, Vol. 13, No. 52, 1830, pp. 147 – 160. Separate regulations were also issued for the civil status records of, inter alia, Baptists and members of non-Christian denominations. See: HUBE, Karol. *Prawo cywilne obowiązujące w guberniach Królestwa Polskiego. Z uzupełnieniami po koniec roku 1876. Zeszyt I. Ustawy przechodnie do Kodeksu Napoleona. Kodeks cywilny Królestwa Polskiego z r. 1825. Prawo o małżeństwie z r. 1836*. Warszawa: Druk. E. Skiwskiego, 1877, pp. 78 – 80; K., A. *Podręcznik dla użytku osób utrzymujących akta stanu cywilnego*. Płock: Wyd. Nakładem Księgarni Kempnera, 1894, p. 169, 171 – 173; FIDLER, Jan. *Prawo cywilne w Królestwie Polskim. Wydanie obejmuje: Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego. Prawo o małżeństwie 1836. Kodeks Cywilny Napoleona (Księga II i III). Ustawy Hypoteczne oraz Kodeks Handlowy*. Warszawa: Wydawnictwo Bibljoteki Prawno-Społecznej, 1916, p. 26; KONIC, Henryk. *Prawo osobowe*…, op. cit., p. 69.

30 In the Second Polish Republic, five parallel civil registration systems operated, divided territorially:
1) confessional registration with secular elements in the former Kingdom of Poland;
2) fully confessional registration in territories formerly belonging to the Russian Empire;
3) mixed registration in the former Austrian partition, described as confessional-secular with predominance of the confessional element;
4) fully secular registration in the former Prussian partition;
5) fully secular registration in the regions of Spiš and Orava, where Hungarian legislation was in force.

See: LITWIN, Józef. Prawo o aktach stanu cywilnego. Jego geneza i zasady przewodnie. In: *Demokratyczny Przegląd Prawniczy*, No. 3 – 4, 1946, pp. 2 5 –27.

31 See: *Dyaryusz Senatu Seymu Krolestwa Polskiego 1825. Tom I* . Warszawa: wyd. w Drukarni A. Gałęzowskiego i Komp., 1828, p. 176; WALEWSKI, Juliusz. *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z r. 1825). Objaśniony motywami do prawa i jurysprudencyą. Księga I*. Warszawa, 1872, p. 44.

also to the entire family and lineage. They were to guard and preserve information about the most important events in a person's life. For these reasons, the Deputation confidently classified civil status records as a matter belonging to the Civil Code. Thus, we see that for the authors of the Code, the decisive factor in incorporating the provisions on civil registration into the principal body of civil law was not their legal character, but their weight and significance.

2.5. Russia – The Volume as the Primary Unit of the Legal System

A different path was taken by the legislator in the Russian Empire. The provisions on civil registration were not included, as in the French and Polish codes, in the part concerning civil law, that is, in Volume X of the Digest of Laws of the Russian Empire (*Свод законов Российской империи*) of 1835[32]. Instead, they were placed in Volume IX, which dealt with administrative law, as well as in Part I of Volume XI, which grouped together provisions concerning the functioning of foreign confessions – that is, those other than Orthodoxy, which held the status of state religion[33]. In Volume IX of the Digest, the provisions on civil status records appeared in Book II, Articles 858 – 955[34]. Under these regulations, the keeping of civil registers had an explicitly confessional character, except for Old Believers and Baptists, whose records were maintained by state offices.

Through this placement of the provisions on civil status records, in Tsarist Russia this subject matter was thus classified as belonging to administrative law. On the other hand, the Digest of Laws was often treated as a whole, a unified compilation encompassing almost all branches of law – similar in this respect to the Prussian *Landrecht*. Consequently, the division was not as unequivocal as in the French and Polish regulations, where separate codes were adopted for distinct branches of law.

2.6. Germany – Two Branches of Law in a Single Legislative Act

When shaping their regulations on civil status registration, Germany adopted the Napoleonic model, at least insofar as its secular character was concerned. Yet, unlike France or Poland, the German legislator did not incorporate these rules into a large codification that would have predetermined their classification as belonging either to civil or to administrative law. Instead, the matters of civil status registration and marriage were set out in a separate legislative act – first in the Prussian law of 9 March 1874[35], and then in

[32] KONIC, Henryk. *Prawo osobowe*…, op. cit., p. 113; SALAMON, Witold. Akty stanu cywilnego. In: *Encyklopedja podręczna prawa prywatnego. Tom Pierwszy. Agent handlowy – księgi handlowe*. KONIC, Henryk, ed. Warszawa: Nakładem Instytutu Wydawniczego „Bibljoteka Polska", 1931, p. 15; TARKOWSKA, Ewelina. *Prawne kształtowanie* się…, op. cit., p. 54.

[33] KRASOWSKI, Krzysztof. Prawo o aktach stanu cywilnego w II Rzeczypospolitej. In: *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, No. 2, 1995, p. 229; FIEDORCZYK, Piotr. Prawo rodzinne ziem wschodnich II Rzeczypospolitej. In: LITYŃSKI, Adam, FIEDORCZYK, Piotr, eds. *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idee – prawo*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003, p. 512.

[34] *Свод Законов Российской Империи. Том Девятый. Свод законов о состояніяхъ*. Изданіе 1899 г., pp. 101 – 111.

[35] Gesetzsammlung für die Königlich-Preußischen Staaten. 1874. Nr. 7. (Nr. 8182). Gesetz über die Beurkundung des Personenstandes und die Form der Eheschließung. Vom 9. März 1874. In: *Gesetzsammlung für die*

the analogous federal law for the entire German Reich of 6 February 1875[36]. The novelty lay not only in their removal from the domain of codified law, but also in their unification within a single normative act of two sets of norms traditionally attributed to different legal domains: matrimonial law to civil law, and law on civil status records to administrative law. This raises the question: did the German legislator thereby assign civil status registration to civil law?

A closer look reveals otherwise. First, these statutes did not cover the whole body of matrimonial law; in fact, they excluded entirely the sphere of matrimonial property law. Second, even within matrimonial personal law, they addressed only the form of marriage, and these provisions – §§ 28 – 40 – were soon after replaced by the German Civil Code (*Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB) [37] of 18 August 1896, which came into force on 1 January 1900. Thus, matrimonial law was explicitly and definitively subsumed under civil law. But what of the rules governing civil status registration itself?

The answer lies in the technical structure of the statutes. The provisions defining the competence of authorities are illustrative. Matters such as fixing the remuneration of civil registrars and supervising their activity fell to the lower administrative authorities; the establishment of registry districts, appointment of registrars, and higher-level supervision were entrusted to higher administrative authorities. The pervasive role of administrative bodies, coupled with the technical and procedural character of the rules, leaves no doubt: within the German legal system, the law on civil status records was classified as administrative law.

2.7. Hungary – No Clergy, No Codes, No Legislative Mergers

The Hungarian model deserves separate attention, in particular Act No. XXIII of 9 December 1894 on state registers of civil status[38], applicable in the Hungarian part of the Austro-Hungarian Dual Monarchy[39] and also on the territory of present-day Slovakia[40]. This

Königlich-Preußischen Staaten. 1874. Enthält die Gesetze, Verordnungen etc. vom 2. Januar bis zum 2. Dezember 1874., nebst einigen Verordnungen etc. aus den Jahren 1872. und 1873. (Von Nr. 8168. bis Nr. 8247) Nr. 1. bis incl. 28. Berlin: zu haben im Gesetz-Sammlungs-Debits-Komtoir, 1874, pp. 95 – 109.

[36] Reichsgesetzblatt. No 4. (Nr. 1040.) Gesetz über die Beurkundung des Personenstandes und die Eheschließung. Vom 6. Februar 1875. In: *Reichsgesetzblatt. 1875. Enthält die Gesetze, Verordnungen etc. vom 4. Januar bis 29. Dezember 1875, nebst einem Gesetze und mehreren Vertragen vom Jahre 1874. (Von No 1034 bis No 1106.) No 1 bis incl. 35.* Berlin: zu *haben im Kaiserlichen* Post-*Zeitungsamte,* 1875, pp. 23 – 40.

[37] Reichsgesetzblatt. Nr. 21. (Nr. 2321.) Bürgerliches Gesetzbuch. Vom 18. August 1896. In: *Reichsgesetzblatt. 1896. Enthält die Gesetze, Verordnungen u. s. w. vom 19. Januar bis 11. Dezember 1896 nebst zwei Verträgen aus den Jahren 1893 und 1895. (Von Nr. 2285 bis einschl. Nr. 2352.) Nr. 1 bis einschl. Nr. 40.* Berlin: zu *haben im Kaiserlichen* Post-*Zeitungsamt,* 1896 [further: *RGBl. 1896*], pp. 195 – 603.

[38] 1894. évi XXXIII. törvénycikk az állami anyakönyvekről (Szentesítve: 1894. XII. 9. Kihirdetve: 1894. XII. 18), <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=89400033.TV&targetdate=&printTitle=1894.+%C3%A9vi+XXXIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> [cit. 2025-09-01].

[39] The Kingdom of Hungary (Hungarian: *Magyar Királyság*, German: *Königreich Ungarn*), which formed part of the Austro-Hungarian Monarchy, together with the Kingdom of Croatia and Slavonia, constituted the Lands of the Crown of Saint Stephen (Hungarian: *a Szent Korona Országai*, German: *Länder der Heiligen Ungarischen Stephanskrone*), the so-called Transleithania, and possessed a legal system distinct from that of the Austrian part.

[40] The Hungarian system of civil registration also functioned on a minimal territory of the Second Polish Republic, namely in a small portion of Nowy Targ County (*powiat nowotarski*) in Kraków Voivodeship (*województwo*

legislative act provided that registers of births, marriages, and deaths were to be maintained exclusively by state offices, making it yet another fully secular system of registration after the French and German examples.

Unlike its German counterpart, the Hungarian legislator did not pursue codification of either civil or administrative law in the form of comprehensive compilations. As such, there was no possibility of incorporating the law on civil status records into a broader code. The legislator might have, following the German pattern, chosen to regulate civil status registration together with matrimonial law, but this path was rejected. Instead, the two subjects were dealt with in separate statutes, thereby maintaining the traditional division between two distinct branches of law.

Considering the professional and bureaucratic character of record-keeping mandated by the Act, and the detailed procedural rules it established, it is beyond doubt that Hungarian law treated civil status records legislation as belonging squarely to administrative law.

Conclusion – Consequences of Debates and Interconnections

Despite the predominance of the "administrativist option," debates on the systemic affiliation of law on civil status records continued well into the interwar period[41]. In Poland, during work on the unification of civil registration across the entire country, attention was drawn to French doctrinal views advocating the introduction of registers in the secretariats of civil tribunals, covering data on all facts relating to the civil status of every citizen[42]. Polish scholars also noted that in Germany and Austria, civil status institutions did not belong at all to private law but were firmly located within public law.

krakowskie), at the border with Czechoslovakia, which between 1920 and 1925 constituted the separate Spiš–Orava County (*powiat spisko-orawski*).

41 Alongside its theoretical premises, the present discussion also had a practical dimension: the uncertainty regarding the classification of law on civil status records within administrative law likewise exacerbated doubts as to the position of clergy maintaining registers. The status of registrars, and thereby of public administration officials, was conferred on parish priests by the decision of the Organizing Committee in the Kingdom of Poland (Polish: *Komitet Urządzający w Królestwie Polskim*), and this legal position was preserved in the Second Polish Republic. Nonetheless, the parish priest as registrar was not universally and unequivocally regarded as a state official, and debates on this issue between administrative and ecclesiastical authorities persisted throughout the interwar period. Similarly, the parish office did not enjoy the status of a state institution in this respect. Clergy maintained it at their own expense, without state subsidies, and the administrative authorities exercised no direct authority over them. Consequently, they operated independently of state administration, subject of course to the obligation of compliance with legal provisions on the preparation of records. See: NOWAKOWSKI, Stanisław. *Przepisy o aktach stanu cywilnego dla b. Królestwa Polskiego*. Zduńska Wola: Drukarnia XX. Misjonarzy w Zduńskiej-Woli, 1932, p. 49; SITNICKI Z. Nadzór nad aktami i urzędnikami stanu cywilnego na obszarze mocy obowiązującej KC z 1825 r. In: *Głos Sądownictwa*, No. 5, 1956, p. 358; OSUCHOWSKI, Janusz. *Prawo wyznaniowe Rzeczypospolitej Polskiej 1918 – 1939 (węzłowe zagadnienia)*. Warszawa: Książka i Wiedza, 1967, pp. 498 – 499; KRASOWSKI, Krzysztof. *Prawo o aktach…*, op. cit., p. 231; DWORAS-KULIK, Judyta. *Prawne regulacje dotyczące bigamii w Polsce w latach 1918 – 1939*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2019, pp. 161 – 162.

42 Central Archives of Modern Records [Archiwum Akt Nowych], Collection: Ministry of Religious Denominations and Public Enlightenment [Zespół: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego], Ref. 641 [syg. 641] – Civil Status Records – Draft Laws on the Keeping of Civil Status Records, Amendments, Opinions, Circulars, Regulations, Matters Relating to the Settlement of Inter-District Differences [Akta stanu cywilnego – projekty ustaw w zakresie prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, poprawki, opinie, okólniki, przepisy, sprawy uregulowania różnic międzydzielnicowych], p. 148.

At the same time, the close link between law on civil status records and matrimonial law was repeatedly emphasized[43]. This connection was most likely the decisive reason for abandoning the legislative process regarding the 1931 draft law on civil status records[44] prepared by the Codification Commission (Polish: *Komisja Kodyfikacyjna*). That draft envisaged a secular character for registry offices and aimed to unify registration nationwide[45]. It provoked little social controversy, unlike the parallel draft of the new matrimonial law[46], which faced fierce opposition from the Church, Catholic circles, and right-wing groups. In the ensuing political storm, both drafts were permanently shelved in the Ministry of Justice of the Second Polish Republic[47].

---

43 KRASOWSKI, Krzysztof. *Prawo o aktach*…, op. cit., p. 249.

44 *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Podsekcja Prawa Cywilnego. Tom I. Zeszyt 2. Projekt ustawy o aktach stanu cywilnego uchwalony przez Komisję Kodyfikacyjną Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 9 marca 1931*. Warszawa: Wydawnictwo Urzędowe Komisji Kodyfikacyjnej (Drukarnia Mazowiecka), 1931.

45 ŚWIĄTKOWSKI, Henryk. *Wyznaniowe prawo państwowe*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1962, p. 45; OSUCHOWSKI, Janusz. *Prawo wyznaniowe*…, op. cit., pp. 405 – 406; KRASOWSKI, Krzysztof. *Prawo o aktach*…, op. cit., p. 248; KOZIOŁ, Aleksandra A. Uwag kilka o pracach nad dekretem o aktach stanu cywilnego z 1945 roku. In: *Miscellanea Iuridica*, Vol. 7, 2005, p. 146; OSUCHOWSKI, Janusz. *Z* dziejów prawa małżeńskiego i prawa o aktach stanu cywilnego w Polsce. In: BORECKI, Paweł, CZOCHARA, Andrzej, ZIELIŃSKI, Tadeusz J., eds. *Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*. Warszawa: LexisNexis, 2009, pp. 104 – 106.

46 The draft marriage law was subjected to relentless and harsh criticism from ecclesiastical and right-wing circles, despite its compromise provisions. It emphasized the confessional elements of the wedding ceremony, most notably the optional solemnization of marriage before a clergyman. Once the religious ceremony had been performed, repeating it before a registrar was deemed unnecessary; thus, the registrar's role would have been limited to authorizing the marriage in the eyes of the state and the law by drawing up the appropriate civil status record on the basis of a protocol prepared by the clergyman. Yet such a compromise did not mitigate the reception of the bill as an assault on ecclesiastical prerogatives. See: Henryk ŚWIĄTKOWSKI. *Wyznaniowe prawo*…, op. cit., p. 44; PŁAZA, Stanisław. *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Część 3: okres międzywojenny*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2001, p. 83; KAMARAD, Ewa. *Zawarcie małżeństwa jako zagadnienie prawa rodzinnego, prawa prywatnego międzynarodowego i prawa konsularnego*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2019, p. 52; PIETRZAK, Michał. Z problematyki kodyfikacji prawa w II Rzeczypospolitej. In: BORECKI, Paweł, JANIK, Czesław, eds. *O ustroju, prawie i polityce II Rzeczypospolitej. Pisma wybrane*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018, pp. 178 – 179; FIEDORCZYK, Piotr. Rozwój prawa rodzinnego na ziemiach polskich. In: GUZOWSKI, Piotr, KUKLO, Cezary, eds. *Rodzina i jej gospodarstwo na ziemiach polskich w geografii europejskich struktur rodzinnych do połowy XX wieku*. Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy-Polskie Towarzystwo Historyczne, 2019, p. 231; FIEDORCZYK, Piotr. Echa projektów unifikacji osobowego prawa małżeńskiego w II RP na terenie województwa białostockiego. In: GRODZISKI, Stanisław, DZIADZIO, Andrzej, eds. *Regnare, gubernare, administrare. Prawo i władza na przestrzeni wieków. Prace dedykowane profesorowi Jerzemu Malcowi z okazji 40-lecia pracy naukowej*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o. o. – Oficyna Wydawnicza AFM, 2012, pp. 273–275; TARKOWSKA, Ewelina. *Prawne kształtowanie* się…, op. cit., pp. 83 – 84; LESZCZYŃSKI, Paweł Adrian. *Centralna administracja…,* op. cit., p. 81.

47 The Codification Commission was unwilling to accept any compromise regarding the draft marriage law and declared its work on matrimonial personal law to be completed. See: LITYŃSKI, Adam. *Pół wieku kodyfikacji prawa w Polsce (1919 – 1969). Wybrane zagadnienia*. Tychy: Śląskie Wydawnictwa Naukowe, 2001, p. 28. In light of these developments, the question arises whether, under the conditions of the time, it was at all possible to reform civil registration without a thorough reform of marriage law. Given the coexistence of multiple legal systems in both fields in interwar Poland and their mutual interaction, it appears that neither could be fully and comprehensively unified without a simultaneous reform of the other. Some contemporary legal theorists even argued that the institution of marriage records was so closely linked to marriage law that the subject properly belonged to that branch of law, and thus ultimately to civil law. See: KONIC, Henryk. *Prawo osobowe*…, op. cit., p. 91, 107.

After the Second World War, larger disputes over the systemic classification of law on civil status records subsided, as across the Eastern Bloc new legislative acts were adopted introducing secular civil registration. These were crafted as separate normative acts of unequivocally administrative character, devoted solely to registration and closely related matters.

Today, law on civil status records is universally classified as belonging to the domain of public law, more specifically administrative law. It governs registration activities carried out by an administrative authority – the registry office. Its public-law nature is evident: state organs act *ex officio*, issue administrative decisions (e.g., refusal to register), and civil status records possess the force of official documents binding on other authorities. The aim of this law is to secure public registration of the status of natural persons, making it an instrument of administrative record-keeping rather than a direct regulation of private-law relations.

Yet, while these norms belong to administrative law, civil status records have profound significance for civil law. They serve as proof of a person's existence, age, legal capacity, marital status, and provide the basis for the emergence or cessation of civil law relationships (e.g., death and succession). Although their character is declaratory rather than constitutive, they carry fundamental evidentiary weight regarding the events they attest to[48].

In conclusion, legal doctrine frequently stresses that, although law on civil status records is part of administrative law, it remains closely interconnected with civil law. For this reason, it is often discussed in the context of matrimonial or family law[49]. Thus, despite its clear formal classification, its functional interlinkages prevent it from being an isolated island within the archipelago of administrative law. On the contrary, the doctrinal bridges that have been constructed over time prove to be enduring, often blurring the traditional boundaries within the legal system.

Summary

The article examines the place of the law on civil status records within the legal system, tracing its historical development in Central and Eastern Europe. Civil status records, which attest to events such as birth, marriage, and death, have always stood at the intersection of public and private law. On the one hand, they are products of administrative procedures carried out by state authorities; on the other, they serve as fundamental evidence for civil and family law relations.

The comparative historical analysis shows that states followed different models of regulation. In Austria and Russia, provisions were firmly classified under administrative law, even when registers were kept by clergy. France and Poland (Duchy of Warsaw, Kingdom

[48] LITWIN, Józef. *Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1961, pp. 28 – 31.

[49] An unexpected negative consequence of uncertainty concerning the systematic classification of law on civil status records could also be its intentional or unintentional omission, for example in scholarly works. In this regard it is worth noting the collective volume *Synthesis of Polish Law 1918 – 1939* (*Synteza Prawa Polskiego 1918 – 1939*), which aimed to present a synthesis of the legal system of the Second Polish Republic. Provisions on civil status records and their application were not discussed in the chapter on administrative law, nor in the chapter on the general part of civil law, nor in the chapter devoted to family and marriage law. As a result, the entire issue of civil status records remained absent from this work. See: GUZ, Tadeusz, GŁUCHOWSKI, Jan, PAŁUBSKA, Maria R., eds. *Synteza prawa polskiego 1918 – 1939*. Warszawa: C. H. Beck, 2013.

of Poland), influenced by the Napoleonic Code, incorporated registration into civil law, stressing its significance for personal and family rights. Germany and Hungary developed hybrid or separate legislative solutions but ultimately treated registration as an administrative matter. Across these jurisdictions, the classification of law on civil status records reflected not only doctrinal choices but also political, religious, and institutional contexts.

In the 20th century, especially after the Second World War, the trend became uniform: new legislation in Central and Eastern Europe established secular, state-run registration systems clearly rooted in administrative law. Today, law on civil status records is universally recognized as a branch of public (administrative) law, governing the organization, procedures, and evidentiary force of registry offices. Nevertheless, its provisions remain indispensable for civil law, particularly family and succession law, since civil status records provide authoritative proof of personal identity, capacity, and kinship.

Archival materials

Central Archives of Modern Records [Archiwum Akt Nowych], Collection: Ministry of Religious Denominations and Public Enlightenment [Zespół: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego], Ref. 641 [syg. 641] – Civil Status Records – Draft Laws on the Keeping of Civil Status Records, Amendments, Opinions, Circulars, Regulations, Matters Relating to the Settlement of Inter-District Differences [Akta stanu cywilnego – projekty ustaw w zakresie prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, poprawki, opinie, okólniki, przepisy, sprawy uregulowania różnic międzydzielnicowych], p. 148.

Compilations of legal acts, commentaries, legal guides, drafts

ALBINIAK, Maria, CZAJKOWSKA, Alicja. *Prawo o aktach stanu cywilnego z objaśnieniami*. Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa Dom Organizatora, 1996.

Dyaryusz Senatu Seymu Krolestwa Polskiego 1825. Tom I. Warszawa: wyd. w Drukarni A. Gałęzowskiego i Komp., 1828.

FIDLER, Jan. *Prawo cywilne w Królestwie Polskim. Wydanie obejmuje: Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego. Prawo o małżeństwie 1836. Kodeks Cywilny Napoleona (Księga II i III). Ustawy Hypoteczne oraz Kodeks Handlowy*. Warszawa: Wydawnictwo Bibljoteki Prawno-Społecznej, 1916.

HUBE, Karol. *Prawo cywilne obowiązujące w guberniach Królestwa Polskiego. Z uzupełnieniami po koniec roku 1876. Zeszyt I. Ustawy przechodnie do Kodeksu Napoleona. Kodeks cywilny Królestwa Polskiego z r. 1825. Prawo o małżeństwie z r. 1836*. Warszawa: Druk. E. Skiwskiego, 1877.

K., A. *Podręcznik dla użytku osób utrzymujących akta stanu cywilnego*. Płock: Wyd. Nakładem Księgarni Kempnera, 1894.

Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Podsekcja Prawa Cywilnego. Tom I. Zeszyt 2. Projekt ustawy o aktach stanu cywilnego uchwalony przez Komisję Kodyfikacyjną Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 9 marca 1931. Warszawa: Wydawnictwo Urzędowe Komisji Kodyfikacyjnej (Drukarnia Mazowiecka), 1931.

LITWIN, Józef. *Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1961.

WALEWSKI, Juliusz. *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z r. 1825). Objaśniony motywami do prawa i jurysprudencyą. Księga I*. Warszawa, 1872.

Volumina Legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie. Od roku 1732 do roku 1782, wydanego. Tom VII. Petersburg: Nakładem i drukiem Józefata Ohryzki, 1860.

Legal acts – Austria

X. *Patent,* Die *Tauf-, Ehe- und Sterbregister betreffend. (…) die 20ma Mensis Februarii, millesimo septingesimo octuagesimo quarto (...)*. In: *Continuatio Edictorum, Mandatorum et Universalium in Regnis Galiciae et Lodomeriae a Die 1. Januarii ad Ultimam Decembris Anno 1784. Emanatorum.*

Kontynuacya Wyrokow y Rozkazow Powszechnych w Galicyi y Lodomeryi Krolestwach od Dnia 1. Stycznia aż do konca Grudnia Roku 1784. Wypadłych. Lwów: wyd. J. Pillerowa, 1784.

337. Patent vom 13ten Februar 1797, für West-Galizien. In: *Seiner Majestät des Kaisers Franz Gesetze und Verfassungen im Justiz-Fache. Für die Deutschen Staaten der Oesterreichischen Monarchie. In den ersten vier Jahren Seiner Regierung*. Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckeren, 1817.

946. Patent vom 1ten Junius 1811. In: *Seiner Majestät des Kaisers Franz Gesetze und Verfassungen im Justiz-Fache. Für die Deutschen Staaten der Oesterreichischen Monarchie. Von dem Jahre 1804 bis 1811. Dritte Fortsetzung der Gesetze und Verfassungen im Justizfache unter seiner jetzt regierenden Majestät Kaiser Franz*. Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staats-Druckeren, 1816.

12. Gesetz vom. 10. Juli 1868, betreffend die Beweiskraft der Geburts-, Trauungs-, und Sterbematriken der Israeliten. In: *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang 1869*. Wien: Aus der kaiserlich- königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1869.

Nr. 55. Obwieszczenie c. k. Namiestnictwa z dnia 14. Września 1876 1. 42.884, którem ogłasza się rozporządzenie W. Ministerstwa spraw wewnętrznych, wydane w porozumieniu z Ministerstwem sprawiedliwości oraz z Ministerstwem Wyznań i Oświecenia z dnia 15. Marca 1875 1. 12.944, dotyczące prowadzenia metryk urodzin, zaślubin i śmierci Izraelitów w Galicyi. In: *Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Rocznik 1876*. Lwów: Z Drukarni A. J. O. Rogosza we Lwowie, 1876.

100. Verordnung der Ministerien des Innern, des Cultus und der Justiz vom 8. November 1877, betreffend die innere Einrichtung und Führung der Geburts-, Ehe- und Sterberegister für die Mitglieder der altkatholischen Kirche. In: *Reichsgesetzblatt für die Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Jahrgang 1877*. Wien: Aus der kaiserlich- königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1877.

51. Gesetz vom 9. April 1870, über die Ehen von Personen, welche keiner gesetzlich anerkannten Kirche oder Religionsgesellschaft angehören, und über die Führung der Geburts-, Ehe- und Sterberegister für dieselben. In: *Reichsgesetzblatt für die Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Jahrgang* 1870, Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1870.

Verordnung über die Einführung des deutschen Personenstandsrechts im Lande Österreich. In: Reichsgesetzblatt I 1938.

Legal acts – Germany

Gesetzsammlung für die Königlich-Preußischen Staaten. 1874. Nr. 7. (Nr. 8182). Gesetz über die Beurkundung des Personenstandes und die Form der Eheschließung. Vom 9. März 1874. In: *Gesetzsammlung für die Königlich-Preußischen Staaten. 1874. Enthält die Gesetze, Verordnungen etc. vom 2. Januar bis zum 2. Dezember 1874., nebst einigen Verordnungen etc. aus den Jahren 1872. und 1873. (Von Nr. 8168. bis Nr. 8247) Nr. 1. bis incl. 28.* Berlin: zu haben im Gesetz-Sammlungs-Debits-Komtoir, 1874, pp. 95 – 109.

Reichsgesetzblatt. No 4. (Nr. 1040.) Gesetz über die Beurkundung des Personenstandes und die Eheschließung. Vom 6. Februar 1875. In: *Reichsgesetzblatt. 1875. Enthält die Gesetze, Verordnungen etc. vom 4. Januar bis 29. Dezember 1875, nebst einem Gesetze und mehreren Vertragen vom Jahre 1874. (Von No 1034 bis No 1106.) No 1 bis incl. 35.* Berlin: zu *haben im Kaiserlichen* Post-*Zeitungsamte,* 1875, pp. 23 – 40.

Reichsgesetzblatt. Nr. 21. (Nr. 2321.) Bürgerliches Gesetzbuch. Vom 18. August 1896. In: *Reichsgesetzblatt. 1896. Enthält die Gesetze, Verordnungen u. s. w. vom 19. Januar bis 11. Dezember 1896 nebst zwei Verträgen aus den Jahren 1893 und 1895. (Von Nr. 2285 bis einschl. Nr. 2352.) Nr. 1 bis einschl. Nr. 40.* Berlin: zu *haben im Kaiserlichen* Post-*Zeitungsamt,* 1896, pp. 195 – 603.

Reichsgesetzblatt. Nr. 21. (Nr. 2322). Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche. Vom. 18. August 1896. In: *Reichsgesetzblatt. 1896. Enthält die Gesetze, Verordnungen u. s. w. vom 19. Januar bis 11. Dezember 1896 nebst zwei Verträgen aus den Jahren 1893 und 1895. (Von Nr. 2285 bis einschl. Nr. 2352.) Nr. 1 bis einschl. Nr. 40.* Berlin: zu *haben im Kaiserlichen* Post-*Zeitungsamt,* 1896, p. 618.

Legal acts – Hungary

1894. évi XXXIII. törvénycikk az állami anyakönyvekről (Szentesítve: 1894. XII. 9. Kihirdetve: 1894. XII. 18), <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=89400033.TV&targetdate=&printTitle=1894.+%C3%A9vi+XXXIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> [cit. 2025-09-01].

Legal acts – Poland (Duchy of Warsaw and Kingdom of Poland)

Code civil des Français : édition originale et seule officielle. Paris, 1804, pp. 10 – 28.

Wypis z Protokółu Sekretaryatu Stanu. W Pałacu Naszym w Warszawie d. 23go Miesiąca Lutego 1809. Roku. Frederyk August z Bożey Łaski, Król Saski, Xiążę Warszawski Etc. Etc. In: *Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego*, Vol. 1, No. 9, Warszawa: Drukarnia Księży Piiarów, 1810, pp. 195 – 201.

Z Bożey Łaski My Alexander I. Cesarz Wszech Rossyi, Król Polski etc. etc. etc. Wszem w obec i każdemu komu o tem wiedzieć należy, a mi nowicie Obywatelom Królestwa Naszego Polskiego wiadomo czyniemy iż Izba Senatorska i Izba Poselska stosownie do przedstawionego w imieniu Naszem projektu i po wysłuchaniu Mówców Rady Stanu i Komissyów Seymowych, uchwaliły co następuie: Kodex Cywilny Królestwa Polskiego (…). Dan w Warszawie dnia 1 (13) Czerwca 1825 roku. In: *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, Vol. 10, No. 41, 1825, pp. 41 – 84.

Legal acts – Russia

Свод Законов Россійской Имперіи. Том Девятый. Свод законов о состояніяхъ. Изданіе 1899 г.

Literature

BATOR, Andrzej, GROMSKI, Włodzimierz, KAŹMIERCZYK, Stanisław, KOZAK, Artur, PULKA. *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*. BATOR, Andrzej, red. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016.

BRECZKO, Anetta, JAMRÓZ, Adam, OLIWNIAK, Sławomir. *Wstęp do prawoznawstwa*. JAMRÓZ, Adam, red. Białystok: Temida 2, 2007.

CHAUVIN, Tatiana, STAWECKI, Tomasz, WINCZOREK, Piotr. *Wstęp do prawoznawstwa*. Warszawa: C. H. Beck, 2025.

DĄBKOWSKI, Przemysław. *Prawo prywatne polskie. Tom I*. Lwów: Nakładem Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej, 1910.

DOBROWOLSKI, Kazimierz. Znaczenie metryk kościelnych dla badań naukowych. In: *Rocznik Towarzystwa Heraldycznego*, Vol. 5, 1920, pp. 90 – 110.

DWORAS-KULIK, Judyta. *Prawne regulacje dotyczące bigamii w Polsce w latach 1918 – 1939*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2019.

DYJAKOWSKA, Marzena. Rejestracja stanu cywilnego w Księstwie Warszawskim i w Królestwie Polskim. In: *Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego*, No. 1, 2013, pp. 17 – 41.

DYJAKOWSKA, Marzena. Rejestracja stanu cywilnego w Polsce przedrozbiorowej. In: *Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego*, No. 1, 2012, pp. 19 – 42.

DYJAKOWSKA, Marzena. Rejestracja stanu cywilnego w zaborze austriackim. In: *Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego*, No. 1, 2014, pp. 15 – 32.

DZIADZIO, Andrzej. Osobowe prawo małżeńskie w Austrii na tle stosunków państwo-Kościół katolicki (XVIII – XIX wiek). In: *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, Vol. 1, 2004, pp. 137 – 146.

FIEDORCZYK, Piotr. Echa projektów unifikacji osobowego prawa małżeńskiego w II RP na terenie województwa białostockiego. In: GRODZISKI Stanisław, DZIADZIO, Andrzej, eds. *Regnare, gubernare, administrare. Prawo i władza na przestrzeni wieków. Prace dedykowane profesorowi Jerzemu Malcowi z okazji 40-lecia pracy naukowej*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o. o. – Oficyna Wydawnicza AFM, 2012, pp. 269 – 277.

FIEDORCZYK, Piotr. Prawo rodzinne ziem wschodnich II Rzeczypospolitej. In: LITYŃSKI, Adam, FIEDORCZYK, Piotr, eds. *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idee – prawo*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003, pp. 509 – 520.

FIEDORCZYK, Piotr. Rozwój prawa rodzinnego na ziemiach polskich. In: GUZOWSKI, Piotr, KUKLO, Cezary, eds. *Rodzina i jej gospodarstwo na ziemiach polskich w geografii europejskich struktur rodzinnych do połowy XX wieku*. Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy-Polskie Towarzystwo Historyczne, 2019, pp. 221 – 240.

GRABOWSKI, Ignacy. Urzędy stanu cywilnego (metryki urodzenia, chrztu etc.). In: CYBICHOWSKI, Zygmunt, ed. *Encyklopedja podręczna prawa publicznego (konstytucyjnego, administracyjnego i międzynarodowego) opracowana z udziałem profesorów szkół wyższych, specjalistów, szefów i członków urzędów i instytucyj centralnych i wyższych. Tom drugi. Państwo związkowe – źródła lecznicze*. Warszawa: Nakładem Instytutu Wydawniczego „Bibljoteka Polska", 1930, pp. 1078 – 1082.

GUZ, Tadeusz, GŁUCHOWSKI, Jan, PAŁUBSKA, Maria R., eds. *Synteza prawa polskiego 1918 – 1939*. Warszawa: C. H. Beck, 2013.

HRYNICKI, Wojciech. Organizacja rejestracji aktów stanu cywilnego w Polsce w ujęciu historycznym. In: *Ius Novum*, No. 4, 2016, pp. 358 – 374.

JAMRÓZ, Adam. *Wprowadzenie do prawoznawstwa*, Warszawa: LexisNexis, 2011.

JEMIELITY, Witold. Akta stanu cywilnego w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. In: *Prawo Kanoniczne*, No. 1 – 2 (38), 1995, pp. 163 – 188.

KAMARAD, Ewa. *Zawarcie małżeństwa jako zagadnienie prawa rodzinnego, prawa prywatnego międzynarodowego i prawa konsularnego*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2019.

KONIC, Henryk. *Dzieje prawa małżeńskiego w Królestwie Polskiem*. Kraków: Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Sp. (Warszawa: Skład Główny w Księgarni Naukowej), 1903.

KONIC, Henryk. *Prawo osobowe. Wykład porównawczy na tle prawodawstw obowiązujących w Polsce w zestawieniu z kodeksem szwajcarskim. Część pierwsza*. Warszawa: Nakładem Księgarni F. Hoesicka, 1924.

KOSZOWSKI, Maciej. *Dwadzieścia osiem wykładów ze wstępu do prawoznawstwa*. Warszawa: Wydawnictwo CM, 2019.

KOZIOŁ, Aleksandra A. Uwag kilka o pracach nad dekretem o aktach stanu cywilnego z 1945 roku. In: *Miscellanea Iuridica*, Vol. 7, 2005, pp. 144 – 150.

KRAJEWSKA, Hanna. Wstęp. In: LASZUK, Anna, ed. *Księgi metrykalne i stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce. Informator*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2000, pp. I – X.

KRASOWSKI, Krzysztof. Prawo o aktach stanu cywilnego w II Rzeczypospolitej. In: *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, No. 2, 1995, pp. 227 – 252.

KUMOR, Bolesław. Przepisy państwowe i kościelne dotyczące metryk kościelnych w zaborze austriackim (1800 – 1914). In: *Przeszłość Demograficzna Polski*, Vol. 7, 1975, pp. 93 – 107.

LESZCZYŃSKI, Paweł Adrian. *Centralna administracja wyznaniowa II RP. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2006.

LITWIN, Józef. Prawo o aktach stanu cywilnego. Jego geneza i zasady przewodnie. In: *Demokratyczny Przegląd Prawniczy*, No. 3 – 4, 1946, pp. 23 – 33.

LITYŃSKI, Adam. *Pół wieku kodyfikacji prawa w Polsce (1919 – 1969). Wybrane zagadnienia*. Tychy: Śląskie Wydawnictwa Naukowe, 2001.

MASŁOWIEC, Maria. Międzynarodowa Komisja Stanu Cywilnego – osiągnięcia i niepowodzenia. In: *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, Vol. 29, No. 4, 2020, pp. 635 – 667.

NOWAKOWSKI, Stanisław. *Przepisy o aktach stanu cywilnego dla b. Królestwa Polskiego*. Zduńska Wola: Drukarnia XX. Misjonarzy w Zduńskiej-Woli, 1932.

OSUCHOWSKI, Janusz. *Prawo wyznaniowe Rzeczypospolitej Polskiej 1918 – 1939 (węzłowe zagadnienia)*. Warszawa: Książka i Wiedza, 1967.

OSUCHOWSKI, Janusz. *Z* dziejów prawa małżeńskiego i prawa o aktach stanu cywilnego w Polsce. In BORECKI, Paweł, CZOCHARA, Andrzej, ZIELIŃSKI, Tadeusz J., eds. *Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*. Warszawa: LexisNexis, 2009, pp. 93 – 108.

PIETRZAK, Helena. *Prawo do ustalenia tożsamości w polskim porządku prawnym*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2014.

PIETRZAK, Michał. Z problematyki kodyfikacji prawa w II Rzeczypospolitej. In: BORECKI, Paweł, JANIK, Czesław, eds. *O ustroju, prawie i polityce II Rzeczypospolitej. Pisma wybrane*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018, pp. 172 – 181.

PŁAZA, Stanisław. *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Część 3: okres międzywojenny*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2001.

POMIANOWSKI, Piotr Zbigniew. Funkcjonowanie francuskiego modelu rejestracji stanu cywilnego w Polsce. In: *Czasopismo Prawno-Historyczne*, Vol. 67, No. 1, 2015, pp. 95 – 106.

SALAMON, Witold. Akty stanu cywilnego. In: KONIC, H., ed. *Encyklopedja podręczna prawa prywatnego. Tom Pierwszy. Agent handlowy – księgi handlowe*. Warszawa: Nakładem Instytutu Wydawniczego „Bibljoteka Polska", 1931, pp. 4 – 18.

SITNICKI Z. Nadzór nad aktami i urzędnikami stanu cywilnego na obszarze mocy obowiązującej KC z 1825 r. In: *Głos Sądownictwa*, No. 5, 1956, pp. 355 – 360.

ŚWIĄTKOWSKI, Henryk. *Wyznaniowe prawo państwowe*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1962.

TARKOWSKA, Ewelina. *Prawne kształtowanie się instytucji rejestracji stanu cywilnego na ziemiach polskich do roku 1986*. Białystok: Wydawnictwo Prymat, 2015.

Daniel Krošlák[1]

Nová koncepcia výučby teórie práva na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave[2]

New concept of teaching legal theory at the Faculty of Law of the Pan-European University in Bratislava

Abstract: This paper presents a new concept for teaching the subject of Legal Theory at the Faculty of Law of the Pan-European University in Bratislava, which, among other things, integrates knowledge of legal science methodology and legal methodology. Within the course, we first outline general research methods and two different approaches to legal science – internal (methods of legal dogmatics) and external (methodological plurality and interdisciplinarity). However, the focus of the course is on legal methodology in the narrower sense, developed in three pillars: (1) methodology of law-making (value-based principles, prediction of effects, quality of the legislative process), (2) methodology of law application (fact-finding, subsumption, discretionary consideration, reasoning of decisions), and (3) methods of interpretation and completion of law (linguistic, systematic, historical, and teleological interpretation; rules of precedence; interpretative authorities; analogy, argumentum a fortiori, teleological reduction/extension). The new concept strengthens the link between theory and practice, develops critical thinking, promotes interdisciplinary thinking, and better prepares students for working in a European and globalized legal environment.

Keywords: theory of law; methodology of law; methodology of legal science; law-making; application of law; interpretation of law; completion of law; legal education; curricular innovation; Pan-European University

Úvod

Tento príspevok predstavuje slovenskú verziu vystúpenia, s ktorým som sa v júli 2024 zúčastnil na Svetovom kongrese pre právnu filozofiu a sociálnu filozofiu *(World Congress of Philosophy of Law and Social Philosophy – IVR)* v juhokórejskom Soule. V písomnej podobe bol text rozšírený a doplnený o vysvetľujúce pasáže, ktoré na konferencii nebolo možné pre časové obmedzenia podrobne rozvinúť. Verím však, že aj v tejto podobe môže prispieť k diskusii o úlohe teórie a metodológie práva vo vzdelávaní budúcich právnikov.[3]

Teória práva predstavuje jeden zo základných pilierov právnického vzdelávania. Je to disciplína, ktorá nielen systematizuje základné pojmy a inštitúty právneho poriadku, zároveň však umožňuje hlbšie pochopiť fungovanie práva ako osobitného spoločenského fenoménu. Napriek tomu sa v právnickom vzdelávaní často stretávame s jej redukovaným chápaním – buď ako súboru „základov práva" či len úvodu do právneho systému, alebo ako disciplíny príliš abstraktnej a odtrhnutej od praxe. Výsledkom býva jej obmedzená popularita medzi

[1] Doc. JUDr. Mgr. Daniel Krošlák, PhD., LL.M., Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločensko-vedných disciplín, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola v Bratislave.

[2] Príspevok je čiastkovým výsledkom riešenia projektu APVV č. 22-0079 „Premeny právnej vedy – historické a súčasné podoby právnej vedy a vedeckosti práva".

[3] Anglický názor predneseného príspevku bol *Methodology of Legal Scholarship at the Paneuropean University Law School*. Išlo o vystúpenie na špecializovanom workshope s názvom *SW054 Methodology of Law and Methodology of Legal Scholarship in the Law School Curricula*, ktorý sa začal 12. júla o 16:15 vo *Veritas Hall* na miestnej univerzite *Soongsil University*. Pozri na internete: https://ivr2024.org/skin/basic_company_u/upload/file_attach/2024/08/08/1723094836-73.pdf, s. 87.

študentmi a nepochopenie jej významu, čo sa následne negatívne premieta aj do schopnosti aplikovať získané poznatky v profesionálnej praxi.

Tento stav však môže zásadne zmeniť obohatenie výučby teórie práva o poznatky metodológie práva. Práve metodológia, so svojimi nástrojmi skúmania a uchopovania právnych javov, ponúka most medzi abstraktnou rovinou právnej teórie a praktickými potrebami právnickej profesie.

Na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave sme sa preto v roku 2024 rozhodli pristúpiť k zásadnej inovácii výučby predmetu teória práva. Jej východiskom sa stala nová učebnica *Teória a metodológia práva*,[4] ktorá systematicky prináša do tradičného rámca teórie práva poznatky metodológie právnej vedy. Vznikol tak koncepčne nový prístup, ktorý sa usiluje ukázať, že teória práva nie je iba redukovateľná na úvod do právneho systému či „metaprávny rámec" platného práva, ale že môže byť aj zdrojom konkrétnych metodologických nástrojov využiteľných pri tvorbe, aplikácii a interpretácii práva.

V ďalších častiach tohto príspevku predstavíme najskôr všeobecnú metodológiu právnej vedy, ktorá tvorí základný rámec pre uchopenie právnych javov. Následne sa sústredíme na samotnú metodológiu práva v užšom zmysle, ktorá je kľúčovým príspevkom novej učebnice. Osobitne sa zameriame na metodológiu tvorby práva, metodológiu jeho aplikácie a na metódy interpretácie a dotvárania práva.

1 Metodológia právnej vedy

Metodológia právnej vedy[5] predstavuje základný rámec poznávacích prístupov, prostredníctvom ktorých sa právo skúma, a má osobitný význam aj z pedagogického hľadiska. Ide o reflexiu metód, ktoré právna veda využíva na uchopenie práva ako systému noriem i ako spoločenského javu, pričom jej funkciou je ukázať, že poznanie práva nie je jednorozmerné, ale že si vyžaduje kombináciu rôznych prístupov, ktoré sa navzájom dopĺňajú. Zároveň predstavuje priestor, v ktorom sa študenti prvýkrát systematicky oboznamujú s metódami právneho výskumu. Získavajú prehľad o tom, aké poznávacie postupy využíva právna veda pri skúmaní práva, ako sa tieto metódy líšia od iných spoločenských vied a aké sú ich prednosti či obmedzenia. Vďaka tomu sa učia nielen pracovať s právnymi normami, ale aj rozumieť tomu, akým spôsobom k právu pristupujú právni teoretici a výskumníci. Oboznámenie sa s metodológiou právneho výskumu je preto nevyhnutným predpokladom pre rozvoj schopnosti kriticky myslieť o práve a jeho spoločenských funkciách.

Tradične sa v právnej vede rozlišuje **interný pohľad**, ktorý je typický pre právnu dogmatiku. Ide o skúmanie práva zvnútra, prostredníctvom analýzy právnych textov, ich systematiky, logických súvislostí a normatívnej záväznosti. Tento prístup dominuje najmä v aplikačnej praxi, kde sa právnik pohybuje v hraniciach platného práva a jeho úlohou je identifikovať, vyložiť a prípadne aplikovať právne normy. Metodologický prínos interného prístupu spočíva v tom, že poskytuje nevyhnutný základ právnej istoty: umožňuje formulovať odpovede na právne otázky, zabezpečuje predvídateľnosť rozhodnutí a stabilitu právneho poriadku.

Na druhej strane stojí **externý pohľad**, ktorý skúma právo zvonku ako spoločenský jav. Tento prístup využívajú disciplíny ako filozofia, sociológia, psychológia, história či

[4] KROŠLÁK, Daniel. *Teória a metodológia práva*. Bratislava : Bratislava Policy Institute, 2025.

[5] Bližšie pozri cit. dielo, s. 27 a nasl.

antropológia práva. Externý prístup odhaľuje hodnotové, kultúrne a spoločenské dimenzie práva, ktoré by čisto dogmatická analýza nedokázala zachytiť. Jeho metodologická hodnota spočíva v schopnosti ukázať, ako právo funguje v reálnej spoločenskej praxi: ako sa prijíma, ako je dodržiavané, aké konflikty vyvoláva a aké spoločenské dôsledky prináša.

Oba prístupy teda predstavujú odlišné, ale vzájomne komplementárne roviny poznania práva. Interný pohľad garantuje systematické a logické uchopenie právneho poriadku, zatiaľ čo externý pohľad umožňuje reflektovať hodnotové a empirické aspekty, bez ktorých by právna veda stratila schopnosť porozumieť právu ako komplexnému spoločenskému fenoménu. V modernej metodológii právnej vedy preto nemožno uprednostniť iba jeden z nich – ich kombinácia je predpokladom komplexného a vyváženého poznania práva.

Moderná právna veda preto vychádza z **metodologickej plurality**. Neexistuje jediná univerzálna metóda, ktorá by dokázala obsiahnuť všetky aspekty práva; namiesto toho sa využíva kombinácia rozličných prístupov, ktoré sa navzájom dopĺňajú. Základnými všeobecno-vedeckými postupmi sú analýza a syntéza, indukcia a dedukcia, abstrakcia, generalizácia či modelovanie. Na ne nadväzujú špecifické metódy právnej vedy, ako exegéza právnych textov, systematický a logický výklad, komparatívna či historická metóda. Každá z nich má svoj nezastupiteľný význam: niektoré umožňujú zachytiť vnútornú štruktúru právneho systému, iné odhaľujú jeho vývoj a ďalšie zas porovnávajú odlišné právne kultúry a tradície.

Významným prínosom metodologickej plurality je aj možnosť prepájať právnu vedu s poznatkami iných spoločenských disciplín. V súčasnosti sa právna veda nevyhnutne otvára interdisciplinárnemu výskumu – čoraz väčšiu úlohu zohráva ekonómia, ktorá poskytuje nástroje na analýzu efektívnosti práva; politológia, ktorá skúma mocenské súvislosti tvorby a aplikácie práva; sociológia, ktorá odhaľuje mechanizmy fungovania práva v každodennej praxi; či psychológia, ktorá umožňuje lepšie porozumieť motiváciám subjektov práva. Tieto väzby rozširujú perspektívu právnej vedy a umožňujú jej reagovať na výzvy súčasnej spoločnosti.

Metodologická pluralita teda nie je znakom nesystematickosti, ale – naopak – dôkazom zrelosti právnej vedy. Ukazuje, že právo je natoľko komplexným fenoménom, že si vyžaduje rôznorodé prístupy, ktoré spolu vytvárajú mozaiku jeho poznania. Práve uvedenie študentov do tohto metodologického rámca je jedným z hlavných cieľov novej koncepcie výučby teórie práva, pretože im umožňuje nielen osvojiť si základné právne pojmy, ale aj naučiť sa premýšľať o práve v širších súvislostiach a kriticky reflektovať jeho spoločenskú funkciu.

2 Metodológia práva

Záverečná časť knihy *Teória a metodológia práva*,[6] a teda aj novej koncepcie výučby predmetu, je venovaná metodológii práva v užšom zmysle. Ide o tematický blok, ktorý sa sústreďuje na reflexiu troch základných rovín: metodológie tvorby práva, metodológie aplikácie práva a metodológie interpretácie a dotvárania práva. Ich spoločným menovateľom je úsilie ukázať, že právo je nielen súborom noriem, ale aj živým mechanizmom, ktorý sa formuje, uskutočňuje a dotvára prostredníctvom rôznych metodologických postupov.

[6] Bližšie pozri cit. dielo, s. 259 a nasl.

2.1 Metodológia tvorby práva

Tvorba práva je proces, ktorý má zásadný význam pre kvalitu a stabilitu celého právneho poriadku. V tradičnom chápaní sa často redukuje na legislatívny proces a legislatívnu techniku, teda na formulovanie a systematizáciu právnych textov a na ich prerokúvanie a schvaľovanie v príslušných orgánoch. Metodologický prístup však ukazuje, že právotvorba má omnoho širšie dimenzie: ide nielen o technickú činnosť, ale aj o hodnotovo zakotvený a spoločensky podmienený proces, ktorý ovplyvňuje samotný charakter a účinnosť právneho poriadku.

Predovšetkým treba zdôrazniť **hodnotové východiská** tvorby práva. Každý právny predpis je nositeľom určitých spoločenských hodnôt, ktoré sú doň premietnuté. Z tohto dôvodu sa metodológia tvorby práva zaoberá nielen samotnou formuláciou textu, ale aj tým, aké hodnoty sú vyjadrené a akým spôsobom sa transformujú do textu právnych predpisov. Táto perspektíva vedie študentov k pochopeniu, že legislatíva nie je neutrálna či mechanická, ale že vždy odráža konkrétnu hodnotovú orientáciu spoločnosti.

Druhou kľúčovou dimenziou je **predvídanie účinkov právnej úpravy**. Moderná metodológia tvorby práva sa usiluje zohľadňovať nielen okamžitý zámer zákonodarcu, ale aj praktické dôsledky prijatých právnych predpisov. Hodnotí ich účinnosť, proporcionalitu a sociálnu akceptovateľnosť. V pedagogickej praxi to znamená učiť študentov vnímať právo nielen ako sústavu pravidiel, ale aj ako nástroj, ktorého aplikácia prináša konkrétne spoločenské efekty – pozitívne aj negatívne.

Napokon, významnou súčasťou metodológie tvorby práva je aj **kvalita legislatívneho procesu**. Právo nevzniká vo vákuu, ale prostredníctvom postupov, ktoré môžu byť viac alebo menej transparentné, participatívne a odborne podložené. Metodologická reflexia preto skúma otázky otvorenosti legislatívneho procesu, zapájania verejnosti, odborných inštitúcií a záujmových skupín, ako aj úroveň legislatívno-technických nástrojov, ktoré zabezpečujú prehľadnosť a zrozumiteľnosť právneho textu.

Študenti tak získavajú predstavu, že právotvorba nie je len technický úkon spojený s formulovaním paragrafov, ale predovšetkým hodnotovo ukotvená a spoločensky podmienená činnosť. Jej metodologická reflexia ich učí, že tvorba práva musí byť sprevádzaná kritickým myslením, reflexiou dôsledkov a zodpovednosťou za kvalitu právneho poriadku.

2.2 Metodológia aplikácie práva

Ak tvorba práva predstavuje základný normotvorný proces, potom **realizácia práva** znamená jeho každodenné uskutočňovanie jednotlivcami a inštitúciami prostredníctvom konania v súlade s právnymi normami. Od nej je potrebné odlišovať **aplikáciu práva**, ktorá nastáva vtedy, keď všeobecné právne normy transformuje do individuálnych právnych aktov oprávnený orgán verejnej moci. Aplikácia práva je teda tým momentom, v ktorom sa abstraktné normy stávajú konkrétnou realitou a zaväzujú jednotlivých účastníkov právnych vzťahov. Metodológia aplikácie práva skúma, akými postupmi a metódami sa tento proces uskutočňuje, ako sa vykladajú a subsumujú normy na konkrétne skutkové situácie a akým spôsobom sa formujú individuálne právne rozhodnutia.

Prvým kľúčovým krokom aplikácie práva je **zistenie skutkového stavu**. Ide o proces, v rámci ktorého orgán aplikujúci právo zhromažďuje a hodnotí relevantné fakty. Metodologicky je to nesmierne dôležitá fáza, pretože kvalita rozhodnutia vždy závisí od

kvality poznania skutkového základu. V právnickom vzdelávaní sa tu otvára priestor na prepojenie s inými disciplínami – napríklad s forenznou psychológiou, kriminológiou či znaleckými odbormi – ktoré poskytujú metódy na spoľahlivé zisťovanie faktov.

Druhým krokom je **subsumpcia skutku pod právnu normu**. V tejto fáze sa zisťuje, ktorá právna norma je pre posudzovaný prípad relevantná a ako sa má aplikovať. Metodológia aplikácie práva tu zdôrazňuje potrebu systematického prístupu: porovnávanie viacerých možných noriem, hodnotenie ich vzťahu, ako aj hľadanie logických a systematických súvislostí v právnom poriadku.

Ďalšou dimenziou je **diskrečná právomoc a úvaha**. Nie každá právna norma je úplne presná či detailná – často obsahuje neurčité právne pojmy alebo umožňuje variabilitu riešení. V takých prípadoch je rozhodovateľ postavený pred potrebu zvažovať rôzne alternatívy. Metodológia aplikácie práva preto analyzuje, ako sa má s diskrečnou právomocou pracovať: aké sú jej hranice, akým spôsobom ju možno legitimizovať a kontrolovať, a aký je význam hodnotových a teleologických úvah pri rozhodovaní.

Poslednou fázou je **vydanie individuálneho právneho aktu**, ktorým sa subsumpcia stáva záväznou realitou. Rozhodnutie orgánu aplikujúceho právo má nielen právnu záväznosť, ale aj normatívny a sociálny dosah. Preto je metodologicky dôležité skúmať aj otázky argumentácie a odôvodnenia – spôsob, akým orgán vysvetlí svoje rozhodnutie, je kľúčový pre jeho akceptáciu a pre budovanie dôvery v právny systém.

Metodológia aplikácie práva teda odhaľuje, že tento proces nemožno chápať ako mechanické „priloženie" normy na skutok. Naopak, ide o komplexný a viacstupňový postup, v ktorom sa spája poznanie faktov, systematické právne uvažovanie, hodnotové úvahy a schopnosť rozhodnutie presvedčivo odôvodniť. V pedagogickom kontexte to znamená viesť študentov k pochopeniu, že aplikácia práva je dynamický proces, ktorý si vyžaduje metodologické nástroje, pochopenie právnej kultúry a profesionálnu zodpovednosť.

2.3 Interpretácia a dotváranie práva

Interpretácia predstavuje jadro právnej metodológie. Ako uvádza učebnica *Teória a metodológia práva*, bez výkladu by sa právne normy nedali účinne aplikovať, pretože by ostali nejasnými, mnohoznačnými alebo príliš abstraktnými. Interpretácia je preto neoddeliteľnou súčasťou právneho myslenia – každý orgán aplikujúci právo sa ňou neustále zaoberá, či už ide o súd, správny orgán alebo iný rozhodovací subjekt.

V učebnici sa systematicky predstavujú **metódy interpretácie**, ktoré možno rozdeliť na tradičné a moderné. Z tradičných metód má kľúčové miesto **jazykový výklad**, ktorý poskytuje základný rámec pre určenie významu právnych pojmov. Naň nadväzuje **systematický výklad**, zohľadňujúci miesto a funkciu normy v rámci právneho poriadku, a **historický výklad**, ktorý sleduje genézu právnej úpravy a pôvodný zámer zákonodarcu. **Teleologický výklad** sa orientuje na účel právnej normy, pričom dokáže preniesť jej aplikáciu do aktuálnych spoločenských súvislostí. K nim sa pridávajú aj **moderné metódy** – napríklad prognostické, ktoré hodnotia budúce dôsledky právneho riešenia, či argumentačné, ktoré posilňujú presvedčivosť právneho odôvodnenia.

Priestor je venovaný aj **výkladovým autoritám**. Popri ústavných a najvyšších súdoch zohrávajú zásadnú úlohu aj medzinárodné inštitúcie – predovšetkým Európsky súd pre ľudské práva a Súdny dvor Európskej únie –, ktorých judikatúra významne ovplyvňuje národnú aplikačnú prax. Učebnica zdôrazňuje aj úlohu právnej doktríny ako autoritatívneho

interpretačného zdroja, ktorý síce nie je právne záväzný, no má veľký význam pri systematizácii výkladu a pri jeho presadzovaní v odbornej diskusii.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje **dotváranie práva**. To nastáva v situáciách, keď platná právna úprava neposkytuje jednoznačnú alebo dostatočnú odpoveď. V učebnici sa uvádza viacero metód, ktoré pri dotváraní prichádzajú do úvahy: **analógia legis**, **analógia iuris**, **argumentum a fortiori**, **teleologická redukcia** či **teleologická extenzia**. Dotváranie pritom môže mať dvojitý charakter. **Imanentné dotváranie** ostáva v hraniciach systému a vychádza z jeho vnútornej logiky a princípov. **Kreatívne dotváranie**, naopak, prekračuje rámec platného textu a opiera sa o širšie hodnotové kritériá – napríklad o princípy spravodlivosti, prirodzeného práva či o povahu veci.

Študenti sa prostredníctvom týchto častí učebnice učia chápať, že právo nie je uzavretá a nemenná štruktúra. Naopak, ide o dynamický systém, ktorý sa v procese interpretácie a dotvárania neustále spoluutvára. Tým sa prehlbuje ich schopnosť vidieť v právnej praxi nielen reprodukciu textov právnych predpisov, ale aj tvorivú činnosť, ktorá má priamy dosah na vývoj právneho poriadku a jeho prispôsobovanie spoločenským zmenám.

3 Pedagogické prínosy novej koncepcie

Zahrnutie metodológie právnej vedy a metodológie práva do výučby teórie práva prináša viacero významných pedagogických a odborných výhod. V prvom rade umožňuje **prepojenie teórie s praxou**. Študenti sa oboznamujú nielen s abstraktnými pojmami a kategóriami, ale osvojujú si aj konkrétne metodologické nástroje, ktoré môžu priamo uplatniť vo svojej budúcej profesii. V procese výučby sa tak učia nielen definovať základné právne kategórie, ale aj analyzovať spôsob, akým sa právo tvorí, aplikuje a interpretuje.

Ďalším významným prínosom je **rozvoj kritického myslenia**. Metodologické poznatky vedú študentov k tomu, aby sa pýtali nielen na to, *čo* právo prikazuje alebo zakazuje, ale aj *prečo* je tomu tak a či je konkrétne riešenie účelné a spravodlivé. Kritická reflexia právnych noriem z hľadiska ich hodnotových základov a spoločenských dôsledkov podporuje schopnosť právnikov nachádzať nielen legálne, ale aj legitímne riešenia.

Nová koncepcia otvára priestor aj pre **interdisciplinárny rozmer výučby**. Vďaka zaradeniu metodológie právnej vedy do teórie práva sa študenti učia vnímať právo v širšom kontexte spoločenských vied. Právo sa tak javí nielen ako normatívny systém, ale aj ako spoločenský fenomén, ktorý je spätý s politikou, ekonomikou, kultúrou či psychológiou. Takto koncipovaná výučba vedie k väčšej otvorenosti, k schopnosti nachádzať súvislosti a k interdisciplinárnej spolupráci.

Napokon, významným faktorom je aj **príprava na globalizované prostredie**, v ktorom budú dnešní študenti pôsobiť ako právni profesionáli. V čase európskej integrácie a medzinárodnej prepojenosti právnych systémov je metodologická výbava právnika nevyhnutná. Práve metodológia im umožňuje lepšie porozumieť fungovaniu medzinárodných a európskych právnych inštitúcií, komparovať právne poriadky a orientovať sa v právnom pluralizme globalizovaného sveta.

Záver

Predstavená nová koncepcia výučby teórie práva, so zaradením metodológie právnej vedy a metodológie práva, má potenciál zásadne zmeniť charakter základného právnického vzdelávania, ktoré bolo doteraz postavené predovšetkým na memorovaní obsahu právnych predpisov. Teória práva sa tak stáva nielen disciplínou systematizujúcou základné právne pojmy, ale aj priestorom, kde sa študenti oboznamujú s metodologickým aparátom a získavajú právnické inštrumentárium využiteľné aj pri štúdiu pozitívno-právnych predmetov. Tento prístup vedie k lepšiemu prepojeniu teórie s praxou, k rozvoju kritického myslenia, k otváraniu sa interdisciplinárnym vplyvom a k príprave na pôsobenie v globalizovanom právnom prostredí.

V širšom kontexte právnického vzdelávania na Slovensku aj v Európe predstavuje táto inovácia dôležitý krok smerom k modernej a otvorenej právnej vede. Posilňuje akademickú dimenziu štúdia práva, zároveň však nezabúda na jeho praktické využitie a spoločenské poslanie. Takto koncipovaná výučba umožňuje, aby sa z teórie práva stala atraktívna a užitočná disciplína, ktorá bude študentov sprevádzať nielen počas ich štúdia, ale aj počas celého profesionálneho pôsobenia.

Summary

The paper presents a redesigned Legal Theory course at the Faculty of Law, Pan-European University (Bratislava), which systematically integrates legal scholarship methodology and legal methodology. The course first outlines general research methods and two perspectives of legal scholarship—an internal one (dogmatic methods) and an external one (methodological pluralism and interdisciplinarity). The core then focuses on legal methodology in the narrow sense, structured in three pillars: (1) law-making methodology (value premises, impact anticipation, legislative-process quality); (2) law-application methodology (fact-finding, subsumption, discretion, reasoning); and (3) methods of interpretation and legal development (textual, systematic, historical and teleological interpretation; priority rules; interpretive authorities; analogy, a fortiori, teleological reduction/extension). The approach strengthens the theory–practice nexus, develops critical thinking, fosters interdisciplinarity, and better prepares students for European and global legal environments.

Mgr. Mgr. Bc. Andrea Kluknavská, PhD., LL.M., univ.doc.

Umelá inteligencia a budúcnosť právnickej profesie: medzi efektivitou a zodpovednosťou

Artificial Intelligence and the Future of the Legal Profession: Between Efficiency and Responsibility

Abstract: This paper addresses the current challenges that artificial intelligence (AI) brings to the field of law. AI offers significant efficiency in processing legal information and facilitates routine tasks, thereby creating space for deeper interpretation and strategic decision-making by lawyers. At the same time, it entails serious risks, such as inaccurate outputs, limited explainability, issues with data quality, and threats to personal data protection. For this reason, every use of AI must be accompanied by human oversight and clear accountability, which has direct implications for the future of legal professions and legal education.

Keywords: artificial intelligence; legal science; legal practice; legal education; decision-making; responsibility

Úvod

Vplyv AI na právo má dvojitý charakter: jednak otvára doteraz nevídanú efektivitu pri spracúvaní rozsiahlych právnych korpusov, jednak stavia prax aj akademický diskurz pred nové nároky na interpretáciu a legitimizáciu, teda pred úlohu, aby sa výstupy AI diali nielen technicky, ale aby boli výstupy aj právne konzistentné, hodnotovo opodstatnené, zrozumiteľné, odôvodniteľné a akceptovateľné z pohľadu práva ako spoločenského systému. Inak povedané AI otvára nové technické možnosti, ale zároveň kladie právu výzvu, aby technológia nebola len nástrojom bez záruk, ale aby každý jej výstup bol zabezpečený interpretáciou (ľudskou reflexiou, korekciou) a legitimizovaný (prijateľný z hľadiska právnej kultúry, spravodlivosti a spoločenskej akceptácie).

V prostredí právnej vedy a súdnej praxe je pritom nevyhnutné striktne rozlišovať medzi výpočtovou kompetenciou modelov a normatívnou kompetenciou človeka, ktorý rozhoduje a zodpovedá. Z tohto hľadiska je možno vhodnejšie hovoriť nie o náhrade, ale o zosilnení ľudskej práce prostredníctvom nástrojov, ktoré vedia rýchlo triediť, sumarizovať a predvyberať informácie, avšak nenahrádzajú kvalifikované ľudské hodnotenie a odôvodnenie.[1]

AI dnes umožňuje prepojiť čítanie judikatúry, prehľadávať datasety a navrhovať štruktúry argumentácie. Práve v tom spočíva jej prínos, keď sa ušetrený čas pri rutinných operáciách investuje do interpretácie a strategickej práce. Na strane druhej, čím vyššia je miera spoliehania sa na výstupy modelov, tým dôležitejšie je dôsledné overovanie, transparentné vysvetlenie a jasná priradenie zodpovednosti za chyby, ktoré AI urobí, jednoducho povedané, musí byť vopred určené, kto bude niesť dôsledky tak, aby nebolo možné chyby skrývať za nejasné hranice zodpovednosti. Tento napäťový oblúk medzi efektivitou a overovateľnosťou rámcujú aj všeobecné požiadavky na používanie AI

[1] ROSTALSKI, Frauke et al. *Künstliche Intelligenz und Recht. Auf dem Weg zum Robo-Richter?* [online]. München: Plattform Lernende Systeme, 2024, s. 39 [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://www.plattform-lernendesysteme.de/files/Downloads/Publikationen/Whitepaper_KI_und_Recht_Plattform_Lernende_Systeme_2024.pdf>

v právnom prostredí, vrátane jasne definovanej ľudskej kontroly, kvality tréningových dát a vysokej úrovne kybernetickej bezpečnosti.[2]

1 Umelá inteligencia ako príležitosť

Právna veda a právna prax môže z AI profitovať tak, že získava rýchlejšiu prístupnosť k právnym prameňom, má možnosť prepájať rôzne zdroje a vyššiu transparentnosť v mapovaní vývoja judikatúry. V praxi to znamená, že sa zrýchľuje predvýber dokumentov, tvorba pracovných návrhov a interných podkladov, čo samozrejme vedie k zníženiu nákladov a širšiemu prístupu k právnym službám. Postupne sa zároveň mení i rola právnika. Namiesto toho, aby trávil čas manuálnym triedením textov, v budúcnosti by sa mal stať skôr akýmsi „kurátorom" výstupov, ktorý sleduje, hodnotí a vysvetľuje, kreuje stratégie a poskytuje hodnotné a kvalitné rady.

Znie to na prvý pohľad veľmi jednoducho, avšak na to, aby tento posun fungoval, nestačí mať len technológiu, ale je na to potrebný správny organizačný rámec a predovšetkým rozvoj nových zručností. Na tomto mieste si dovolíme uviesť príklad advokátskej kancelárie Dentons[3], ktorá spustila program NextTalent. Kladie dôraz na emočnú inteligenciu, odolnosť, vedenie a medzikultúrnu prácu v dobe AI.[4]

Uvedené je reakciou na fakt, že právnická profesia čelí zásadným výzvam, ktoré si vyžadujú zmenu myslenia a pracovných návykov právnikov. Tradičný spôsob práce, založený na individuálnej expertíze, hierarchických tímoch a silnom dôraze na osobný vzťah s klientom, sa stáva neudržateľným. Hoci sa v posledných desaťročiach právnici obohatili o nové digitálne nástroje, ich prístup k práci však zostal konzervatívny. K typickým črtám patrí riziková averzia či skepsa a tendencia zameriavať sa na problémy a hrozby. To vedie k odmietaniu otvorených a experimentálnych prístupov, aké si vyžaduje agilný spôsob práce alebo inovačné metódy ako design thinking.[5] Navyše, štruktúra právnických tímov býva tradične úzka a hierarchická, čo komplikuje spoluprácu s odborníkmi z iných oblastí, napríklad IT, marketingu či procesného manažmentu. Projekt NextTalent vznikol práve, ako reakcia na zmeny v spoločnosti nielen v súvislosti s AI a poukazuje na to, ako možno zavádzať **agilne metódy a inovácie, ktoré môžu z**meniť spôsob poskytovania právnych služieb a budúcnosť právnickej profesie. Ich model potom funguje cez princíp „polycentricity", teda bez jedného globálneho sídla a s rešpektom k lokálnym kultúram a hodnotám, pričom všetky pobočky sú integrálne časti siete, nie výlučne podsiete jedného centrálneho orgánu.[6]

Ak pripustíme, že budúcnosť právnickej profesie je úzko spojená s technológiami, tak už dnes je zrejmé, že postupne práve AI prevezme veľkú časť rutinných činností, akými sú rešerše, príprava zmlúv, revízia dokumentov alebo základné analýzy. To bude mať zásadný dopad na profil právnika, ktorého tradičné zručnosti prestanú byť v centre jeho

[2] Pri tejto diskusii možno použiť empirické stanovisko: jedna štúdia ukázala, že nástroje AI určené pre právny výskum halucinujú v rozmedzí 17 % až 33 % výstupov. Pozri bližšie MAGESH, Varun et al. *Hallucination-Free? Assessing the Reliability of Leading AI Legal Research Tools* [online]. 2024, s. 2 – 27. [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://dho.stanford.edu/wp-content/uploads/Legal_RAG_Hallucinations.pdf >

[3] Dentons je nadnárodná právnická firma so sídlom v USA, pričom aktuálne Dentons pôsobí vo viac než 80 krajinách a má viac ako 160 pobočiek.

[4] MARKFORT, Reiner et al. Agile is the secret of the largest law firm. In *Rethinking Law*, 2020, Vol. 4, s. 42.

[5] Tamže, s. 37 – 38.

[6] Tamže, s. 44.

práce. Naopak, čoraz viac sa bude vyžadovať schopnosť strategického myslenia, predvídania trendov, kvalitného rozhodovania, vyjednávania a budovania dôvery. Kompetencie, ktoré boli kedysi považované za „mäkké" (networking, kreativita, tímová spolupráca či rozvoj vzťahov s klientmi), sa stanú nevyhnutným jadrom právnickej praxe.[7] Ako poukazuje príklad Dentonsu (a ďalších), kľúčovou požiadavkou budúcnosti je rozvoj sociálnej a emocionálnej inteligencie. Právnici budú musieť vedieť porozumieť klientom, efektívne fungovať v multidisciplinárnych tímoch a prinášať riešenia orientované na hodnotu.

To, že to nie je ďaleká budúcnosť, potvrdzuje fakt, že v právnom prostredí už dnes vznikajú nové profesie, ktoré spájajú právo, technológie a biznis. Ak chcú právnici uspieť, musia s týmito odborníkmi spolupracovať alebo si osvojiť časť ich zručností. Budúcnosť právnikov spočíva v prechode od individuálneho remeselníka k architektovi riešení. Právnik budúcnosti nebude len poskytovateľom právnej rady, ale členom interdisciplinárneho tímu, ktorý prepája právo, technológie a biznis, pričom využíva vlastnú kreativitu, empatiu a schopnosť vytvárať pridanú hodnotu pre klienta. No a nástroje AI pritom musia byť integrované do práce právnikov tak, aby sa technológia stala jeho spoľahlivým pomocníkom, nie nebezpečnou čiernou skrinkou.

2 Negatíva a právne riziká umelej inteligencie

Nasadzovanie generatívnych jazykových modelov v právnom prostredí prináša okrem benefitov aj celý rad **negatív a rizík**, ktoré si vyžadujú zvýšenú opatrnosť. Zásadným problémom je fenomén tzv. **halucinácií**, teda výstupov, ktoré pôsobia presvedčivo, no obsahujú nepravdivé fakty alebo vymyslené citácie.[8] Riziko rastie úmerne s mierou automatizácie a je obzvlášť citlivé pri spracovávaní podaní či právnych analýz. V právnej praxi sa totiž od advokátov a sudcov očakáva **absolútna presnosť citácií, právnych záverov a argumentácie**, pričom zlyhanie verifikácie môže viesť nielen k disciplinárnym konaniam, ale aj k porušeniu povinností voči klientovi a k poškodeniu samotnej reputácie právnickej profesie.[9]

Ďalšou zásadnou limitáciou je **vysvetliteľnosť modelov**. S rastúcou komplexnosťou narastá aj problém „black-box" charakteru, keď nemožno presne sledovať, ako model dospel k svojmu výsledku.[10] Pre právne prostredie je to mimoriadne citlivé, pretože každé rozhodnutie či právny názor musí byť **preskúmateľný a odôvodniteľný**. Ak model generuje odporúčanie alebo návrh právneho riešenia bez možnosti rekonštrukcie jeho logiky, takýto výstup má len obmedzenú hodnotu. Bez zrozumiteľného odôvodnenia sa oslabuje možnosť súdneho preskúmania a tým aj akceptovateľnosť výstupov v konaniach, kde je právo späté s ochranou základných práv a právnou istotou.[11]

---

7 Tamže, s. 52.

8 MAGESH, Varun et al. *Hallucination-Free? Assessing the Reliability of Leading AI Legal Research Tools* [online]. 2024, s. 2 – 27. [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://dho.stanford.edu/wp-content/uploads/Legal_RAG_Hallucinations.pdf>

9 DAHL, Mattias et al. *Large Legal Fictions: Profiling Legal Hallucinations in Large Language Models*. [online]. 2024, s. 65 – 87. [cit. 2025-09-26] Dostupné na: <https://dho.stanford.edu/wp-content/uploads/Hallucinations_JLA.pdf>

10 *Explainable Artificial Intelligence (TechDispatch)*. Brussels: European Data Protection Supervisor. [online]. 2023. [cit. 2025-09-26] Dostupné na: <https://www.edps.europa.eu/system/files/2023-11/23-11-16_techdispatch_xai_en.pdf>

11 HASSIJA, Vikas et al. *Interpreting Black-Box Models: A Review on Explainable AI*. In *Cognitive Computation.*

Kvalita a reprezentatívnosť tréningových dát predstavuje ďalší problém. Právo sa vyvíja dynamicky, je nepredvídateľné a na dennej báze prichádzajú nové judikáty, legislatívne zmeny či európske akty, ktoré dokážu zásadne preformulovať právny stav. Ak teda model čerpá z **neaktuálnych alebo skreslených datasetov**, jeho výstupy môžu byť v rozpore s platným právom, čo je v súdnej alebo advokátskej praxi neprípustné. Rovnako **zaujaté tréningové dáta** môžu násobiť diskriminačné vzorce v oblasti zamestnaneckého, trestného alebo migračného práva, čo priamo ohrozuje princípy spravodlivého procesu. Práve preto je nevyhnutné nastaviť **transparentné pravidlá získavania a spracovania dát, ich pravidelnú aktualizáciu a systematické audity zaujatostí**, ako to vyžadujú aj moderné regulačné rámce.[12]

Osobitnú pozornosť si vyžaduje **ochrana osobných údajov**. Právne spisy obsahujú vysoko citlivé informácie o jednotlivcoch, a to od zdravotných záznamov cez finančné dáta až po údaje o trestnej činnosti. Ich spracovanie v cloudových službách vyvoláva otázky ohľadne prenosu dát mimo jurisdikciu a kompatibility s európskymi štandardmi ochrany súkromia, najmä s GDPR. I tu dnes vidíme trendy, ktoré sa čoraz viac presadzujú, ide o tzv. **edge-prístupy**, pri ktorých dáta neopúšťajú lokálnu infraštruktúru súdu či advokátskej kancelárie. V právnom kontexte to znamená, že akákoľvek implementácia AI musí prejsť aj **testom proporcionality** voči zásahu do súkromia, procesných práv a zásady rovnosti účastníkov konania.[13]

Tieto riziká poukazujú na napätie medzi technologickými inováciami a fundamentálnymi princípmi práva, ako sú právna istota či ochrana základných práv. Výsledkom je jasná požiadavka, že **rýchlosť generovania výstupov musí byť vždy vyvážená kvalitou a overiteľnosťou,** pričom ľudský dohľad a vysoké štandardy ochrany údajov zostávajú neoddeliteľnou súčasťou zodpovedného využívania AI v justícii a právnych službách.

3 Padillov prípad a debaty o sudcovi-robotovi

Prípad kolumbijského sudcu Juana Manuela Padillu z Cartageny otvoril novú diskusiu o možnostiach a hraniciach využívania umelej inteligencie v justičnom rozhodovaní.[14] Sudca sa vo svojom rozsudku opieral o odpoveď jazykového modelu ChatGPT, ktorému položil otázku úhrady nákladov na liečbu mladistvého trpiaceho autizmom pochádzajúceho zo sociálne znevýhodneného prostredia. Padilla následne uviedol, že využitie umelej inteligencie vnímal ako nástroj na uľahčenie práce, ktorá by si inak vyžadovala dodatočných pracovníkov, pričom podľa jeho názoru môže technológia prispieť k zvýšeniu efektívnosti

[online]. 2023, Vol. 15, No. 6, s. 1796 – 1812. [cit. 2025-09-26] Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/373382966_Interpreting_Black-Box_Models_A_Review_on_Explainable_Artificial_Intelligence >

12 WACHTER, Sandra. MITTELSTADT, Brent. RUSSELL, Chris. *Counterfactual Explanations without Opening the Black Box: Automated Decisions and the GDPR*. In *Harvard Journal of Law & Technology*. [online]. 2017, Vol. 31, No. 2, 841 – 887. [cit. 2025-09-26] Dostupné na: <https://jolt.law.harvard.edu/assets/articlePDFs/v31/Counterfactual-Explanations-without-Opening-the-Black-Box-Sandra-Wachter-et-al.pdf>

13 Pozri bližšie Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii).

14 TAYLOR L. *Colombian judge says he used ChatGPT in ruling.* [online]. 2023. [cit. 2025-09-26] Dostupné na: <https://www.theguardian.com/technology/2023/feb/03/colombia-judge-chatgpt-ruling>

kolumbijského súdneho systému.[15] Rozsudok sa po zverejnení dostal do medzinárodných médií a vyvolal rozsiahlu debatu o vhodnosti a prípustnosti využívania generatívnych jazykových modelov v justícii, ako aj o otázke, či a do akej miery možno zveriť umelej inteligencii úlohy, ktoré priamo súvisia s rozhodovacou právomocou súdu.

V širších diskusiách o budúcnosti práva sa často objavuje obraz autonómneho „sudcu-robota".[16] Pri realistickom posúdení však autonómne rozsudky narážajú na kombináciu technických limitov (kvalita výstupov, vysvetliteľnosť a auditovateľnosť) a normatívnych mantinelov (garancia ľudskej kontroly, právo na zákonného sudcu, procesné práva účastníkov konania atď.). Z týchto dôvodov sa za perspektívne javia skôr podporné scenáre, v ktorých AI triedi spisy, pomáha so sumarizáciou podkladov či upozorňuje na vzory, avšak samotná rozhodovacia a odôvodňovacia kompetencia zostáva na sudcovi.[17]

Ako vieme, podporné nástroje už pritom vstupujú do praxe. Pri hromadných agendách sa využívajú automatizované systémy na tzv. *fall-grouping* a predvýber parametrov, ktoré majú za cieľ priradiť spisy príslušným senátom.[18] Takéto riešenia typicky stavajú na preddefinovaných pravidlách a fungujú pod dohľadom sudcov, pričom samotná subsumpcia, meritórna analýza a rozhodnutie zostávajú výlučne ľudské. Tento „hybridný" model súčasne zmierňuje reputačné riziká a obavy verejnosti, pretože obhájiteľnosť rozhodnutia v rozhodujúcom jadre ostáva viazaná na človeka.[19]

V tomto kontexte možno Padillov prípad chápať ako ilustráciu napätia medzi očakávaniami efektívnosti a požiadavkami na zachovanie základných procesných garancií. Zatiaľ čo prax ukazuje, že umelá inteligencia môže účinne podporovať právnikov a sudcov pri spracovaní rozsiahlych podkladov či rutinných úloh, prenos samotnej rozhodovacej právomoci na AI zostáva z technických, normatívnych ako aj etických dôvodov zatiaľ nereálny.

4 Transformácia právnického vzdelávania v ére umelej inteligencie

Ako sme už poukázali vyššie v texte, umelá inteligencia zásadne mení štruktúru spoločnosti, ekonomiky aj inštitúcií. Tento vývoj nemožno zastaviť, no je možné ho regulovať a kultivovať, a to si vyžaduje aj zásadnú zmenu paradigmy právnického vzdelávania. Právnické fakulty už nemôžu pripravovať absolventov výlučne na tradičné roly „interpretov textu zákona", ale na multidisciplinárnych profesionálov.

---

15 Tamže.

16 ROSTALSKI, Frauke et al. *Künstliche Intelligenz und Recht. Auf dem Weg zum Robo-Richter?* [online]. München: Plattform Lernende Systeme, 2024, s. 3 – 5, 11, 16, 31 – 39 [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://www.plattform-lernende-systeme.de/files/Downloads/Publikationen/Whitepaper_KI_und_Recht_Plattform_Lernende_Systeme_2024.pdf>

17 Pozri bližšie UNESCO. *Artificial Intelligence and the Rule of Law*. [online]. Paris: UNESCO, 2022. [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://www.unesco.org/en/artificial-intelligence/rule-law>

18 KOLKMAN, Daan et al. *Justitia ex machina: The impact of an AI system on legal decision-making and discretionary authority*. [online] 2024, s. 2 – 11. [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://research-portal.uu.nl/ws/files/227613254/kolkman-et-al-2024-justitia-ex-machina-the-impact-of-an-ai-system-on-legal-decision-making-and-discretionary-authority.pdf>

19 SARGEANT, Holli et al. *Topic classification of case law using a large language model and a new taxonomy for UK law: AI insights into summary judgment*. [online] 2025, s. 2 – 26. [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4836558>

Nazdávame sa, že z obsahového hľadiska sa štúdium práva musí rozšíriť o AI gramotnosť, pretože budúci právnici musia poznať princípy fungovania jazykových modelov, ich možnosti a limity, problematiku halucinácií, zaujatostí či vysvetliteľnosti.[20] Rovnako nevyhnutná je výučba práva digitálnych technológií ako GDPR, AI Act, kybernetickej bezpečnosti či otázok duševného vlastníctva v kontexte algoritmických výstupov. Popri technologických kompetenciách bude potrebné posilňovať aj etické a metodologické aspekty, a to predovšetkým prácu s prameňmi, argumentáciu ako aj etické a morálne aspekty vykonávania profesie právnika atď.

V tomto kontexte bude potrebné zavádzať case-based learning s využitím AI, projektovú výučbu v interdisciplinárnych tímoch či mikro-formáty a personalizované kurikulum, ktoré umožňujú rýchlo reagovať na zmeny právneho a technologického prostredia.[21] Stroje dokážu prevziať rutinné úlohy, avšak hodnotu vytvára človek prostredníctvom interpretácie, stratégie a budovania vzťahu s klientom, a na to nesmieme nikdy zabudnúť.

Rozvoj kľúčových kompetencií budúcich právnikov sa preto musí zamerať na interpretáciu a strategické myslenie, schopnosť komunikácie s technickými expertmi i laikmi, líderské zručnosti, odolnosť a etické rozhodovanie. Zároveň práca s AI prináša nové druhy stresu a zodpovednosti, preto je potrebné vzdelávanie rozšíriť aj o tréning osobnostných a emocionálnych vlastností.

Dnes na tieto požiadavky už reagujú moderné právnické firmy, ako už vyššie uvedená advokátska kancelária Dentons, prostredníctvom programov rozvoja talentu. Iniciatívy ako *NextTalent* či *NextMind* sa zameriavajú na líderské schopnosti, tímovú spoluprácu, zvládanie stresu a rozvoj emocionálnej inteligencie. Kombinujú digitálne vzdelávanie, mindfulness tréningy a podporu rozmanitosti, pričom vychádzajú z presvedčenia, že inovácie sú nielen o technológiách, ale predovšetkým o ľuďoch. Takéto programy by mohli v budúcnosti slúžiť ako inšpirácia aj pre právnické fakulty, ktoré by mali systematicky začleniť tréning soft skills do svojho kurikula.

Napokon, právnické vzdelávanie musí reflektovať aj inštitucionálnu dimenziu. Vyžaduje si užšiu spoluprácu s praxou a technickými fakultami, rozvoj interdisciplinárnych kliník a výskumných centier, ako aj dôraz na celoživotné vzdelávanie, a to od postgraduálnych LL.M. programov až po flexibilné online kurzy.

Zmeny v právnickom vzdelávaní sa musia, samozrejme, dotknúť aj pedagógov. Nový pedagóg je už nielen autoritou, ktorá prednáša paragrafy, ale mal by byť aj sprievodcom učenia. Jeho úlohou je otvárať priestor pre hlbšiu odbornú diskusiu, spôsoby rozhodovania, aplikáciu práva v konkrétnych prípadoch a rozvíjať kritické myslenie. Namiesto prednášok v štýle výkladu zákonov by mal zaviesť metódy, ktoré študentom umožnia skúmať, experimentovať, diskutovať a prichádzať na právne riešenia samostatne. Ambícia nového pedagóga by potom mohla spočívať v tom, že študent v centre výučby nebude pasívny príjemca vedomostí, avšak aktívny účastník. Na to, aby mohla byť takáto zmena realizovaná, musia byť študenti prichádzajúci na vysokú školu vedomostne zdatní a už „motivovaní" pedagógovia musia mať vytvorené adekvátne inštitucionálne podmienky.

[20] DAHL, Mattias et al. *Large Legal Fictions: Profiling Legal Hallucinations in Large Language Models*. [online]. 2024, s. 65 – 87. [cit. 2025-09-26] Dostupné na: <https://dho.stanford.edu/wp-content/uploads/Hallucinations_JLA.pdf>

[21] Ako príklad uvádzame Univerzitu v Ulme s jej programom ohľadne AI. Pozri bližšie *KI-Kompetenzen im Jurastudium: Empfehlungen zur Lehre*. [online]. Ulm: Universität Ulm, 2023. [cit. 2025-09-26] Dostupné z: <https://www.uni-ulm.de/>

Záver

Umelá inteligencia prináša do práva nielen nové možnosti, ale aj riziká, ktoré nemožno podceniť. Dokáže výrazne zrýchliť prácu právnikov pri vyhľadávaní a triedení informácií, sumarizácii textov či navrhovaní štruktúry argumentov. Vďaka tomu môžu právnici venovať viac času interpretácii, stratégii a práci s klientom. Zároveň však platí, že žiadny výstup AI nemôže zostať bez ľudskej kontroly. Rozhodnutia musia byť vždy overiteľné, zrozumiteľné a v súlade so základnými princípmi práva. Práve preto je nevyhnutné zachovať úlohu človeka ako toho, kto nesie konečnú zodpovednosť. Právnik musí vedieť výstupy AI kriticky posúdiť, opraviť chyby a vysvetliť, aby sa predišlo zlyhaniam, potrebné sú aj jasné pravidlá, teda zodpovedanie otázky: kto zodpovedá za omyly, ako sa chrániť pred nesprávnymi dátami či ako ochrániť citlivé informácie. S tým súvisí aj zmena v právnickom vzdelávaní. Študentom práva už nestačí, aby ovládali iba paragrafy. Musia rozumieť fungovaniu technológií, vedieť spolupracovať s odborníkmi z iných oblastí a rozvíjať schopnosti, ktoré stroje nahradiť nedokážu (kritické myslenie, empatia, schopnosť komunikovať a viesť tím).

Domnievame sa, že budúcnosť právnickej profesie, preto nespočíva v nahradení človeka strojom, ale v prepojení technológie s ľudskou zodpovednosťou a hodnotami. Ak sa AI bude používať správne, môže sa stať spoľahlivým pomocníkom, ktorý zvýši efektivitu a dostupnosť právnych služieb, pričom samotné jadro právnej práce – rozhodovanie a zodpovednosť – zostane v rukách človeka.

Summary

The article *"Artificial Intelligence and the Future of the Legal Profession: Between Efficiency and Responsibility"* by Andrea Kluknavská examines how AI may transform the work of lawyers while preserving human oversight. The author sees great benefits in automating routine tasks—such as research, summarization, and drafting—which allows lawyers to focus on interpretation, strategy, and value-based decisions. However, significant risks remain inaccuracies ("hallucinations"), the black-box nature of models, poor or biased data, and threats to privacy. Kluknavská emphasizes that AI outputs must always be subject to human review, and responsibility for errors must be clearly defined. The case of Judge Padilla, who used ChatGPT in a ruling, serves as a warning against overreliance on technology. Legal education, she argues, must adapt to these changes: beyond law itself, future lawyers need AI literacy, interdisciplinary cooperation, ethics, critical thinking, and soft skills. The conclusion is clear: AI can be a reliable assistant, but decision-making, value judgments, and final responsibility must remain in human hands.

Literatúra

DAHL, Mattias et al. *Large Legal Fictions: Profiling Legal Hallucinations in Large Language Models*. [online]. 2024, s. 65 – 87. [cit. 2025-09-26] Dostupné na: <https://dho.stanford.edu/wp-content/uploads/Hallucinations_JLA.pdf>

HASSIJA, Vikas et al. *Interpreting Black-Box Models: A Review on Explainable AI*. In *Cognitive Computation*. [online]. 2023, Vol. 15, No. 6, s. 1796 – 1812. [cit. 2025-09-26] Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/373382966_Interpreting_Black-Box_Models_A_Review_on_Explainable_Artificial_Intelligence>

KOLKMAN, Daan et al. *Justitia ex machina: The impact of an AI system on legal decision-making and discretionary authority*. [online] 2024, s. 2 – 11. [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://research-portal.uu.nl/ws/files/227613254/kolkman-et-al-2024-justitia-ex-machina-the-impact-of-an-ai-system-on-legal-decision-making-and-discretionary-authority.pdf>

MAGESH, Varun et al. *Hallucination-Free? Assessing the Reliability of Leading AI Legal Research Tools* [online]. 2024, s. 2 – 27. [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://dho.stanford.edu/wp-content/uploads/Legal_RAG_Hallucinations.pdf>

MARKFORT, Reiner et al. Agile is the secret of the largest law firm. In *Rethinking Law*, 2020, Vol. 4, s. 42.

ROSTALSKI, Frauke et al. *Künstliche Intelligenz und Recht. Auf dem Weg zum Robo-Richter?* [online]. München: Plattform Lernende Systeme, 2024, s. 39 [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://www.plattform-lernendesysteme.de/files/Downloads/Publikationen/Whitepaper_KI_und_Recht_Plattform_Lernende_Systeme_2024.pdf>

SARGEANT, Holli et al. *Topic classification of case law using a large language model and a new taxonomy for UK law: AI insights into summary judgment*. [online] 2025, s. 2 – 26. [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4836558>

TAYLOR L. *Colombian judge says he used ChatGPT in ruling.* [online]. 2023. [cit. 2025-09-26] Dostupné na: <https://www.theguardian.com/technology/2023/feb/03/colombia-judge-chatgpt-ruling>

WACHTER, Sandra. MITTELSTADT, Brent. RUSSELL, Chris. *Counterfactual Explanations without Opening the Black Box: Automated Decisions and the GDPR*. In *Harvard Journal of Law & Technology*. [online]. 2017, Vol. 31, No. 2, 841 – 887. [cit. 2025-09-26] Dostupné na: <https://jolt.law.harvard.edu/assets/articlePDFs/v31/Counterfactual-Explanations-without-Opening-the-Black-Box-Sandra-Wachter-et-al.pdf>

Explainable Artificial Intelligence (TechDispatch). Brussels: European Data Protection Supervisor. [online]. 2023. [cit. 2025-09-26] Dostupné na: <https://www.edps.europa.eu/system/files/2023-11/23-11-16_techdispatch_xai_en.pdf>

KI-Kompetenzen im Jurastudium: Empfehlungen zur Lehre. [online]. Ulm: Universität Ulm, 2023. [cit. 2025-09-26] Dostupné z: <https://www.uni-ulm.de/>

UNESCO. *Artificial Intelligence and the Rule of Law*. [online]. Paris: UNESCO, 2022. [cit. 2025-09-26]. Dostupné na: <https://www.unesco.org/en/artificial-intelligence/rule-law>

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii).

Tomáš Gábriš, Miriam Laclavíková

Metodológia práva a právnej vedy na Trnavskej univerzite v Trnave

Methodology of Law and Methodology of Legal Science at Trnava University in Trnava

Abstract: The study deals with the need for teaching methodological subjects in legal education and the concept of the Methodology of Law and the Methodology of Legal Science within the context of Czechoslovak and Slovak legal thought from the second half of the 20th century to the present. It analyzes the transition from the traditional legal positivism of the 20th century to the current post-positivist model, which emphasizes jurisprudence of values, legal principles, and the active role of the judge in „determining" the law. This paradigm shift requires expanding the interest of legal science beyond the boundaries of dogmatics to empirical and interdisciplinary approaches. The study presents the development of methodological considerations in Czechoslovakia and Slovakia and evaluates the current state of teaching, while pointing to the systematic approach of the Faculty of Law of the University of Trnava, which purposefully develops Methodology od Law (Methodology of Legislation, Implementation and Application of law) and Legal Science Methodology (dogmatic, empirical, interdisciplinary approach) in separate subjects across all levels of study. The aim is to contribute to a deeper understanding and development of methodological discussion in the Slovak academic environment.

Keywords: Methodology of Law, Methodology of Legal Science, Post-Positivism, Jurisprudence of Values, Legal Dogmatics

Úvod

Kým v 20. storočí v práve platnom na európskom kontinente prevažoval právny pozitivizmus vychádzajúci z nemeckej a rakúskej náuky konca 19. storočia („právo je iba to, čo je v zákone výslovne uvedené a štátom uznané"), dnešný post-pozitivizmus túto predstavu odmieta. Tak ako dnes existuje právny pluralizmus, podľa ktorého nie všetky právne normy tvorí štát (prišlo k spochybneniu výlučného štátneho monopolu tvorby a vynucovania práva), v súčasnosti prevláda aj tvrdenie, že právo by malo dbať skôr na hodnoty a ciele, ktoré právo sleduje, a nemalo by byť formalistické (striktne sa pridŕžať textu právnych predpisov). Hovorí sa o tzv. hodnotovej jurisprudencii. V tomto duchu by sudcovia mali mať možnosť právny predpis doplniť/dourčiť a aplikovať ho takým spôsobom, akým si to vyžadujú právne hodnoty. Právne predpisy sú teda nedourčené – sudca nedourčený právny predpis aplikuje na konkrétny prípad a „dourčí" ho. Niekedy však pritom treba pristúpiť aj k pomeriavaniu princípov, najmä keď sú v danom prípade aplikovateľné, a zároveň sú v konflikte dva rozdielne princípy a musíme určiť, ktorému z nich dáme prednosť. Nestačí tu už len jednoduchý právny sylogizmus, na ktorý sa spoliehalo právo v 20. storočí. Je potrebná nová metodológia pomeriavania princípov a zohľadňovania hodnôt v práve. Právo teda už nie je úplne formalistické, následkom čoho sa však sčasti vytráca právna istota, pretože právo môže byť v jednotlivých prípadoch vykladané rôzne, v závislosti na okolnostiach prípadu, čiastočne sa tak v niektorých prípadoch – *hard cases* – znovu objavuje historicky opustená právna kazuistika.

Právo a právna veda sa vzhľadom na uvedené nemôžu sústreďovať výlučne iba na text právneho predpisu, nutne však musia byť chápané širšie. Právnické profesie tiež preto

potrebujú návod, ako postupovať pri tvorbe, aplikácii a realizácii práva. A aj metodológia právnej vedy sa musí tomu prispôsobiť, a nelimitovať sa len na právnu dogmatiku, ale musí skúmať aj právnu empíriu a interdisciplinárne pohľady na fenomén práva. Ale taký postup si potrebuje ujasniť svoju metodológiu. Opísanej skutočnosti čelí aj právo a právna veda v Slovenskej republike, čomu sa venuje pozornosť osobitne na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave, ako jedinom pracovisku na Slovensku, ktoré cielene venuje tejto problematike pozornosť v rámci Katedry historického práva a právnej metodológie.[1]

1 Právna metodológia na Slovensku a na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave

1.1. Výučba

1.1.1 Zavedenie výučby právnej metodológie v Trnave

Predmety typu Metodológia vedeckej práce sa začali na právnických fakultách v Slovenskej republike vyučovať vo väčšom rozsahu približne po roku 2010, keď sa naplno prejavil nedostatok metodologických poznatkov študentov práva, ktorí mali v novozavedenom bolonskom systéme štúdium rozčlenené na trojročný bakalársky stupeň a dvojročný magisterský stupeň. V oboch týchto stupňoch mali pritom ako povinnosť napísať záverečnú prácu – bakalársku prácu a diplomovú prácu. Kvalita záverečných prác bola rôzna a zo strany akademickej obce a odbornej právnickej komunity prichádzali návrhy zváženia zavedenia, resp. obnovy výučby metodologicky zameraných predmetov. Jednotlivé právnické fakulty postupne zavádzať osobitné semináre či predmety zamerané na metodológiou tvorby záverečných prác. Po roku 2020 však Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave v nadväznosti na prehodnocovanie svojho študijného plánu zmenila obsah príslušného predmetu (Metodológia tvorby záverečnej práce z ktorého sa stal predmet Metodológia vedeckej práce) a pridala aj nový predmet do magisterského stupňa štúdia, so zameraním na metodológiu práva, ktorého prvoradým cieľom je priblížiť študentom praktické zručnosti a ich metodiku využiteľnú v právnej praxi. Predmet teda formuje praktické zručnosti a poskytuje odpovede na otázky: Ako myslí právnik (v konkrétnom povolaní)? Ako a prečo tak alebo onak koná právnik? Ako sa rozhoduje? Ako vyjednáva? Čo vyhodnocuje a zohľadňuje pri tvorbe právneho alebo právnického textu? A podobne.

Od reformy štúdia začatej v roku 2020 sa na Právnickej fakulte v Trnave v bakalárskom stupni štúdia vyučuje predmet Metodológia vedeckej práce, ktorého súčasťou je metodológia právnej vedy, a predmet Právna metodológia v magisterskom stupni štúdia, ktorého obsahom je metodológia práva (a právnej praxe). V doktorandskom (PhD.) štúdiu ako treťom stupni štúdia sa navyše ešte tri semestre venuje osobitná pozornosť metodologickej príprave doktorandov aj cez výučbu trojsemestrálneho povinného predmetu Základy metodológie a metodiky právneho výskumu I. – III., ktorým začínajú svoje doktorandské štúdium.

[1] Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-22-0079 Premeny právnej vedy – historické a súčasné podoby právnej vedy a vedeckosti práva.

Jednotlivé predmety možno na tomto mieste predstaviť sumarizáciou ich sylabov nasledovne:

Metodológia vedeckej práce (vyučovaná v bakalárskom štúdiu):

- Úvod do právnej vedy: Veda a jej spoločenské poslanie,
- Odborný a vedecký text: Vedecká práca,
- Hľadanie výskumných problémov a výskumných otázok,
- Metodológia práva vs. Metodológia právnej vedy,
- Paradigmy právnej vedy a súčasná paradigma právnej vedy a kontinentálneho právneho myslenia,
- Argumentácia a interpretácia v práce vs. Argumentácia a interpretácia v právnej vede,
- Neurčitosť a nedourčenosť práva – hranice právnej vedy?,
- Základy etiky vedeckej práce.

Právna metodológia (vyučovaná v magisterskom štúdiu):

- Metodológia práva vs. filozofia práva vs. teória práva. Súkromné právo vs. verejné právo/ špecifiká súkromnoprávnej a verejnoprávnej metodológie práva,
- Pramene práva v post-pozitivizme – právo ako pojem, identifikácia práva, Metodológia tvorby práva (tvorba práva ako činnosť),
- Právne písanie – špecifiká právneho textu
- Metodológia aplikácie práva – proces aplikácie práva využitím právneho sylogizmu, pomeriavanie princípov a hodnôt v aplikačnej praxi,
- Metodológia aplikácie práva – právna interpretácia v aplikačnej praxi, interpretačné návody,
- Metodológia aplikácie práva – za hranicami interpretácie – neurčité pojmy, medzery v práve, analógia a teleologická redukcia v aplikačnej praxi,
- Metodológia aplikácie práva – právna argumentácia,
- Právnické písanie – tvorba právnických a vedeckých textov,
- Právnické písanie a etika právnej interpretácie a právnej argumentácie,
- Metodológia realizácie práva – zneužitie a porušenie práva, retroaktivita, vzťah zákona a právneho úkonu,
- Metodológia realizácie práva – výklad právnych úkonov.

Základy metodológie a metodiky vedeckej práce a sociologický a právny výskum (vyučované v doktorandskom štúdiu) – v rámci trojsemestrálneho predmetu zameraného priebežne na progres doktoranda pri písaní dizertačnej práce a v napredovaní doktorandským štúdiom. Predmet sa vyučuje v osobnom styku vyučujúcich s doktorandom formou:

- diskusie o výskumných otázkach, ustaľovaní výskumného konceptu práce,
- prezentácie jednotlivých častí práce, ich propagácii napr. vo forme konferenčných príspevkov,
- prípravy projektu dizertačnej práce a prípravy na jej obhajobu, konfrontáciu myšlienok a pod.

Koncepcia výučby metodologických predmetov zavedená na Právnickej fakulte v Trnave vychádza inšpiračne zo staršieho členenia zavedeného v českom diele od Viktora Knappa a Aleša Gerlocha[2] a v príspevkoch, ktoré publikoval český právny teoretik Aleš Gerloch

[2] KNAPP, Viktor, GERLOCH, Aleš. Vědecké metody poznání práva. Praha: Ústav státní správy, 1983.

v slovenských právnických časopisoch[3] rozlišujúc metodológiu práva a metodológiu právnej vedy. Uvedená koncepcia teda rozlišuje metodológiu práva a metodológiu právnej vedy, keď predpokladá, že právna veda skúma právo, z čoho vyplýva, že musí zohľadňovať aj osobitné metódy a metodiky práva, no zároveň môže a musí využívať aj ďalšie metódy.

Pojem metodológie práva však napriek dielu citovaných českých autorov na území Slovenska nemal svoju tradíciu, a preto bolo potrebné hneď pri zavádzaní výučby metodológie práva na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity ujasniť v prvom rade aj vzťah tejto disciplíny k tradičnejšej teórii práva (ktorá obsahuje aj niektoré prvky metodológie práva) a k filozofii práva, ktoré sa dlhodobo vyučujú na všetkých právnických fakultách v Slovenskej republike.

Vzájomné vzťahy teórie práva a metodológie práva pritom chápeme tak, že *Teória práva* – vyučovaná na slovenských právnických fakultách od 50. rokov 20. storočia – je samostatnou disciplínou v rámci právnej vedy. Ide o disciplínu, ktorá vznikla v 19. storočí v Nemecku a nazývala sa Všeobecná teória práva resp. všeobecná náuka o práve (*Allgemeine Rechtslehre*). Jej podstata vychádzala z toho, že z jednotlivých právnych odvetví (napr. občianskeho, obchodného, trestného) sa snažila zovšeobecniť, vyabstrahovať tvrdenia o práve. Cieľom bolo zovšeobecniť pojmy z viacerých právnych odvetví a abstrahovaný pojem vysvetliť s platnosťou pre jednotlivé právne odvetvia. Tento prístup bol vedeckým prístupom. V tomto duchu totiž fungovala veda v 19. storočí – snažila sa hľadať všeobecné zákonitosti. Teória práva je preto pozitivistickým vedeckým prístupom, ktorému išlo o zovšeobecňovanie práva (jeho inštitútov, zásad, noriem) zo všetkých právnych odvetví, a to pomocou abstrakcie do podoby statickej formálnej vedy.

Metodológia práva na rozdiel teórie práva kladie dôraz na dynamiku – na proces, na fungovanie práva. Skúma dynamické, živé prvky práva, postupy jeho tvorby, realizácie, aplikácie. Tvorí návody, akým spôsobom postupovať pri tvorbe, realizácii a aplikácii práva. Na rozdiel od teórie práva je teda procedurálnou/dynamickou/preskriptívnou (návodovou) teóriou práva. Funguje totiž ako návod na tvorbu, realizáciu a aplikáciu práva.

Vzájomné vzťahy filozofie práva a metodológie práva vysvetľujeme zase tak, že *Filozofia práva* alebo právna filozofia si kladie filozofické otázky o práve. Právna filozofia je samostatná právna disciplína, ktorá má vlastné subdisciplíny. Napr. právna ontológia skúma, čo je to bytie práva, právna epistemológia skúma poznanie práva, axiológia práva zasa skúma hodnoty práva a ich vyjadrenia. Filozofia práva je teda disciplína, ktorá skúma filozofické otázky s ich aplikáciou na právo a pod. *Metodológia práva* sa naproti tomu v niektorých štátoch stala samostatnou právnou vedou podobne ako antropológia, etika, či logika, ktoré sa vyčlenili mimo filozofiu. Metodológia práva sa zaoberá metódami práva – ako ich tvoríme a identifikujeme, a ktoré metódy presne využívame v tvorbe, aplikácii a realizácii práva.

1.1.2. Metodológia práva v Trnave – metodológia tvorby, aplikácie a realizácie práva

Predmet Metodológia práva v koncepcii prijatej na právnickej fakulte v Trnave vo všeobecnosti charakterizuje predstavenie návodov, prípadne štandardov tvorby, realizácie a aplikácie práva. Predmetom právnej metodológie je zároveň identifikovanie týchto metód, štandardných operácií, resp. návodov tvorby, realizácie a aplikácie práva. V práve pritom pochopiteľne využívame všeobecné vedecké (logické) metódy – indukciu, dedukciu, analýzu, či syntézu. Právo však – okrem týchto všeobecných metód – využíva navyše aj

[3] GERLOCH, Aleš. Základní aspekty systému metod právní vědy. Právny obzor. 1984, roč. 67. p. 198 ff.

ďalšie štandardné postupy, t. j. štandardné operácie. Štandardné operácie práva predstavujú konkrétne návody na to, ako tvoriť, aplikovať, realizovať právo. Metodológia práva tak skúma nielen všeobecné metódy, ale aj štandardné právne operácie, ale aj osobitné druhy návodov v práve (pri tvorbe, realizácii a aplikácii práva).

Na tomto mieste by zrejme bolo vhodné objasniť členenie metodológie práva na oblasť metodológie tvorby, realizácie a aplikácie práva, ktoré nemusí byť všeobecne známe a prijímané, nakoľko vychádza ešte z tradícií socialistickej teórie práva. V iných tradíciách môžu mať tieto oblasti iné tradičné pomenovanie (napríklad *legislation, adjudication and implementation of law*). Domnievame sa však, že všetky tradície v Európe s týmito konceptami pracujú, hoci možno pod iným označením. Každá z týchto oblastí pritom vykazuje určité metodologické špecifiká, a preto je z nášho pohľadu potrebné rozlíšiť tieto tri oblasti fungovania práva.

Porovnajúc toto členenie s inými tradíciami než panujú v Slovenskej republike, **tvorba práva** je v iných štátoch predmetom záujmu disciplíny, ktorá sa nazýva Právna politika (*Rechtspolitik*). Tvorba práva je však proces, ktorého výsledkom je právo (resp. text právneho predpisu, ak právo chápeme ako totožné s právnymi predpismi alebo normami v nich obsiahnutými). Tento proces je čiastočne právom aj regulovaný (ako legislatívny proces), ale zároveň by pre svoju spätosť s právom nemal byť z oblasti záujmu metodológie práva a ani metodológie právnej vedy vypúšťaný. V demokratickej spoločnosti a právnom štáte sa totiž právo tvorí v určitých metodických krokoch a v každom z týchto krokov určitými metódami, ktoré môžeme rozdeliť nasledovne:

1. Návody pre identifikáciu potrieb spoločnosti (Aký je v spoločnosti problém, ktorý by malo právo riešiť? Čo v spoločnosti nefunguje, resp. nefunguje dostatočne, v dostatočnej kvalite?);
2. Návody pre identifikáciu a výber nástrojov regulácie (Sú potrebné nové právne predpisy?, Je zákon vhodný nástroj regulácie a dosiahne požadovaný cieľ?, Nepostačí podzákonný predpis?);
3. Návody pre prípravu a prijatie textu predpisu (Tu nájdu svoje uplatnenie logicko-systematické metódy, logická sémantika a jej metódy).

Každý z týchto troch krokov pritom využíva viaceré konkrétne metódy. Pre identifikáciu potrieb spoločnosti možno konkrétne zvoliť postup dedukcie „*zhora nadol*" (od právneho predpisu k problému) alebo indukcie „*zdola nahor*" (od konkrétnej praxe a konkrétneho problému k právnemu predpisu).

Pri výbere nástrojov je potrebné skúmať dopad konkrétneho zákona na spoločnosť (napr. dopadová štúdia, aký bude maž nová právna úprava vplyv na situáciu rodín s viacerými deťmi, a pod.). Samotná príprava a prijatie textu predpisu sú v Slovenskej republike upravené v osobitných legislatívnych pravidlách vlády a Národnej rady Slovenskej republiky, ale tiež v rokovacom poriadku NR SR a v zákone č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov.

Realizácia práva v slovenskej tradícii znamená každodenné správanie sa, konanie podľa práva alebo v rozpore s právom v právom upravených situáciách (napr., ak sa pred nástupom do dopravného prostriedku mestskej hromadnej dopravy rozhodujeme, či si kúpime/nekúpime cestovný lístok).

Metodické kroky zahŕňajúce viaceré metódy v každom kroku, tu môžeme rozčleniť nasledovne:

1. Návody pre identifikovanie práva (Existuje právna úprava tohto konania, danej problematiky? Existuje povinnosť mať cestovný lístok?),

2. Návody pre výklad práva (interpretáciu), (Mám povinnosť si kúpiť cestovný lístok: Vzťahuje sa na mňa výnimka/zľava?),
3. Návody pre zdôvodňovanie (argumentáciu), (Kúpim si cestovný lístok, pretože rešpektujem právne normy, alebo si ho nekúpim, pretože...).

V prípade, ak porušíme právnu povinnosť, nastupuje realizácia práva orgánom štátu, resp. orgánom verejnej moci. Tento osobitný druh realizácie práva sa v slovenskej tradícii nazýva aplikácia práva a jeho výsledkom je zvyčajne vydanie aktu aplikácie práva (rozhodnutie).

Aplikácia práva je teda použitie a vynucovanie práva orgánmi aplikácie práva (súdmi, správnymi orgánmi). Postup aplikácie práva zahŕňa pri rozhodovaní o práve nevyhnutne všetky tri vyššie uvedené metodické kroky a ich metódy, ale navyše aj ďalšie kroky a metódy (návody):

4. Návody pre zistenie skutkového stavu (dokazovanie, či sa skutok naozaj v minulosti stal – orgán aplikácie práva pri ňom osobne nebol);
5. Návody pre podradenie skutkového stavu pod právnu normu (subsumpcia, prípadne iné postupy ako je použitie princípov alebo analógie);
6. Návody pre vyvodenie záveru z právnej normy (ak bola naplnená hypotéza právnej normy, možno vyvodiť záver – dispozíciu – následky z normy, a to zvyčajne použitím právneho sylogizmu).

Z uvedeného tak zjavne vyplýva špecifickosť postupu a aj metodologických štandardov, či návodov, ktoré je potrebné pre tvorbu, aplikáciu a realizáciu práva podrobne metodologicky rozpracovať.

1.1.3. Metodológia právnej vedy v Trnave

Metodológia právnej vedy (právneho výskumu) by mala rešpektovať špecifiká jednotlivých oblastí tvorby, realizácie a aplikácie práva, a zároveň by mala byť aj zreteľne odlíšená od metodológie práva (od tvorby, realizácie aj aplikácie práva). Právna veda by teda mala skúmať samotné právo, resp. to, čo je v právnych predpisoch (právne normy, legislatíva) vyjadrené, postup tvorby práva, ale aj postup orgánov aplikácie práva (aplikácie práva) a tiež postup adresátov práva a dopad právnych predpisov na právne vzťahy a status adresátov (realizácia práva). Zároveň by tak však mala konať vedeckými metódami, a to metódami prispôsobenými jednotlivým vedeckým otázkam a problémom, ktoré má právna veda za cieľ skúmať.

Právna veda preto môže mať rôzne podoby. Podľa vzorov starších československých názorov[4] v právnej vede rozlišujeme tri hlavné prístupy (podrobnejšie vysvetlené nižšie):

– Dogmatický prístup – využívaný najmä pri aplikácii práva,
– Empirický prístup – využívaný aj pri tvorbe práva (induktívnou metódou sa zisťuje nevyhovujúci stav, ktorý je vhodné napraviť) a realizácii práva (adresát práva čerpá znalosť práva zväčša induktívne z vlastnej skúsenosti alebo skúseností osôb z jeho okolia); pri aplikácii práva má podobu argumentácie recentnou súdnou praxou,
– Interdisciplinárny prístup – využívaný špecificky pri tvorbe práva – poznatky právnej filozofie, právnej histórie, či právnej psychológie, alebo aj iných vied sú nevyhnutné pre správne formulovanie právnych predpisov a v nich obsiahnutých právnych noriem. Práve to je tiež dôvod, prečo tieto predmety majú svoje miesto v právnickom vzdelávaní.

[4] Napr. Aleš Gerloch.

Každý z týchto prístupov má pochopiteľne vlastnú metodológiu, aj keď vo všeobecnosti metodika (postupnosť krokov) v právnom výskume môže byť zovšeobecnená na nasledujúce tri kroky:

1. Výber oblasti výskumu (napr. zameranie sa na inštitút vyšetrujúceho sudcu),
2. Teoretický prieskum a formulácia (hypo)tézy (napr. Ako zrýchliť priebeh trestného konania a dosiahnuť jeho efektívnosť? Vyšetrujúci sudca by mohol byť vhodným nástrojom?),
3. Verifikácia a falzifikácia hypotézy (ak ide o tézu, ktorú možno potvrdiť alebo vyvrátiť), alebo hľadanie odpovede na otázku/riešenie problému argumentmi za a proti tam, kde tézu nemožno objektívne verifikovať ani falzifikovať.

Využívajú sa pritom špecifické vedecké metódy, a to zvolené a prispôsobené v závislosti od toho, či sa pohybujeme v oblasti dogmatickej, empirickej alebo interdisciplinárnej vedy:

– metódy heuristiky prameňov a literatúry,
– metódy teoretického výskumu: analýza, syntéza,
– osobitné štandardné operácie právnej interpretácie a právnej argumentácie, subsumpcia, analógia a pod.,
– metódy empirického výskumu: interview, dotazníky, či napokon
– metódy iných vied – napríklad historická kritika prameňa v prípade právnych dejín.

Právna veda si teda jednoznačne nevystačí s využívaním metodologických príručiek z iných vedných disciplín, resp. príručiek metodológie spoločenských vied. Je nevyhnutné, aby mala rozpracovanú vlastnú špecifickú metodológiu pre jednotlivé základné druhy prístupu k právu – dogmatického, empirického a interdisciplinárneho. Takáto publikácia aktuálne v slovenských podmienkach absentuje, ale pracuje sa na jej príprave v rámci aktuálne riešeného grantového projektu na metodologickom pracovisku Právnickej fakulty v Trnave.

1.2 Náčrt stavu poznania

Pre obdobie medzi dvoma svetovými vojnami bola pre právnu vedu vo vtedajšom Československu príznačnou dominancia polemiky za a proti právnemu normativizmu. Tá sa však zásadne týkala najmä českej časti spoločnej republiky. Na území Slovenska v tom čase pôsobila iba jediná právnická fakulta, a to v Bratislave, ktorá bola budovaná „na zelenej lúke" s úsilím českým pedagógov, ktorí sa primárne zameriavali na otázky zvládnutia dogmatiky samotného pôvodom uhorského práva platného na Slovensku. Pedagógovia sa tak venovali iným, priam existenčným otázkam, a nie rozvoju právnej metodológie. Spomedzi Slovákov, ktorí pôsobili v právnej vede v danom období možno osobitne spomenúť Augustína Rátha, ktorý ako jeden z mála Slovákov začal právno-vedeckú kariéru už pred rokom 1918 (už v roku 1906 mu vyšla práca týkajúca sa problematiky výskumu „živého" obyčajového práva, v duchu vtedy populárneho výskumu právnej praxe bežného obyvateľstva[5]).

Právna veda sa však na Slovensku zásadne v celej prvej polovici storočia stále venovala primárne právnej dogmatike platného práva. Výnimočným počinom bola v tomto zmysle iba práca Štefana Lubyho Obyčajové právo a súdna prax,[6] či Jozefa Raticu Súd a tvorba

[5] RÁTH, August. Otáznik k sbieraniu slovenského obyčajového práva. In: Slovenské pohľady, 1906, zoš. 4, s. 250 a nasl.

[6] LUBY, Štefan. Obyčajové právo a súdna prax Civilistická štúdia zo slovenského práva. Bratislava: Nákl. Právnickej fakulty Slovenskej univerzity, 1939.

práva,[7] ktoré sa zamýšľali aj nad niektorými metodologickými otázkami významu súdov a sudcov pri tvorbe práva, osobitne toho obyčajového, ktoré bolo v súkromnom práve na Slovensku dominantným prameňom práva až do roku 1950. Z interdisciplinárnych právnovedeckých diel možno osobitne uviesť niektoré právnohistorické práce Štefana Lubyho,[8] či Jozefa Karpata.[9]

Metodológii práva a právnej vedy sa začala podrobnejšia pozornosť venovať až po zmene režimu v Československu v roku 1948, v nových ľudovodemokratických pomeroch, a to v učebniciach teórie práva prekladaných z ruštiny. V roku 1950 bola vydaná učebnica od Aržanov a kol. al.,[10] ktorá na s. 29 – 38 nielen vysvetlila novú metódu marxisticko-leninskej teórie práva, a to metódu materialistickej dialektiky, ale zároveň výrazne podrobila kritike buržoáznu metodológiu štúdia štátu a práva.[11] Tú považovala za idealistickú, a preto nevyhnutne agnostickú, formalistickú a dogmatickú. Naopak, marxisticko-leninská právna metodológia mala byť materialistická, a teda spätá so skutočnou praxou, a preto i vhodnejšie vysvetľujúca fungovanie práva a jeho využitie v praxi.

V tomto duchu sa niesli aj neskoršie práce, ktoré zdôrazňovali práve materialistické východiská právnej vedy a jej empirické – sociologické a psychologické aspekty – v zmysle tejto inej právnej vedy, ktorá sa – na rozdiel od normativizmu a čistej právnej vedy –nevyhýba ani praxi pôsobenia práva v spoločnosti a v mysli jednotlivca. Tak Pavol Dojčák[12] zdôrazňoval dialektický materializmus a historický materializmus ako dva základné východiskové princípy metodológie práva a právnej vedy v socialistických štátoch. Tieto princípy sa podľa neho prejavovali v ďalších princípoch ako je prvotnosť bytia pred vedomím, princíp historickosti, kauzality, triednosti, straníckosti, atď. Okrem týchto všeobecných metód však právna veda mala využívať aj špecifické metódy – logické, štatistické, sociologické, pozorovania, experimentu, modelu a i.

Vysvetlenie dialektickej metódy za využitia konceptu tzv. dialektickej logiky (ktorá na rozdiel od formálnej logiky je logikou neformálnou, odhaľujúcou „skutočnú pravdu“)[13] a následné objasnenie ďalších špecifických metód (normatívno-logická, sociologické metódy, štatistické metódy, porovnávacia (komparatívna) metóda, exaktné metódy) nájdeme aj v slovenskej učebnici teórie práva od kolektívu autorov z roku 1977.[14]

Pokiaľ ide o právnu spisbu z tohto obdobia, pomerne veľká pozornosť sa venovala teoretickým aspektom empirickej a interdisciplinárnej právnej vedy. Empirickým prístupom k právnej vede sa venovala už v 80. rokoch 20. storočia právna teoretička a historička

7 RATICA, Jozef. Súd a tvorba práva. Bratislava: Právnická fak. Slov. univ., 1941.

8 LUBY, Štefan. Liptovský a turčiansky register z roku 1391. Bratislava: Nákladom vydavatelovým, 1932; LUBY, Štefan. Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: Knižnica právnickej jednoty, 1946.

9 Karpat, Jozef: Corona regni Hungariae v dobe árpádovskej. Bratislava: R. Rauscher & J. R. Vilímek, 1937.

10 ARŽANOV, Michail A., KEČEKJAN, Stepan F., MAŇKOVSKIJ, Boris S. a STROGOVIČ, Michail S. Teória štátu a práva. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1950.

11 V tejto súvislosti možno poukázať aj na súkromnú kritiku marxisticko-leninskej teórie z pohľadu dovtedy dominanntej normativistickej teórie, ako ju v súkromných zápiskoch podal český exponent právneho normativizmu, František Weyr. Weyr poukázal na to, že slovenskí prekladatelia sovietskej učebnice sa veľmi ľahko rozlúčili k klasickou právnou náukou a osvojili si marxistickú dialektickú metódu, akoby ani neboli vychovávaní a profesúry nezískali v úplne iných podmienkach. WEYR, František. Filozofie, politika a právo: Studie z let 1948 – 1951. Brno: Masarykova univerzita, 2024, s. 384.

12 DOJČÁK, Pavol. Právna veda, právo a zákonnosť. Bratislava: VEDA, 1977, s. 114 a nasl.

13 K nej pozri napr. slovenský preklad sovietskeho autora – STROGOVIČ, Michail S. Logika. Bratislava: Štátne nakladateľstvo v Bratislave, 1951.

14 DOJČÁK, Pavol et al. Teória štátu a práva. Bratislava: Obzor, 1977, s. 30 a nasl.

právneho myslenia, Alexandra Krsková. Spolu s českým spoluautorom Pavlom Hungrom vydali monografiu o právnej psychológii.[15] Zamerali sa v nej osobitne na psychologické aspekty právneho vedomia a právneho rozhodovania. Napriek inak zdôrazňovanej potrebe empirického výskumu právneho vedomia je to jedno z mála diel, ktoré sa tejto téme venovali. Z toho mála ďalších prác môžeme uviesť ešte dielo Pavla Dojčáka, právneho teoretika z Bratislavy, ktorý vydal monografiu o právnom vedomí.[16]

Po opätovnej zmene režimu v roku 1989 sa však tento prístup opäť pomerne radikálne zmenil, nakoľko opätovne vznikla potreba venovať sa najmä právnej dogmatike meniacej sa právnej úpravy opúšťajúcej socialistické právo. Aj preto sa metodológii práva opäť takmer prestala venovať pozornosť v učebniciach teórie práva, ktoré však nemali aktuálne čím nahradiť príslušné pojednania o dialektickom materializme. Tak v učebnici z Právnickej fakulty v Bratislave, ktorá formovala výučbu teórie práva v 90. rokoch na Slovensku,[17] nevenuje jej autor J. Prusák právnej metodológii či metodológii právnej vedy v podstate žiadnu pozornosť.

Až následná z toho istého pracoviska venuje pozornosť aj právnej vede a jej metodológii, ale extrémne stručne.[18] Konštatuje sa tu v podstate len to, že predmetom právnej vedy je právo v jeho širšom chápaní, a to nielen ako normatívneho systému, ale zahŕňajúc aj právne vzťahy a právne vedomie (vychádzajúc z ideí spred roku 1989). Právna veda sa kategorizuje ako veda spoločenská, pričom sa vnútorne horizontálne členila na právne odvetvia, a to vertikálne na právnu dogmatiku, teóriu práva, právnu filozofiu, právnu sociológiu, právnu psychológiu a právnu históriu. Eva Ottová osobitne vyčlenila aj právnu politiku, právnu logiku, teóriu tvorby práva (teóriu legislatívy) a ako jej súčasť aj legislatívnu techniku, a napokon aj právnu informatiku, právnu etnografiu, výskum právneho jazyka a právnu rétoriku.

Súčasné učebnice teórie práva venujú podobne právnej vede a jej metodológii len malú pozornosť. V učebnici teórie práva z Právnickej fakulty v Bratislave vydanej v roku 2017 sa konštatuje, že rozdiel medzi právnou metodológiou, právnou teóriou a filozofiou práva nie je zrejmý. Metodológii sa venuje pozornosť primárne až v doktorandskom štúdiu, a preto sa jej nevenuje ani citovaná učebnica teórie práva určená pre bakalársky stupeň štúdia.[19] Druhé vydanie učebnice z roku 2019 uvedenú úvahu rozširuje o poukaz na rastúci vplyv ekonómie na metodológiu právnej vedy, ako aj na interdisciplinárne trendy v prístupe k skúmaniu práva.

Učebnica teórie práva z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici[20] venuje síce v prvej kapitole pozornosť právnej vede, pričom právnu vedu člení v právno-filozofických pojmoch na pozitivistickú, iusnaturalistickú, inštitucionalistickú a ekonomickú.

Právnická fakulta Paneurópskej vysokej školy v Bratislave zabezpečuje výučbu teórie práva z učebnice Daniela Krošláka.[21] Táto učebnica už pritom vedome reflektuje aj

---

15 HUNGR, Pavel – KRSKOVÁ, Alexandra. Psychologické aspekty působení práva. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1985.

16 DOJČÁK, Pavol. Právne vedomie a zákonnosť v socialistickej spoločnosti. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1978.

17 PRUSÁK, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 1. vyd. 1993, 2. vyd. 1997.

18 OTTOVÁ, Eva: Teória práva. 3. vyd. Šamorník : Heuréka, 2010, s. 59 – 67.

19 FÁBRY, Branislav – KASINEC, Rudolf – TURČAN, Martin. Teória práva. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 16 – 21

20 JÚDA Vieroslav. Teória práva. 2. vyd. Banská Bystrica: Belianum, 2020, s. 12 – 40.

21 KROŠLÁK, Daniel. Teória a metodológia práva. Bratislava: Bratislava Policy Institute, 2024.

problematiku metodológie práva, nakoľko bola vydaná ako výstup grantového projektu Trnavskej univerzity k právnej metodológii. V učebnici sa to prejavuje jednak tým, že prvá kapitola pojednáva o predmete a systéme právnej vedy, ako aj o základných metódach právnej vedy – všeobecných metódach (analýza, syntéza, indukcia, dedukcia), komparatívnej metóde, historickej metóde a sociologických metódach. Posledná časť učebnice (s. 259 – 364) je navyše nazvaná ako metodologická časť a sústreďuje sa na tvorbu práva, aplikáciu práva, výklad práva a dotváranie práva.

Trnavská univerzita využíva pri výučbe svojich metodologických predmetov nateraz primárne interaktívne nástroje, ktorými sú nahrávky prednášok, power-pointové prezentácie k prednáškam, a ich prepis, ktoré sú všetky verejne dostupné online.[22] Záväzkom, ktorý toto pracovisko má vo vzťahu ku grantovému projektu o právnej metodológii, je do konca riešenia tohto projektu (jún 2027) spracovať príslušné študijné materiály do dvoch ucelených monografií k metodológii práva a k metodológii právnej vedy, využiteľných aj ako učebné pomôcky vo výučbe v bakalárskom a magisterskom stupni štúdia.

Odhliadnuc od učebných textov z iných slovenských univerzít a postúpiac k vedeckej právnickej spisbe, príznačne pre postupný odklon od formalistického prístupu k právu, ktorý bol príznačný pre vrcholné obdobie socializmu v 70. a 80. rokoch, sa začala od roku 2000 opäť venovať zvýšená pozornosť súdnej praxi a povahe súdnych rozhodnutí.[23] Právni teoretici sa následne – najmä podľa zahraničných a českých vzorov – zamerali na problematiku interpretácie a argumentácie v právnej praxi.[24] Právne princípy a viac úrovní právnych systémov súčasnosti bol v pozornosti spoluautorov kolektívneho diela autorov z Právnickej fakulty v Košiciach,[25] ktorí si uvedomujú, akú výzvu tieto skutočnosti prinášajú pre právnu metodológiu. Aplikácii práva výslovne z metodologického pohľadu sa venovala recentná práca spoluautora tohto textu.[26]

V rámci tvorby práva sa metodologickým otázkam venoval napr. Alexander Bröstl vo svojej učebnici teórie práva.[27] Rozsiahlejšie sa v monografickom spracovaní venovali aj metodologickým návodom pre tvorbu práva autori, ktorí spracúvali celkovú problematiku legislatívy a tvorby práva.[28]

Okolo roku 2000 sa začal väčší dôraz klásť aj na etické aspekty právnického povolania

---

22 Webstránka: https://www.metodyprava.sk/
Videonahrávky prednášok: https://www.metodyprava.sk/vide%C3%A1
Youtube kanál: https://www.youtube.com/@Metodyprava
Učebné texty:
- https://www.metodyprava.sk/texty/metodol%C3%B3gia-vedeckej-pr%C3%A1ce
- https://www.metodyprava.sk/texty/pr%C3%A1vna-metodol%C3%B3gia

23 S tým súvisel vznik publikácií ako DULAK, Anton et al. Vybrané aspekty súdneho precedensu v podmienkach Slovenskej republiky. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013.

24 Za všetky práce možno spomenúť najmä publikácie: MRVA, Michal – TURČAN, Martin. Interpretácia a argumentácia v práve. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016; FRANKO, Peter. Právnický diskurz a právna argumentácia: Analýza na základe teórie Roberta Alexyho. Bratislava: C. H. Beck, 2018; BÁRÁNY, Eduard (ed.). Poznanie a výklad práva: Otázky metodológie. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, v. v. i., 2023.

25 BRÖSTL, Alexander – BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, Marta (eds.). Nové dimenzie metodológie právnej argumentácie: Úloha právnych princípov vo viacúrovňovom právnom systéme. Praha: Leges, 2021.

26 GÁBRIŠ, Tomáš. Preskriptívna teória práva: metodológia aplikácie práva pre súčasnosť. Bratislava: VEDA, 2020. Pozri tiež GÁBRIŠ, Tomáš. Systematic versus Casuistic Approach to Law: On the Benefits of Legal Casuistry. In: Journal of Ethics and Legal Technologies, Volume 1(1), May 2019, pp. 57 ff.

27 BRÖSTL, Alexander at al. Teória práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 40 – 44.

28 FÁBRY, Branislav. Teoretické problémy tvorby práva. Bratislava: A-medi management, 2018, BUJŇÁK, Vincent, GAŇA, Stanislav, HODÁS, Milan: Teória a prax normotvorby. Bratislava: Wolters Kluwer, 2023.

a celkovo aplikácie práva,[29] a osobitne aj na význam etiky pre právnu prax interpretácie a argumentácie v práve, či pre samotnú právnu vedu.[30]

Špecifická pozornosť sa venovala konkrétne jednej z metód právnej vedy, ktorá sa však často stotožňuje aj s osobitnou právnou disciplínou – porovnávaciemu právu. Osobitne Milan Štefanovič z bratislavskej Právnickej fakulty vydal na túto tému viacero príručiek, či učebníc.[31]

Z interdisciplinárnych prístupov k právnej vede možno uviesť najmä diela Daniela Šmihulu.[32] Z metodológie právno-historického prístupu v právnej vede možno odkázať na monografiu autora tohto textu.[33] Aktuálne si interdisciplinárne metodologické otázky kladú vedúce osobnosti právnej teórie, ústavného práva a právnej filozofie, akými sú Pavel Holländer a Eduard Bárány. P. Holländer tradične vo svojich prácach pristupuje historicky k zrodu súčasných princípov a inštitútov práva, napríklad sa venuje paradigmatickým premenám chápania práva a právnej vedy v spojení so zrodom chápania práva ako systému.[34] Eduard Bárány sa vo svojom recentnom diele venuje právno-filozofickým problémom cirkularity v práve, právneho pluralizmu, neurčitosti a nezrozumiteľnosti práva.[35]

Metodologické problémy práva a právnej vedy teda aktuálne majú v právnickej spisbe na Slovensku svoje miesto, hoci stále je možné ešte intenzívnejšie tieto myšlienky rozvíjať práve pod osobitnou hlavičkou právnej metodológie a metodológie právnej vedy, ktoré sa môžu stať samostatnými predmetmi aj na iných právnických fakultách v Slovenskej republike.

2. Metodológia práva a Metodológia právnej vedy - rozdiely?

2.2. Metodológia práva – metódy právnikov

Príznačne pre prístup v socialistických štátoch sa aj v Československu pred rokom 1989 tvrdilo, že úlohy právnej metodológie v týchto štátoch plní všeobecná teória práva.[36] Tá pracuje s formalizmom a triednosťou, a neumožňuje využívať metodologické nástroje na to, aby sa nimi dosahovali ciele neželané zákonodarcom, resp. stranou. Práve dialekticko-materialistická metóda a princípy triednosti tak boli zárukou správnej aplikácie práva. Po páde režimu v roku 1989 sa však musíme opätovne pýtať: Má právo svoje špeciálne „právne metódy"? Alebo sú metódy vyhradené iba vedeckej činnosti, a teda iba právnej vede v jej rôznych podobách? Je nepochybné, že ak by aj právo nemalo svoje metódy, má nepochybne svoje štandardné postupy, štandardné právne operácie, ktorými sa postupuje v praxi tvorby práva, aplikácie práva, aj realizácie práva.

---

[29] KRSKOVÁ, Alexandra. Etické desatoro začínajúceho advokáta (Vademecum profesijnej etiky). Bratislava: IURA EDITION, 2008.

[30] TURČAN, Martin. Etické dimenzie teórie práva. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022.

[31] ŠTEFANOVIČ, Milan. Základy porovnávacej právovedy. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 1996.

[32] ŠMIHULA, Daniel. Evolúcia práva. Bratislava: Epos, 2013.

[33] GÁBRIŠ, Tomáš. Právo a dejiny: právnohistorická propedeutika. Krakow: Spolok Slovákov v Poľsku, 2012.

[34] V diele HOLLÄNDER, Pavel. Zrod a metamorfózy princípov bezrozpornosti a úplnosti práva. Praha: Leges, 2022.

[35] BÁRÁNY, Eduard. Formálne vlastnosti práva. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021.

[36] KNAPP, Viktor – GERLOCH, Aleš. Vědecké metody poznání práva. Praha: Ústav státní správy, 1983, s. 14.

Prihliadať však zrejme treba aj na odlišnosti regulácie súkromnoprávnych a verejnoprávnych otázok, pre ktoré sú príznačné odlišné metódy, štandardné operácie, či návody. *Súkromnoprávna regulácia* v demokratickom štáte totiž rešpektuje autonómiu vôle a zmluvnú slobodu[37]. Preto je možné, aby si subjekty práva dohodli sami vlastné pravidlá správania sa. Podstatou je dohoda medzi stranami, vnímaná ako *lex privata*. Pre ochranu verejného poriadku a verejného záujmu sa však vytvorili tzv. hranice dobrých mravov a kogentné právne normy, ktoré určujú hranice autonómii vôle.

Verejnoprávna regulácia by sa následne mala aplikovať subsidiárne (podporne), t. j. tam, kde nestačí súkromnoprávna regulácia. Verejnoprávna regulácia by zároveň mala byť proporcionálna, a nemala by príliš zasahovať do života človeka (mala by sa využívať ako *ultima ratio*). To vyplýva aj z ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorej štátne orgány môžu konať len na základe zákona a v jeho medziach. Článok 13 Ústavy Slovenskej republiky upravuje otázky, do akej miery môže štát zasiahnuť do práv a slobôd fyzických osôb a právnických osôb. To znamená do akej miery môže štát zaviesť právnu úpravu, v rámci ktorej bude môcť obmedziť sebaurčovaciu slobodu človeka. Základný princíp/štandard, ktorý upravuje Ústava SR v čl. 13 ods. 4 je, že „*Pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.*“ Teda princíp proporcionality znamená, že štát môže obmedzovať sebaurčovaciu slobodu človeka právnou úpravou iba tam, kde je to primerané a nevyhnutné a kde sa zároveň rešpektujú práva a slobody človeka. Iba v týchto oblastiach, kde si sebaurčovacia sloboda vyžaduje určité obmedzenie zo strany štátu, možno zavádzať novú právnu úpravu.

Uvedené základné východisko metodológie práva zohráva svoju rolu nielen v metodológii tvorby práva, ale aj pri aplikácii práva.

2.1.1. Tvorba práva

Pre samotnú tvorbu legislatívy platí, že máme rôzne štandardy ako tvoriť právne predpisy. Ide o základné štandardné operácie, požiadavky, zásady, ktoré legislatívec má pri akte tvorby predpisov dodržiavať. Sú nimi najmä:

- zásada ústavnosti,
- zásada zákonnosti,
- zásada zvrchovanosti zákona,
- súladnosť s právom EÚ,
- súlad s medzinárodnoprávnymi záväzkami,
- kontinuita právneho poriadku ,
- súladnosť a bezrozpornosť právneho poriadku,
- formálne určenie právotvorných predpisov,
- hierarchia právotvorných predpisov,
- adresná derogácia a novelizácia,
- systémová konzistentnosť,
- publikácia – každý zákon musí byť zverejnený,
- zákaz retroaktivity,
- legisvakancia,
- aktualizácia textu zákona,
- korekcia chýb,

[37] Čl. 2 ods. 2 Ústavy SR občan môže robiť všetko, čo mu zákon nezakazuje.

- právna istota,
- normatívnosť.

Okrem týchto základných východísk môžeme rozlíšiť aj metodologické požiadavky na obsah legislatívy, a metodické návody pre formu legislatívy.

Metodologické požiadavky na obsah právnych predpisov vystihujú ideálny obsah legislatívy, obsah, ktorý kladie dôraz na jej vhodnosť, primeranosť, a teda aj na vyvažovanie záujmov občianskej spoločnosti a štátu. Už Lon Fuller pritom definoval určité metodologické požiadavky na obsah zákona, s ktorými sa tiež možno stotožniť: všeobecnosť, promulgácia (publikovanie), neretroaktivita, jasnosť, bezrozpornosť, možnosť, stálosť.[38] Aj formulovanie obsahu právneho predpisu sa však pritom realizuje v určitých krokoch. Tieto metodické kroky sú v podstate cyklické, čo znamená, že sa stále opakujú:

1) zistiť skutkový stav – identifikácia problému prebieha zvyčajne indukciou,
2) predvídať dopady – vytvoríme model, ako regulovať realitu a následne sa usilujeme tento model deduktívne aplikovať v myšlienkovom experimente – v očakávaní jeho praktických dopadov,
3) vyvažovať záujmy – nutnosť vyhodnotiť proporcionalitu (primeranosť) úpravy,
4) sledovať účinky – indukciou zisťujeme účinky právneho predpisu v praxi,
5) zlepšovať zákony – znamená návrat do prvého kroku; fáza zisťovania stavu

Okrem metodológie má legislatíva aj metodické návody, ako formulovať text právneho predpisu. Metodické požiadavky sú sformulované v legislatívnych pravidlách vlády a v legislatívnych pravidlách tvorby zákonov. Legislatívne pravidlá obsahujú legislatívno-technické pokyny, t. j. praktické návody a príklady, ako treba formulovať text právneho predpisu.

2.1.2. Aplikácia práva

Význam aplikácie práva, teda použitia právneho predpisu na konkrétny skutkový stav, sa v 20. storočí redukoval na používanie logického sylogizmu. V 21. storočí však vyvstáva viacero otázok, či aplikácia práva naozaj predstavuje jednoduché použitie právneho predpisu na daný skutkový stav? Alebo či namiesto aplikácie práva by sme nemali skôr hovoriť o tom, že orgány aplikácie práva hľadajú právo. Problém totiž vyvstáva v každom z krokov logického sylogizmu. Jednak vzhľadom na interpretáciu skutočnosti (faktov), interpretáciu právnych noriem, ako aj vzhľadom na nezriedka komplexne formulované právne normy, kde jednoduchá dedukcia nie je na mieste. Právne normy totiž často obsahujú neurčité pojmy, štandardy správania (správanie „dobrého hospodára"), medzery či mlčania zákonodarcu. Analógia, teleologická redukcia, ani rôznorodé interpretačné návody (druhy výkladu) nemajú svoje jednoznačne dané pravidlá prednosti, ktoré formuluje iba právna veda.[39] Súčasný pohľad na aplikáciu práva tak zvýrazňuje význam princípov a hodnôt, pomeriavanie princípov a využívanie analógie, čo sú postupy, ktoré si nevystačia s jednoduchým logickým sylogizmom.

Táto problematika je pritom podrobne spracovávaná vo vedeckej spisbe, nakoľko práve metodológia aplikácie práva je oblasťou, v ktorej sa samotná disciplína právnej metodológie zrodila. Súčasné zahraničné (nemecké, české) publikácie o metodológii práva sú zväčša zamerané práve na metodológiu aplikácie práva.

---

[38] FULLER, Lon. Morality of Law. Rev. ed. New Haven: Yale University Press, 1969, s. 39 a s. 46 – 90.

[39] Z českých autorov: WINTR, Jan. Metody a zásady interpretace práva. Praha: Auditorium, 2013.

2.1.3. Realizácia práva

Pojem realizácia práva znamená správanie sa v súlade s právom alebo správanie sa v rozpore s právom v právom upravených situáciách. Pre fyzické osoby a právnické osoby platí možnosť konať tak, ako zákon nezakazuje, čiže konať v hraniciach zákona. Na druhej strane pre orgány verejnej moci a štát platí opačný štandard, a to správanie a konanie iba v súlade so zákonom. Napriek tomu tak u fyzických osôb a právnických osôb, ako aj u orgánov verejnej moci, môže dochádzať aj k protiprávnemu konaniu, tzv. porušovaniu práva. Jednotlivým druhom porušovania práva (rozpor s literou zákona, rozpor s duchom zákona, simulácia právnych úkonov, neoprávnené konanie, protiprávne konanie a pod.) je pritom potrebné venovať pozornosť práve s ohľadom na potrebu posúdenia efektivity práva a jeho skutočnej realizácie v praxi.

Keďže realizácia práva spočíva primárne v právnych úkonoch a právnych vzťahoch adresátov práva, je v rámci metodológie realizácie práva potrebné venovať pozornosť najmä ich interpretácii a návodom, ktoré pre túto oblasť máme. Základné návody výkladu právnych úkonov v slovenskom súkromnom práve sú vyjadrené v právnych predpisoch, alebo v doktríne a v judikatúre. V doktríne a súdnej praxi nie sú však vyjadrené konkrétnymi metodickými krokmi, sú skôr vyjadrené výkladovými cieľmi.

Základné výkladové ciele právnych úkonov podľa doktríny a súdnej praxe predstavujú:
- *contra proferentem* – úkon, resp. jeho slová a význam sa vykladajú proti predkladateľovi, pôvodcovi úkonu; judikatúra ho využíva na celé súkromné právo,
- *in dubio pro mitius* (pri spotrebiteľovi) – v prípade pochybností v prospech slabšieho postaveného subjektu (slabšej strany),
- v prospech platnosti – udržanie platného právneho úkonu v platnosti,
- v prospech rozumnosti – cieľom je vykladanie právneho úkonu rozumne,
- v prospech vôle strán, nie prejavu (v prípade zhody/znalosti vôle),
- v prospech písomnej formy vyjadrenia vôle.

Konkrétne metodické postupy výkladu sú v právnych predpisoch (§ 35 Občianskeho zákonníka § 15 Zákonníka práce).

Výkladové ciele, ku ktorým sa máme dopracovať pri výklade právneho úkonu vo verejnom práve, špecifikuje doktrína a judikatúra nasledovne:
- *in dubio pro mitius* – v prípade pochybností treba dosiahnuť priaznivejší výklad pre fyzické a právnické osoby,
- výklad *pro libertate* – v prospech slobody, t. j. pre širšiu autonómiu fyzických a právnických osôb,
- výklad *pro persona* – právne úkony vo verejnom práve vykladáme v prospech fyzických osôb a právnických osôb,
- zákonnosť, legálnosť – obmedzená možnosť konania orgánu verejnej moci (reštriktívny výklad); orgán verejnej moci má v hmotnom práve zákaz rozširovať si svoje právomoci; súčasťou tohto konceptu zákonnosti pri výklade právnych úkonov orgánov verejnej moci sú:

a) obmedzená analógia – pripúšťa sa čiastočne v procesnom práve;
b) reštriktívny výklad (týka sa výkladu generálnych klauzúl, neurčitých pojmov).

Spôsobom, ako zabrániť tomu, aby štát, resp. orgán verejnej moci zasiahol do sebaurčovacej slobody je tiež požiadavka, že štát má rešpektovať získané subjektívne práva (*iura quaesita*), teda zachovať nadobudnuté práva, aby neobmedzil práva, ktoré získali fyzické a právnické

osoby už v minulosti. Prejavom tohto cieľa je aj zákaz retroaktivity. Verejnoprávne zásahy do existujúcich právnych vzťahov sa však výnimočne objavujú aj v oblasti súkromného práva. Napríklad sa môžu použiť aj v občiansko-právnych vzťahoch, kde inak platí, že:

- *Tempus regit actum* (subjektívne práva sa spravujú právom platným v čase vzniku právneho vzťahu/uzavretia zmluvy),
- *Pacta sunt servanda* (zmluvy treba dodržiavať – zásada zachovania subjektívnych práv zo vzniknutých právnych vzťahov/zmlúv).

Výnimky z uvedených zásad sú prípustné, len ak to vyžadujú verejnoprávne záujmy – napr. ochrana slabšej strany (spotrebiteľ a pod.). Nepravou retroaktivitou tak napr. zmluvný vzťah so spotrebiteľom zostane zachovaný, no jeho obsah sa zmení – neplatí to, čo bolo dohodnuté v neprospech spotrebiteľa ako slabšej strany, hoci to bolo prípustné podľa doterajšej právnej úpravy.

Pochopiteľne, hoci ide o oblasť realizácie práva, tieto princípy a návody sa využívajú osobitne aj v oblasti aplikácie práva, keďže sú to práve orgány aplikácie práva, kto interpretuje jednotlivé právne úkony v prípade sporu.

Osobitnú oblasť metodológie realizácie práva predstavujú tiež návody pre negociáciu, avšak tie nateraz neboli v slovenskej právnej metodológii bližšie rozpracované.

2.3. Metodológia právnej vedy – metódy právnych vedcov

Východiskom pre rozvoj metodológie právnej vedy na Slovensku bol vzhľadom na absentujúcu vedeckú tradíciu v medzivojnovom období, až povojnový tzv. **marxisticko-leninský prístup k právnej vede**, ktorý sa u nás rozvíjal osobitne v rokoch 1948 – 1989.

Právna veda v jej marxistickom ponímaní pritom mala mať dobovo nasledovné funkcie:[40]

a) Ideologicko-výchovnú – v dôsledku spätosti s vládnucou ideológiou mala pôsobiť ideologickovýchovne, a to ako na proces tvorby práva do budúcnosti, tak aj na realizáciu práva a aplikáciu práva; otvorene sa hlásalo, že nie je možné „odpolitizovanie" právnej vedy,
b) Teoreticko-poznávaciu – skúmať, vysvetľovať a zovšeobecňovať zákonitosti vývoja práva, spätosť s ostatnými spoločenskými javmi, ale tiež poznávať vlastné pozitívne právo a jeho prax, ako aj budovať novú teminológiu,
c) Metodologickú – vyvíjať a rozvíjať nielen metódy interné – dogmatické – interpretácie, argumentácie v práve, ale tiež externé – využívajúc iné spoločenskovedné metódy,
d) Politicko-praktickú – riadenie spoločnosti, vytváranie tzv. právnej politiky, t. j. stanovenie cieľov, ktoré má právo v spoločnosti dosahovať, sledovať (napr. v trestnom práve znižovanie kriminality a pod.).

Po páde režimu Komunistickej strany v roku 1989 sa právna veda na Slovensku začala venovať zásadne dogmatickým otázkam, čo si vyžadovala celková nevyhnutná prestavba právneho poriadku. Iné funkcie právnej vedy sa v zásade nepripúšťali a ani sa o nich nediskutovalo. Namiesto právnej vedy získala prvé miesto právna prax, pre ktorú bola najdôležitejšou a najprínosnejšou právna dogmatika (dogmatická právna veda). Empirická a interdisciplinárna právna veda boli postavené na vedľajšiu koľaj. Až pod vplyvom snáh o vedecký dialóg so zahraničím sa začalo aj v právnej vede diskutovať o iných podobách

[40] DOJČÁK, Pavol et al.: Teória štátu a práva. Bratislava: Obzor, 1977, s. 14 a nasl.

právnej vedy – práve tým nedogmatickým sa totiž pripisovala schopnosť presadiť sa v medzinárodnom meradle, vzhľadom na ich metodológiu a výsledky, ktoré mohli byť relevantné aj pre vedcov (nie praktikov) v iných štátoch. Konkrétne je totiž možné rozlíšiť:

- **dogmatickú právnu vedu** – ktorá skúma najmä texty právnych predpisov, právnickú literatúru (doktrínu) a rozhodnutia orgánov aplikácie práva, ktoré sa snaží systematizovať a odstraňovať vnútorné rozpory tak, aby právo, resp. právne poznanie, tvorilo systém. Dominujú tu preto interpretačné (t. j. hermeneutické) operácie a argumentačné operácie, resp. celkovo kvalitatívne metódy, či dokonca – presnejšie vzaté – metódy humanitných vied. Typickým príkladom takéhoto prístupu v právnej vede je autorstvo komentárov k zákonom a zákonníkom, ktoré sa snažia sumarizovať recentný výklad jednotlivých ustanovení právne záväzného textu, v jeho konfrontácii s výsledkami aplikačnej praxe súdov, resp. iných orgánov aplikácie práva, a tiež v konfrontácii s praktickou realizáciou práva, teda so skúsenosťami z existujúcich právnych (napr. zmluvných) vzťahov. V tomto „lese" sa právna dogmatika snaží nachádzať spoľahlivé cesty a návody na nájdenie „osvedčených trás", ako aj upozorniť na nedostatky a neurčité, nateraz nevyjasnené otázky, na ktoré ponúka svoj názor. Z uvedeného však tiež nevyhnutne vyplýva, že v takejto činnosti nejde – striktne vzaté – o formulovanie hypotéz, ktoré by sa dali verifikovať alebo falzifikovať. Akékoľvek odporúčania právnej dogmatiky na riešenie doteraz nevyjasnených otázok si právno-aplikačná, právno-realizačná, či legislatívna činnosť môže osvojiť, tiež však nemusí, a zároveň ani v prípade ich osvedčenia to neznamená, že sa toto riešenie verifikovalo, alebo falzifikovalo. Z iných vied a z dejín vedy hádam najbližšie má takéto chápanie právnej vedy k teológii a k jej dogmám, prípadne k scholastickej stredovekej metóde, ktorá – podobne ako právna veda – pracuje s autoritatívnymi argumentmi (rozhodnutiami súdnych autorít a dogmatických autorít, špeciálne profesorov práva);
- **empirickú právnu vedu** – tá využíva metódy pozitivistických spoločenských vied, prípadne i prírodných vied. Skúma totiž induktívne a štatisticky súdne rozhodnutia, právnu prax (právne vzťahy, vrátane kriminality), pričom využíva aj (alebo prevažne) kvantitatívne metódy. O právnu vedu, a teda o pohľad právnovedný, a nie napr. sociologicko-štatistický vedecký pohľad však ide iba vtedy, keď sa popri kvantitatívnych metódach výskumu využívajú aj kvalitatívne metódy právnej vedy, resp. tzv. štandardné operácie práva (interpretácie a argumentácie) na účely využitia kvantitatívnych metód pre samotné účely právnej vedy – hromadenia skúsenosti, múdrosti, a formulovania odporúčaní pre tvorbu práva, realizáciu práva alebo aplikáciu práva. Takáto kombinácia empirickej a dogmatickej právnej vedy je však zriedkavou i v zahraničí, kde pri použití empirických metód často chýba práve prepojenie s dogmatikou a empirické poznatky tak slúžia skôr na účely iných vied, než samotného rozvoja právnej vedy v jej dogmatickej podobe, ktorá je pre právnu prax zrejme najužitočnejšou, keďže jej poskytuje konkrétne obsahové návody a poučenia.

  Napokon, ako tretí druh právnej vedy môžeme rozlíšiť:
- **interdisciplinárnu právnu vedu** – interdisciplinarita je totiž síce prítomná aj v tzv. empirickom právnom výskume využívajúcom metódy iných vied, ako je napr. sociológia alebo štatistika. Na tomto mieste v rámci členenia právnych vied máme skôr na mysli prístupy iných humanitných vied, ktorých metódy sa využívajú na skúmanie práva ako osobitného fenoménu. Pričom by sa tak malo diať opäť výlučne nielen z pohľadu a na účely iných vied, ale – naopak – síce za použitia metód iných vied, avšak na účely právnej vedy. Príkladom je hromadenie poznatkov a právnych skúseností disciplínami

ako sú právne dejiny, právna filozofia a iné. Na to, aby tento výskum mal priamy prínos pre právnu vedu je však pritom nevyhnutné, resp. vhodné prepájať opäť zistenia s poznatkami dogmatickej právnej vedy, ktorá v zmysle vyššie uvedeného v každom ohľade predstavuje základné jadro právnej vedy.

Stále totiž platí, že právna veda v Slovenskej republike je dominantne dogmatickou, čo ju však zároveň znevýhodňuje v porovnaní s inými vedami aj v samotných domácich podmienkach na Slovensku. Sústava vied v Slovenskej republike totiž v súčasnosti kategorizuje právnu vedu ako spoločenskú vedu a grantové agentúry ju v komisiách a radách vyhodnocujúcich grantové žiadosti spájajú najčastejšie s ekonómiou.[41] Jedinými výraznejšími prvkami spoločenskovednej kvantitatívnej metodológie v právnej vede sú však v skutočnosti iba zriedka využívané prvky empirického právneho výskumu, pracujúceho so štatistickými ukazovateľmi (napríklad kriminality a jej zmien v závislosti od zmeny právnej úpravy, prípadne štatistiky rozvodovosti). Naopak, drvivá väčšina právneho výskumu aktuálne v slovenských podmienkach nie je výskumom empirickým, ale dogmatickým, ktorý sa vyznačuje inými metodologickými prístupmi blízkymi skôr humanitným vedám – používa síce aj logiku (prítomnú vo všetkých vedách, v práve však osobitne na účely systematizácie/klasifikácie; využíva sa však tiež logický sylogizmus, t. j. dedukciu a abdukciu), ale osobitne kladie dôraz na interpretáciu (výklad), resp. hermeneutiku, argumentáciu (s nevyhnutným spojením s rétorikou), a kvalifikáciu (podraďovanie pod pojmy a normy, t. j. subsumpciu).

Empirický výskum sa v súvislosti s právom zameriava iba na vyhodnocovanie aktuálneho stavu za účelom potenciálnej zmeny tohto stavu, avšak nástroje na zmenu tohto stavu neposkytuje zásadne empirický výskum, ale výskum právno-dogmatický, ktorý musí byť schopný poskytnúť návod pre tvorcov, realizátorov a aplikátorov práva tak, aby sa dosiahli želané výsledky a ciele, a to nástrojmi, ktoré budú súladné s existujúcim právnym systémom.

Právna veda na Slovensku sa tak svojím spôsobom myslenia *de facto* stále pohybuje niekde na úrovni scholastickej systematizácie, ktorá stála už pri zrode stredovekého právneho myslenia a stredovekej právnej vedy, a ktorú v druhej polovici 19. storočia znovu oživila nemecká právna veda (pandektistika). Pandektistika bola právnou vedou, usilujúcou sa práve o systematizáciu moderného práva,[42] a to i za využitia vtedy módnych analógií s prírodnými vedami a ich kategorizačnými snahami, a s použitím logiky za účelom formulovania vnútorne bezrozporného systému, avšak stále pripúšťajúceho argumentačné a interpretačné nástroje, ktoré dávajú štruktúre právneho systému určitú flexibilitu.

To, čo sa pritom považovalo za vedecké a akceptovateľné v prírodných vedách 19. storočia, však medzitým prekonalo razantný vývoj, a systematizačné snahy tak dnes v iných vedách môžu pôsobiť skutočne až exoticky scholastickým dojmom, spoločne s – v práve všeobecne akceptovaným – argumentom autoritou.

3. Špecifické právne metódy?

Právo aj právna veda využívajú základné metódy myslenia (indukcia, dedukcia, analýza, syntéza, abstrakcia, idealizácia, modelovanie a pod.), ako aj osobitné metódy iných vied, a to osobitne ak sa posunieme od dogmatickej právnej vedy bližšie k prístupom empirickým (štatistické metódy) a interdisciplinárnym (metódy psychológie, histórie, filozofie a i.).

[41] Právo spadá do Komisie 13 VEGA (ekonómia a právo) a v rámci APVV do Rady pre spoločenské vedy.

[42] HOLLÄNDER, Pavel. Zrod a metamorfózy princípov bezrozpornosti a úplnosti práva. Praha: Leges, 2022.

Má však samotná právna veda, resp. jej dogmatická zložka, nejaké špecifické metódy? V tejto súvislosti je zaujímavé poukázať na myšlienky, ktoré vyslovili českí autori Viktor Knapp a Aleš Gerloch v 80. rokoch minulého storočia.[43] Títo autori sa zamýšľali nad tým, či právo a právna veda využívajú okrem univerzálnej metódy dialekticko-materialistickej, všeobecných metód (systémová metóda, logické operácie, porovnávacia metóda), špeciálnych metód (sociologické, psychologické, matematické) aj metódy špecifické (príznačné iba pre právnu vedu).[44] Prišli pritom k záveru, že v práve a právnej vede sa podľa nich nepoužívajú žiadne špecifické metódy, nakoľko aj výklad právnych noriem (považovaný niekedy za špecifickú právnu metódu) je v skutočnosti prítomný aj v iných vedách.[45]

Rozdiel oproti buržoáznej metodológii videli pritom v tom, že buržoázni metodológovia zväčša absolutizovali jeden metodologický prístup – formálnoprávny, sociologický, psychologický. Hoci na sklonku 20. storočia si to – podľa nich – už aj buržoázni právni vedci uvedomovali, a pokúšali sa jednostrannosť preklenúť systémovým prístupom, no zásadne štrukturalisticky a funkcionálne. Na druhej strane však československí autori otvorene konštatovali, že ani absolutizácia dialekticko-materialistickej metódy nie je ideálnym prístupom, a preto sami zostavili súhrn metód využívaných v právnej vede nasledovne – pomerne pluralisticky:

a) metódy logické,
b) metódy formálno-právne, využívané najmä pri výklade právnych predpisov a právnych úkonov (tieto metódy mali zahŕňať metódu gramatickú, logické metódy, systematickú metódu a historickú metódu[46]),
c) systémová metóda,
d) metódy sociologické, sociálno-psychologické a psychologické,
e) porovnávacia metóda a
f) exaktné metódy (štatistické, matematické, kybernetické).[47]

Podľa týchto autorov, jednotlivé metódy pritom prenikajú navzájom a tvoria zložitý a zároveň otvorený systém metód, ktoré sa môžu ďalej obohacovať o nové metódy.[48] Prevaha niektorých metód nad inými pritom závisí aj od zvoleného prístupu v právnej vede – právna veda totiž môže byť buď empirická, alebo teoretická, primerane čomu sa kladie dôraz na odlišné právne metódy, i keď je pravda, že tiež sa pritom nutne používa ich kombinácia.[49] Pochopiteľne, aj jednotlivé právne odvetvia alebo oblasti právnej praxe – tvorba, realizácia a aplikácia – vyžadujú rôzne kombinácie metód.

Napriek tomu, že uvedení autori špecifickosť právnych metód odmietli, predsa len môžeme dnes s odstupom času uvažovať nad tým, či predsa len niektoré z metód nie sú aspoň vo vzťahu k právnej praxi a právnej vede špecificky využívanými, resp. či nenadobúdajú podobu určitých štandardných operácií, resp. všeobecne akceptovaných návodov pre právnu vedu a právnu prax. Domnievame sa, že určité špecifiká tak môžeme vidieť najmä vo využívaní dialektiky na korekciu výsledkov, ku ktorým sa právnik a právny vedec dopracuje na základe formálnej logiky – či už pri tvorbe, realizácii alebo aplikácii práva. Podobne určité špecifiká vykazuje využívanie štandardných operácií výkladu právnych noriem,

43 KNAPP, Viktor, GERLOCH, Aleš: Vědecké metody poznání práva. Praha: Ústav státní správy, 1983.
44 Tamže, s. 10.
45 Tamže, s. 19.
46 Tamže, s. 53.
47 Tamže, s. 17.
48 Tamže, s. 18.
49 Tamže, s. 20 – 21.

dourčovania obsahu neurčitých pojmov a vypĺňania medzier v práve. V týchto prípadoch právna metodológia sformulovala návody ako postupovať tak, aby výsledok mohol byť považovaný za právne akceptovateľný.

3.1. Logika a dialektika v práve a právnej vede

Formálnologické metódy[50] sú primárnym nástrojom systematizácie práva. Formálnologické metódy a systematizáciu[51] používa právna dogmatika, no používa ich aj legislatíva na to, aby dosiahla systematickosť. Daný postup bol v právnej vede zavedený osobitne v 19. storočí, nemeckou pandektistikou. Táto metóda sa však v práve a právnej vede používa dodnes a je zárukou bezrozpornosti, systematickosti právneho systému.

Z formálnej logiky, konkrétne z logického sylogizmu, je prevzatá aj subsumpcia. Tá nepredstavuje samostatnú metódu, je však jednou zo štandardných operácií, ktoré v práve používame v rámci mechanizmu aplikácie práva.[52]

Subsumpcia je samozrejme prítomná iba vtedy, keď daný spor riešime podľa právnej normy, a nie vtedy, keď postupujeme podľa princípov alebo dogmatiky. Vtedy má postup bližšie k tzv. dialektickej metóde, známej už z antiky a stredovekej scholastiky. Dialektika je totiž náuka o tom, ako hľadať riešenie v prípade sporov či protirečení. Formálna logika tvrdí, že ak si dve tvrdenia protirečia, výsledok môže byť akýkoľvek. Teda, ak akokoľvek rozhodneme, v rámci formálnej logiky rozhodnutia budú validné. Dané riešenie nám však v práve nevyhovuje, preto používame – okrem formálnej logiky – aj dialektickú logiku. Dialektická logika/dialektika vychádza z antickej rétoriky a následne sa rozvíjala v stredoveku na univerzitách vo forme dišputácií. Stredoveká dišputa mala svoje presné návody a pravidlá. Takýmto prístupom je vo svojej podstate aj Alexyho formula poskytujúca návod pri pomeriavaní princípov – vo svojej podstate nie je ničím iným ako matematizovanou dialektikou.

---

[50] Základné pravidlá formálnej logiky sú: 1. pravidlo identity (na rovnaké skutočnosti používame rovnaký právny pojem), 2. pravidlo sporu alebo zákazu protirečenia (nepoužívame rôzne pojmy na označenie tej istej skutočnosti, ani jedným pojmom neoznačujeme rôzne skutočnosti), 3. pravidlo vylúčenia tretieho (buď je niečo platné, alebo neplatné; neexistuje tretia možnosť), 4. pravidlo dostatočného dôvodu (dostatočným dôvodom v práve sú napríklad tvrdenia právnej dogmatiky).

[51] Metódy systematizácie sú: 1. kvalifikácia – pripísanie právneho pojmu na základe určitých vlastností (napr. vlastnosť byť pevne spojený so zemou indikuje nehnuteľnosť), 2. klasifikácia – vytváranie určitých tried s rovnakými vlastnosťami, napr. trieda nehnuteľností. Existujú aj neuzatvorené triedy/typy – čo vystihuje metóda 3. typologizácia – typ totiž predstavuje neuzavretý výpočet. Poslednou je 4. „členenie" (kategorizovanie) jednotlivých prvkov príslušných tried. IZDEBSKI, Hubert. Ile jest nauki w nauce? Warszawa: Wolters Kluwer, 2018.

[52] Subsumpcia je jedným z krokov aplikácie práva, keď:
1. na prvom mieste identifikujeme použiteľnú právnu normu,
2. náš prípad porovnáme so vzorovým prototypickým prípadom predpokladaným danou právnou normou,
3. podľa podobnosti alebo rozdielov s prototypickým prípadom môže nasledovať hľadanie iných noriem (analógia iuris/legis), právnych princípov, alebo hľadanie riešení v právnej dogmatike
4. a napokon výsledkom je buď
a) subsumpcia pod normu a následne logickým sylogizmom dosiahnuté vyriešenie prípadu, alebo
b) pomeriavanie/váženie princípov, alebo
c) dogmatické riešenie (podľa náuky, doktríny).

3.2. Štandardné operácie právnej hermeneutiky a dotvárania práva

Pri výklade právnych predpisov zásadne ešte stále v práve a právnej vede rozlišujeme už Savignym rozoznávané štyri druhy štandardného výkladu – v zmysle členenia výkladu podľa metódy – jazykový, logický, historický a systematický výklad. Niektoré náhľady však dnes historický výklad odmietajú a namiesto toho hovoria o dvoch možných výkladových cieľoch – historickom prístupe originalizmu, hľadajúcom pôvodný význam právnej úpravy, a na druhej strane o prístupe aktualizačnom, umožňujúcom odhliadnuť od dobových okolností vzniku právneho predpisu. Z iného hľadiska sa podobne rozlišuje textualistický prístup k výkladu, ktorý skúma a interpretuje vlastný text právneho predpisu bez zohľadnenia (dobového) úmyslu zákonodarcu, a prístup intencionalistický, ktorý – naopak – hľadá intenciu, úmysel zákonodarcu (originalisticky alebo aktualizačne). K tomu občas pristupujú aj návrhy rozlišovať tiež aj (buď osobitne, alebo namiesto logického výkladu) výklad teleologický, prípadne výklad komparatívny, alebo dokonca výklad genetický, koherenčný, prevažujúcou mienkou, judikatúrou (konštantný), ekonomický a i. Tu je však možným protiargumentom skutočnosť, že zväčša tieto „nové" metódy výkladu možno podradiť pod niektorý z uvedených základných druhov výkladu – napr. genetický výklad môže byť podradený pod historický, koherenčný/prevažujúcou mienkou/konštantnou judikatúrou pod systematický (kam sa radí aj eurokonformný výklad), a napokon ekonomický a funkčný možno radiť pod teleologický výklad.

Socialistická teória práva na našom území priniesla navyše ešte jeden osobitný druh výkladu označovaný ako dialektický výklad. Tento druh výkladu sa okrem prípadov vypĺňania priestoru na úvahu pri aplikácii mal uplatňovať najmä pri odstraňovaní nedostatkov v slovnom vyjadrení právnej normy v texte právneho predpisu a v prípadoch tzv. analógie *iuris*. Mal to teda byť výklad pomerne voľný, ktorý nemal celkom presné pravidlá. Opieral sa najmä o dialektickú analýzu všeobecných právnych princípov, hodnôt a cieľov socialistickej spoločnosti, vyjadrených v relevantných politických dokumentoch, a často prihliadal aj na jedinečnosť riešeného prípadu. Nemohol však formálne prekročiť všeobecný rámec daný ustanoveniami právnych predpisov,[53] na rozdiel od dnešného výkladu *contra legem*.

Dojčák tento výklad nazýval „dialekticko-materialistický výklad". Podľa neho mal vystihnúť zmysel a funkciu právnej normy v súvislosti so sociálnymi podmienkami a potrebami, v ktorých sa má norma realizovať. Mal dve hľadiská – dialektický všeobecný výklad, ktorý vychádzal zo všeobecných podmienok existujúcich v čase, keď sa má právna norma realizovať, pričom išlo o všeobecné sociálno-ekonomické a politické podmienky, ktoré bolo treba mať na mysli pri dialektickom výklade právnej normy. Dialektický konkrétny výklad zasa spočíval v tom, že sa mal brať zreteľ nielen na všeobecné podmienky v štáte či na určitom mieste, ale zároveň bolo nutné kazuisticky prihliadať aj na všetky osobitné a jedinečné okolnosti konkrétneho prípadu.[54]

Išlo teda o iné vyjadrenie potreby aktualizačného a teleologického výkladu, resp. výkladu kladúceho dôraz na nutnosť prihliadnuť na okolnosti jednotlivého prípadu – kazuisticky. Z hľadiska práva sú však najšpecifickejším prvkom právnej hermeneutiky tzv. výkladové ciele, ktoré vystihujú základné právne princípy a hodnoty – napr. *in dubio pro mitius* a pod. Tým sa tiež vystihuje základná myšlienka súčasnej hodnotovej jurisprudencie, umožňujúca

[53] KNAPP, Viktor, HOLLÄNDER, Pavel. Právne myslenie a logika. Bratislava: Obzor, 1989, s. 73.

[54] DOJČÁK, Pavol et al. Teória štátu a práva. Bratislava: Obzor, 1977, s. 305.

odhliadnuť aj od textu predpisu, pokiaľ si to vyžaduje naplnenie cieľov a hodnôt sledovaných právom.

Na rovnakom základe je pritom postavené aj vykladanie neurčitých pojmov v práve. Neurčité pojmy sú pojmy, ako sú napr. „dobré mravy", či „najlepší záujem dieťaťa". Vo svojej podstate sú to obsahovo nedourčené pojmy, ktoré môžeme označiť ako fluidné (tekuté), plastické, elastické. To znamená, že tento pojem sa dokáže prispôsobovať potrebám spoločnosti alebo tomu, čo spoločnosť aktuálne považuje za dobré (mravy). Neurčité pojmy sú v podstate funkčné, pretože plnia určitú úlohu/funkciu v spoločnosti a ich obsah sa môže meniť v závislosti na tom, akú funkciu daný pojem má v spoločnosti plniť. Tieto pojmy sú zároveň tzv. dynamickými prvkami práva, to znamená, že nám umožňujú právo v spoločnosti prispôsobovať, meniť aby sa právo nestalo rigidným a zastaraným. Tým sa však jednoznačne prekračuje hranica jednoduchého výkladu práva, a nastupuje dotváranie práva – dourčovanie neurčitých pojmov, pritom však opäť v zásade tak, aby sa tým naplnili ciele a hodnoty sledované právom.

Okrem používania neurčitých pojmov je právo príznačné aj medzerami. Je však potrebné odlíšiť medzery v zákone od mlčania zákonodarcu. Mlčanie zákonodarcu je úmyselné, t. j. zákonodarca úmyselne neupravil niektorú otázku v práve, čiže ponechal ju neregulovanú. Na druhej strane, tam, kde sa zákonodarca snažil upraviť určité správanie, ale nepodarilo sa mu to z určitých dôvodov, tam hovoríme o medzerách v zákone alebo v práve. Medzery je pritom potrebné vypĺňať súdnym rozhodnutím a možným riešením medzier v zákone a v práve je analógia. Na druhej strane existujú aj axiologické medzery, to znamená, že norma bola zákonodarcom určená, ale hodnotovo nie je vyhotovujúca. Tam používame teleologickú redukciu. Teleologická redukcia je rozlíšenie viacerých možností výkladu alebo chápania určitého pojmu. Ale vzhľadom na to, že takýto široký výklad pojmu by hodnotovo nekonvenoval účelu zákona, tak je potrebné zredukovanie iba na jednu právnu oblasť, a všetky ostatné časti/možnosti derogujeme, vyvrátime. Pridŕžame sa iba zúženej, redukovanej oblasti. Pri protirečení noriem postupujeme tiež ďalšími štandardnými operáciami, ako je napríklad „obsahová hierarchizácia noriem" – napr. ochrana závislej práce má prednosť pred občianskoprávnou a obchodnoprávnou úpravou, ktoré sa nesmú zneužiť na obchádzanie pracovnoprávnych vzťahov obchodnoprávnymi zmluvami alebo občianskoprávnymi zmluvami.

Všetky operácie ktoré využívame na to, aby sme dotvárali právo (analógia, teleologická redukcia), sa však pritom tiež musia riadiť určitými štandardmi, všeobecne akceptovateľnými riešeniami, ktoré český právny teoretik Miloš Večeřa identifikoval nasledovne:

- štandard rešpektovania demokratického právneho štátu – to znamená, že vždy mám postupovať tak, aby som rešpektoval ústavné hodnoty právneho štátu,
- rešpektovať ústavnosť a zákonnosť – t. j. prednosť ústavy pred zákonom a prednosť zákona pred podzákonnými predpismi,
- rovnosť/univerzálnosť riešenia – hľadám všeobecne aplikovateľné riešenie ,
- riadne odôvodnenie – je nevyhnutné z dôvodu presvedčivosti dotvárania práva.[55]

[55] VEČEŘA, Miloš. O soudcovském dotváření práva. In: GERLOCH, Aleš, TRYZNA, Jan, WINTR, Jan. Metodologie interpretace práva a právní jistota. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 233.

Záver

Štúdia sa zaoberala problematikou metodológie práva a právnej vedy na Slovensku, pričom si kládla za cieľ zmapovať jej historický vývoj, súčasný stav a systematicky odlíšiť metodológiu práva od metodológie právnej vedy. Tento cieľ bol dosiahnutý prostredníctvom analýzy prebiehajúcich zmien v právnom myslení, zhodnotenia stavu výučby na slovenských právnických fakultách a preskúmania špecifických metód a štandardných operácií využívaných v právnej praxi a vede.

Súčasné slovenské právo a právna veda prechádzajú transformáciou od striktného právneho pozitivizmu 20. storočia k post-pozitivistickému modelu. Tento posun sa prejavuje odklonom od formalistického chápania práva ako súboru noriem vydaných štátom a príklonom k tzv. **hodnotovej jurisprudencii**, ktorá zdôrazňuje význam právnych princípov a cieľov. Sudcom je v tomto modeli priznaná aktívna úloha pri „dourčovaní" nedourčených právnych predpisov, čo si vyžaduje novú metodológiu založenú na pomeriavaní princípov a hodnôt, čím sa čiastočne stráca právna istota v prospech kazuistického riešenia zložitých prípadov (*hard cases*). Táto zmena paradigmy si nevyhnutne vyžiadala rozšírenie záujmu právnej vedy za hranice tradičnej právnej dogmatiky smerom k empirickým a interdisciplinárnym prístupom.

Na tieto zmeny sa pokúša reagovať Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave v rámci Katedry historického práva a právnej metodológie. Nový komplexný systém výučby metodologických predmetov implementovaný po roku 2020 naprieč všetkými stupňami štúdia, dôsledne rozlišuje medzi **metodológiou práva** (návody pre tvorbu, aplikáciu a realizáciu práva) a **metodológiou právnej vedy** (metódy vedeckého skúmania práva). Cieľom štúdie je zintenzívniť záujem o metodologické otázky a podporiť vedeckú a odbornú diskusiu. Grantový kolektív trnavského pracoviska ku koncu riešenia projektu predstaví monografie využiteľné ako učebné pomôcky pre jednotlivé stupne štúdia, postupne rozvíja diskusnú platformu a popularizáciu diskusie o metodologických otázkach.

Metodológia práva a právnej vedy nie je jednotnou a výlučnou metodológiou. Je prirodzené, že táto oblasť života (spoločenskej praxe) ako aj jej vedecké skúmanie využíva pluralitu metód, v závislosti od plurality meniacich sa paradigiem, od plurality ideových či ideologických optík, plurality praktických zložiek a aspektov právneho života, či plurality vedeckých záujmov výskumníkov skúmajúcich fenomén práva v jeho širokom chápaní. Metodologický pluralizmus však v žiadnom prípade nemožno vnímať ako príznak nevedeckosti práva či právnej vedy, ale – naopak – ako metodologické porozumenie širokospektrálnej problematike metodológie práva a metodológie právnej vedy. Iba uvedomenie si tejto skutočnosti môže priniesť ďalší impulz pre rozvoj, pomenovanie a vedecké skúmanie metodologických aspektov v tejto disciplíne, či príbuzných disciplínach.

Summary

The study addresses the issue of the Methodology of Law and the Methodology of Legal Science in Slovakia, aiming to map its historical development and current state, and to systematically distinguish the Methodology of Law from the Methodology of Legal Science. This objective was achieved through an analysis of the ongoing changes in legal thinking, through an assessment of the state of education at Slovak law faculties, and through an examination of the specific methods and standard operations used in legal practice and science.

Contemporary Slovak law and legal science are undergoing a transformation from the strict legal positivism of the 20th century to a post-positivist model. This change is manifested by a departure from the formalistic understanding of law as a set of norms issued by the state and a by turn towards so-called value-based jurisprudence, which emphasizes the importance of legal principles and objectives. In this model, judges are granted an active role in the "further determination" of indeterminate legal regulations, which requires a new methodology based on the balancing of principles and values, thereby partially sacrificing legal certainty in favor of a casuistic resolution of complex cases (hard cases). This change of paradigm has inevitably necessitated an expansion of the interest of legal science beyond the confines of traditional legal dogmatics towards empirical and interdisciplinary approaches.

The Faculty of Law at Trnava University in Trnava, within the Department of Historical Law and Legal Methodology, is attempting to respond to these changes. A new comprehensive system for teaching methodological subjects, implemented after 2020 across all levels of study, consistently distinguishes between the Methodology of Law (guidelines for the creation, application, and implementation of law) and the Methodology of Legal Science (methods of scientific research of law). The aim of the study is to intensify interest in methodological questions and to support scientific and expert discussion. Towards the end of the project's resolution, the grant team from the Trnava institution will present monographs usable as teaching aids for individual levels of study and is progressively developing a discussion platform and popularizing the discussion on methodological issues, too.

The Methodology of Law and the Methodology of Legal Science are not a unified and exclusive methodologies. It is natural that this area of life (social practice), as well as its scientific inquiry, utilizes a plurality of methods, depending on the plurality of changing paradigms, the plurality of ideational or ideological perspectives, the plurality of practical components and aspects of legal life, or the plurality of scientific interests of researchers examining the phenomenon of law in its broad sense. However, methodological pluralism should in no way be perceived as a sign of the unscientific nature of law or legal science, but rather as a methodological understanding of the broad-spectrum issue of the Methodology of Law and the Methodology of Legal Science. Only the realization of this fact can provide further impetus for the development, identification, and scientific examination of methodological aspects in this discipline or related disciplines.

Literatúra

ARŽANOV, Michail A., KEČEKJAN, Stepan F., MAŇKOVSKIJ, Boris S. a STROGOVIČ, Michail S. Teória štátu a práva. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1950.

BÁRÁNY, Eduard. Formálne vlastnosti práva. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021.

BÁRÁNY, Eduard (ed.). Poznanie a výklad práva : Otázky metodológie. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, v. v. i., 2023.

BRÖSTL, Alexander – BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, Marta (eds.). Nové dimenzie metodológie právnej argumentácie: Úloha právnych princípov vo viacúrovňovom právnom systéme. Praha: Leges, 2021.

BRÖSTL, Alexander at al. Teória práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 40 – 44.

BUJŇÁK, Vincent – GAŇA, Stanislav – HODÁS, Milan: Teória a prax normotvorby. Bratislava: Wolters Kluwer, 2023.

DOJČÁK, Pavol. Právna veda, právo a zákonnosť. Bratislava: VEDA, 1977.

DOJČÁK, Pavol et al. Teória štátu a práva. Bratislava: Obzor, 1977.

DOJČÁK, Pavol. Právne vedomie a zákonnosť v socialistickej spoločnosti. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1978.
DULAK, Anton et al. Vybrané aspekty súdneho precedensu v podmienkach Slovenskej republiky. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013.
FÁBRY, Branislav – KASINEC, Rudolf – TURČAN, Martin. Teória práva. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017.
FÁBRY, Branislav. Teoretické problémy tvorby práva. Bratislava: A-medi management, 2018
FRANKO, Peter. Právnický diskurz a právna argumentácia: Analýza na základe teórie Roberta Alexyho. Bratislava: C. H. Beck, 2018.
FULLER, Lon. Morality of Law. Rev. ed. New Haven: Yale University Press, 1969.
GÁBRIŠ, Tomáš. Preskriptívna teória práva: metodológia aplikácie práva pre súčasnosť. Bratislava: VEDA, 2020.
GÁBRIŠ, Tomáš. Systematic versus Casuistic Approach to Law: On the Benefits of Legal Casuistry. In: Journal of Ethics and Legal Technologies, Volume 1(1), May 2019, pp. 57 ff.
GÁBRIŠ, Tomáš. Právo a dejiny: právnohistorická propedeutika. Krakow: Spolok Slovákov v Poľsku, 2012.
GERLOCH, Aleš. Základní aspekty systému metod právní vědy. Právny obzor. 1984, roč. 67.
HOLLÄNDER, Pavel. Zrod a metamorfózy princípov bezrozpornosti a úplnosti práva. Praha: Leges, 2022.
HUNGR, Pavel – KRSKOVÁ, Alexandra. Psychologické aspekty působení práva. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1985.
JÚDA Vieroslav. Teória práva. 2. vyd. Banská Bystrica: Belianum, 2020.
KARPAT, Jozef: Corona regni Hungariae v dobe árpádovskej. Bratislava: R. Rauscher & J. R. Vilímek, 1937.
KROŠLÁK, Daniel. Teória a metodológia práva. Bratislava: Bratislava Policy Institute, 2024.
KNAPP, Viktor, GERLOCH, Aleš. Vědecké metody poznání práva. Praha: Ústav státní správy, 1983.
KNAPP, Viktor, HOLLÄNDER, Pavel. Právne myslenie a logika. Bratislava: Obzor, 1989.
KRSKOVÁ, Alexandra. Etické desatoro začínajúceho advokáta (Vademecum profesijnej etiky). Bratislava: IURA EDITION, 2008.
LUBY, Štefan. Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: Knižnica právnickej jednoty, 1946.
LUBY, Štefan. Liptovský a turčiansky register z roku 1391. Bratislava: Nákladom vydavatelovým, 1932.
LUBY, Štefan. Obyčajové právo a súdna prax Civilistická štúdia zo slovenského práva. Bratislava: Nákl. Právnickej fakulty Slovenskej univerzity, 1939.
MRVA, Michal – TURČAN, Martin. Interpretácia a argumentácia v práve. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016.
OTTOVÁ, Eva: Teória práva. 3. vyd. Šamorín : Heuréka, 2010.
PRUSÁK, Jozef. Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 1. vyd. 1993, 2. vyd. 1997.
RÁTH, August. Otáznik k sbieraniu slovenského obyčajového práva. In: Slovenské pohľady, 1906, zoš. 4.
RATICA, Jozef. Súd a tvorba práva. Bratislava: Právnická fak. Slov. univ., 1941.
STROGOVIČ, Michail S. Logika. Bratislava: Štátne nakladateľstvo v Bratislave, 1951.
ŠMIHULA, Daniel. Evolúcia práva. Bratislava: Epos, 2013.
ŠTEFANOVIČ, Milan. Základy porovnávacej právovedy. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 1996.
TURČAN, Martin. Etické dimenzie teórie práva. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022.
VEČEŘA, Miloš. O soudcovském dotváření práva. In: GERLOCH, Aleš, TRYZNA, Jan, WINTR, Jan. Metodologie interpretace práva a právní jistota. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012.
WEYR, František. Filozofie, politika a právo: Studie z let 1948 – 1951. Brno: Masarykova univerzita, 2024.
WINTR, Jan. Metody a zásady interpretace práva. Praha: Auditorium, 2013.

Pavol Sokol, Laura Bachňáková Rózenfeldová

Perspektívy využitia metódy systematickej kontextovej analýzy v právnom výskume[1]

Abstract: The subject of this paper is to introduce the method of systematic content analysis and its individual phases, and to examine the possibilities of its use in legal research. In this paper, we outline the advantages and disadvantages associated with the use of this approach, reflecting the specificities of the Slovak legal environment, given in particular by the free availability of various types of legal texts. Based on the authors' research work to date, we will provide specific examples of the use of this method, as well as the specifics associated with it.

Keywords: legal research, methodology, systematic contextual analysis of law, coding of legal texts, machine learning

Úvod

Vymedzenie metodologického prístupu a konkrétnych metodologických postupov, ktoré boli použité v rámci výskumu, predstavuje nevyhnutnú súčasť akéhokoľvek vedeckého skúmania. Napriek uvedenému sa možno nielen v záverečných prácach študentov právnických fakúlt stretnúť s nedostatočnou špecifikáciou výskumných metód, na základe ktorých sú formulované závery vo vzťahu k analyzovaným výskumným otázkam, oslabujúc vedeckosť konkrétneho skúmania. Právny výskum pritom môže byť založený na rôznych vedeckých metódach. Štandardný prístup k právnemu skúmaniu predstavuje tzv. **doktrinálny právny výskum** založený na normatívnej analýze práva, ktorého cieľom je identifikovať, analyzovať a syntetizovať obsah práva[2], a to spravidla na základe analýzy relevantnej legislatívy a judikatúry umožňujúcej interpretáciu práva,[3] ako aj hľadanie vzájomných vzťahov, problematických oblastí a možných hypotéz o budúcom právnom vývoji.[4] Rozlíšiť však možno aj kategóriu **empirického právneho výskumu** implementujúceho rôzne empirické vedecké metódy, ktorých využitie v rámci právneho výskumu naberá na dôležitosti.[5] Požiadavka na výraznejšie zahrnutie metód empirického výskumu do rámca právneho výskumu bola vyjadrená vo viacerých štúdiách.[6] Empirický

[1] Tento výskum bol realizovaný v rámci projektu „*Automatizácia analýzy právnych textov založená na strojovom učení*", ktorý je financovaný Európskou úniou Next Generation EU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti Slovenskej republiky, projekt č. 09I05-03-V02-00049.

[2] HUTCHINSON, Terry. Doctrinal Research: researching the jury. In WATKINS, Dawn, ed. *Research Methods in Law*. London: Routledge, 2013, s. 7 – 33. https://doi.org/10.4324/9780203489352

[3] MCCONVILLE, Michael. CHUI, Wing Hong, eds. *Research methods for law*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017. https://doi.org/10.1515/9781399515092

[4] HUTCHINSON, Terry. Doctrinal Research: researching the jury. In WATKINS, Dawn, ed. *Research Methods in Law*. London: Routledge, 2013, s. 7 – 33. https://doi.org/10.4324/9780203489352

[5] MONAHAN, John. WALKER, Laurens. Twenty-Five Years of Social Science in Law. In *Law and Human Behavior*, 2011, roč. 35, č. 1, s. 72 – 82. https://doi.org/10.1007/s10979-009-9214-8

[6] Pozri napríklad 1) BALDWIN, John. DAVIS, Gwynn. Empirical Research in Law. In CANE, Peter. TUSHNET, Mark, eds. *The Oxford Handbook of Legal Studies*. Oxford: Oxford University Press, 2003. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199248179.013.0039, 2) LEEUW, Frans L. Empirical Legal Research: The Gap between Facts and Values and Legal Academic Training. In *Utrecht Law Review*, 2015, roč. 11, č. 2, s. 19 – 33.

právny výskum sa považuje za interdisciplinárnu verziu právneho výskumu, v rámci ktorého sa na právne štúdie aplikujú metódy zvyčajne prevzaté zo spoločenských vied.[7] Empirický právny výskum nenahrádza doktrinálny právny výskum, ale dopĺňa ho, pričom oba prístupy možno využiť súčasne za účelom preskúmania stanovených výskumných otázok.[8] Významnú súčasť empirického právneho výskumu pritom tvorí využitie **kvantitatívnych metód skúmania**, ktoré sledujú systematické vedecké preskúmanie kvantitatívnych vlastností javu a ich vzájomných vzťahov. Jednou z relevantných kvantitatívnych metód empirického výskumu, ktorá je aplikáciou kontextovej analýzy v práve, je tzv. **metóda systematickej kontextovej analýzy práva** (*systematic content analysis*), ktorá umožňuje systematickú analýzu textov rôzneho druhu štandardizovaným spôsobom. Predmetná metóda prináša kvantitatívny pohľad na analyzované výskumné otázky reflektujúc obsah právnych textov, ktoré sú predmetom skúmania v konkrétnom prípade, a umožňuje dosiahnutie exaktnejších a predovšetkým replikovateľných a opätovne verifikovateľných výsledkov bez ohľadu na osobu, ktorá výskum vykonáva. Využitie tejto metódy sa javí ako zvlášť vhodné v prípade analýzy väčšieho množstva právnych textov, ktorých komplexné preskúmanie nevyhnutne predpokladá osobitný prístup umožňujúci štandardizovanú analýzu a jednotné vyhodnotenie skutočností skúmaných v konkrétnom prípade. Predmetom príspevku je priblíženie tejto výskumnej metódy a jej jednotlivých fáz a preskúmanie možnosti jej využitia v právnom výskume. V tejto súvislosti sa pokúsime identifikovať výhody, ktoré využitie tejto metódy prináša, ako aj nevýhody, resp. nedostatky, ktoré je potrebné zvážiť pri výbere vhodného metodologického postupu, súvisiace najmä s vhodným vymedzením výskumných otázok. Na základe doposiaľ realizovaných výskumných prác zo strany autorov budú súčasne bližšie priblížené konkrétne príklady využitia tejto výskumnej metódy, ako aj špecifiká s tým spojené.

Tento príspevok – okrem úvodu – obsahuje aj dve hlavné kapitoly. V I. kapitole poskytujeme stručný popis metódy systematickej kontextovej analýzy práva a jej jednotlivých štádií. Súčasne približujeme výhody a nevýhody spojené s jej využitím vo výskume a právnej praxi. V II. kapitole sú na konkrétnych príkladoch priblížené možné spôsoby využitia tejto výskumnej metódy s ohľadom na už zrealizovaný právny výskum

1. Metóda systematickej kontextovej analýzy práva a jej jednotlivé štádiá

Metóda systematickej kontextovej analýzy práva predstavuje metodickú, replikovateľnú techniku na kompresiu mnohých slov právneho textu do menšieho počtu obsahových kategórií na základe explicitných pravidiel kódovania.[9] Predmetná metóda umožňuje produkovať kvalitatívne aj kvantitatívne výsledky tým, že umožňuje výskumníkovi komprimovať (právny) text do menšieho počtu obsahových kategórií na základe explicitných

https://doi.org/0.18352/ulr.315

7 EPSTEIN, Lee. KING, Gary. The Rules of Inference. In *The University of Chicago Law Review*, 2002, roč. 69, č. 1, s. 1 – 3. https://doi.org/10.2307/1600349

8 BALDWIN, John. DAVIS, Gwynn. Empirical Research in Law. In CANE, Peter. TUSHNET, Mark, eds. *The Oxford Handbook of Legal Studies*. Oxford: Oxford University Press, 2003. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199248179.013.0039

9 WEBER, Robert. *Basic content analysis*. Roč. 49. Newbury Park: Sage, 1990. https://doi.org/10.4135/9781412983488

pravidiel kódovania.[10] Poskytuje tak objektívne a vedecky verifikovateľné výsledky vyplývajúce z analýzy rôznych druhov textov, počínajúc prepismi rozhovorov až po právne texty vrátane právnych predpisov a súdnych rozhodnutí.[11]

Vhodnosť výberu tejto výskumnej metódy pre účely právneho výskumu je preukázaná jej podobnosťou k tradičnej právnej analýze spočívajúcej v preskúmaní zbierky právnych textov, napríklad súdnych rozhodnutí, s cieľom identifikovať spoločné prvky a zhodnotiť ich relevantnosť, so súčasnou inkorporáciou prísnosti typickej pre spoločenské vedy umožňujúcej pochopenie analyzovanej judikatúry.[12] V porovnaní s tradičným právnym výskumom, ktorý sa spravidla zameriava na analýzu konkrétneho súdneho rozhodnutia alebo menšieho počtu osobitne dôležitých rozhodnutí, táto výskumná metóda umožňuje preskúmanie väčšieho množstva podobne dôležitých rozhodnutí s cieľom identifikácie spoločných znakov, resp. všadeprítomných vzorcov.[13] Ďalšou výhodou tejto výskumnej metódy je možnosť jej použitia vo vzťahu k akémukoľvek druhu právneho textu, vrátane právnych predpisov, súdnych rozhodnutí, rozhodnutí iných príslušných štátnych orgánov, zmlúv, obchodných podmienok a pod., za predpokladu dispozície výskumníka s nimi.

Metóda systematickej kontextovej analýzy práva má viaceré, na seba nadväzujúce štádiá. Hall a Wright rozlišujú tri osobitné zložky tejto výskumnej metódy, konkrétne:
1) výber súdnych rozhodnutí;
2) kódovanie súdnych rozhodnutí;
3) analýzy kódovaných súdnych rozhodnutí, často prostredníctvom štatistických metód.[14]

Salehijam bližšie rozlišuje nasledujúce štádiá predmetnej výskumnej metódy:
1) stanovenie vhodných výskumných otázok alebo hypotéz,
2) identifikácia a zber vhodnej vzorky údajov za účelom analýzy,
3) kódovanie údajov, ktoré má svoje vlastné štádiá,
4) formulácia záverov, resp. pozorovaní, a
5) informovanie o výsledkoch spôsobom pochopiteľným pre právnu komunitu.[15]

Obrázok č. 1 vizuálne zobrazuje postup pri použití skúmanej výskumnej metódy. Z klasifikácie jednotlivých štádií metódy systematickej kontextovej analýzy práva (podľa Salehijam) vychádzame s menšími úpravami a doplneniami. Postup metódy začína stanovením vhodnej výskumnej otázky, výberom vhodných zdrojov právnych textov a ich následným výberom. Metóda pokračuje v extrakcii štruktúrovaných údajov, prípadným doplnením externých, kontextových informácií. Jadro metódy predstavuje kódovanie právnych textov, pri ktorom je nevyhnutný vstup experta pre konkrétnu doménu, resp. oblasť

[10] BURNS, Kylie. HUTCHINSON, Terry. The impact of "empirical facts" on legal scholarship and legal research training. In *The Law Teacher*, 2009, roč. 43, č. 2, s. 153 – 178. https://doi.org/10.1080/03069400903004236

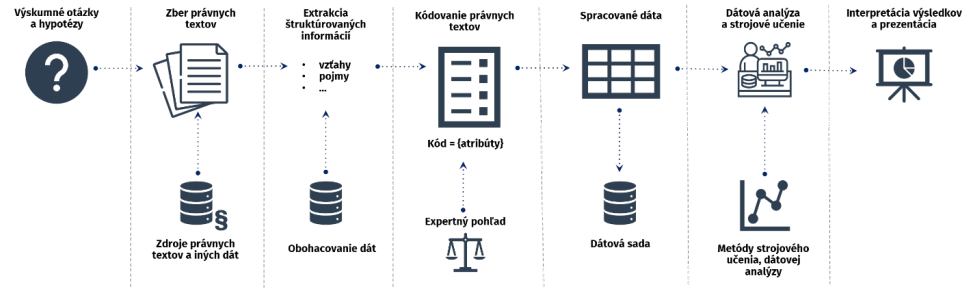
[11] SALEHIJAM, Maryam. The Value of Systematic Content Analysis in Legal Research. In *Tilburg Law Review*, 2018, roč. 23, č. 1 – 2, s. 36 – 38. https://doi.org/10.5334/tilr.5

[12] HALL, Mark A. WRIGHT, Ronald F. Systematic content analysis of judicial opinions. In *California Law Review*, 2008, roč. 96, č. 1, s. 63 – 79.

[13] HALL, Mark A. WRIGHT, Ronald F. Systematic content analysis of judicial opinions. In *California Law Review*, 2008, roč. 96, č. 1, s. 63 – 79.

[14] Ibid. s. 79.

[15] SALEHIJAM, Maryam. The Value of Systematic Content Analysis in Legal Research. In *Tilburg Law Review*, 2018, roč. 23, č. 1 – 2, s. 36 – 38. https://doi.org/10.5334/tilr.5

Obrázok 1 Vizualizácia systematickej kontextovej analýzy práva

práva. Takto vytvorená tabuľka kódov je následne spracovaná do podoby, ktorá je vhodná pre automatizované spracovanie. Spôsob spracovania závisí od výberu metódy. Oproti pôvodnému návrhu od Salehijam, dopĺňame fázu dátovej analýzy a strojového učenia. Výsledky z tejto fázy sú následne interpretované, formulované v záveroch a prezentované pre odbornú, či širokú verejnosť.

1.1. Stanovenie vhodných výskumných otázok alebo hypotéz

Metóda systematickej kontextovej analýzy práva môže byť použitá s cieľom zodpovedať výskumné otázky, resp. potvrdiť alebo vyvrátiť stanovené vedecké hypotézy z rôznych právnych oblastí. Výskumné otázky alebo vedecké hypotézy sa pritom môžu zameriavať na úzko formulované právne problémy alebo konkrétne právne inštitúty a spôsob ich využitia v praxi, alebo môžu byť formulované širšie, napríklad s cieľom analyzovať rozhodovaciu prax konkrétneho štátneho orgánu reflektujúc vymedzené ustanovenia určitého právneho predpisu alebo aplikovateľnej právnej úpravy ako takej. Ide o známy problém medzi *law in book* vs *law in action*.[16] Autori príspevku sa napríklad v rámci svojho predchádzajúceho vedeckovýskumného pôsobenia na základe tejto výskumnej metódy zaoberali analýzou spôsobu použitia IP adries ako elektronického dôkazu v súdnom konaní (v civilných ako aj trestných konaniach)[17], spôsobom úpravy zodpovednosti a jej obmedzenia v povinne zverejňovaných zmluvách uzatváraných medzi štátnymi orgánmi a súkromnými poskytovateľmi služieb v oblasti kybernetickej bezpečnosti[18], spôsobom trestnoprávneho postihovania prípadov porušení autorských práv podľa § 283 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon[19], ako aj komplexným preskúmaním rozhodovacej činnosti Úradu na

[16] POUND, Roscoe. Law in books and law in action. In *American Law Review*, 1910, roč. 44, s. 12., HALPERIN, Jean. Law in books and law in action: The problem of legal change. In *Maine Law Review*, 2011, roč. 64, s. 45.

[17] SOKOL, Pavol. RÓZENFELDOVÁ, Laura. LUČIVJANSKÁ, Katarína. HARAŠTA, Jakub. IP addresses in the context of digital evidence in the criminal and civil case law of the Slovak Republic. In *Forensic Science International: Digital Investigation*, 2020, roč. 32, č. 5, art. no. 300918, s. 51–58. https://doi.org/10.1016/j.fsidi.2020.300918

[18] HUČKOVÁ, Regina. BACHŇÁKOVÁ RÓZENFELDOVÁ, Laura. SOKOL, Pavol. BRIŠKÁROVÁ, Soňa. Cybersecurity contracts: a critical review. In *IDIMT-2023: New Challenges for ICT and Management. 31st Interdisciplinary Information Management Talks*, 2023, s. 89–99. https://doi.org/10.35011/IDIMT/2023-89

[19] BACHŇÁKOVÁ RÓZENFELDOVÁ, Laura. Prosecution of copyright infringements as a criminal offence in Slovakia. In *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2022, roč. 17, č. 12, s. 1023 – 1031. https://doi.org/10.1093/jiplp/jpac103

ochranu osobných údajov Slovenskej republiky v skúmanom období po prijatí Všeobecného nariadenia na ochranu údajov.[20]

Formulácia výskumných otázok alebo hypotéz je kľúčová pre všetky nasledujúce štádiá systematickej kontextovej analýzy práva. Určujúca je predovšetkým vo vzťahu k identifikácii nevyhnutnej vzorky právnych textov, ktoré majú byť podrobené analýze. Stanovené výskumné otázky, resp. hypotézy pritom smerujú najmä k **preskúmaniu skutočného stavu aplikácie práva** na základe podrobnej analýzy vytvorenej vzorky právnych textov. S uvedeným súčasne súvisia hlavné nevýhody skúmanej výskumnej metódy spočívajúce v **(ne)dostupnosti požadovaných právnych textov**[21], ako aj v **kvalite získaných právnych textov**, ktoré majú byť podrobené bližšej analýze. Hlavným problémom, s ktorým sme sa pri praktickom využívaní tejto metódy stretli, bola potreba úpravy pôvodne stanovených výskumných otázok spôsobom, ktorý umožnil reflektovať skutočný obsah skúmanej právnej dokumentácie. V mnohých prípadoch totiž nebolo možné vo vzorke právnych textov nájsť odpovede na stanovené výskumné otázky vôbec, prípadne v požadovanom rozsahu. Vo všeobecnosti platí pravidlo, že nie je možné hľadať odpoveď v dátach, v ktorých dané poznanie, resp. odpoveď obsiahnuté nie sú. Spomenúť možno prípad analýzy súdnych rozhodnutí prijatých v trestných konaniach týkajúcich sa trestného činu porušovania autorských práv, pri ktorých bolo naším pôvodným cieľom preskúmanie spôsobu preukazovania viny obvineného v konaní pred súdom. Vzhľadom však na skutočnosť, že drvivá väčšina rozhodnutí prijatých v tejto súvislosti mala povahu dohody o vine a treste alebo trestného rozkazu, ktoré neobsahujú odôvodnenie v plnom rozsahu v súlade s § 168 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, nebolo možné tento cieľ dosiahnuť. Nasledujúca analýza získanej vzorky rozhodnutí sa tak obmedzila na informácie obsiahnuté v týchto rozhodnutiach, konkrétne na formuláciu skutkového stavu vo výroku rozhodnutia, tresty, ktoré boli obvineným uložené v tejto súvislosti, spôsob a úspešnosť uplatnených nárokov na náhradu škody zo strany poškodených v konaní, atď. Zjednodušene povedané, **limitom metódy systematickej kontextovej analýzy práva je skutočný obsah analyzovaných právnych textov**, ktorý dokáže významne obmedziť výskumné ciele stanovené v konkrétnom prípade. Súčasne však platí, že v niektorých prípadoch bude aj absencia určitých skutočností v skúmaných právnych textoch signifikantná pre vyvodenie určitých právnych záverov. Napríklad pri analýze spôsobu hodnotenia IP adries ako elektronického dôkazu v súdnom konaní bol v množstve rozhodnutí identifikovaný nedostatok vymedzenia tzv. časovej pečiatky IP adresy, v dôsledku čoho bolo možné predpokladať, že súd v posudzovaných prípadoch nezohľadnil možnosť časovej limitácie pridelenia IP adresy určitému zariadeniu.

1.2 Identifikácia a zber vhodnej vzorky údajov

So stanovením výskumných otázok, resp. vedeckých hypotéz je úzko spojený výber vhodnej vzorky právnych textov, ktoré budú podrobené bližšiemu preskúmaniu. Vo všeobecnosti možno metódu systematickej kontextovej analýzy aplikovať **vo vzťahu k akémukoľvek druhu právnej dokumentácie**. Analyzovať možno ustanovenia právnej

[20] BACHŇÁKOVÁ RÓZENFELDOVÁ, Laura – SOKOL, Pavol – HUČKOVÁ, Regina – MESARČÍK, Matúš. Personal data protection enforcement under GDPR – the Slovak experience. In *International Data Privacy Law*, 2024, roč. 14, č. 3, s. 278 – 297. https://doi.org/10.1093/idpl/ipae008

[21] K tomu bližšie v nasledujúcej kapitole.

úpravy, text súdnych rozhodnutí alebo rozhodnutí iných príslušných štátnych orgánov, uzatvorených zmlúv, obchodných podmienok, a pod. Základným predpokladom v tejto súvislosti je predovšetkým **dostupnosť právneho textu.**

Právne predpisy sú povinne zverejňované a jednoducho prístupné prostredníctvom oficiálnych webových sídiel, konkrétne vo vnútroštátnych podmienkach prostredníctvom informačného systému verejnej správy Slov-Lex, ktorého správcom a prevádzkovateľom je – podľa § 8 ods. 1 zákona č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky – Ministerstvo spravodlivosti SR, a vo vzťahu k právu Európskej únie na portáli EUR-Lex prevádzkovanom Úradom pre vydávanie publikácií Európskej únie, ktorý je k dispozícii vo všetkých 24 úradných jazykoch Európskej únie.

Pokiaľ ide o dostupnosť **súdnych rozhodnutí**, tieto sú spravidla zverejňované buď samotnou súdnou autoritou, ktorá rozhodnutia vydáva, alebo iným príslušným orgánom. V slovenských podmienkach ide napríklad o Ministerstvo spravodlivosti SR, ktoré podľa § 82a ods. 1 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch na svojom webovom sídle zabezpečuje zverejnenie právoplatných rozhodnutí vo veci samej, rozhodnutí, ktorými sa končí konanie, rozhodnutí o neodkladnom opatrení a rozhodnutí o odklade vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu v anonymizovanej podobe, a to do 15 pracovných dní odo dňa nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia. Podľa § 82a ods. 5 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch sú súdy súčasne povinné sprístupniť verejnosti – na základe žiadosti o sprístupnenie informácií podľa § 14 zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám (ďalej len „zákon o slobode informácií") – **všetky súdne rozhodnutia**, **vrátane neprávoplatných rozhodnutí a rozhodnutí, ktoré nie sú rozhodnutiami vo veci samej** s výnimkou:

– súhlasu s poskytnutím údajov, ktoré sú predmetom telekomunikačného tajomstva podľa osobitného predpisu,
– súhlasu na použitie informačno-technických prostriedkov a príkazu podľa Trestného poriadku.

Súhlas však sprístupnia osobe, ktorej sa súhlas týka, ak tým nebude ohrozené alebo zmarené plnenie úloh štátu. Súdy pritom robia opatrenia na ochranu práv a právom chránených záujmov.

Okrem súdov disponujú oprávnením prijímať **rozhodnutia** aj ďalšie štátne orgány, získanie prístupu ku ktorým však môže byť problematické. Kým niektoré štátne orgány nimi prijímané rozhodnutia zverejňujú na svojich webových sídlach, iné si takýto transparentný postup neosvojili. Prístup k takýmto rozhodnutiam však nie je *a priori* vylúčený. Do úvahy totiž prichádza možnosť využitia inštitútu žiadosti o sprístupnenie informácií podľa § 14 zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám (zákon o slobode informácií) s cieľom sprístupnenia rozhodnutí dotknutej autority výskumníkovi. Reálnosť tejto možnosti potvrdzuje skúsenosť autorov, ktorým sa na základe takýchto žiadostí podarilo získať napríklad nezverejnené rozhodnutia Úradu na ochranu osobných údajov SR prijaté v sledovanom časovom období (180 rozhodnutí prijatých v období od novembra 2018 do októbra 2022) pre účely analýzy rozhodovacej činnosti tohto Úradu. Súčasne je však potrebné konštatovať, že samotné podanie žiadosti o sprístupnenie informácií automaticky neznamená, že požadované rozhodnutia budú aj skutočne sprístupnené. Takúto skúsenosť majú autori napríklad vo vzťahu k podanej žiadosti o sprístupnenie rozhodnutí Národného bezpečnostného úradu s cieľom preskúmať oprávnenie tohto Úradu rozhodovať o blokovaní podľa § 27b zákona č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti. Zverejňovanie súdnych alebo iných rozhodnutí pritom nie je štandardom, skôr však špecifikom slovenského

právneho prostredia.[22] V iných štátoch sú pravidelne zverejňované predovšetkým rozhodnutia vyšších súdnych inštancií, pričom rozhodnutia ostatných súdov spravidla nie sú voľne sprístupnené.

Relevantný druh právneho textu, ktorý môže slúžiť na účely systematickej kontextovej analýzy práva, predstavujú aj **zmluvy,** získanie prístupu ku ktorým je však veľmi náročné. Vo všeobecnosti neexistuje zákonná povinnosť zverejňovať zmluvy uzatvárané medzi súkromnoprávnymi subjektmi v centralizovanej databáze. Výnimku tvoria v tejto súvislosti iba tzv. **povinne zverejňované zmluvy**, ktoré sú podľa § 5a ods. 1 zákona o slobode informácií uzatvárané povinnými osobami a ktoré obsahujú informáciu, ktorá sa získala za finančné prostriedky, s ktorými hospodária právnické osoby verejnej správy, vrátane neštátnych účelových fondov. Alebo sa týka používania týchto finančných prostriedkov, nakladania s majetkom štátu, majetkom obce, majetkom vyššieho územného celku alebo majetkom právnických osôb zriadených zákonom alebo na základe zákona alebo nakladania s finančnými prostriedkami Európskej únie. Aj v prípade týchto zmlúv však aplikovateľná úprava ustanovuje viaceré výnimky, keď sa týmto spôsobom nezverejňujú napríklad služobné zmluvy, pracovné zmluvy, zmluvy týkajúce sa burzových obchodov a ich sprostredkovania, zmluvy týkajúce sa cenných papierov alebo iných finančných nástrojov, atď. Vo všeobecnosti majú zmluvné strany záujem predovšetkým na ochrane dôvernosti svojich zmluvných práv a povinností vyplývajúcich z uzavretých zmluvných dojednaní, za účelom čoho sú v zmluvách často inkorporované ustanovenia týkajúce sa ochrany dôvernosti informácií (§ 271 Obchodného zákonníka), obchodného tajomstva (§ 17 a nasl. Obchodného zákonníka), know-how, osobných údajov a pod. Uvedené automaticky nevylučuje možnosť použitia metódy systematickej kontextovej analýzy aj vo vzťahu k zmluvám, predpokladom však bude získanie prístupu k dostatočnej vzorke zmlúv, ktoré majú byť podrobené analýze. Na tomto mieste je nutné upozorniť aj na kvalitu zdrojových dát. Zmluvy sa ukladajú síce vo formáte PDF (*Portable Document Format*), ale viackrát ako uložené obrázky alebo v kvalite, ktorá je pre automatizované spracovanie problematická.[23] Nástroje pre OCR (*Optical Character Recognition*) môžu mať výrazný problém s takouto kvalitou vstupných dokumentov.

Okrem Centrálneho registra zmlúv môžu ako zdroj zmluvných dojednaní slúžiť napríklad databázy zmlúv advokátskych kancelárií alebo obchodných spoločností za predpokladu spôsobilosti preukázania oprávneného prístupu k takýmto zmluvám a ich dôkladnej anonymizácie. Okrem zmlúv však ako podklad k analýze môžu byť použité aj **všeobecné obchodné podmienky** (§ 273 Obchodného zákonníka), ktoré sú spravidla voľne dostupné na webových sídlach rôznych spoločností, prevádzkovateľov e-commerce platforiem alebo poskytovateľov sprostredkovateľských služieb. Tabuľka č. 1 obsahuje prehľad dostupných zdrojov právnych textov, ktoré môžu slúžiť ako zdroj pre účely systematickej kontextovej analýzy práva.

[22] Súčasne však platí, že v poslednom období možno identifikovať iniciatívy publikácie rozhodnutí všetkých súdnych autorít aj v iných štátoch, vrátane Českej republiky. Dostupné: https://msp.gov.cz/web/msp/rozhodnuti-soudu-judikatura-

[23] Podľa Metodického usmernenia Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky č. 006408/2021/oMK-3 zo dňa 25.3.2021 k vykonávaniu zaručenej konverzie je povolené rozmedzie medzi 200 až 300 DPI pre čiernobiely text.

Tabuľka 1 Prehľad dostupných zdrojov právnych textov (stav k 14.9.2025)

	Názov portálu	**Dostupné**
Právne predpisy		
Právna úprava Európskej únie	EUR-Lex	https://eur-lex.europa.eu/
Vnútroštátna legislatíva	Slov-Lex	https://www.slov-lex.sk/domov
Súdne rozhodnutia		
Európsky súd pre ľudské práva	HUDOC	https://hudoc.echr.coe.int/
Súdny dvor, Všeobecný súd a Súd pre verejnú službu	Curia	https://curia.europa.eu/
Najvyšší súd SR (103 238 rozhodnutí)	Rozhodnutia	https://www.nsud.sk/rozhodnutia/
Ústavný súd SR (50 103 rozhodnutí)	Rozhodnutia	https://www.ustavnysud.sk/rozhodovacia_cinnost/rozhodnutia
Najvyšší správny súd SR (15 430 rozhodnutí)	Rozhodnutia	https://www.nssud.sk/#
Rozhodnutia okresných súdov, krajských súdov, Mestského súdu, Najvyššieho súdu SR, Správneho súdu a Špecializovaného trestného súdu (4 509 025 rozhodnutí)	Rozhodnutia	https://www.justice.gov.sk/sudy-a-rozhodnutia/sudy/rozhodnutia/
Rozhodnutia ostatných štátnych orgánov		
Protimonopolný úrad SR	Prehľad rozhodnutí	https://www.antimon.gov.sk/prehlad-rozhodnuti/
Úrad pre verejné obstarávanie	Rozhodnutia ÚVO	https://www.uvo.gov.sk/otvorena-komunikacia/rozhodnutia-uvo
Úrad priemyselného vlastníctva SR	Zverejnené rozhodnutia ÚPV SR	https://www.indprop.gov.sk/rozhodnutia/rozhodnutia.html
Povinne zverejňované zmluvy		
Úrad vlády SR (5 119 045 zmlúv)	Centrálny register zmlúv	https://www.crz.gov.sk/

Okrem dostupnosti právneho textu je potrebné zohľadniť aj ďalšie skutočnosti, ktoré môžu ovplyvniť praktické využitie metódy systematickej kontextovej analýzy práva. Ide predovšetkým o možnosti vyhľadávania relevantného právneho textu v dostupných databázach, štruktúrovanosť dostupných údajov, technické spracovanie dokumentácie, spôsob stiahnutia identifikovaného právneho textu z databázy a pod. V tomto smere je vhodné poukázať na niekoľko špecifík slovenskej právnej úpravy. Podľa ustanovenia § 21g (1) zákona o slobode informácií povinná osoba sprístupňuje informácie na účely ich opakovaného použitia v podobe a spôsobom, ktoré umožňujú jej technické podmienky, prednostne v elektronickej podobe ako otvorené údaje umožňujúce automatizované spracovanie spolu s ich metaúdajmi. Formáty a metaúdaje musia v čo najväčšom rozsahu

spĺňať formálne otvorené štandardy zákona o slobode informácií. Inými slovami, ak je to možné, povinná osoba sprístupní tzv. API (*application programming interface*), ktoré umožňuje výskumníkom pristupovať k údajom aj do budúcna, bez nutnosti si neustále vyžiadať sprístupnenie nových právnych textov. Druhým aspektom je štruktúra, formát údajov a ich správa verejnými subjektami. To upravuje vyhláška Úradu podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu č. 78/2020 Z. z. o štandardoch pre informačné technológie verejnej správy. Predmetná vyhláška rieši aj otázku otvorených údajov (§ 39), čo možno využiť v rámci výskumu ako doplňujúce, kontextové informácie. Zoznam otvorených datasetov je možné nájsť v Národnom katalógu otvorených dát.[24]

Ďalšou dôležitou požiadavkou v tejto súvislosti je schopnosť **odôvodniť výber konkrétnej vzorky právneho textu** podrobenej analýze. V tradičnom právnom výskume je totiž výber skúmaných právnych zdrojov daný výlučne výskumníkom, keďže *„právni experti, ktorí interpretujú rozhodnutia, skúmajú predovšetkým prípady, ktoré ich zaujímajú, často bez akejkoľvek diskusie o tom, kde tieto prípady našli alebo prečo si vybrali práve ich a nie iné. Čitateľ sa musí spoliehať na úsudok autora o tom, ktoré rozhodnutia stoja za prečítanie, tzn. ktoré rozhodnutia sú „určujúce", tzn. najlepšie ilustrujúce právny problém v dotknutom prípade."*[25] Problematickým môže byť identifikácia všetkých právnych textov relevantných pre zodpovedanie stanovených výskumných otázok, alebo vymedzenie reprezentatívnej vzorky právnych textov. Odôvodnenie výberu konkrétnej vzorky právnych zdrojov môže byť dané rôznymi skutočnosťami, najčastejšie vymedzením určitého časového obdobia (napríklad rozhodovacia činnosť príslušného orgánu za celé obdobie pôsobnosti, prípadne výlučne od určitého určujúceho okamihu, napr. po prijatí novej právnej úpravy), príslušných orgánov (v prípade postihovania porušení autorských práv možno analyzovať rozhodnutia podľa využitých prostriedkov ochrany – civilné, administratívne alebo trestnoprávne), stupňa rozhodovacej činnosti (rozhodnutia prvostupňových súdov, prípadne rozhodnutia prijaté súdmi vyššej inštancie), a pod. Samotná identifikácia relevantných právnych textov z celej množiny (populácie) právnych textov je zaujímavá výskumná otázka. Napríklad ak ide o výber rozhodnutí dotýkajúcich sa oblasti počítačovej kriminality z celkovej množiny všetkých rozhodnutí v trestných veciach, pôjde rádovo o státisíce rozhodnutí. Z tohto dôvodu je nevyhnutný automatizovaný, resp. poloautomatizovaný výber týchto rozhodnutí.

1.3 Kódovanie právneho textu

Najdôležitejšou fázou metódy systematickej kontextovej analýzy právneho textu je jeho samotné kódovanie. Cieľom tohto kódovania je vytvorenie vhodnej reprezentácie jednotlivých právnych textov v kóde, ktorý reprezentuje vymedzené **atribúty (vlastnosti)**. Kód predstavuje množinu jednotlivých prvkov, ktoré označujeme ako atribúty. Ide o konkrétne vlastnosti právneho textu, ktoré môžu reprezentovať právny text ako taký (tzv. metadáta), alebo vychádzať z obsahu právneho textu.

Metadáta zahŕňajú informácie, ktoré slúžia na identifikáciu konkrétneho právneho textu, pri súdnych rozhodnutiach pôjde napríklad o informáciu identifikujúcu súd, ktorý vydal rozhodnutie, dátum prijatia rozhodnutia, druh rozhodnutia, spisová značka a pod.

[24] Dostupné: https://data.slovensko.sk/

[25] HALL, Mark A. – WRIGHT, Ronald F. Systematic content analysis of judicial opinions. In *California Law Review*, 2008, roč. 96, č. 1, s. 63 – 79.

Atribúty vychádzajúce zo samotného obsahu právnych textov môžu zahŕňať napríklad informáciu o prítomnosti odkazu na konkrétny právny predpis, resp. jeho jednotlivé ustanovenia, pojednávanie o konkrétnom právnom inštitúte, druh uložených sankcií atď., reflektujúc skutkové ako aj právne aspekty vyjadrené v skúmanom právnom texte. Alternatívou k týmto atribútom sú externé (kontextové) atribúty, ktoré dopĺňajú kontext daného rozhodnutia, resp. právneho vzťahu. Príkladom môže byť výnos subjektu za daný rok, počet zamestnancov alebo informácia o sídle podnikania, resp. trvalého bydliska.

Jednotlivé atribúty tiež možno kategorizovať na základe formátu, v akom reprezentujú údaje. V tejto súvislosti možno rozlišovať napríklad **numerické atribúty** (výška uloženej peňažnej pokuty, počet poľahčujúcich alebo priťažujúcich okolností), **kategorické atribúty** (povaha páchateľa trestného činu, spôsob úhrady ceny predmetu zmluvy – jednorazovo, mesačne a pod.), alebo **binárne atribúty**, ktoré konštatujú prítomnosť alebo neprítomnosť určitej informácie v skúmanom právnom texte (druh trestu uloženého v trestnom konaní, napr. uloženie trestu odňatia slobody, výskyt konkrétneho právneho inštitútu v zmluve – atribúty ÁNO/NIE).

Okrem vyššie uvedeného rozoznávame aj **nezávislé a závislé atribúty**. Nezávislé (vysvetľujúce) atribúty predstavujú vstupy, ktoré používame na analýzu alebo vysvetlenie danej otázky (napr. konkrétna poľahčujúca okolnosť v rámci trestného konania). Na druhej strane, závislé (cieľové) atribúty predstavujú výstup, ktorý analyzujeme, resp. vysvetľujeme (napr. výrok súdu – vinný/nevinný). Závislé atribúty sú nevyhnutné pre analýzu, v rámci ktorej potrebujeme ohodnotené údaje (označenia). Ide o tzv. učenie s učiteľom a tieto označenia umožňujú metóde sa naučiť. Napr. na základe označení vinný/nevinný sa model môže naučiť, ktorá kombinácia nezávislých (vysvetľujúcich) atribútov vplýva na určenie výroku súdu v merite veci. Opakom učenia s učiteľom je učenie bez učiteľa. To si nevyžaduje pre samotnú analýzu závislé atribúty. Tie sú však nevyhnutné pre overenie a vyhodnotenie správnosti výsledkov.

Hall a Wright rozlišujú nasledujúce kategórie informácií, ktoré možno kódovať:

a) identita jednotlivých strán a ich vlastnosti,
b) typ právnych otázok, ktoré boli vznesené v konkrétnom prípade a za akých okolností,
c) spôsob vyriešenia prípadu alebo problému,
d) základy pre vydanie daného rozhodnutia.[26]

Vo všeobecnosti platí, že kategórie určené pre účely kódovania môžu byť rozmanité, prihliadajúc na rôznorodosť otázok, ktoré si kladú výskumníci.[27] V určitých prípadoch môžu zahŕňať aj **informácie, ktoré nevyplývajú priamo z právneho textu**, no ich prítomnosť možno odvodiť implicitne (napríklad aplikácia určitej zásady).

Identifikácia atribútov, ktoré majú byť extrahované z právneho textu, predstavuje pomerne náročnú úlohu pre výskumníka. Zvolené atribúty musia byť dostačujúce na účely zodpovedania stanovených výskumných otázok, resp. na potvrdenie/vyvrátenie vymedzených vedecký hypotéz. V každom jednotlivom prípade je pritom potrebné posudzovať **úplnosť atribútov**. Nezahrnutie relevantných atribútov do analýzy môže viesť k skresleným výsledkom, ktoré nezohľadňujú právny problém v jeho celosti. Výskumník musí zvážiť, či jednotlivý právny zdroj poskytuje dostatočný základ (obsahuje potrebné

[26] HALL, Mark A. – WRIGHT, Ronald F. Systematic content analysis of judicial opinions. In *California Law Review*, 2008, roč. 96, č. 1, s. 63 – 79.

[27] HALL, Mark A. – WRIGHT, Ronald F. Systematic content analysis of judicial opinions. In *California Law Review*, 2008, roč. 96, č. 1, s. 63 – 79.

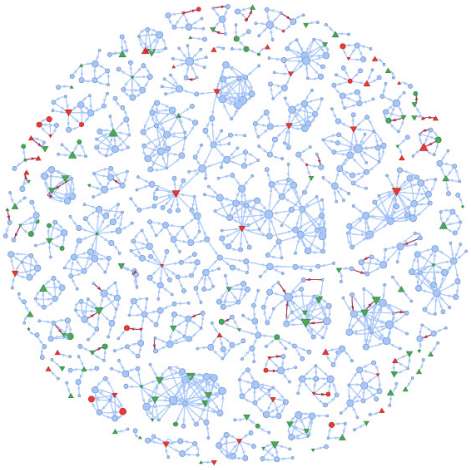
(II) Rozhodovacia činnosť súdu pomocou IP adries							Dôkazné prostriedky						(III) "Úvahy" o IP adresách		
Uvedenie časovej pečiatky	Pridelenie IP adresy	Bližšia špecifikácia zariadenia	IP adresa je len spomenutá	Vzťah osoby a zariadenia	Prístup k zariadeniu	Typ zariadenia	Výsluch strany	Výsluch svedka	Listinné dôkazy	Vecné dôkazy	Odborné vyjadrenie	Znalecké dokazovanie	Statická / dynamická IP	Verejná / Súkromná IP	IPv4 / IPv6
A	zariadenie	N	N	N	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	nepriradená	N	N	N	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	nepriradená	N	N	N	neuvedené	neuvedené	A	A	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	nepriradená	N	N	N	neuvedené	neuvedené	N	A	A	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	zariadenie	A	N	A	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	nepriradená	N	N	N	neuvedené	práca	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
N	nepriradená	N	N	N	neuvedené	domácnosť	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	zariadenie	A	N	N	neuvedené	neuvedené	N	A	A	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	zariadenie	A	N	A	neuvedené	domácnosť	N	N	N	A	N	A	neuvedené	neuvedené	neuvedené
N	nepriradená	N	N	N	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	nepriradená	N	A	N	neuvedené	domácnosť	N	N	N	A	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	zariadenie	A	N	A	neuvedené	domácnosť	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	osoba	N	N	N	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	nepriradená	N	N	N	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	A	dynamická	neuvedené	neuvedené
N	nepriradená	N	N	N	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	zariadenie	A	N	N	A	domácnosť	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
N	nepriradená	N	N	N	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	zariadenie	A	N	A	neuvedené	domácnosť	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
N	zariadenie	A	N	A	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	zariadenie	N	N	N	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	zariadenie	N	N	N	neuvedené	neuvedené	N	N	A	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
N	zariadenie	A	N	A	neuvedené	domácnosť	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	nepriradená	N	N	N	neuvedené	domácnosť	N	N	N	N	N	A	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	zariadenie	N	N	A	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	zariadenie	A	N	N	neuvedené	neuvedené	N	N	N	N	N	N	neuvedené	neuvedené	neuvedené
A	osoba	N	N	N	neuvedené	domácnosť	A	A	A	N	N	A	dynamická	neuvedené	neuvedené

Obrázok 2 Reprezentácie právnych textov pomocou dátovej tabuľky

informácie) na preskúmanie stanovených výskumných otázok alebo overenie výskumných hypotéz.

Po finalizácii zoznamu atribútov je potrebné preskúmať individuálne právne texty s cieľom určenia informácií zaznamenaných vo zvolenom spôsobe reprezentácie údajov. Metódy umožňujúce extrakciu atribútov zo skúmaných právnych zdrojov sú rôzne. Vo väčšine prípadov výskumník manuálne prečíta vybrané právne zdroje a zaznamená svoj popis atribútov objektívnym a reprodukovateľným spôsobom. Na urýchlenie tohto procesu a uľahčenie preskúmania väčšieho súboru právnych zdrojov je možné použiť automatizované metódy extrakcie atribútov. Podobne rôznorodé sú aj modely reprezentácie údajov, ktoré si môže výskumník zvoliť na zaznamenanie informácií extrahovaných z vybraných právnych zdrojov. Vo väčšine prípadov sú extrahované informácie uložené vo forme dátovej tabuľky. Riadky tejto tabuľky predstavujú jednotlivé objekty (napr. súdne rozhodnutia, zmluvy) a stĺpce príslušné atribúty. Na obrázku č. 2 je ukážka dátovej tabuľky právneho textu. Príklad je prevzatý z výskumu IP adresy ako elektronického dôkazu v trestnom a civilnom konaní v SR.[28] Riadky reprezentujú súdne rozhodnutia a stĺpce vybrané atribúty.

Do úvahy však prichádzajú aj ďalšie možnosti reprezentácie dát. Pre reprezentáciu vzťahov medzi právnymi textami ako objektami je možné použiť grafovú reprezentáciu. Graf predstavuje usporiadanú dvojicu vrcholov a hrán. Vrcholy sú určité objekty (napr. súdne rozhodnutia) a hrany predstavujú reláciu (vzťah) medzi týmito vrcholmi. Takto je napríklad možné vhodne reprezentovať odkazy rozhodnutí na iné rozhodnutia alebo odkazy zmlúv na ustanovenia právnej úpravy. Na obrázku č. 3 je ukážka grafu vzťahov medzi rozhodnutiami v trestných veciach (najmä zamerané na počítačovú kriminalitu). Existencia hrany naznačuje vzťah medzi dvoma rozhodnutiami. Navyše je možné touto reprezentáciou kódovať aj iné vlastnosti rozhodnutí. Červené vrcholy v tomto prípade reprezentujú detekciu anomálneho rozhodnutia.

Obrázok 3 Reprezentácie právnych textov pomocou grafu

[28] SOKOL, Pavol – RÓZENFELDOVÁ, Laura – LUČIVJANSKÁ, Katarína – HARAŠTA, Jakub. IP addresses in the context of digital evidence in the criminal and civil case law of the Slovak Republic. In *Forensic Science International: Digital Investigation*, 2020, roč. 32, č. 5, art. no. 300918, s. 51 – 58. https://doi.org/10.1016/j.fsidi.2020.300918

1.4. Formulácia záverov, resp. pozorovaní na základe dátovej analýzy

Výstupom fázy kódovania právnych textov je reprezentácia extrahovaných informácií vo vytvorenom datasete, ktorý je podkladom pre ďalšiu analýzu, v rámci ktorej možno využiť rôzne metódy. Tieto môžu zahŕňať jednoduchú štatistickú analýzu údajov až po zložitejšie metódy strojového učenia. Využitie komplexných štatistických alebo iných metód však nie je podmienkou,[29] keďže aj jednoduché počty reprezentujúce výskyt skúmanej skutočnosti môžu mať relevantnú výpovednú hodnotu.[30] Výber metód použitých v konkrétnom prípade je na výskumníkovi, ktorý musí zohľadniť viaceré skutočnosti, vrátane množstva kódovaného právneho textu (metódy strojového učenia často vyžadujú datasety obsahujúce väčšie množstvo právneho textu), povahy stanovených výskumných otázok (napríklad ak je cieľom autora identifikácia hlavných prúdov rozhodovacej činnosti, bude nevyhnutné vytvorenie určitých skupín rozhodnutí na základe identifikovaných spoločných vlastností), a pod.

Podľa Sarkera[31] rozdeľujeme metódy strojového učenia podľa toho, akú úlohu v rámci strojového učenia riešia. Medzi jednotlivé úlohy, ktoré sa vzťahujú aj na analýzu právnych textov zaraďujeme:

a) **klasifikáciu objektov** – príslušné metódy strojového učenia umožňujú zatriediť objekty (napr. súdne rozhodnutia) podľa zvoleného kritéria (napr. podľa rozhodnutia súdu – vinný/nevinný).
b) **zhlukovanie (klastrovanie) objektov** – príslušné metódy strojového učenia umožňujú oddelenie jednotlivých objektov záujmu (napr. rozhodnutí, zmlúv) do jednotlivých skupín bez toho, aby sme poznali výslednú skupinu (učenie bez učiteľa). To nám umožňuje napríklad určiť smerovania rozhodovacej činnosti súdov.
c) **detekciu anomálií** (*outliers*) – príslušné metódy strojového učenia identifikujú tie objekty, ktoré predstavujú najväčší extrém od pomyselného priemeru naprieč všetkými skúmanými objektami a atribútmi. Identifikácia anomálnych hodnôt pomáha presnejšiemu zhlukovaniu, no súčasne poskytuje spôsob, ako identifikovať tie prvky (napr. rozhodnutia, zmluvy), ktoré sú najviac vzdialené od ustálenej právnej praxe (napr. od ustálenej praxe rozhodovacieho orgánu).
d) **tvorbu asociačných pravidiel** – príslušné metódy umožňujú na základe objektov (súdnych rozhodnutí, zmlúv) a ich atribútov identifikovať určité vlastnosti v správaní atribútov. Ak nastane atribút 1 a súčasne nastane atribút 2, potom s určitou pravdepodobnosťou nastane atribút 3. Napríklad, ak zmluva obsahuje určitý typ vylúčenia zodpovednosti a jej predmet sa dotýka určitého plnenia, potom s určitou pravdepodobnosťou je zmluva uzavretá na dobu neurčitú.

V rámci príspevku sa nevenujeme stále viac populárnejšej generatívnej umelej inteligencii a veľkým jazykovým modelom. Automatizácia v práve vrátane automatizácie právnych textov má svoje pravidlá a požiadavky. Jednou z nevyhnutných požiadaviek je možnosť vysvetliť výsledok, ktorý poskytne daná metóda. V tomto smere majú stále navrch „klasické" metódy strojového učenia, pri väčšine ktorých vieme vysvetliť výsledok metódy prostredníctvom kódu, resp. atribútov.

---

[29] HALL, Mark A. – WRIGHT, Ronald F. Systematic content analysis of judicial opinions. In *California Law Review*, 2008, roč. 96, č. 1, s. 63 – 79.

[30] SALEHIJAM, Maryam. The Value of Systematic Content Analysis in Legal Research. In *Tilburg Law Review*, 2018, roč. 23, č. 1 – 2, s. 36 – 38. https://doi.org/10.5334/tilr.5

[31] SARKER, Ihsan H. Machine learning: Algorithms, real-world applications and research directions. In *SN Computer Science*, 2021, roč. 2, č. 3, art. 160. https://doi.org/10.1007/s42979-021-00592-x

1.5 Informovanie o dosiahnutých výsledkoch spôsobom pochopiteľným pre právnu komunitu

Záverečná fáza systematickej kontextovej analýzy sa zameriava na interpretáciu a diskusiu dosiahnutých výsledkov právne zrozumiteľným spôsobom. Výsledky musia byť interpretované vo vzťahu k stanoveným výskumným otázkam a/alebo vedeckým hypotézam v kontexte príslušnej oblasti právneho výskumu, nakoľko výsledky získané prostredníctvom štatistickej analýzy, alebo rôznych metód strojového učenia, predstavujú špecifické hodnoty, ktoré nemožno skúmať bez poskytnutia relevantného kontextu. Tieto metódy nešpecifikujú význam získaných čísel ani spôsob ich interpretácie, avšak nevyhnutnou je v tejto súvislosti právna expertíza.

2. Príklady využitia metódy systematickej kontextovej analýzy práva

Metóda systematickej kontextovej analýzy práva má všestranné využitie. Aplikácia tejto metódy prichádza do úvahy vo vzťahu k rôznorodým druhom právnych textov reflektujúcich stav praktickej aplikácie ustanovení vnútroštátneho ale aj nadnárodného právneho poriadku. V Tabuľke č. 2 na základe individuálnych prípadových štúdií, konkrétne prihliadajúc na autormi doposiaľ publikované vedecké výstupy, približujeme možnosti využitia tejto výskumnej metódy v praxi.

Tabuľka 2 Príklady aplikácie metódy systematickej kontextovej analýzy práva

IP adresy v kontexte digitálnych dôkazov v trestnej a civilnej judikatúre Slovenskej republiky[32]	
Právny text podrobený analýze	398 rozhodnutí vnútroštátnych súdov (okresných súdov, krajských súdov, Najvyššieho súdu SR, Ústavného súdu SR) v civilných a trestných konaniach
Spôsob prístupu	automatizovaný právny systém právnych informácií ASPI
Spôsob selekcie	(1) výskyt pojmu „IP adresa" v rozhodnutí, (2) použitie IP adresy ako dôkazu v konaní, (3) časové obdobie prijatia rozhodnutia (2008 – 2019)
Výskumná otázka	„*Ktoré atribúty sú dôležité pre súd v prípade, ak sa spolieha na IP adresu ako na dôkaz v konaní? Ktoré skutočnosti sú relevantné pre rozhodnutie súdu? Aké dôkazné prostriedky týkajúce sa IP adresy sú posudzované v konkrétnych prípadoch*?"
Atribúty	(1) metadáta: spisová značka, dátum začatia konania, dátum skončenia konania, typ konania (civilné/trestné), príslušný súd, povaha príslušného súdu, výsledok konania, počet výskytu pojmu IP adresa (2) binárne atribúty: špecifikácia IP adresy, konkretizácia zariadenia, zohľadnenie vzťahu osoby k zariadeniu, zohľadnenie možnosti prístupu iných osôb k zariadeniu (3) kategorické atribúty: priradenie IP adresy (k osobe/k zariadeniu, k osobe aj k zariadeniu/bez priradenia), typ zariadenia (domácnosť/ práca/verejnosť/iné), dôkazné prostriedky (výsluch obvineného/výsluch svedkov/listinné dôkazy/vecné dôkazy/znalecký posudok)
Metódy	metóda štatistickej korelácie, zhlukovacie metódy

[32] SOKOL, Pavol – RÓZENFELDOVÁ, Laura – LUČIVJANSKÁ, Katarína – HARAŠTA, Jakub. IP addresses in the context of digital evidence in the criminal and civil case law of the Slovak Republic. In Forensic Science International: Digital Investigation, 2020, roč. 32, č. 5, art. no. 300918, s. 51 – 58. https://doi.org/10.1016/j.fsidi.2020.300918

Stíhanie porušenia autorských práv ako trestného činu na Slovensku[33]	
Právny text podrobený analýze	112 rozhodnutí prvostupňových vnútroštátnych súdov v trestných konaniach, ktorých predmetom bol trestný čin porušovania autorských práv
Spôsob prístupu	databáza rozhodnutí Ministerstva spravodlivosti SR
Spôsob selekcie	výskyt odkazu na ustanovenie § 283 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
Výskumná otázka	„*Akým spôsobom sa pristupuje k stíhaniu prípadov porušení autorských práv v podmienkach Slovenskej republiky?*"
Atribúty	(1) numerické atribúty: výška spôsobenej škody; (2) binárne atribúty: absencia odkazu na aplikovateľnú úpravu autorských práv, všeobecný odkaz na úpravu autorského práva, konkretizácia konkrétnych ustanovení úpravy autorského práva; (3) kategorické atribúty: povaha skutkovej podstaty trestného činu (základná/ kvalifikovaná), druh diela, ku ktorému boli porušení práva (dielo/umelecký výkon/zvukový záznam/zvukovo-obrazový záznam/rozhlasové vysielanie/televízne vysielanie/databáza), spôsobená škoda (malá/väčšia/značná/veľkého rozsahu), druh uloženého trestu alebo iný výrok rozhodnutia (trest odňatia slobody/peňažná pokuta/trest povinnej práce/trest prepadnutia majetku/trest prepadnutia veci/ kombinácia).
Metódy	jednoduchá štatistická analýza
Zmluvy o kybernetickej bezpečnosti: kritický pohľad[34]	
Právny text podrobený analýze	158 zmlúv uzatváraných medzi povinnými osobami a súkromnými dodávateľmi služieb v oblasti kybernetickej bezpečnosti
Spôsob prístupu	Centrálny register zmlúv
Spôsob selekcie	(1) časové obdobie (2020 – 2023) (2) názov zmluvy
Výskumná otázka	„*Aký je rozsah a povaha služieb kybernetickej bezpečnosti, ktorých poskytovanie povinným osobám sprostredkúvajú súkromný poskytovatelia služieb?*"
Atribúty	(1) metadáta: identifikačné číslo zmluvy, povaha zmluvných strán, príjmy dosahované poskytovateľom služieb, dátum nadobudnutia účinnosti zmluvy (2) binárne atribúty: prítomnosť jednotlivých predmetov zmluvy formulovaných výskumníkom (3) numerické atribúty: doba účinnosti zmluvy, peňažné protiplnenie (suma/ mesiac)
Metódy	metóda štatistickej korelácie

[33] BACHŇÁKOVÁ RÓZENFELDOVÁ, Laura. Prosecution of copyright infringements as a criminal offence in Slovakia. In *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2022, roč. 17, č. 12, s. 1023 – 1031. https://doi.org/10.1093/jiplp/jpac103

[34] HUČKOVÁ, Regina – BACHŇÁKOVÁ RÓZENFELDOVÁ, Laura – SOKOL, Pavol – BRIŠKÁROVÁ, Soňa. Cybersecurity contracts: a critical review. In IDIMT-2023: New Challenges for ICT and Management. 31st Interdisciplinary Information Management Talks, 2023, s. 89 – 99. https://doi.org/10.35011/IDIMT/2023-89

Záver

Metóda systematickej kontextovej analýzy práva, ktorej preskúmanie bolo predmetom tohto príspevku, umožňuje odlišný prístup k právnemu výskumu spočívajúcemu v analýze právneho textu. Špecifikum tejto metódy spočíva predovšetkým v jej založení na identifikácii prítomnosti konkrétnych atribútov prostredníctvom kódovania právnych textov (*data-based approach*) právnym expertom, prípadne na základe využitia automatizovaných metód extrakcie atribútov, za účelom následnej analýzy identifikovaných atribútov s možnosťou využitia rôznych empirických metód, počínajúc jednoduchými štatistickými metódami a končiac náročnejšími metódami strojového učenia, reflektujúc povahu, ako aj kvantitu jednotlivých atribútov. Osobitnou výhodou tejto metódy je predovšetkým jej exaktnosť a možnosť verifikovať dosiahnuté výsledky treťou, nezávislou osobou na základe vytvoreného datasetu atribútov. Medzi identifikované nevýhody tejto metódy možno zaradiť najmä dostupnosť právnych textov, ktoré majú byť podrobené analýze, ako aj ich obsah a kvalitu, ktoré dokážu významne determinovať a limitovať výskumné otázky, resp. vedecké hypotézy, na riešenie ktorých možno použiť predmetnú metódu. Aspektom, s ktorým sa je potrebné pri využití tejto metódy osobitne vysporiadať, je tiež úplnosť vymedzených atribútov, nakoľko nezahrnutie relevantných atribútov do analýzy môže viesť k skresleným výsledkom, ktoré nezohľadňujú právny problém v jeho celosti. Výskumník si tak musí zvážiť, či jednotlivý právny zdroj poskytuje dostatočný základ (obsahuje potrebné informácie) na preskúmanie stanovených výskumných otázok. Využitie tohto metodologického rámca považujeme za osobitne vhodné vo vzťahu k analýze väčšieho množstva právnych textov rôzneho druhu s cieľom priblížiť skutočný stav aplikácie práva v posudzovanom prípade. Skúmaná metodológia môže tiež slúžiť k doplneniu klasického doktrinálneho právneho výskumu, napríklad identifikáciou problémov vyskytujúcich sa v praxi, ktoré vyžadujú hlbšie preskúmanie. V rámci príspevku sme sa nevenovali stále viac populárnejšej generatívnej umelej inteligencii a veľkým jazykovým modelom. Automatizácia v práve vrátane automatizácie právnych textov má svoje pravidlá a požiadavky. Jednou z nevyhnutných požiadaviek je možnosť vysvetliť výsledok, ktorý poskytne daná metóda. V tomto smere majú stále navrch „klasické" metódy strojového učenia, pri väčšine ktorých vieme vysvetliť výsledok metódy prostredníctvom kódu, resp. atribútov.

Summary

The method of systematic content analysis of law examined in this paper allows for a different approach to legal research based on the analysis of legal text. The specificity of this method lies primarily in its basis on the identification of specific attributes through the coding of legal texts (*data-based approach*) by legal experts, or the use of automated attribute extraction methods, for the purpose of subsequent analysis of the identified attributes with the possibility of using various empirical methods, ranging from simple statistical methods to more sophisticated machine learning methods, reflecting the nature and quantity of individual attributes.

A particular advantage of this method is its accuracy and the possibility of verifying the results achieved by a third, independent party on the basis of the created dataset of attributes. The identified disadvantages of this method include, in particular, the availability of legal texts to be analysed, as well as their content and quality, which can significantly

determine and limit the research questions or scientific hypotheses that can be addressed using this method. Another aspect that needs to be addressed when using this method is the completeness of the defined attributes, as the exclusion of relevant attributes from the analysis may lead to biased results that do not take into account the legal problem in its entirety. The researcher must therefore consider whether the individual legal source provides a sufficient basis (contains the necessary information) for examining the research questions set. We consider the use of this methodological framework to be particularly appropriate in relation to the analysis of a large number of legal texts of various kinds with the aim of approximating the actual state of law application in the case under consideration. The methodology examined can also serve to complement classical doctrinal legal research, for example by identifying problems occurring in practice that require deeper examination. In this article, we did not address the increasingly popular generative artificial intelligence and large language models. Automation in law, including the automation of legal texts, has its own rules and requirements. One of the essential requirements is the ability to explain the result provided by a given method. In this respect, "classical" machine learning methods still have the upper hand, as in most cases we can explain the result of the method through code or attributes.

Literatúra

BACHŇÁKOVÁ RÓZENFELDOVÁ, Laura. Prosecution of copyright infringements as a criminal offence in Slovakia. In *Journal of Intellectual Property Law & Practice,* 2022, roč. 17, č. 12, s. 1023 – 1031. https://doi.org/10.1093/jiplp/jpac103

BACHŇÁKOVÁ RÓZENFELDOVÁ, Laura – SOKOL, Pavol – HUČKOVÁ, Regina – MESARČÍK, Matúš. Personal data protection enforcement under GDPR – the Slovak experience. In *International data privacy law*, 2024, roč. 14, č. 3, s. 278 – 297. https://doi.org/10.1093/idpl/ipae008

BALDWIN, John – DAVIS, Gwynn. Empirical Research in Law. In CANE, Peter. TUSHNET, Mark, eds. *The Oxford Handbook of Legal Studies*. Oxford University Press, 2003. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199248179.013.0039

BURNS, Kylie – HUTCHINSON, Terry. The impact of "empirical facts" on legal scholarship and legal research training. In *The Law Teacher*, 2009, roč. 43, č. 2, s. 153 – 178. https://doi.org/10.1080/03069400903004236

EPSTEIN, Lee – KING, Gary. The Rules of Inference. In *The University of Chicago Law Review*, 2002, roč. 69, č. 1, s. 1 – 3. https://doi.org/10.2307/1600349

HALL, Mark A – WRIGHT, Ronald F. Systematic content analysis of judicial opinions. In *California Law Review*, 2008, roč. 96, č. 1, s. 63 – 79.

HALPERIN, Jean. Law in books and law in action: The problem of legal change. In *Maine Law Review*, 2011, roč. 64, s. 45.

HUČKOVÁ, Regina – BACHŇÁKOVÁ RÓZENFELDOVÁ, Laura – SOKOL, Pavol – BRIŠKÁROVÁ, Soňa. Cybersecurity contracts: a critical review. In *IDIMT-2023*: *New Challenges for ICT and Management. 31st Interdisciplinary Information Management Talks*, 2023, s. 89 – 99. https://doi.org/10.35011/IDIMT/2023-89

HUTCHINSON, Terry. Doctrinal Research: researching the jury. In WATKINS, Dawn, ed. *Research Methods in Law*. London: Routledge, 2013, s. 7 – 33. https://doi.org/10.4324/9780203489352

HUTCHINSON, Terry – DUNCAN, Nigel. Defining and Describing What We Do: Doctrinal Legal Research. In *Deakin Law Review*, 2012, roč. 17, č. 1, s. 83 – 119. https://doi.org/10.21153/dlr2012vol17no1art70

LEEUW, Frans L. Empirical Legal Research: The Gap between Facts and Values and Legal Academic Training. In *Utrecht Law Review*, 2015, roč. 11, č. 2, s. 19 – 33. https://doi.org/0.18352/ulr.315

MCCONVILLE, Michael – CHUI, Wing Hong, eds. *Research methods for law*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017. https://doi.org/10.1515/9781399515092

MONAHAN, John. WALKER, Laurens. Twenty-Five Years of Social Science in Law. In *Law and Human Behavior*, 2011, roč. 35, č. 1, s. 72 – 82. https://doi.org/10.1007/s10979-009-9214-8

POUND, Roscoe. Law in books and law in action. In *American Law Review*, 1910, roč. 44, s. 12.

SALEHIJAM, Maryam. The Value of Systematic Content Analysis in Legal Research. In *Tilburg Law Review*, 2018, roč. 23, č. 1 – 2, s. 36 – 38. https://doi.org/10.5334/tilr.5

SARKER, Ihsan H. Machine learning: Algorithms, real-world applications and research directions. In *SN Computer Science*, 2021, roč. 2, č. 3, art. 160. https://doi.org/10.1007/s42979-021-00592-x

SOKOL, Pavol – RÓZENFELDOVÁ, Laura – LUČIVJANSKÁ, Katarína – HARAŠTA, Jakub. IP addresses in the context of digital evidence in the criminal and civil case law of the Slovak Republic. In *Forensic Science International: Digital Investigation*, 2020, roč. 32, č. 5, art. no. 300918, s. 51 – 58. https://doi.org/10.1016/j.fsidi.2020.300918

WEBER, Robert. *Basic content analysis*. Roč. 49. Newbury Park: Sage, 1990. https://doi.org/10.4135/9781412983488

Timotej Práznovský, Miriam Laclavíková, Tomáš Gábriš

Diskusný seminár „Právo a/ako veda“

Dňa 12. júna 2025 sa na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave uskutočnil diskusný seminár „*Právo a/ako veda*“, ktorý pripravila Katedra historického práva a právnej metodológie v rámci projektu APVV-22-0079 *Premeny právnej vedy – historické a súčasné podoby právnej vedy a vedeckosti práva*. Podujatie sa uskutočnilo v hybridnej forme a prinieslo bohatú diskusiu o otázkach právnej metodológie a vedeckosti práva.

Seminár otvorila dekanka fakulty, univerzitná profesorka Marianna Novotná, ktorá privítala účastníkov a vyzdvihla potrebu metodologickej prípravy v rámci právnického štúdia a skúmania vedeckosti práva ako vedy. Otvorenie seminára bolo zároveň spojené s odovzdaním medaily dekanky Právnickej fakulty profesorovi Jakubovi Handrlicovi z Karlovej univerzity v Prahe. Hlavný organizátor podujatia, profesor Tomáš Gábriš, predstavil základné východiská diskusie – či je právna veda praktickou alebo teoretickou disciplínou, spoločenskou alebo humanitnou vedou, aké sú hranice „vedeckosti“ práva a aké metodologické prístupy sa v právnickom výskume uplatňujú.

S prvým príspevkom vystúpil profesor Marek Števček, rektor Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý predstavil právnu vedu ako dogmatickú analýzu, pričom zdôraznil potrebu replikovateľnosti dogmatických riešení a úzke prepojenie právnej logiky a jazyka. Nie všetky otázky však možno zodpovedať jazykovým výkladom, pretože právo obsahuje aj neurčité pojmy. Tie pomáhajú objasniť „pomocné vedy právnické“, ako napríklad štatistika, psychológia či ekonómia, ktoré v rámci „právnej politiky“ dopĺňajú právnu dogmatiku.

Profesor Jakub Handrlica predstavil koncept tzv. paralelnej vedy, prezentovaný nedávno poľským politológom, profesorom Maciejom Góreckim. V lokálnom meradle môže niekedy vznikať „patologická mutácia všeobecnej vedy“, teda forma vedy kriviaca vedu v jej univerzálnom chápaní z dôvodu lokálneho zamerania, realizácie a dosahu. Paralelná veda vedie k vzniku izolácie, publikačného nacionalizmu či grantovej bezvýznamnosti. Jadrom príspevku boli úvahy o tom, či aj právnej vede hrozí podobný problém a predstavenie niektorých prostriedkov, vďaka ktorým možno zabrániť vypuknutiu tohto problému v oblasti právnej vedy (napríklad europeizácia či komparatistika). Po bohatej diskusii na príspevok nadviazal prostredníctvom videohovoru docent Robert Zbíral z Masarykovej univerzity v Brne. V príspevku *Otázka hodnocení a financování právní vědy* zdôraznil potrebu presnejšieho definovania metodológie v právnických projektoch a význam dobre položenej výskumnej otázky nielen pre úspech projektu, ale aj pre úspech výskumu samotného.

Osobitný blok bol venovaný empirickým právnym metódam. Magister Tomáš Koref z Goethe Universität Frankurt am Main a Univerzity Karlovej priblížil prostredníctvom videohovoru empirický výskum v právnych vedách, jeho etapy a možnosti zapojenia umelej inteligencie. V rámci empirického výskumu s použitím umelej inteligencie musí postupne dôjsť k vymedzeniu pojmov, navrhnutiu kódovania vstupných dát, tréningu anotátorov, zberu dát, ich anotácii a následnej analýze. Podobnej téme sa venoval aj príspevok docenta Pavla Sokola z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika na tému *Analýza právnych textov prostredníctvom systematickej kontextovej analýzy*. Docent predstavil viaceré úskalia kódovania právneho textu a jeho strojového spracovania za účelom analýzy a štatistiky. Hoci je pomerne jednoduché odstrániť nadbytočné vzorky, ťažkosti spôsobuje odhaľovanie, či určité vzorky nechýbajú. Problémom vo výskume je i falošná pozitivita či hľadanie anomálií vo vzorkách,

keďže v práve je často otázne, čo už vybočuje z rámca bežnosti. Spolu s ďalšou rečníčkou, doktorkou Máriou Kevickou, sa zhodli, že spracovanie dát umelou inteligenciou poskytuje pomerne presné výsledky, no najväčším nedostatkom zostáva nízka vysvetliteľnosť získaných údajov. Doktorka Kevická zároveň v príspevku *Ako sa mení rámec právnej vedy v ére AI?* priblížila limity využívania umelej inteligencie pri právnom výskume. Umelá inteligencia v skutočnosti nerozumie spracúvaným dátam a prináša iba zdanlivé poznanie, ktoré treba overovať. Napriek istej kritike umelej inteligencie sa však účastníci seminára zhodli, že ide o užitočný nástoj, ktorého význam sa bude v budúcnosti zvyšovať.

Z domácej fakulty vystúpili magister Timotej Práznovský s príspevkom *Rímske právo a/ako veda*, v ktorom predstavil metódy dnešnej právnej romanistiky. V prvej časti príspevku zdôraznil potrebu diferenciácie historicko-dogmatického výskumu prameňov pre jednotlivé obdobia vývoja rímskeho práva. V druhej časti poukázal na možné uplatnenie empirického výskumu rímskeho práva, osobitne v rámci právnej papyrológie a epigrafiky. Záverom poukázal na značne rozdielne metódy vo výskume archaického rímskeho práva, kde sa uplatňujú napríklad právna ikonografia, archeológia či lingvistika. Na príspevok tematicky nadviazal docent Peter Vyšný. V príspevku na tému *Poznámky k dejinám práva v antropologickej a archeologickej perspektíve* otvoril viaceré metodologické otázky spojené s právnou archeológiou a antropológiou. Obohatil poslucháčov opisom toho, ako právne artefakty pomáhajú poodkryť právne dejiny praveku, ktorým sa dodnes venuje iba malá pozornosť, a to napriek tomu, že mnohé právne inštitúty majú pôvod už v tomto období dejín.

Posledný príspevok prezentoval online doktor Bartosz Kamil Truszkowski z Právnickej fakulty Univerzity v Białystoku. V príspevku *The Place of the Law on Civil Status Records in the Legal System* sa venoval koncepčným premenám klasifikácie zákonov o matrikách v právnych systémoch kontinentálnej Európy. Charakter tejto regulácie sa najprv zmenil v dôsledku sekularizácie vedenia matrík a neskôr aj vyčlenením zo všeobsahujúcich civilnoprávnych predpisov a začlenením do oblasti správneho práva. Ako však zdôraznil samotný rečník, aj dnes zohrávajú údaje z matrík významnú úlohu v súkromnom práve.

Účastníci sa zhodli na potrebe hlbšieho štúdia metodológie právnej vedy ako nevyhnutného východiska chápania právnej vedy ako vedy. Záver podujatia sa spájal s prísľubom pokračovania v začatej diskusii a v súčasnosti pripravujú ďalší seminár (naplánovaný na december 2025), tento raz na tému „*Právna historiografia ako právnická disciplína?*“.

Samuel Jehlár

LACLAVÍKOVÁ MIRIAM – LANCZOVÁ INGRID: Pramene práva v Československu v období ľudovej demokracie 1948 – 1960: premena a politizácia trestného práva. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2025, 448 s. ISBN: 978-80-224-2125-6

Publikácia *Pramene práva v Československu v období ľudovej demokracie 1948 – 1960: Premena a politizácia trestného práva* od autoriek (prof. Miriam Laclavíková a JUDr. Ingrid Lanczová) nie je bežnou vysokoškolskou učebnicou a nekoncentruje sa len na abstraktné teoretické poznatky. Je najmä autentickou sondou do mimoriadne zaujímavého obdobia absolútnej premeny práva, ktoré sa v danom období otriasalo v základoch. Konkrétna práca podrobne, hodnoverne a pútavou formou spracováva pomerne radikálne zmeny, ostré vymedzenie voči predchádzajúcemu režimu a politizáciu, ktorou si v čase ľudovej demokracie prešlo trestné právo.

Práca z hľadiska svojej metodológie a štruktúry predstavuje pre študenta veľmi intuitívny a prehľadný prostriedok osobitne vhodný pre záujemcov o písanie záverečných prác zameraných na túto tému, nakoľko pracuje s veľkým množstvom hodnotných a relevantných prameňov, od právnych predpisov, dôvodových správ cez súdnu prax až po hodnotiace správy, zápisnice, tajné inštrukcie či prepisy zvukových záznamov politických procesov. K tomu pravidelne pripája aj novelizácie zákona v predmetnom období a výber z (právno) historickej literatúry. Aj keď je publikácia prioritne určená – z pohľadu svojho atraktívneho spracovania – pre študentov právnických fakúlt, je prístupná aj pre iných záujemcov, ktorí pokladajú toto obdobie za pozoruhodné.

Čo sa týka obsahu, pokrýva z pohľadu trestného práva rozhodujúce predpisy z obdobia tzv. právnickej dvojročnice, ako napríklad Trestný zákon č. 86/1950 Zb. a Trestný poriadok č. 87/1950 Zb. alebo iné súvisiace právne normy z roku 1948, ako napríklad zákon na ochranu ľudovodemokratickej republiky č. 231/1948 Zb. a zákon o Štátnom súde č. 232/1948 Zb. V rámci politických procesov sa práca venuje napríklad kľúčovému procesu s Miladou Horákovou a spol. či s katolíckymi biskupmi Vojtaššákom, Buzalkom a Gojdičom. Praktické prípady však presahujú tento exemplifikatívny výpočet.

Zvlášť možno oceniť spôsob spracovania, ktorý je pre dnešného čitateľa a najmä študenta veľmi vhodný. Autorky pri konkrétnych zákonoch spravidla uvádzajú – okrem znenia – aj základné informácie o právnej norme, jej základnú štruktúru a charakteristiku z obsahového hľadiska. To všetko v prehľadnej a stručnej forme odrážok. Vykladajú alebo uvádzajú výklad podstatných pojmov ako napr. „triedny nepriateľ" (na s. 13) alebo „zásada notoriety" (na s. 147), zvýrazňujú dôležité časti textu pre lepšiu prehľadnosť (napr. na s. 14 alebo 287) a pri súdnych procesoch, dobovo často chápaných ako akési divadelné predstavenia, zase podávajú základné informácie o osobách spomínaných v príslušných prameňoch (s. 347 a nasl.).

Takýto prístup je nesmierne obohacujúci a inšpiratívny pre študenta, ktorého podnecuje k práci s formálnymi, materiálnymi a gnozeologickými prameňmi a zvyšuje hodnotu jeho argumentačných schopností vďaka hĺbkovému poznaniu, ku ktorému ho učebnica vedie. Nepodáva tieto pramene len pasívne, ale podnecuje čitateľa k ich kritickému vyhodnocovaniu, k reflexiám a nielen k vnímaniu ich právnych, ale aj morálnych konotácií.

Na základe uvedeného je možné vyhodnotiť, že táto publikácia predstavuje kvalitne spracované dielo, ktoré možno naplno odporučiť nielen študentom práva, ale aj vysokoškolským pedagógom či širokej verejnosti, ktorí majú jedinečnú možnosť naplno sa zahĺbiť do značných premien trestného práva v období jeho výraznej represie, zásahov do základných slobôd a výstavby socializmu, pri ktorom sa stalo toto právo poslušným nástrojom totalitnej moci, a ktoré nám pripomínajú, aké vie byť právo krehké, keď je zideologizované.

List of authors/Autori

Dr. hab. Tatiana Marta Chauvin, univ. prof
University of Warsaw, Faculty of Law and Administration
E-mail: tchauvin@wpia.uw.edu.pl
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9941-4398

doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD. et Ph.D.
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
E-mail: petervysny@hotmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5132-1291

doc. PhDr. Tomáš Tandlich, PhD., PhD.
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta
E-mail: tomas.tandlich@ucm.sk
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3225-4713

Bartosz Kamil Truszkowski, PhD.
University of Bialystok, Poland
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5568-5807

Doc. JUDr. Mgr. Daniel Krošlák, PhD., LL.M.
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola v Bratislave
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-4553-0746

Mgr. Mgr. Bc. Andrea Kluknavská, PhD., LL.M., univ.doc.

prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6862-2688

Prof. JUDr. Bc. Miriam Laclavíková, PhD.
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8984-0529

doc. RNDr. JUDr. Pavol Sokol, PhD. et PhD.
Prírodovedecká fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1967-8802

JUDr. Laura Bachňáková Rózenfeldová, PhD.
Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7111-9565

Samuel Jehlár
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Mgr. Timotej Práznovský
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-8588-594X

Pokyny pre autorov

1. Rukopis musí byť spracovaný v anglickom, českom alebo slovenskom jazyku.
2. Redakcia prijíma iba rukopisy v elektronickej podobe vo formáte kompatibilnom s programom MS Word 2010. Formálne náležitosti rukopisu: typ písma Times New Roman 12; riadkovanie 1,5; v poznámkach pod čiarou Times New Roman 10; slová na konci riadku nedeliť; strany rukopisu nečíslovať.
3. Citácie a poznámky prosíme uvádzať pomocou programu MS Word pod čiaru na príslušnej strane pod seba a číslovať priebežne. Číslo poznámky je potrebné uviesť ako index. Pri citovaní bibliografických údajov sa vychádza z normy ISO 690.
4. Rozsah vedeckého článku je v rozmedzí 12 až 30 normostrán. Príspevok zaslaný ako podnet do diskusie má najviac 20 strán. Recenzie a anotácie majú najviac 10 strán.
5. Príspevok musí mať náležite zvolený názov, prípadne podnázov, musí obsahovať tituly, meno, priezvisko a miesto vedeckého pôsobenia autora. Vedecký článok má okrem toho mať abstrakt v rozsahu najviac 15 riadkov, kľúčové slová v rozsahu najviac 10 výrazov a záverečný súhrn podstatných myšlienok v anglickom alebo nemeckom jazyku. V prípade príspevku v anglickom alebo nemeckom jazyku sa záverečný súhrn uvádza v materinskom jazyku autora. Kapitoly a podkapitoly sa číslujú arabskými číslicami.
6. Vedecký článok je predmetom obojstranne anonymného recenzného konania, pričom recenzný posudok vyhotovia nezávislí recenzenti. Ak recenzent podmieňuje publikáciu rukopisu zapracovaním pripomienok, redakcia autora vyzve, aby rukopis prepracoval. Recenzné posudky majú odporúčajúci charakter; o zaradení rukopisu do tlače rozhoduje redakčná rada.
7. E-mailová adresa, na ktorú je možné zasielať príspevky, je **fie@truni.sk**.

Instructions for authors

1. Manuscript must be written in English, Czech or Slovak.
2. Manuscripts must be submitted in electronic form in formats compatible with MS Word 2010. Formal requirements are as follows: font Times New Roman 12; spacing of lines 1,5; font of footnote references Times New Roman 10; words at the end of lines remain undivided; pages of manuscript should not be numbered.
3. Quotations and references must be made in the form of MS Word footnotes. References to literature must be made in accordance with the norm ISO 690.
4. Length of original research article should be 12–30 pages. Manuscript in the form of contribution to a discussion may not exceed 20 pages. Reviews and annotations may not exceed 10 pages.
5. Manuscript must have its proper title and subtitle (when appropriate). Manuscript must include abbreviations of academic degrees acquired by its author, name and surname of its author and the name of the research institution. Research articles must also include a short abstract not exceeding 15 lines, key words not exceeding 10 terms and a summary of essential conclusions of the article. The summary should be written in English or German language. In case of English or German contribution the summary is in native language of the author. The editorial office recommends that authors structure their papers using Arabic numerals to denote their chapters and subchapters.
6. Research articles are subject to a peer review process in which they are assessed by independent experts. The editorial office will send to authors the review assessments as soon as it gets them from reviewers. If the reviewer suggests modifications to the article, the editorial office will contact the author in order to have the manuscript suitably modified. The editorial office is not bound by the results of the review process.
7. Manuscripts must be submitted to **fie@truni.sk**.

FORUM IURIS EUROPAEUM

13/2025/Nr. 2

Published by the Faculty of Law, Trnava University in Trnava, Kollárova 10, SK-918 43 Trnava,
IČO: 31825249.
The journal is published twice a year.
Editor-in-chief: prof. JUDr. Bc. Miriam Laclavíková, PhD.

Editorial office: Kollárova 10, SK-918 43 Trnava, e-mail: fie@truni.sk

Vydáva Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Kollárova 10, SK-918 43 Trnava,
IČO: 31825249.
Časopis vychádza dvakrát ročne.

Hlavný redaktor: prof. JUDr. Bc. Miriam Laclavíková, PhD.

Adresa redakcie: Kollárova 10, SK-918 43 Trnava, e-mail: fie@truni.sk

© Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2025
Forum iuris Europaeum
13/2025/Nr. 2
ISSN 2644-4364